

3

MAKSİM GORKİY

BOZKIRDA

MAKSİM GORKİY

BOZKIRDA

SEÇME ESERLER 3 ÖYKÜLER

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: AYŞE HACIHASANOĞLU

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Maksim Gorkiy

BOZKIRDA

öyküler

Rusçadan Çeviren
Ayşe Hacıhasanoğlu

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 264

Maksim Gorkiy - Seçme Eserler-3

BOZKIRDA

Aleksey Maksimoviç Gorkiy

Çeviren
Ayşe Hacıhasanoğlu

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

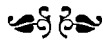
Birinci Basım: Kasım 2004

ISBN 975-6525-84-3

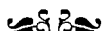
Baskı
Ayhan Matbaası
(Yüzyıl Mah. Massit 5. Cad. No: 47 Bağcılar 0212.629 01 65)

İÇİNDEKİLER

Önsöz 6
Bozkırda 21
"Silkeleme" 37
Kain ile Artem 47
Şeytan Hakkında 89
Buluşma 99
Finogen İlyiç 107
Açlar 137
Noel Arifesinde 143
Yirmi Altı Adam ve Bir Kız 153
Kendini Beğenmiş Bir Yazar 171
Körler Üzerine Türkü 183
İlkbahar Ezgileri 191
Fırtına Kuşunun Türküsü 197
Pogrom 199
Katiller 207
Hapishane 239
Filipp Vasilyeviç'in Bir Hikâyesi 277
Bir Kez Daha Şeytan Hakkında 295
Gri Üzerine 303
Bilge 307
Romantik 311
Fyodor Dyadin 335
Mordovalı Kız 349

BOZKIRDA

MAKSİM GORKİY

Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov olan büyük yazar Maksim Gorkiy 1868 yılında Novgorod kentinde doğdu, 1936 yılında Moskova'da öldü.

Mobilya ustası olan babasını beş yaşındayken koleradan kaybedince annesiyle birlikte küçük bir boyama işliği olan dedesinin evinde yaşamaya başladı. Dört yıl sonra da annesini kaybeden küçük Aleksey, daha 11 yaşındayken ekmeğini kazanmak için pek çok işe girip çıktı: hamallık, fırın işçiliği, vapurlarda bulaşıkçılık, aşçı yamaklığı, dükkânlarda getir götür işleri yaptı. Bu işler sırasında sayısız insanla tanıştı, bunlardan kimileri silinmez izler bıraktı üzerinde. Özellikle de gemi aşçısı Smurin. Din büyüklerinin yaşamlarıyla ilgili kitaplardan, Gogol, Uspenskiy, A. Dumas'ya kadar pek çok değerli yazardan pek çok kitabı daha gencecik yaşında hatmetti Gorkiy, aşçı Smurin sayesinde. On altı yaşına geldiğinde okumaya duyduğu büyük istekle, Kazan Üniversitesi'nin yolunu tuttu. Yevreinov adında genç bir liseliydi, Kazan'da bedava okuyabilme hevesini Aleksey'in gönlüne düşüren.

Özyaşamöyküsel üçlemesinde Gorkiy şu sözlerle anlatır Yevreinov'u:

"Yevreinov bana Kazan'da kendi evlerinde yatıp kalkabileceğimi, böylelikle kış dersleri sırasında liseye gidip birkaç sınav geçirdikten sonra üniversitenin parasız öğrenciliğini kazanarak beş yıl

içinde bir 'alim' olacağını söylüyordu. Bunlar, ona göre çok basit ve hemen yapılıverecek işlerdi; çünkü Yevreinov on dokuz yaşındaydı ve iyi kalpliydi."

Ancak bu iyi kalpli arkadaşın kalabalık ailesinin üstüne yıkılmak genç Aleksey için dayanılır şey değildi; bu yüzden sabah kahvaltılarında bulunmamak için erkenden dışarı fırlıyor, zaman öldürmek için sokaklarda dolaşıyordu. Kimseden yardım istememek, kendi başının çaresine bakmak önemli bir kişilik özelliği olarak bu yıllarda oluşmaya başladı genç Aleksey'de; yaşam koşulları güçleştikçe de bu kişilik özelliği büsbütün pekişti.

Aç kalmamak, üç beş kuruş kazanmak için kıyılarında dolaşmaya başladığı Volga'yı ilk gördüğünde büyük bir heyecana tutuldu, Gorkiy. "Çalışmanın kahramanca şiiri"ni ilk burada duydu ve ömrü boyunca bu şiiri terennüm etti. "İşini severek yapan insanlar" onun için sahici insanlardı ve bir insanın dünyadaki varlığına anlam katan şey yalnızca buydu. Daha önce kitaplarda okuduğu ve kendilerine derin bir sevgi duyduğu bu "sahici" insanlar arasında kendine arkadaşlar bulmakta gecikmedi, Gorkiy. Gerçekten de Volga, kendisinin yıllarca sürecek dolaşıcı hayatının ilk durağı oldu. Kimlerle karşılaşmadı ki Gorkiy, bin bir türlü insanın iş peşinde koştuğu bir mahşeri andıran Volga boylarında... Buradaki serüvenciler arasında, vaktiyle öğretmen okulunda okumuş bir serseri ona, sürdürdüğü güç yaşamına biraz yardımı olur diye hırsızlık etmesini söylediğinde Gorkiy'nin geri durmasına kızarak ona şöyle dedi: *"Ne diye bir kız gibi nazlanıyorsun? Namusumu kaybederim diye mi korkuyorsun? Namus, bir kız için tek hazinedir, senin içinse bir boyunduruk. Öküz de namusludur, ama saman yer."* Bir başka hırsız, daha doğrusu hırsızlara yataklık eden bir serseri ise *"Sen,"* dedi, *"Peşkov, sakın hırsızlık yapma. Senin mayan başka, sen bir idealistsin!"* Gorkiy'nin, *"İdealist ne demek?"* sorusuna, serserinin yanıtı şu oldu: *"İdealist demek, kendisi için bir şey istemeyen, yalnız öğrenme zevki olan insan demektir."*

Maksim Gorkiy'nin büyük sıkıntı ve gerilimlerle dolu Kazan dönemi, ideolojik-toplumsal arayışların baskın olduğu bir kendini geliştirme dönemiydi ve büyük yazar Marksist edebiyatla ilk kez bu dönemde tanıştı. Yazar, bu döneminde daha çok "aydınlatıcı-propagandist" olarak etkinlikte bulundu, Kazan kenti işçileri ve yöre köylüleri arasında çalıştı. Yine bu dönemde, halkı daha yakından tanımak için, uzun bir yolculuğa çıktı, Hazar denizinde balık işleme işliklerinde, demiryollarında çalıştı. Çalıştığı bu yorucu işler, doğru dürüst beslenememek, yaşamın bitmez tükenmez güçlükleri Gorkiy'nin sinirlerini allak bullak etmişti. Böylece, 1888 yılında, eline geçirdiği bir tabanca ile kendini öldürme girişiminde bulundu; ancak kalbini tutturamadı; kurşun, ciğerini parçaladı. Bu olay, Nijniy kentindeki askerlik muayenesi sırasında ciğerindeki hasardan dolayı çürüğe çıkarılmasına neden oldu.

1889 yılında Novgorod'da, daha sonra edebiyat dünyasına girmesinde büyük katkıları olan yazar Korolenko'yla karşılaşan Gorkiy, aynı yıl narodnik devrimcilerle ilişkisi olduğu gerekçesiyle tutuklandı ve ondan sonra da polisin soluğu hep ensesinde oldu, sürekli izlendi. 1891 yılında yeniden "Rusya yollarına" düşen yazar, Volga boylarını, Don bozkırlarını, Tuna'ya kadar tüm Ukrayna'yı, Kırım üzerinden Kuzey Kafkasya'yı, Tiflis'i dolaştı, bu kentte bir yıl kadar kalıp demircilik, demiryolu fabrikasında yazıcılık yaptı, ilerici işçilerle, devrimcilerle ilişkiler kurdu, illegal örgütlere girdi. İki yıl kadar bir avukatın yanında yazıcılık yaptı; Gorkiy hep iyilikle andığı bu avukatın geniş kitaplığından çok yararlandı, avukatın yol göstericiliğinde dünya yazınının en önemli yapıtlarıyla tanıştı.

Gorkiy, Tiflis'te demiryolu fabrikasında çalışırken, ev arkadaşı kendisinin haberi olmadan *Makar Çudra* adlı öyküsünü "Kafkas" adlı Tiflis gazetesine yolladı ve bu olay, Gorkiy'nin edebiyat dünyasına attığı ilk adımı oluşturdu. Tarih, 8 Eylül 1892'ydi.

1892 yılında Novgorod'a dönen ve kendini düzenli bir şekilde yazmaya veren Gorkiy, başta "Volga Haberleri" olmak üzere Volga bölgesinde yayınlanan çeşitli gazetelere işçilerin, köylülerin, ezilen insanların haklarını savunan, kapitalizmin içyüzünü sergileyen yazılar yazdı. Ünlü yazar Korolenko'nun da düzenli olarak yazılar yazdığı bu gazetede yayınlanan öykülerini M. G. diye imzalayan Gorkiy, en yakın dostlarına bile bu öykülerin yazarının kendisi olduğunu söylememişti. Ancak gazetenin sahibi öykülerin yazarının kim olduğunu Korolenko'ya bildirince, Gorkiy'le ünlü yazar buluşup konuştular. Gorkiy'nin "üstadım" diye andığı Korolenko'nun, büyük yazarın yaratıcılığına gerçekten yadsınamaz katkısı oldu. Gorkiy'nin sözleriyle, durum şuydu: *"İlk hocam aşçı Smuri, ikincisi avukat Lanin, üçüncüsü Koloşni adlı kanun dışı biri, dördüncüsü ise Korolenko'dur."*

Öykü yazarı olarak Gorkiy adının başkent dergilerinde de görülmeye başlandığı yıl olan 1895'ten yalnızca üç yıl sonra, 1898'te, iki cilt olarak yayınlanan *Yazılar ve Öyküler* adlı yapıtı gerek Rusya'da, gerekse dünyada inanılmaz bir yankı uyandırdı. 1898 yılı, Gorkiy'nin Çehov'la mektuplaşmaya başladığı yıl olması açısından da önemlidir. Gerçekten de, iki yazar arasında bu tarihte başlayan mektuplaşma, Çehov'un öldüğü yıla (1904) dek, 6 yıl boyunca kesintisiz sürmüş, ancak bu iki büyük dost tek bir kez, 1900 yılında Kırım'ın Yalta kentinde karşılaşabilmişlerdir. *"Anton Pavloviç,"* diye anımsar Gorkiy o karşılaşmayı, *"deniz kıyısında bir bankta oturuyordu ve hemen yanı başına koyduğu şapkasının içine düşen güneş ışığını yakalamaya çalışıyordu."*

Sanat yaşamının başlangıcında 19. yüzyıl realizmi ve ilerici romantizminin en iyi gelenekleri üzerinde çalışan, bunları daha da geliştirici çalışmalar yürüten Gorkiy'nin, bu dönemde (1890'lar), yeni sanat akımının (sosyalist gerçekçiliğin) temellerini atmakta olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Gorkiy'nin bu

dönemde yazdığı *Konovalov*, *Çelkaş* vb. halktan insanlar üzerine öykülerinin önemini vurgulamak gerekir. Halk yığınlarının toplumsal-siyasal bilinçlenişindeki artış ile düzeni protestolarındaki sertleşme ve daha güzel bir hayata duydukları o sonsuz özlem, genç Gorkiy'nin realizminin mihenk taşlarını belirliyordu. Bununla birlikte, dayanılmaz yaşam koşullarına karşı girişilen kendiliğinden protesto hareketlerinin, onun 90'lı yıllar yapıtlarının kahramanlarını birer "yalnız isyancı"ya dönüştürdüğüne tanık oluruz. Bu insanların idealleri henüz boz bulanık, yazgıları ise trajiktir. Ama yine de hiçbirinde edilgenlik, bezginlik yoktur ve yaşadıkları dramlar toplumsal bilinçte inanılmaz çilelerle gerçekleşen bir uyanış sürecine denk düşer. Genç yazarın devrimci doğrultusu, en iyi, yerel, romantik ve allegorik imgelerle bezeli, halkı özgürlük mücadelesine çağıran romantik öykülerinde kendini gösterir (*Yaşlı İzergil*). Yiğitçe bir iyimserlik, kendini feda etmeye hazır oluş, insanın yaratıcı gücüne duyulan sonsuz inanç ve aktif bir hümanizmayla dolu yapıtlardır bunlar. Bu yapıtlarında kendilerini halkın karşısına koyan bireycileri kınayan Gorkiy, böylelikle dekadanlara ve onların "tek başına kalmış gururlu kişilik" kültlerine karşı çıkar. Yazarın, ülkedeki devrim öncesi kabarmayı yansıtan, özgürlük hareketinin gelişmesine katkıda bulunan *Şahin'in Türküsü* (Türkçe basımda *Kartal Türküsü*) (1895) ve *Fırtına Kuşunun Türküsü* (1901) gibi kahramanlık romantizmiyle yazdığı yapıtları, yayımlanışlarından hemen sonra devrimci bildiri niteliğine dönüşürler.

1890'lı yılların sonu ile 1900'lü yılların başı, Maksim Gorkiy'nin sanat çizgisinin gelişmesinde yeni bir dönemi işaret eder. Yazar bu dönemde, Leninci "İskra" gazetesiyle dayanışma içine girer, devrimci hareket içinde eylemli olarak yer alır, öncü işçilerle dostluklar kurar, Lenin'in ve Plehanov'un yazılarını yayınlayan "Yeni Söz" (1897) ve "Yaşam" (1899-1901) dergilerinde çalışır, demokrat yazın insanlarının bu dergilerde yer almalarını sağlar. 1901 ilkyazında, Peters-

burg'da, bir öğrenci gösterisinin güvenlik güçlerince dağıtılması üzerine halkı çarlık rejimini devirmeye çağıran bir bildiri yazan Gorkiy, gizli basımevi kurmak isteyen bir örgüte yardım ve yataklık etmekle suçlanarak Arzamas'a sürülür.

Gorkiy 1902 yılında Akademi üyeliğine seçilir ama seçimler Çar II. Nikolay'ın buyruğuyla geçersiz sayılır. Akademinin şeref üyeleri olan Çehov ve Korolenko, olayı protesto etmek için derhal Akademi üyeliğinden istifa ederler.

İki yüzyılın eşiğinde yazdığı ilk romanlarında ve oyunlarında Gorkiy'nin artık sosyalist gerçekçiliği formüle etmeye başladığını görürüz. *Foma Gordeyev* (1899) ve *Üç Kişi* (1900) adlı romanlarında, Rusya kapitalizmi fonunda, Rus burjuvazisinin en karakteristik tiplerinin gelişme tarihini yansıtan Gorkiy, Yakov Mayakin tipiyle ekonomik gücünün ayırdına varan ve siyasal iktidarı ele geçirmek için canhıraş bir şekilde atılan burjuvazinin içyüzünü sergiler; Foma Gordeyev tipiyle ise, mensubu olduğu sınıfın maskesini yüzünden indiren, toplumca dışlanmış bir isyancıyı betimler. Proletaryanın, genel emekçi yığınlarından ayrılarak tek başına gösterilmesi, ilk kez Gorkiy tarafından ve ilk kez bu romanda gerçekleştirilmiştir. Yazar, *Üç Kişi*'de ise, kent yoksullarının dünyasına kapı aralar ve bu yolla küçükburjuvazi-proleter eğilimler arasındaki çatışmaya yer verir.

Gorkiy'nin Tolstoy ve Çehov'la tanışması (her iki yazar da Gorkiy'nin yeteneğine büyük değer veriyorlardı), 1899-1900 yıllarına rastlar. Yazarın, Moskova Sanat Tiyatrosu'yla sıkı ilişkiler içine girmesi ve ilk oyunları olan *Küçük Burjuvalar* ile *Çukurda*'nın M. S. Tiyatrosunda sahnelenmesi de bu yıllardadır. 1900'lü yılların başında Gorkiy, daha sonra Çehov, Serafimoviç, Kuprin, Skitalets, Verasayev gibi demokratik eğilimli yazarları da bağlayacağı "Znanie" Yayınevinin başına geçer.

Gorkiy'nin, 1900'lü yılların başlarındaki devrimci kabarma koşullarında yazdığı ve burjuva ideolojisini eleştirdiği

oyunlarının toplumsal ve sanatsal önemleri anlatılamayacak denli büyük olmuştur. Oyunların sahnelenmeye başlamasıyla birlikte, çarlık rejimine karşı gösteriler düzenlenmeye, demokratik taleplerle dolu bildiriler yayınlanmaya başlar. Bu oyunlardan *Küçük Burjuvalar*'da (1901), Gorkiy, yalnızca patriarkal-tutucu "babalar"ın değil, liberallik taslayan "çocuklar"ın da maskelerini indirir yüzlerinden. Tarihin yeni kahramanı, yaşamın dönüştürücüsü, Rus işçi sınıfı içinden çıkmış eylem adamı da, sanatsal ifadesini ilk kez Gorkiy'nin bu yapıtında bulur.

Çukurdakiler'de (1902) yazar, yaşamın kıyısına fırlatılmış, çukura atılmış yaşamları sergiler. Onların yazgılarında, kapitalist toplumun her gün işlemekte olduğu "suçun nesnel kanıtları"nı görür ve ezilen, horlanan insanlara, sürdürdükleri aşağılık yaşama boyun eğmelerini öğütleyen Hıristiyan hümanizmasını eleştirir; felsefi-lirik şiiri "*İnsan*"da da yaptığı gibi, insanın artamlarına, onun aklına, yaratıcı gücüne duyduğu inancı vurgular.

1904-05 yıllarında entelektüeller ve onların halka, devrime karşı tutumları üzerine birkaç oyun yazar Gorkiy. Bu oyunlarında intelligentsia'yı biricik "sınıflar-üstü" demokratik katman olarak gören narodnik bakış açısını eleştiren ve sınıflar üstü denilen bu grup içinde nasıl sert ayrışmalar yaşandığını, grupların birbirleriyle nasıl sert bir mücadele içinde olduklarını gösteren Gorkiy, *Yazlıkçılar* adlı oyununda (1904), dönek liberallerin karşısına, özgürlük hareketleri içinde yer almaya başlayan gerçek demokrat entelektüelleri çıkarır. *Güneşin Çocukları* (1905) ise, apolitik entelektüellerin burjuva toplumunda özgür bilimin olabileceğine, kendilerinin bağımsız olduklarına ilişkin inançlarının yıkılışlarının sergilendiği ve sanat-kültür ustalarının halk için yaratmaya çağrıldıkları bir oyundur. *Barbarlar* (1905), burjuvazinin ahlaksal saldırganlığının sergilendiği bir oyundur.

1905 olayları içinde doğrudan yer alan Gorkiy, 9 Ocak 1905'te göstericilere ateş açılması üzerine (ki bunun önünü almak için büyük çaba göstermişti) kaleme aldığı bildiride, halka çarlık rejimini yıkmak için ayaklanma çağrısı yapar. Çarlığın asla bağışlamayacağı bir suçtur bu; yazarı hemen Petropavlovsk kalesine kapatırlar. Tüm Rusya halkının ve Batı Avrupalı entelektüellerin durumu şiddetle protesto etmeleri üzerine Rus hükümeti, Gorkiy'i serbest bırakmak zorunda kalır. 1905 yazında Bolşevik Partisine üye olan Gorkiy'nin katkılarıyla Ekim 1905'te ilk legal bolşevik gazete, "Yeni Hayat" kurulur, gazete bir ay sonra da Lenin'in yönetimine geçer. 27 Kasım 1905'te, Petersburg'ta, Lenin ve Gorkiy ilk kez karşılaşırlar. Moskova'daki Aralık 1905 ayaklanması günlerinde eylemci işçilere düzenli para ve silah sağlayan Gorkiy, Moskova'daki, yerini kimselerin bilmediği gizli evini, devrimcilerin buluşmalarına açar. Ayaklanmalara katıldığı gerekçesiyle Gorkiy'nin hükümetten baskı görmeye başlaması üzerine Parti, yazarın yurtdışına gönderilmesine karar verir. 1906 başlarında Rusya'yı gizlice terk eden Gorkiy bir süre sonra Amerika'ya geçer ve burada proletaryayı ve entelektüelleri Rus devrimine sahip çıkmaya çağıran, çarlığa batılı ülkelerce açılan kredileri protesto eden bildiriler yayınlar, Rusya'daki devrim hareketinin ilerleyişine ilişkin gerçekleri açıklayarak, herkesi devrime yardımcı olmaya çağırır. Amerikan basını, yazarın ABD'yi terk etmesi için hemen bir kampanya başlatırsa da, Gorkiy Eylül ayına kadar bu ülkede kalır ve *Görüşmelerim* (1906) adlı siyasal hicviyesini de, burjuva kültürünün Amerika ve Fransa'da nasıl yozlaştığına, burjuva demokratik özgürlüklerin nasıl yitmekte olduğuna ilişkin yazılarının yer aldığı *Amerika'da* (1906) adlı kitabını da bu ülkede kaleme alır.

1905-07 devrimleri Gorkiy'nin sanatında muazzam bir sıçramaya neden olarak onun sosyalist gerçekçi edebiyat-

unutulmaz tiplerini yaratmasını sağlar. 1906'da yazdığı *Düşmanlar* adlı oyununda proletaryanın başlattığı grevlerin nasıl burjuvaziye karşı siyasal savaşım düzeyine yükseldiğini, işçiler arasında sosyalist düşüncenin nasıl yayıldığını, açık dikta hevesleri içindeki karşı devrimci burjuvazinin yanı sıra, halkı aldatarak ve çarlıkla uzlaşarak iktidarı ele geçirmeye çalışan liberal burjuvaziyi olanca çıplaklığıyla sergiler. Gorkiy'nin yine aynı yıl yazdığı *Ana* romanının konusunu ise Sormovskaya'daki 1902 1 Mayıs gösterilerinde yaşanan olaylar ve göstericilerin yargılanmaları süreci oluşturur. Devrimci proletaryanın burjuva düzenine karşı sosyalizm şiarıyla savaşa girmesi, edebiyatta ilk kez bu yapıtla olur. Büyük yazar köylülükle ilerici entelektüellerin işçi sınıfı ve onun partisi çevresinde birleşmelerini anlatırken göz kamaştırıcı bir profesyonel devrimci tipini, işçi sınıfı davasına gönül vermiş bilinçli eylemci tipi yaratır. *Ana*'yı karalamasından okuyan V. İ. Lenin Gorkiy'le bir söyleşisinde romanın zamanlamasının bir harika, kendiliğinden gelişen emekçi hareketinin giderek proletaryanın mücadelesi içinde yer alması şeklinde özetlenebilecek konusununsa çok önemli olduğunu vurgular. Geleceğe, devrimin zaferine, yaratıcı emeğin gücüne, özgürlüğüne kavuşmuş halkın olanaklarının sınırsızlığına duyulan inancın işlendiği bu roman, sosyalist hümanizma düşüncesinin ete kemiğe bürünmesi olarak nitelendirilebilir. *Ana* ve *Düşmanlar*, sosyalist gerçekçiliğin klasik simgeleri olmuş yapıtlardır. Çok geçmeden başka dillere de çevrilen *Ana*, milyonların başucu kitabı olmuştur.

Gorkiy 1906 yılı sonlarında İtalya'ya geçerek Kapri adasına yerleşir. Burada pek çok yapıt veren ve *Okurov Kasabası* (1909) başlıklı öyküleri ile *Matvey Kojemyakin'in Hayatı* (1910-1911) adlı romanında taşra Rusya'sındaki küçükburjuva yaşamını olanca derinliğiyle ele alan Gorkiy, özellikle de *Matvey Kojemyakin*'de devrimin etkisiyle toplumun en geri

katmanlarında bile nasıl bir kaynaşma yaşandığını sergiler. Yazar, yergi türünde yazdığı *Rus Masalları*'nda ise (1912 ve 1917), dekadanlar'ın, *karayüzler*'in, şovenistlerin mezarlık edebiyatlarını alaya alır.

1913 sonunda aftan yararlanarak Rusya'ya dönen Gorkiy "Zvezda", "Pravda" gibi bolşevik gazeteler ile "Prosveşçenie" adlı dergide çalışır, *Proleter Yazarlar Antolojisi* (1914) adlı bir seçki yayınlar; başlayan dünya savaşına şiddetle karşı çıkarak militarizme karşı mücadele eder.

Birinci Dünya Savaşı öngünlerindeki devrimci kabarma Gorkiy'e aralarında *İtalya Öyküleri*'nin de (1911-1913) yer aldığı çok önemli yapıtlar esinler. İnsanın, halkın, yaratıcı emeğin, proletaryanın uluslararası dayanışmasının ve özgürlük savaşımının yüceltildiği *İtalya Öyküleri*'nde Gorkiy büyüyen grev hareketlerini ve halk yığınlarının birleşerek tek bir kütle oluşturmasını işler. Yurt sevgisiyle dolu *Rusya Yolları*'nda (1912-1916) adlı öykülerinde, halkın içinde bulunduğu acımasız yaşam koşullarını ve kendi emeğiyle yaşayan, yurdunu bayındırlaştıran "küçük yüce insanlar"ın ne büyük gizil olanaklara sahip olduklarını sergiler. 1913-1916 yıllarında *Çocukluk* ve *Ekmeğimi Kazanırken*'i yayımlar. Özyaşamöyküsel nitelikteki bu yapıtlarında, toplumun alt katmanlarından bir insanın kültürün, sanatın ve özgürlük savaşımının dorukları-na tırmanışını yüksek bir sanatsallık içinde yansıtır.

1917 Ekim Devrimi'yle birlikte Gorkiy, sosyalist kültürün inşası çalışmalarına katılır. 1918-1919 yıllarında 1. İşçi-Köylü Üniversitesi ile, Petrograd'da büyük bir dramatik tiyatro'nun ve "Dünya Edebiyatı" adlı bir yayınevinin kuruluşuna ve ayrıca pek çok kitabın yayınlanmasına katkıda bulunur. İç-savaş sırasında yaşanılan yıkım ve açlık koşullarında, Bilim İnsanlarının Yaşamlarını İyileştirme Komisyonunda görev alır, Rus entelektüellerine yardımcı olur, ayrıca tarihsel-sanatsal değeri olan yapıtların zarar görmemesi için çaba göste-

rir. 1919-1920 yıllarında gazetelerde yabancı müdahalesine karşı yazılar yayınlar, dünya ilerici güçlerini Sovyet devrimini savunmak için Sovyetler Birliği'yle tek vücut olmaya çağırır.

Maksim Gorkiy 1921 yazında, tüberkülozunun tam geçmemiş olduğunun ortaya çıkmasıyla ve Lenin'in de ısrarlarıyla, iyileşmek için yurtdışına çıkar. 1921 güzünden 1924 ilkyazına dek Almanya ve Çekoslavakya kaplıcalarında kalır, Nisan 1924'te İtalya'ya geçer ve Sorrento'ya yerleşir.

Yurtdışındayken de burjuva ideolojisiyle savaşımını sürdürür, Avrupa'daki beyaz mültecilerin eylemlerine karşı çıkar, Ekim Devrimi'nin kazanımlarını savunur, Lenin'in görevlendirmesiyle, Volga boylarında açlık çekenlere yardım örgütlenmeleri içinde görev alır.

1922 yılında, özyaşamöyküsünün 3. cildi olan ve yaşamının Kazan dönemini ve siyasal bilinçlenişini anlatan *Benim Üniversitelerim*'i yazar. Dördüncü bir ciltle sürdürmek ister özyaşamöyküsünü, ancak tasarısını gerçekleştiremez ve bu ciltte kullanmak istediği kimi malzemeleri, yine özyaşamöyküsel nitelikteki başka bazı öykülerinde kullanır (*Korolenko Zamanı*, 1923; *İlk Aşka Dair*, 1923 vb.)

Gorkiy'nin sanatında edebi portreler de önemli bir yer tutar. Özellikle de, anısal nitelikte bir çalışma olan Lev Nikolayeviç Tolstoy portresi, dâhi yazarı bütün karmaşıklığı, bütün çelişkileri içinde sergilediği, en başarılı portre çalışmalarından biridir. Çehov, Korolenko, N. G. Mihalylovskiy gibi yazın insanlarının yanı sıra Skvordtsov, Krasin, Kamo gibi devrimci eylem insanlarına ilişkin portreleri de bulunuyor Gorkiy'nin. 1924-1931 yıllarında yazdığı *V. İ. Lenin* adlı çalışmasında ise Gorkiy tam bir sanatsal yetkinlikle proletaryanın büyük önderi Lenin'i anlatmıştır.

1920'li yılların ortalarında, Ekim Devrimi'nden önceki on yıla uzanır Gorkiy ve böylece bu dönemi anıtlaştıran toplumsal-tarihsel romanlar yazmaya başlar. Bu dönemin temel

çelişkisinin "devrim dünyası-burjuva dünyası" olduğu saptamasından yola çıkılarak ve bir burjuva ailesinin üç kuşaklık tarihi izlenerek, ülkenin 1861 reformuyla Ekim Devrimi arası tarihi üzerine yazılmış *Artamonovlar* (1925) bunlardan biridir.

1929'da SSCB'ye dönen Gorkiy tüm ülkeyi kapsayan gezilere çıkar ve bu gezilere ilişkin izlenimlerini *Sovyetler Birliğini Gezerken*'de (1929) kitaplaştırır.

1931'de yurduna bir daha ayrılmamacasına döner ve art arda gazeteler, dergiler, yayınevleri kurar, birbirinden güzel kitaplar yayınlar, yayın yöneticiliği yapar.

30'lu yıllar Maksim Gorkiy'nin oyun yazarlığında yeni bir dönemi vurgular. Çarlık rejiminin yıkılışı sırasında burjuva ailelerin durumunu ele aldığı *Yegor Bulıçov ve Ötekiler* (1932) ile *Dastigayev ve Ötekiler* (1933) adlı oyunları buna örnek gösterilebilir.

Hem Gorkiy sanatının, hem de sosyalist gerçekçi yazının doruk yapıtlarından biri olan *Klim Samgin'in Hayatı*'nı Gorkiy 1925 yılında başlar yazmaya ve sosyalist devrimden kırk yıl önceki dönemi "...hareketli bir panaroma..." şeklinde yansıttığı bu epik romanı üzerinde ölene dek çalışır. Şubat devrimi, Lenin'in Petrograd'a gelişi gibi pek çok tarihsel olay, bu romanın sayfalarında yer alarak, sanatsal ölümsüzlük kazanır. Romanın merkezinde dönemin ideolojik çatışmaları yer alır ve Gorkiy bu yapıtında, yeniden başını kaldıran dekadanlar ve narodniklerden, "legal Marksistler"e, liberal entelektüellerden, döneklere dek pek çok ideolojiye sert eleştiriler yöneltir. Romanın ana teması, burjuva ideolojisinin, daha doğrusu Samgin ailesinin ideolojisi olan burjuva bireyciliğinin maskesini yüzünden indirmektir. "Samgin" tipiyle Gorkiy, yürütme, yönetme postlarında hak iddia eden sahte kahramanların, sözümona "partiler-üstü" düşünürlerin maskelerini indirir yüzlerinden ve bunların ideolojilerinin burju-

vazinin sınıfsal çıkarlarına nasıl göbekten bağlı olduğunu gösterir, burjuva düzenini ayakta tutmak için canlarını dişlerine takarak didinen burjuvaların bu çabalarının boşunalığını vurgular. Bolşevik Stepan Kutuzov, Yakov yoldaş ve devrim cephesini oluşturan öbür insanlar, Samgin ve onun manevi öğretmenlerine, düşünce yoldaşlarına karşı ideolojik savaşı kazanırlar. Kusursuz epik anlatım, tarihsellik, her âna, her olaya sinmiş diyalektik, gerçekliği ve çelişkilerini açımlamadaki derinlik... bu romanı Gorkiy sanatının doruklarına taşıyan başlıca özelliklerdir.

Büyük yazar Maksim Gorkiy, aynı zamanda başarılı bir eleştirmen ve gazeteci olduğunu kanıtlayan yapıtlar da vermiştir.

Sosyalist toplumda en yaratıcı yanlarıyla ortaya çıkarak kültürün daha da gelişmesini sağlayan özgür emeğe olağanüstü önem veren Gorkiy'nin bu düşünceleri Sovyet estetiğinde 20'li yılların sonu ve 30'lu yılların başına denk düşen arayışlarla çakışınca, yepyeni bir yazın akımının adı belirlenmiş olur: sosyalist gerçekçilik! Gorkiy'e göre bu niteliksel olarak yeni, gerçekten yeni sanat akımının en önemli özelliği, gerçekliği devrimci bir perspektiften yansıtabilmesidir.

20 Haziran 1936'da Moskova'da, Kızıl Meydan'da toprağa verildi Gorkiy. Pek çok kentte caddelere, tiyatrolara, kitaplıklara, parklara adı verildi; adına müzeler, belgelikler, kitaplıklar kuruldu, pek çok yere yontuları dikildi.

Maksim Gorkiy, Fransa'dan R. Rolland, A. France, H. Barbuse; Amerika'dan T. Drayzer ve J. London; Danimarka'dan M. Andersen-Neksö gibi yazarlarla dostluklar kurdu. Yabancı yazarlara göre Gorkiy, "SSCB'de kurulan yeni dünya"nın sanatının başlıca temsilcisiydi.

Mektuplarını, gazete-dergi-eleştiri yazılarını da içeren 30 ciltlik toplu yapıtları, başta SSCB, dünyanın pek çok ülkesinde defalarca basılan M. Gorkiy hakkında pek çok dilde bir dizi

kitap yayınlandı, yapıtları üzerine sayısız değerlendirme yazıları yazıldı.

* * *

Gorkiy, ülkemizde de 1908'den sonra tanınmaya başlamıştır. Aslında dünya ölçeğinde tanınması da bu tarihten pek eski değildir. İsmail Müştak Mayakon tarafından Türkçeye çevrilen *Ana* romanı 1908 yılında "Tanin" gazetesine tefrika edilmiş, bundan iki yıl sonra da kitap halinde yayınlanmıştır. Gorkiy'nin *Ana* romanının kendi ülkesinde yayınlanmasından hemen sonra çevrilerek bizim ülkemizde de yayınlanması gerçekten ilginç; çünkü büyük Rus yazarları Tolstoy, Turgenyev ve Dostoyevskiy, ülkelerinde ilk yapıtlarını vermelerinden çok uzun yıllar sonra dilimize çevrilebilmişlerdir (sırasıyla 40, 58 ve 87 yıl sonra). Gorkiy'nin *Ana* romanının dilimize bu kadar tez aktarılmasının bir nedeni, yapıtın tüm dünyada gerçekten büyük yankılar yaratmasıdır kuşkusuz; ama bunun kadar önemli bir başka neden de, 33 yıl süren baskıcı Abdülhamit yönetiminden sonra gelen Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük havasıdır. Araya savaşlı yılların girmesiyle Gorkiy'den dilimize başka hiçbir şey çevrilmedi. Ancak 1. Dünya Savaşı'nın son yıllarında Ruşen Eşref Ünaydın'ın çevirdiği kimi öyküler (*Konovalov, Şahin'in Türküsü*) yazın dergilerinde yayınlandı. 1935 yılından sonra ise Gorkiy'nin yapıtları kitap olarak düzenli biçimde yayınlanmaya başlandı.

Mazlum Beyhan

Bu yazı "Küçük Edebiyat Ansiklopedisi"nden (Moskova, 1964; c. 2, s. 285-299) yararlanılarak hazırlanmıştır.

BOZKIRDA

Perekop'tan berbat bir ruh haliyle, kurtlar gibi aç ve tüm dünyaya öfke dolu olarak yola çıkmıştık. Yarım gün bir şeyler çalmak ya da kazanmak için tüm yeteneklerimizi ve çabamızı ortaya koymuş, sonunda, ne çalmayı, ne de kazanmayı başaramayacağımızı anlayınca, daha uzaklara gitmeye karar vermiştik. Nereye gidecektik? Hep daha uzaklara.

Çoktandır üzerinde yürüdüğümüz bu yaşam patikasında her bakımdan daha uzaklara gitmeye hazırdık. Her birimiz buna, hiçbir şey söylemeden, sessizce karar vermiştik. Açlık bürümüş gözlerimizin somurtkan parıltısında bu karar açıkça okunuyordu.

Üç kişiydik; yakın zamanda, Herson'da, Dinyeper kıyısındaki bir meyhanede karşılaşmış ve tanışmıştık.

Biri, önce demiryolu taburundan asker, söylediğine göre, daha sonra yol ustası olan, soğuk, külrengi gözlü, kızıla çalan sarı saçlı, kaslı bir adamdı; Almanca konuşabiliyordu ve hapishane yaşamı konusunda ayrıntılı bilgilere sahipti.

Arkadaşımız geçmişinden söz etmeyi pek sevmiyor, geçmişiyle ilgili konuşmamak için daima sağlam nedenler buluyordu. Hepimiz birbirimize hiç değilse görünüşte inanıyorduk. İçten inanmaya gelince, biz kendimize bile zor inanıyorduk.

İnce dudaklarını her zaman kuşkuyla büzen zayıf, ufak tefek bir adam olan ikinci arkadaşımız, kendinden söz

ederken Moskova Üniversitesi'nden ayrılma bir öğrenci olduğunu söylediğinde ben ve asker bunun gerçek olduğunu kabul etmiştik. Aslında bir zamanlar öğrenci miydi, sivil polis miydi yoksa hırsız mıydı, bizim için hiç fark etmezdi, tek önemli olan, tanıştığımız anda onun da bizimle aynı durumda olmasıydı: O da açtı, kentlerde polislerin özel ilgisini, köylerdeyse köylülerin kuşkusunu üzerine çekiyordu, bunların her ikisine karşı da peşine düşülen aç bir vahşi hayvanın duyduğu nefreti duyuyor, herkesten ve her şeyden evrensel bir öç almayı hayal ediyordu, kısacası hem doğanın hükümdarları ve yaşamın egemenleri arasındaki konumu bakımından, hem de ruhsal durumu bakımından bizimle aynı çilek tarlasındandı.

Üçüncü bendim. Çok küçük yaşlarımda edindiğim kendime özgü bir alçakgönüllülükle meziyetlerimden tek bir sözcükle olsun söz etmeyeceğim ve sizlere saf biri olarak görünmek istemediğimden kusurlarım hakkında da konuşmayacağım. Ama kişiliğimi anlamanızda belki de bir kaynak olur diye, kendimi her zaman başkalarından daha iyi bir insan saydığımı ve bugüne dek bunu başarıyla sürdürdüğümü söyleyebilirim.

İşte böylece Perekop'tan çıkıp her zaman ekmek istenebilecek, yolcuları bu konuda pek ender olarak geri çeviren çobanları da hesaba katıp, uzaklara doğru yola koyulduk.

Ben askerle yan yana yürüyordum, "öğrenci" arkamızdan geliyordu. Omuzlarında cekete benzer bir şey asılıydı; sivri, köşeli ve saçları düzgün tıraş edilmiş kafasında geniş kenarlı bir şapka kalıntısı vardı; rengârenk yamalı gri pantolonu bacaklarını sarıyordu. Elbisesinin astarından söküp büktüğü ipliklerle yolda bulduğu bir çizme koncunu ayak bileklerine bağlamıştı o buna sandalet yapmak diyordu. Hiç konuşmadan, tozları havaya kaldırarak ve yeşile çalan küçük gözleri parlayarak yürüyordu. Asker, onun sözleriyle söylersek, Herson'da "kendi elleriyle" kazandığı kırmızı

pamukludan bir gömlek giyinmişti; gömleğinin üstünde daha kalın pamuklu bir yelek vardı; başına, askerî nizamnameye göre, "üst dairesi sağ kaşına yatık" rengi kaçmış bir asker kasketi giymişti; bacaklarında geniş bir şalvar sallanıp duruyordu. Ayakları çıplaktı.

Benim de üstümde bir şeyler vardı ve ayaklarım çıplaktı.

Bozkır, bizi bir pehlivanın kolları gibi her yandan sarıyor ve tepesindeki bulutsuz gökyüzünün kızgın mavi kubbesi altında, kocaman, yuvarlak ve siyah bir tabak gibi uzanmış yatıyordu. Tozlu, gri yol, bozkırı geniş bir şerit halinde kesiyor, ayaklarımızı yakıyordu. Yer yer karşımıza, askerin çoktandır tıraş yüzü görmemiş yanaklarına tuhaf bir biçimde benzeyen kısa boylu ekinler çıkıyordu.

Asker yürüyor, kalın sesiyle şarkı söylüyordu:

"... Ve senin kutsal dirilişin için şarkılar söyleyelim ve övelim..."

Askerliği sırasında, taburun kilisesinde diyakozluk gibi bir görevde bulunmuştu ve çeşitli ilahiler biliyordu. Herhangi bir nedenle aramızda sohbet ortamının kurulamadığı anlarda bu bilgisini kötüye kullanıyordu.

İlerde, ufukta, yumuşak çizgili, leylak renginden pembeye doğru tatlı tonlarda birtakım şekiller büyüyordu.

"Öğrenci":

"Bunlar herhalde Kırım dağları," dedi.

"Dağlar mı?" diye haykırdı asker. "Onları görmen için daha çok erken dostum. Bunlar... bulut. Baksana, sanki sütlü pelte gibiler..."

Bulutların gerçekten de pelteden yapılmış olmasından son derece memnun olacağımı belirttim.

"Ah, kör şeytan!" diye bir küfür savurdu asker, yere tükürerek. "Bir tek canlı insana olsun rastlasak! Kimsecikler yok... Ayıların kışın yaptıkları gibi pençelerimizi emeceğiz..."

"Yerleşim yerlerine gitmek gerektiğini söylemiştim," dedi "öğrenci" akıl öğretir gibi bir tavırla.

"Söylemişmiş!" diye öfkelendi asker. "Bunu söylemek için mi âlim oldun? Hani nerde yerleşim yerleri? Nerde olduklarını şeytan bilir!"

"Öğrenci" dudaklarını sıkıp sustu. Güneş batıyordu, bulutlar ufukta sözcüklerle anlatılamayacak kadar çeşitli renklerde oynaşıyordu. Havada toprak ve tuz kokusu vardı.

Bu kuru ve lezzetli koku yüzünden iştahımız daha da artıyordu.

Midemiz kazınıyordu. Tuhaf, kötü bir duyguydu bu: Sanki vücudun tüm kaslarındaki özsular bir yere doğru yavaş yavaş akıp buharlaşıyor, kaslar dirimsel esnekliğini yitiriyor gibiydi. Ağzın içini ve gırtlağı can yakıcı bir kuruluk kaplıyor, insanın zihni bulanıyor, gözlerinin önünde koyu lekeler görünüp yok oluyordu. Bu lekeler bazen dumanı tüten bir et parçası, bazen bir somun ekmek görünümünü alıyordu; bellek, bu "geçmişte kalan, sessiz görüntüleri" kendine özgü kokularıyla donatıyor ve o zaman midenin içinde sanki bir bıçak dönüp duruyordu.

Her şeye karşın yürüyorduk, birbirimizle duygularımızı paylaşarak, bir yerlerde koyun sürüleri görebilir miyiz diye dikkatle çevreye bakarak, Ermeni Pazarı'na meyve götüren Tatar kağnılarının keskin gıcırtıları duyulur mu acaba diye kulak kabartarak yürüyorduk.

Ama bozkır boştu, sessizdi.

Bu zor günden bir gün önce üçümüz dört funt* çavdar ekmeği ve beş tane kadar da karpuz yemiştik, ama kırk verst** kadar da yol yürümüştük, yani gelir gideri karşılamıyordu! Perekop'un pazar meydanında uykuya dalmış, sonra da karnımızın açlığından uyanmıştık.

"Öğrenci" haklı olarak bize gece boyunca uyumayıp bir

* Funt: Libre, 409,5 gram –ç. n.
** Verst: 1.06 km –ç. n.

şeylerle ilgilenmeyi öğütlemişti... ancak mülkiyet hakkının çiğnenmesiyle ilgili birtakım projelerden düzenli bir toplum içinde yüksek sesle söz edilemezdi. Ben de bu konuda bir şey söylemiyorum. Çıkarlarım açısından dürüst olmak değil, sadece gerçekçi olmak istiyorum. Yüksek bir kültür düzeyine ulaşılan günümüzde insanların giderek daha yufka yürekli olduklarını ve hatta boğmak gibi açık bir amaçla bir yakınlarının gırtlağına çöktüklerinde bile bunu, olabildiğince nazik ve böyle durumlarda yerinde sayılabilecek tüm edep kurallarını gözeterek yapmaya gayret ettiklerini biliyorum. Gırtlağımla ilgili kendi deneyimim, beni, törelerde böyle bir ilerleme olduğunu ifade etmek zorunda bırakıyor ve bu dünyada her şeyin gelişip mükemmelleşeceğini hoş bir güven duygusuyla iddia ediyorum. Bu dikkate değer süreç, özellikle hapishanelerin, meyhanelerin ve genelevlerin her yıl artan sayısıyla inandırıcı bir biçimde doğrulanmaktadır...

İşte böyle, açlıktan akan salyalarımızı yutarak, midemizdeki sancıları dostça bir sohbetle bastırmaya çalışarak ıssız ve sessiz bozkırda, günbatımının kızılımsı ışıkları içinde yürüyorduk; önümüzde güneş, yumuşak bulutların üzerine sessizce düşüyor, bulutları ışınlarıyla cömertçe boyuyordu. Arkamızda ve iki yanımızda ise maviye çalan bir alacakaranlık, bozkırdan göğe doğru yükselerek, somurtkan ufukları gitgide daraltıyordu.

Asker, yoldan bir odun parçası alarak:

"Ateş yakmak için malzeme toplayın kardeşler," dedi. "Geceyi bozkırda geçirmemiz gerekecek, çiy olur! Tezek, her türlü çalı çırpı ne varsa toplayın!"

Yolun iki yanına dağıldık, kurumuş yabani otları ve yakılabilecek her şeyi toplamaya koyulduk. Her eğildiğinde insanın vücudunda, korkunç bir yere düşme ve toprağı, bu kara, yağlı toprağı yeme, çok çok yeme, bitkin düşene kadar yeme ve sonra da uykuya dalma isteği uyanıyordu. Sonsuza dek uykuya dalsan bile sadece ve sadece yemek, çiğne-

mek ve sıcacık koyu bir lapanın ağzından girip kurumuş yemek borusundan geçerek içine bir şey çekmek için yanıp tutuşan mideye doğru yavaş yavaş indiğini hissetmek.

"Kök bulsaydık bari," diye içini çekti asker. "Öyle yenebilir kökler vardır..."

Ama, kapkara, sürülmüş toprakta bir tane bile kök yoktu. Güney gecesi hızla bastırıyordu, ama koyu mavi gökyüzünde parlayan yıldızlar, güneşin son ışığını henüz söndürememişti. Etrafımızda ise gölgeler bozkırın sonsuz düzlüğünü daralta daralta koyulaşıyordu...

"Kardeşler," dedi "öğrenci" alçak sesle, "şurada sol tarafta biri yatıyor..."

"Biri mi yatıyor?" diye kuşkuyla sordu asker. "Niye yatıyor acaba?"

"Gidip sor bakalım. Bozkırda yayılıp yattığına göre ekmeği vardır herhalde."

Asker adamın yattığı yana baktı ve kararlı bir tükürük attı.

"Yanına gidelim!"

Yolun elli sajen* solunda yükselen koyu bir tümseğin bir adam olduğunu ancak "öğrencinin" keskin, yeşil gözleri ayırt edebilirdi. Sürülmüş tarlanın kesekleri üzerinde hızlı adımlarla yürüyerek adama doğru gidiyor ve içimizde doğan yiyecek bulma umudunun açlığın verdiği ağrıları artırdığını hissediyorduk. İyice yaklaşmıştık, adam kımıldamıyordu.

Asker, hepimizin aklına gelen düşünceyi suratını asarak ifade etti:

"Belki de insan değildir."

Ancak kuşkularımız o anda dağıldı, çünkü toprağın üzerindeki tümsek birden kımıldamaya başlamış, daha da yükselmişti. Bunun gerçek, canlı bir insan olduğunu görüyorduk. Adam, bize doğru elini uzatarak diz çökmüş, boğuk, titreyen bir sesle bağırıyordu:

* Sajen: 2,13 metrelik uzunluk ölçüsü birimidir –ç.n.

"Yaklaşmayın, ateş ederim!"

Donuk havada kuru ve kısa bir ses duyuldu.

Bir komut almış gibi durduk ve hiç de nazik olmayan bu karşılama yüzünden şaşırarak birkaç saniye sustuk.

"Demek öyle alçak!" diye anlamlı anlamlı mırıldandı asker.

"Vay canına," dedi "öğrenci" düşünceli bir biçimde. "Tabancayla dolaşıyor... desene anasının gözü biri..."

Asker, anlaşılan bir şey yapmaya karar verip:

"Hey!" diye bağırdı.

Adam kımıldamadan duruyor ve susuyordu.

"Hey sen! Sana dokunmayacağız, sadece bize ekmek ver, eğer varsa. Tanrı aşkına ver, kardeş!.. Vermezsen namussuzun, alçağın birisin!"

Asker, bu son sözleri alçak sesle söylemişti.

Adam susuyordu.

"Duydun mu?" diye tekrar konuşmaya başladı asker. Sesi öfkeden ve umutsuzluktan titriyordu. "Ekmek ver diyorum! Yanına yaklaşmayacağız... ekmeği bize doğru fırlat..."

"Tamam," dedi adam sadece.

Bize, "benim değerli kardeşlerim!" de diyebilirdi. Eğer en kutsal ve en temiz duygularını bu üç sözcüğe dökmüş olsaydı bizi böylesine heyecanlandıramaz, bu boğuk ve kısa "tamam" sözü kadar insanlaştıramazdı.

"Bizden korkma, iyi yürekli adam," dedi asker hafifçe gülümseyerek. Gerçi adam onun gülümsemesini göremezdi, çünkü bizden en az yirmi adım uzaktaydı.

"Zararsız insanlarız biz, Rusya'dan Kuban'a gidiyoruz... Yolda paramızı düşürdük, sıfırı tükettik, iki gündür boğazımızdan lokma geçmedi..."

"Yakala!" diye bağırdı iyi yürekli adam, elini havada sallayarak. Kara bir parça göründü ve tarlaya, yakınımızda bir yere düştü. "Öğrenci" oraya doğru atıldı.

"Bunu da al! Başka yok..."

"Öğrenci" bu orijinal sadakayı toplayıp döndüğünde dört funt kadar bayat buğday ekmeğine sahip olduğumuz anlaşılmıştı. Ekmek toprağa bulanmıştı, çok da bayattı. Bayat ekmek, yumuşağından daha tok tutar, içinde nem azdır.

Asker:

"Şu sana... şu sana... bu da bana!" diye ekmek parçalarını dikkatle bölüştürdü. "Dur... Eşit olmadı! Seninkinden bir çimdik daha koparmak gerek, âlim, yoksa bununki az olacak..."

"Öğrenci" beş zolotnik* ağırlığındaki ekmek parçasının elinden gidişine çaresiz boyun eğdi; bu parçayı ben alıp ağzıma attım.

Ve çiğnemeye, yavaş yavaş, taşı bile ufalamaya hazır çene kemiklerimin kasılmasına zor engel olarak çiğnemeye başladım. Yemek borumdaki kasılmaları hissetmek ve onu azar azar, damla damla doyurmak bana büyük bir zevk veriyordu. Sıcak ve anlatılmaz biçimde lezzetli lokmalar birbiri ardınca mideme giriyor ve sanki hemen kana, iliğe dönüşüyordu. Midem doldukça tuhaf, sakin ve can veren bir sevinç yüreğimi ısıtıyordu. Yaşadığım duyguların zevkine kendimi kaptırmış, müzmin bir açlıkla geçen o rezil günleri, arkadaşlarımı unutuvermiştim.

Ancak avucumdaki son ekmek kırıntılarını da ağzıma attığım zaman ölesiye yemek istediğimi hissettim.

Asker, karşımda yere oturmuş, elleriyle midesini ovuşturarak:

"Bu alçağın elinde yağ ya da et de kalmıştır..." diye homurdandı.

"Herhalde, çünkü ekmeğe et kokusu sinmişti... Daha ekmek de kalmıştır," dedi "öğrenci" ve sessizce ekledi: "Tabancası olmasaydı..."

"Kim acaba?"

"Görünüşe bakılırsa İsakiy biraderimiz..."

* Zolotnik: 4,26 gramlık Rus ağırlık ölçüsüdür –ç.n.

"İt!" dedi asker.

Birbirimize yanaşmış, eli tabancalı velinimetimizin olduğu yere bakarak oturuyorduk. Adamın bulunduğu yerden bize ne bir ses ne de bir yaşam işareti geliyordu.

Gece, karanlık güçlerini çevrede topluyordu. Bozkırda ölüm sessizliği vardı, birbirimizin soluğunu bile işitiyorduk. Arada bir, bir tarla sincabının hüzünlü ıslığı duyuluyordu... Gökyüzünün canlı çiçekleri yıldızlar tepemizde ışıldıyordu... Yemek istiyorduk.

Gururla söyleyebilirim ki, bu biraz garip gecede, bir rastlantı sonucu karşılaşmış olduğum arkadaşlarımdan ne daha kötü, ne de daha iyiydim. Onlara ayağa kalkıp adamın yanına gitmeyi önerdim. Ona dokunmayacaktık, ama bulduğumuz her şeyi silip süpürecektik. Ateş edermiş, varsın etsin! Üçümüzden sadece birini vurabilirdi, o da eğer vurabilirse; hem vursa bile tabanca kurşununun öldürmesi zordu.

Asker ayağa fırlayıp:

"Gidelim!" dedi.

"Öğrenci" ondan daha yavaş ayağa kalktı.

Yürümeye başladık, nerdeyse koşuyorduk. "Öğrenci" bizden geride kalıyordu.

"Arkadaş!" diye ona sitemle seslendi asker.

Boğuk bir hırıltı ve tabancanın horozunun sert sesi karşıladı bizi. Birden bir ateş parladı, kuru bir atış sesi duyuldu.

"Iska!" diye sevinçle bağırdı asker. Bir sıçrayışta adamın yanına ulaşmıştı. "Hadi bakalım iblis, ben şimdi sana gününü gösteririm..."

"Öğrenci" adamın çantasına atılmıştı.

"İblis" ise dizlerinin üstünden sırtının üstüne düşmüş, kollarını geniş geniş açarak hırıldıyordu...

Adama tekme atmak üzere ayağa kalkmış olan asker:

"Vay canına!" diyerek şaşırmıştı. "Niye ahlayıp ofluyor acaba? Hey sen! Neyin var? Hey! Yoksa kendini mi vurdun?"

"Öğrenci"nin sevinçli sesi duyuldu:

"Et de, pide gibi bir şeyler de, ekmek de çok kardeşler!"

"Şeytan alsın canını da geber... Hadi yiyelim!" diye bağırdı asker. Artık hırıldamayı kesmiş ve hareketsiz yatmakta olan adamın elinden tabancayı çekip aldım. Namluda bir mermi daha vardı.

Tekrar yedik, hiçbir şey konuşmadan yedik. Adam da hiç konuşmadan, tek bir uzvunu bile oynatmadan yatıyordu. Ona dönüp bakmıyorduk bile.

Birden hırıltılı, titreyen bir ses duyuldu:

"Sevgili kardeşlerim, yoksa bütün bunlar yalnızca ekmek için miydi?"

Hepimiz birden irkilmiştik. Hatta "öğrenci"nin lokması boğazında kaldı ve yere eğilip öksürmeye başladı.

Asker, lokmasını çiğneyip yuttuktan sonra sövüp saymaya koyuldu.

"İt ruhlu herifin birisin, kuru odun gibi çatırdayıp duruyorsun! Derini mi yüzecektik yani? Ne işimize yarar ki? Nemrut suratlı, aşağılık herif! Eline silah almış, insanların canını yakıyor! Alçak!"

Sövüp sayıyor, bir yandan da yiyordu. Bu yüzden sövgüleri etkisini ve gücünü yitiriyordu...

"Bekle, şunları yiyip bitirelim, seninle hesaplaşacağız," dedi "öğrenci" uğursuzca.

O anda gecenin sessizliği içinde bizi korkutan hıçkırıklar duyuldu.

"Ben nereden bileyim kardeşler? Ateş ettim... çünkü korkuyorum. Yeni Afon'dan... Smolensk vilayetine gidiyorum... Tanrım! Nöbet canımdan bezdirmişti... başımın belası, güneş batarken başlıyor! Afon'dan da bu nöbetler yüzünden ayrıldım... Orada marangozluk yapıyordum... Marangozum ben... Karımı... iki kızımı evde bıraktım... Üç yıldan fazladır onları görmedim, kardeşler! Yiyin, hepsini yiyin..."

"Rica etmene gerek yok, yiyeceğiz," dedi "öğrenci".

"Tanrım! Sizin zararsız, iyi insanlar olduğunuzu bilseydim... Hiç ateş eder miydim? Ama bozkır burası kardeşler, hem de gece, benim ne suçum var?"

Konuşuyor ve ağlıyordu, daha doğrusu titrek ve ürkek bir uluma sesi çıkartıyordu.

"Bak bir de uluyor!" dedi asker hor görerek.

"Bunun yanında parası da vardır," dedi "öğrenci".

Asker gözlerini kıstı, ona bakıp gülümsedi.

"Sen de çok açıkgözsün... hadi ateş yakalım da uyuyalım..."

"Ya o?" diye sordu "öğrenci".

"Şeytan alsın onu! Kızartsak mı acaba adamı?"

"Öğrenci" sivri kafasını sallayıp:

"Gerekebilir," dedi.

Daha önce topladığımız ve marangozun bağırarak bizi durdurduğu yerde fırlatıp attığımız malzemeyi gidip getirdik ve kısa bir süre sonra da ateşin çevresine oturduk. Ateş, işgal ettiğimiz küçük bir alanı aydınlatarak esintisiz geceyi sessizce ısıtıyordu. Bir kez daha akşam yemeği yemek istememize rağmen uykumuz gelmişti.

"Kardeşler!" diye seslendi marangoz. Üç adım ötemizde yatıyordu ve arada bir, bir şeyler fısıldıyormuş gibi geliyordu bana.

"Ne var?" diye sordu asker.

"Ben de yanınıza... yani ateşin yanına gelebilir miyim? Ölümüm yakın... Kemiklerim kırılıyor sanki!.. Tanrım! Eve kadar gidemeyeceğim galiba..."

"Buraya doğru sürün," diyerek izin verdi "öğrenci".

Marangoz, kolunu ya da bacağını kaybetmekten korkuyormuşçasına yavaş yavaş yerde sürünerek ateşe yaklaşıyordu. Bu, uzun boylu, korkunç biçimde zayıf düşmüş bir adamdı; üstündeki her şey sallanıyordu, iri ve donuk gözleri çektiği acıyı yansıtıyordu. Çarpık suratının kemikleri dışarı fırlamıştı ve bu surat ateşin ışığında ölü sarımsı

bir kül rengine sahipti. İnsanda küçümseyici bir acıma duygusu uyandırarak tir tir titriyordu. Uzun, zayıf ellerini ateşe uzatıp kemikli parmaklarını ovuşturuyordu, oynak yerleri ağır ağır bükülüyordu. Sonuç olarak bu adama bakmak itici bir şeydi.

"Bu halde yürüyerek mi gidiyorsun bir de? Cimri misin nesin?" diye kaşlarını çatarak sordu asker.

"Bana demişlerdi ki... gemiyle gitme... Kırım'a git, havası iyidir, demişlerdi. Ama işte gidemiyorum... Ölüyorum kardeşler! Bozkırda tek başıma öleceğim... Kuşlar gagalayacak, hiç kimse tanıyamayacak... Karım... kızlarım bekleyecekler. Onlara yazmıştım... Kemiklerimi bozkır yağmurları yıkayacak... Tanrım, Tanrım!"

Yaralı bir kurdun kederle uluması gibi ulumaya başladı.

"Yeter be iblis!" Ayağa fırlayan asker öfkeden kudurmuştu sanki. "Ne bağırıp duruyorsun? İnsanlara rahat vermez misin sen? Geberecek misin? Geber de kes sesini ..."

"Uyuyalım," dedim. "Sen de istersen ateşin başında otur, ama gerçekten de öyle uluma..."

"Duydun mu?" dedi asker sinirli bir biçimde. "Hadi anla artık. Bize ekmek attın, üstelik bir de ateş ettin diye seninle ilgileneceğimizi mi sanıyorsun? Adi şeytan! Bizim yerimize başkaları olsaydı görürdün sen gününü!.."

Asker sustu ve toprağa uzandı.

"Öğrenci" çoktan yatmıştı. Ben de yattım. Korku içindeki marangoz büzüldü ve ateşin yanına yaklaşıp sessizce ateşe bakmaya başladı. Dişlerinin takırdadığını işitiyordum. "Öğrenci" sol yanda yatıyordu ve bir topak halinde hemen uyumuştu. Asker, ellerini başının altına koymuş gökyüzüne bakıyordu.

"Ne gece, değil mi? Ne kadar çok yıldız var..." diye bana seslendi. "Gökyüzü, gökyüzü değil, sanki battaniye. Bu serseri yaşamı seviyorum, arkadaş. Soğuk da olsa, aç da kalsan, alabildiğine özgürsün... Başında sana emreden hiç

kimse yok... Kendi kafanı kessen bile hiç kimse sana bir söz söyleyemez. Geçen günlerde açtım, öfkeden kuduruyordum... ama bak şimdi yatmış gökyüzüne bakıyorum... Yıldızlar bana göz kırpıyor, boş ver Lakutin, dünyayı bildiğin gibi dolaş, hiç kimseye bağımlı olma, diyorlar... Ve yüreğinde iyilik olsun... Ya sen? Hey marangoz! Bana kızma, bir şeyden de korkma... Senin ekmeğini yedik. Bunda ne var? Senin ekmeğin vardı, bizimse yoktu, seninkini yedik... Ama sen vahşi bir adamsın, ateş ediyorsun... Kurşunların insanlara zarar verebileceğini bilmiyor musun yoksa? Demin sana çok kızmıştım, eğer yere düşmeseydin, gösterdiğin cürete karşılık bir güzel dövecektim seni. Ekmeğe gelince, yarın Perekop'a varırsın, ordan ekmek alırsın, paran vardır tabii... Bu nöbetleri uzun zamandır mı çekiyorsun?"

Askerin kalın sesi, hasta marangozunsa titreyen sesi, uzun bir süre daha kulaklarımda uğuldadı. Koyu, hemen hemen kapkaranlık olan gece, giderek toprağa doğru alçalıyor ve insanın göğsüne serin, nemli bir hava doluyordu.

Ateşten düzgün bir ışık ve canlandırıcı bir sıcaklık geliyordu... Gözkapaklarım birbirine yapışıyordu.

...

"Kalk! Çabuk! Gidelim!"

Korkuyla gözlerimi açıp hemen ayağa fırladım. Asker de kuvvetle elimden çekerek bana yardım etti.

"Hadi, çabuk! Yürü!"

Yüzü sert ve kaygılıydı. Çevreye bir göz attım. Güneş doğuyordu. Güneşin pembe ışınları marangozun hareketsiz, morarmış yüzüne düşüyordu. Adamın ağzı açıktı, gözleri çukurlarından kaçmış, korkuyla cam gibi bakıyordu. Giysisinin göğsü tamamen yırtılmıştı. Doğal olmayan eğri bir durumda yatıyordu. "Öğrenci" ortalıkta yoktu.

"Hadi, yeter baktığın! Yürü diyorum sana!" dedi asker beni ikna etmeye çalışarak ve elimden tutup sürükledi.

Sabah serinliğinden içim ürpererek:

"Ölmüş mü?" diye sordum.

"Tabii ölmüş. Seni de boğsam sen de ölürsün," dedi asker.

"Öğrenci mi öldürmüş?" dedim hayretle.

"Başka kim olacak? Sen mi? Yoksa ben mi? Al işte sana gör bakalım âlim'i... Adamın hakkından pek ustaca gelmiş... arkadaşlarını da faka bastırdı. Bilseydim, dün bu "öğrenci"yi öldürürdüm. Bir vuruşta öldürürdüm. Şakağına tak diye bir yumruk indirirdim... ve dünyadan bir alçak daha eksilmiş olurdu! Onun ne yaptığını anlıyor musun? Artık öyle bir yürümeliyiz ki, tek bir insan gözü bile bizi bozkırda göremesin. Anladın mı? Çünkü marangozu bugün bulurlar, boğulup soyulduğunu görürler. Kardeşimizi de göreceklerdir... Nerden geliyorsun, gece nerde kaldın, sorarlar artık. Gerçi seninle benim üzerimizde bir şey yok ama... Aa, marangozun tabancası koynumda! İşe bak!"

"At onu!" diye akıl verdim askere.

"Atmak mı?" dedi düşünceli düşünceli. "Ama para edecek bir şey bu... Belki de bizi yakalayamazlar, ne dersin?.. Hayır, atmayacağım... Marangozun silahı olduğunu kim biliyor? Atmayacağım... Üç ruble kadar eder. İçinde mermi de var... boş ver! Keşke bu mermiyi sevgili arkadaşımızın kulağına sıksaydım! Köpek, ne kadar para aldı kim bilir? Alçak herif!"

"Ya marangozun kızları..." dedim.

"Kızları mı? Hangi kızlar? Ha, bunun kızları... Kızlar büyüyecekler, bize varacak değiller ya, boş ver onları ... Hemen gidelim kardeş... Nereye gidelim dersin?"

"Bilmem ki... Fark etmez."

"Ben de bilmiyorum, sadece benim için de fark etmeyeceğini biliyorum. Sağa doğru gidelim, deniz o tarafta olmalı."

Sağa doğru gidiyorduk.

Geriye dönüp baktım. Bizden uzakta, bozkırda koyu bir tümsek yükseliyor, tümseğin tepesinde güneş parlıyordu.

"Hortlayıp hortlamadığına mı bakıyorsun? Korkma bi-

ze yetişemez... Anlaşılan şu bizim âlim maharetli delikanlıymış, iyi becermiş... Bir de arkadaş olacak! Bizi de adamakıllı faka bastırdı ha! Ne yapalım kardeş? İnsanlar bozuluyorlar, yıldan yıla, gitgide daha çok bozuluyorlar!" dedi asker kederle.

Her yanımızda baştan başa pırıl pırıl sabah güneşiyle dolmuş sessiz ve ıssız bozkır uzanıyor, ufukta gökyüzüyle birleşiyordu. Öyle parlak, tatlı ve cömert bir ışıkla birleşiyordu ki, mavi gök kubbeyle örtülü bu engin düzlüğün ortasında hiçbir karanlık ve haksız iş olamazdı.

"Canım bir şeyler yemek istiyor, kardeş!" dedi arkadaşım, sigarasını sararken.

"Bugün nerede, ne yiyeceğiz?"

İşte mesele bu!

...

Hastanede bana bu öyküyü anlatan yatak komşum, öyküsünü burada bitirdi ve:

"İşte hepsi bu," dedi. "Bu askerle çok iyi arkadaş olduk, Karsk eyaletine kadar beraber gittik. İyi yürekli, deneyimli bir delikanlıydı, tipik bir serseriydi. Ona saygı duyardım. Ta Anadolu'ya kadar birlikte gittik, ama orada birbirimizi kaybettik..."

"Marangozu anımsadığınız olur mu arada sırada?" diye sordum.

"Demin dediğim gibi..."

"Yani hiçbir şey mi?"

Gülmeye başladı.

"Peki bu konuda ne hissetmeliyim? Onun başına gelen olaydan ben suçlu değilim ki, tıpkı benim başıma gelenden sizin suçlu olmadığınız gibi... Ve hiç kimse de hiçbir şeyden suçlu değildir, çünkü biz hepimiz aynıyız, hepimiz de birer hayvanız."

1897

"SİLKELEME"

Mişka'nın Yaşamından Bir Sayfacık

Bir bayram akşamı, sirkin galerisinde, göğsünü tahta parmaklığa yapışırcasına dayamış, aşırı dikkatten rengi solmuş bir halde, sirk seyircilerinin gözdesi olan pırıl pırıl giysili soytarının taklalar attığı sahneye büyülenmiş gözlerle bakıyordu.

Soytarının pembe ve sarı atlastan şatafatlı kırmalar arasına gömülmüş, bir yılanınki kadar esnek gövdesi, sahnenin koyu fonunda bir görünüp bir kaybolarak türlü türlü pozlar alıyordu: Bazen hafif ve zarif, bazen çarpık ve gülünç; top gibi havaya zıplıyor, havada ustaca bir takla atıyor, sahnenin kumları üzerine düşüyor, burada hızla yuvarlanıyordu. Soytarı daha sonra sıçrayıp ayağa kalkıyor, kendinden emin ve memnun, alkış bekleyerek neşeyle izleyenlere bakıyordu. Seyirciler alkış konusunda cimrilik etmiyorlar ve soytarının hünerlerini kahkahalarla, çığlıklarla, takdir dolu gülümsemelerle teşvik ediyorlardı. O zaman soytarı bir kez daha eğiliyor, takla atıyor, sıçrıyor, külahını havaya atıp tutuyordu; atlas üzerine dikilmiş altın renkli pullar, soytarının her hareketinde kıvılcım gibi pırıl pırıl parlıyordu. Çocuk ise bu esnek gövdenin oyununu galeriden adeta gözleriyle yiyerek seyrediyor ve zevkten küçük kara gözlerini kısarak, anlatılmaz bir sevinçle sessizce gülümsüyordu.

Soytarı, sandalyenin üstünden atlarken bozuk bir dil ve ince bir sesle:

"İşte böyle!" diyordu.

Sandalyenin arkalığına tutunarak sıçrıyor, birkaç saniye kendini dengeleyip öylece havada duruyor, ama birden yapmacık bir biçimde bükülüp, yere düşerek, bir topak halini alıyor, sanki sandalye canlanmış da onu kovalıyormuş gibi sahnede sandalyeyle birlikte dönmeye başlıyordu. Çocuk, soytarının yaptığı her şeyi izliyor, gösterdiği hünerlerden heyecana kapılarak, onun gülünç hareketli bembeyaz suratındaki tüm mimikleri, elinde olmadan kendi minicik yüzüne yansıtıyor, yineliyordu. Soytarının hareketlerini de tekrarlayacaktı, ama her yanından elini bile oynatamayacak kadar sıkıştırılmıştı. Arkasından arabacı kılıklı, sakallı bir adam üstüne abanıyordu, yanlardan da sıkıştırıyorlardı. Galeri çok bunaltıcıydı; tahta parmaklığa dayadığı göğsü acıyor, ayakları yorgunluktan ve itiş kakıştan sızlıyordu, ama bu soytarı da o kadar hünerli ve güzeldi, o kadar çok seviliyordu ki! Çocuğun, sanatçının ustalığına gösterdiği ilgi, derin bir saygı derecesine yükseliyordu. Seyirciler, bağırarak soytarıyı beğendiklerini belirtirlerken o susuyordu. Susuyor ve zaman zaman kendisi de orada, sahnede olmak, o sahnede parlak bir giysi içinde taklalar atmak, insanları güldürmek, onların övgülerini işitmek, yüzlerce neşeli yüz ve kendisine çevrilmiş yüzlerce dikkatli göz görmek isteğiyle ürperiyordu. Çocuğu saran güçlü, ama karışık duygu, aslında anlaşılmaz bir duyguydu, insana canlılık vermiyor, sahip olduğu güçle eziyordu. Bir düş kadar güzel ve hoş olan bütün bu şeylerin kısa bir süre sonra bitmek zorunda olduğu ve onun tekrar o eve, o karanlık ve pis atölyeye dönmesi gerektiği düşüncesi çocuğun her aklına gelişinde daha da keskinleşen pek çok keder ve kıskançlık vardı bu anlaşılmaz duyguda...

Soytarıysa dört ayak üzerine kalkmış, bir ayağını uzat-

mış, sahnede öteki ayağının ve ellerinin üstünde sıçrayarak, ciyak ciyak bağırıp saklanmaya çalışıyor, seyircileri kahkahaya boğuyordu. Programın bir sonraki numarası iki atletin güreşiydi, ondan sonra da uzun siyah bir elbiseyle küçük bir kovayı andıran şapka giymiş olan bir hanım at üstünde sahneye çıktı, kadını üç akrobat izliyordu... Daha pek çok "numara" vardı, ama bunların içinde küçük seyircinin dikkatini sadece iki artist, yaşları kendisinden de küçük olan iki artist çekmişti. Barfikste zor bir hareketi tamamlayıp gittiler, ama onlar da soytarının bıraktığı etkiyi bastıramadılar.

Gösteri sona erip seyirciler gürültüyle dağılmaya başladığında galerideki çocuk, çıkışını giderek yavaşlatıyor ve artık ışıkları sönmüş olan sahneye bakıyordu. Orada elinde bastonu, dişlerinin arasında sigarasıyla kısacık boylu bir bey duruyordu.

Sakallı adam:

"İşte o, ta kendisi... soytarı," dedi ve geniş geniş gülümseyerek ekledi: "Onu çok iyi tanırım... Kılığı kıyafeti de düzeltmiş..."

Çocuk, bu sözleri duydu ve sahnenin ortasında dikilmiş, çevresinde koşuşturan kırmızı ceketli adamlara emirler veren sigaralı adama baktı. Bu, o pırıl pırıl, hünerli soytarı mıydı? Çocuk hayal kırıklığıyla kafasını salladı. Böylesine mükemmel bir adamın, sıradan beyler gibi modaya uygun giyinmiş olması hoşuna gitmemişti. Eğer Mişka soytarı olsaydı, sokaklarda parlak yaldızlı, geniş atlas giysisi ve uzun beyaz külahıyla dolaşırdı. Ve Mişka, bir sanatçının hiç de hoş olmayan bir biçimde sıradan bir insana dönüşmesinden hoşnutsuz sirkten çıktı.

Çocuğun önünde uzun bir cadde vardı; bu caddenin iki yanında, ipe dizilmiş iki sıra ateş boncuğu gibi iri fenerler uzanıyordu ve bu fenerler, insanların konuşmalarıyla, atlı arabaların zangırtılarıyla dolu gecenin karanlığı, aralarında

canlı ve sessiz bir yarışmayı sürdürüyordu. Çocuk, soytarının numaralarını anımsayarak gülümsüyor, arada sırada da kaldırımlardaki çukurların üstünden atlayarak veya bir merdiven basamağından sıçrayarak alçak sesle:

"İste büyle! Ve iste büyle!.." diyordu.

Çocuk, seyircileri güldüren mimikleri ve yapmacık hareketleri kendi suratında canlandırarak, arada bir dükkânların önünde duruyor, vitrindeki görüntüsünü uzun süre ciddi ciddi seyrediyordu.

Küçük, kapkara, canlı gözleri, çıkık kemikli yüzünün mimiklerle çarpılan görüntüsünden hoşnut, neşeyle hoplaya zıplaya yürüyor ve ıslık çalıyordu. Ama içinde bu güzel ruh halini bozan bir şey vardı. Cezalandırılma korkusu. Mişka'nın zayıf göğsünde iyice yer etmiş olan bu duygu aklına gelivermiş ve zor, koşturmacalı bir gün olacak olan yarını inatla karşısına dikivermişti.

Yarın sabah aşçı kadının öfkeli sesiyle uyanacak, ustalar için semaveri yakmaya gidecekti. Sonra atölyenin ortasındaki masaya çay takımlarını dizecek ve ustaları uyandıracaktı. Ustalar ona küfredecekler, tekme atacaklardı... Onlar çaylarını içerken o, ustaların yataklarını toplamak, atölyeyi süpürmek zorundaydı. Sonra da rengi kaçmış buz gibi bir bardak çay içip atölyenin bir köşesindeki büyük taş levhayı alacak, bir taburenin üstüne koyacak ve elinde piramit biçiminde bir taşla boyaları ezmeye koyulacaktı. Ağır bir taşla levhanın üzerinde uğraşıp durmaktan elleri, omuzları, sırtı ağrıyacak, sızım sızım sızlayacaktı. Yaklaşık bir saatlik öğle tatilinden sonra masayı toplayacak ve bir köşeye kıvrılıp kedi yavrusu gibi uyuyup kalacak... Ama onu tekmeyle uyandıracaklar. Belki de macunlanan ikona tahtalarını süngertaşıyla temizlemesini buyuracaklar ve o, öksürerek, aksırarak uzun bir süre incecik tebeşir tozu soluyacak. Ta akşam yemeğine dek gün böyle geçecek...

Mişka'nın en çok sevdiği ve her zaman sabırsızlıkla bek-

lediği tek hoş şey, onu bir yere göndermeleriydi: İkona tahtaları için marangoza, boyacı dükkânına, votka almaya meyhaneye... En sevmediği, hatta ona en korkunç gelen işse, çok uğraştırıcı ve büyük bir dikkat gerektiren boya için yumurta sarısı hazırlama işiydi. Yumurtayı dikkatle kırmak, sarısını bir kâseye, beyazını başka bir kâseye akıtmak gerekiyordu, ama o, ya yumurtayı, sarısı dağılacak şekilde kırıp sakatlıyor, ya da beyazını sarıların olduğu kâseye akıtıp ayırmayı başardığı bütün sarıları mahvediyordu. Bu yüzden de dayak yiyordu.

Sıkıcı ve zor bir yaşantısı vardı...

Mişka, kızıla çalan sarıya boyanmış iki katlı kasvetli eve vardığında bahçe kapısını yokladı ve kapının kilitli olduğundan emin olunca hemen bahçe duvarının üstünden atlamaya karar verdi. Bu işi bir kedi kadar çabuk ve sessizce becerdi. Bahçeye böyle alışılmadık bir yoldan girmekle bahçe kapısını açtırıp rahatını kaçırdığı için kapıcının sürekli olarak ensesine indirdiği şaplaktan da kurtulmuş oluyordu. Eh ne de olsa enseye atılan bir şaplak, her zaman için alınyazınızın size uygun gördüğü bir sürü şaplaktan daha zevksiz bir şeydir. Hem kapıcının, onun kıvrılıp uyuduğu yeri görmesi de Mişka'nın yararına değildi. Kurnaz çocuk, uyumak için hep bahçenin en kuytu köşelerini seçerdi. Böylelikle uyumak için patronun fazladan birkaç dakikasını kazanmış olurdu, çünkü sabah Mişka'yı uyandırmak için önce onu bulmaları gerekiyordu. İşte şimdi de bahçenin bir köşesine sessizce sokulmuş, burada, üst üste dizilmiş odunlarla ambarın duvarı arasındaki daracık yerde samanların ve çuvalların içine gömülmüş, keyifle sırtüstü uzanmış ve birkaç saniye gökyüzünü seyretmişti. Gökte yıldızlar parlıyordu... Yıldızlar, Mişka'ya, soytarının atlas giysisinin altın yaldızlarını anımsatıyordu. Gözlerini kapadı, uyumak üzereyken gülümsedi ve sessizce, yalnızca dudaklarıyla "İşte büyle..." diye yineleyerek çocuklara özgü derin bir uykuya daldı.

Garip bir duyguyla uyandı: Sanki sol ayağı hızla bir yere koşuyordu ve bütün vücudunu da peşinden sürüklüyordu. Korkuyla gözlerini açtı.

"Seni küçük şeytan!" diyordu aşçı kadın, onu sol bacağından yakalamış. "Gene mi saklandın? Görürsün sen! Patrona söyleyeceğim seni..."

"Palageya teyzeciğim, ben saklanmadım ki, valla billa saklanmadım!" Ve Mişka sıçrayıp ayağa kalktıktan sonra kendinden emin haç çıkardı.

"Seni şeytanlar mı sakladı yoksa?"

"Geldim ki, her taraf kilitli... Baktım Nikolay amca kızacak, ben de kapının üstünden atlayıp girdim..." diye hızlı hızlı konuşarak açıklıyordu Mişka. Bir yandan da Palageya teyzenin ellerini dikkatle izliyordu.

"Yürü hadi haylaz, semaveri kur, birazdan saat altı olacak..."

Hemen hazır olduğunu göstermek için:

"Hemencik yaparım!" diye haykırdı Mişka. Ve vartayı ucuz atlatmaktan hoşnut başını öne eğip mutfağa koştu.

Mişka, mutfakta, eskilikten artık rengi yeşile dönmüş, yanları çarpılmış, koca karınlı emektar semaverin çevresinde canla başla çalışırken bir yandan da aşçı kadınla sohbet ediyordu.

Keyiften gözlerini kısarak:

"Ah teyzeciğim, dün sirke gittim, gösteri çok güzeldi!" dedi.

Aşçı kadın kaşlarını çatıp:

"Ben de gitmek isterdim," dedi ve öfkeyle içini çekerek ekledi: "Ama burdan kurtulmak ne mümkün!"

"Siz gidemezsiniz," dedi Mişka ciddi ciddi. Büyük bir diplomat olduğu için de aşçı kadına merhametli bir iç çekişle karşılık vererek bu sözlerini şöyle açıkladı: "Çünkü siz, kürek cezasına çarptırılmış gibisiniz..."

"Tam üstüne bastın..."

"Sirkte bir soytarı vardı... Düzenbazın biri, ah bir görsen!"

"Komik mi?" Aşçı kadın, Mişka'nın heyecanını görüp meraklanmıştı.

"Yani tam bir maskara! Öyle bir eğilip bükülüyor ki, herkes gülmekten karnını tutuyor!" diye heyecanla anlatıyordu Mişka, yanan çıra demetini elinde tutarken.

"Vay canına... severim ben bu soytarıları... çıraları semavere koy, elini yakacaksın."

"Füüyt! İşte hazır!.. Suratını görsen, içinde yay varmış gibi... onu öyle bir eğip büküyor ki!" Mişka soytarının yüzünü nasıl çarpıttığını gösterdi.

Aşçı kadın Mişka'ya baktı ve kahkahayı koyverdi.

"Ah sen yok musun sen? Seni gidi hamamböceği seni! Nerden de bilirsin bunları! Hadi git, atölyeyi temizle."

Mişka, Palageya'nın sevecen kahkahaları arasında mutfaktan çıkarken:

"Ve iste büyle!" diye tiz bir sesle bağırdı. Atölyeye gitmeden önce sundurmadaki su fıçısının yanına gitti ve suya bakarak, birkaç mimik yaptı. O kadar güzel olmuştu ki, kendisi bile kahkahalarla güldü.

O gün, onun için hem felaket, hem de zafer günü oldu. Atölyede sabahtan beri soytarıyı anlatıyordu. Onun yüz hareketlerini, vücudunun eğilip bükülüşlerini, incecik bir sesle konuşmasını ve belleğine çakılıp kalmış her şeyi taklit ediyordu. Ustalar da can sıkıntısından boğuluyorlardı zaten. Meraklı Mişka'nın onlar için sergilediği bu basit eğlenceden hoşnuttular, onu özendiriyorlardı ve akşama doğru artık onu soytarı diye çağırmaya başlamışlardı.

"Soytarı! Al şu fırçaları yıka!"

"Soytarı, gök mavisi boya getir!"

Ve kendisini günün kahramanı hisseden Mişka, mimikler yaparak, eğilip bükülerek maskara rolüne iyice bürüne-

rek atölyenin içinde bir sincap gibi oradan oraya sıçrıyordu. Bu rol, ustaların dikkatini Mişka'nın üzerine çekerek onun küçük gururunu okşuyordu ve gün boyunca onu, yaşamında alışkın olduğu fiskelerden, tekmelerden ve diğer "teşviklerden" koruyabilirdi. Ancak bilindiği gibi, ne kadar yükseğe çıkarsan düşüşün de o kadar kötü olur...

Büyük çilekeş Aziz Panteleymon'un tasvirini çizen ustalardan biri, akşamleyin, iş bitiminden önce Mişka'yı yanına çağırıp ona henüz kurumamış olan ikonayı pencereye koymasını söyledi; Mişka eğilerek ikonayı tuttu ve... parmağındaki yumurtalı boyayı kutsal şifacının eline bulaştırdı... Korkudan benzi atan çocuk, hiçbir şey söylemeden soran bakışlarla ustaya baktı.

Usta pis pis sırıtarak sordu:

"Ne oldu? Ne becerdin yine?"

Mişka alçak sesle ve uzata uzata:

"İstemeden oldu..." dedi.

"Getir buraya..."

Mişka ikonayı hiç ses çıkarmadan ustaya verip başını yere eğdi.

"Uzat kafanı!"

"Tanrım!" diye haykırdı Mişka yalvarır gibi bir sesle.

"Hadi!.."

"Amcacığım! Ben..."

Ancak usta onu omuzlarından yakalayıp kendisine doğru çekti. Sonra acele etmeden sol elinin parmaklarıyla Mişka'nın ensesindeki saçları aşağıdan yukarıya doğru tuttu ve çocuğu yavaş yavaş havaya kaldırmaya başladı. Mişka ayaklarını yukarı kaldırdı, kollarını büzdü, böyle yaparsa gövdesinin hafifleyeceğini sanıyordu. Sonra ağzını açıp, kesik kesik soluk alarak acıdan çarpılmış bir suratla havada asılı kaldı. Sol eliyle onu yerden yarım arşın yukarı kaldırmış olan ustaysa sağ elini havada salladı ve çocuğun kaba-

larına yukardan aşağı kuvvetle vurdu. Buna "silkeleme" denir, saçları köküyle birlikte koparır ve bu yüzden ensede uzun zaman kendini anımsattıran bir şişlik bırakır.

İnleyerek kafasını ellerinin arasına alan Mişka, yere, ustanın ayaklarının dibine düşmüştü ve atölyedekilerin kendisiyle alay ettiklerini duyuyordu.

"Çok esaslı bir atlayış yaptın, soytarı!"

"Arkadaşlar, tam bir uçuştu bu!"

"Ha-ha-ha! Hadi Mişka, bir daha yapsana!"

Bu kahkahalar, Mişka'nın ruhuna ok gibi saplandı ve "silkeleme"nin acısı kat kat arttı. Yerden kalkmasını ve akşam yemeği için masaya örtü örtmesini buyurdular. Mutfakta onu başka bir üzüntü daha bekliyordu. Ev sahibi kadın mutfaktaydı. Kadın, Mişka'yı yakaladı ve kulağından tutup sarsmaya başladı. Bir yandan da:

"Seni gidi küçük şeytan, sana emredilen yerde uyu, saklanma, sak-lan-ma, sak-lan-ma."

Mişka, ev sahibesinin el hareketlerinin temposuna uymaya gayret ederek başını sallıyordu ve içinde, bu eli ısırmak için zor karşı koyduğu bir istek duyuyordu.

Bir saat sonra, atölyedeki masanın altında duran yatağına yatmıştı. Küçücük, sımsıkı bir yumak halinde büzülmüştü, sanki içindeki acıyı ve ateşi bastırmak istiyordu. Ay, pencereden içeri bakıyor, duvarın dibine sıra sıra dizilmiş büyük aziz ikonalarını mavimsi ışığıyla aydınlatıyordu. Azizlerin karanlık yüzleri, şanlarına uygun bir huzur ve sessizlik içinde sert ve saygı uyandıracak biçimde bakıyorlardı. Ay ışığı, sert renkleri yumuşatıp üzerlerindeki ağır giysilerin kıvrımlarını canlandırarak onlara birer hayalet görüntüsü veriyordu.

Hiçbir şey düşünemeyen, iyice kalbi kırılmış olan çocuk, sessizce bu duygunun geçeceği zamanı bekliyordu... İkonaların parlak renkleriyse yavaş yavaş kafasında dün akşam-

la ilgili, zıp zıp zıplayan, neşeli, güzel, hünerli, yay gibi esnek vücutlu insanların güzel giysileriyle ilgili anılarını canlandırıyordu.

Ve işte Mişka sirkin sahnesini ve bu sahnede kendisini görüyordu. En zor numaraları olağanüstü bir kolaylıkla beceriyor ve bu hareketler, vücudunda yorgunluk olarak değil, tatlı ve hoş bir memnuniyet olarak yansıyordu... Gök gürültüsü gibi alkışlar onu daha da özendiriyordu... Gösterdiği ustalık karşısında hayretler içinde kalarak, neşeyle ve gururla havaya sıçradı ve takdir uğultuları arasında bir yere doğru adeta yüzer gibi, yüreğinde tatlı bir heyecanla uçtu... ertesi gün bir tekmeyle yeniden gözlerini yerde açmak üzere tabii.

1898

KAİN İLE ARTEM

Kain, sivri kafalı, zayıf, sarı suratlı, ufak tefek, eline ayağına çabuk bir Yahudi'ydi; elmacık kemiklerinin üstünde ve çenesinde sarıya çalan kızıl, çalı gibi sert sakalları vardı ve yüzü, bu sakalların içinden sanki eski, yıpranmış peluş bir çerçeveden bakar gibi bakıyordu. Bu çerçevenin üst kısmını da kirli bir kasketin siperi oluşturuyordu.

Siperin ve yolunmuş gibi duran sarımsı kızıl kaşlarının altından küçük gri gözleri parlardı. Bu gözler, çok ender olarak bir şeyin üstünde uzun uzun dururdu, ama genellikle oradan oraya hızla koşar, her yere ürkek, yaltaklanan, pohpohlayan gülümsemeler saçardı.

Bu gülümsemeleri gören her insan, bu şekilde gülümseyen birinin içindeki başlıca duygunun, herkese karşı korku, bir saniye sonra korkudan kendini asmaya hazır olan birinin korkusu olduğunu hemen anlardı. İşte bu nedenle her insan, eğer uyuşuğun biri değilse, yaptığı acı alaylar ve vurduğu fiskelerle, Yahudi'de zaten her an var olan gerginlik duygusunu daha da artırırdı. Bu gerginlik duygusu, onun yalnızca sinirlerini değil, yelken bezinden giysisinin kıvrımlarını da havalandırıyormuş gibi görünür, kemikleri çıkmış gövdesini omuzlarından topuklarına kadar örten bu giysi de dalgalanır dururdu.

Yahudi'nin adı Haim'di, ama ona Kain derlerdi. Haim'den daha basit olan bu isim, insanlara daha tanıdık ge-

liyor ve içinde pek çok aşağılayıcı şey barındırıyordu. Gerçi ufak tefek, korkak, güçsüz bir adama bu ad yakışmıyordu ama herkese, sanki bu isim, Yahudi'nin vücudunu ve ruhunu tam tamına resmediyormuş, aynı zamanda da onu kızdırıyormuş gibi geliyordu.

Kain, kader tarafından gönülleri kırılmış insanlar arasında yaşıyordu. Ancak yakınlarını kızdırmak, bu insanlar için her zaman zevk aldıkları bir şeydi ve bunu yapabiliyorlardı, çünkü şimdilik sadece bu şekilde öçlerini alabiliyorlardı. Kain'i gücendirmekse kolaydı: Kendisiyle alay ettiklerinde yalnızca suçlu suçlu gülümsüyor ve alay etmelerine zaman zaman bizzat kendisi de yardım ediyordu. Böylelikle sanki kendisini gücendirenlere karşı onların arasında bulunma hakkının bedelini ödemiş oluyordu.

Ticaretle geçiniyordu pek tabii ki. Göğsüne astığı tahta kutuyla caddelerde dolaşıyor ve ince sesiyle bağırıyordu:

"Cila var! Kibrit var! Toplu iğne var! Firkete var! Tuhafiye çeşitlerim var!"

Bir özellik daha: Kulakları büyük ve kepçe gibiydi, onları ürkek bir atın kulakları gibi oynatırdı.

Kentli rolünü oynamayı ertelemiş, "çürüğe çıkarılmış" birtakım insanların yaşadığı bir yer olan Şihan'da ticaret yapıyordu. Şihan, eski, yüksek evlerle dolu dar bir caddeydi; bu evlerde yatakhaneler, meyhaneler, ekmek fırınları, bakkal dükkânları, eski demir ve hurda eşya satan dükkânlar vardı; sakinleri, hırsızlar, çalıntı mal alıcıları, küçük bezirgânlar ve erzak tacirleriydi. Bu caddede gölge de, çamur da, sarhoşlar da her zaman çoktu; yazın daima yoğun bir çürük ve yanmış votka kokusu duyulurdu. Güneş, sanki ışınlarını çamura bulayarak küçük düşürmekten korktuğundan bu caddeye sadece sabahları dikkatle ve kısa süreliğine şöyle bir göz atıp geçerdi.

Cadde, büyük nehrin yakınında, tepenin yamacındaydı ve her zaman gemi işçileriyle, tayfalarla, kancacılarla doluy-

du. Bu adamlar burada sarhoş olurlar, kendilerince keyfederler ve yine burada, kuytu köşelerde hırsızlar onların sarhoş olmasını beklerdi. Caddenin kaldırımlarının çevresinde pelmen* satıcılarının küpleri, börekçilerin ve "sakatatçıların" tablaları dururdu. Çalışan insan kalabalığı nehirden gelip, sıcak yiyecekleri açgözlülükle yalayıp yutar, sarhoşlar vahşi seslerle şarkı söylerler ve küfrederler, satıcılar çınlayan sesleriyle mallarını överek alıcıları çağırırlardı; at arabaları, caddeyi dolduran, alan ya da satan, iş bulmayı ya da şanslarının gülmesini bekleyen insan gruplarının arasından güçlükle yol bularak gümbür gümbür geçerdi. Ses karmaşası, binaların kirli duvarlarına çarpıp kırılarak dar bir kanalı andıran caddede bir kasırga gibi hızla yayılırdı.

Çamur kaynayan, kulakları sağır eden bir gürültüyle ve açık saçık konuşmalarla dolu olan bu kanalda, her yaştan, hepsi de kir içinde, aç ve ahlakı bozulmuş çocuklar dolaşırdı. Bu çocuklar burada sabahtan akşama kadar satıcıların iyi yürekliliği ya da kendi el becerileri sayesinde karınlarını doyurarak koşuşup dururlardı. Geceleri de bir kenarda, ya bir kapı altında, ya bir börekçi kulübesinde, ya da bir bodrum penceresinin dibinde uyurlardı. Raşitizmin bu zayıf kurbanları, yeniden lezzetli yiyecekler aşırmak, satmak amacıyla işe yaramaz şeyler dilenmek için şafakla birlikte yine ayaktaydılar. Bu çocuklar kimin çocuklarıydı? Herkesin...

Kain de mallarını bağıra bağıra sayıp dökerek, bu malları caddenin kadınlarına satarak, her Allahın günü bu caddede dolaşırdı. Kadınlar, yirmi iki kapiklik borçlarını yirmi kapik ödemek için Kain'in birkaç saatini alırlardı, ama borçlarını düzenli olarak öderlerdi. Kain'in caddede genellikle büyük işleri olurdu: Gezmeye çıkmış işçilerden gömlek, kasket, çizme ve akordeon, kadınlardan etek, bluz, de-

* Pelmen: Kalınca yufka parçalarına konularak haşlanmış kıyma –ç.n.

ğersiz süs eşyaları alır, sonra bu eşyaları başka şeylerle değiş tokuş eder veya on kapik kârla satardı. Ve her saat alaylara, dayaklara maruz kalır, hatta zaman zaman ondan haraç bile alırlardı. Bütün bunlardan yakınmaz, yalnızca uysal bakışlarla acıklı acıklı gülümserdi.

Yahudi'nin caddenin karanlık köşelerinden birinde, açlık ya da içki mahmurluğu yüzünden işi cinayete bile vardırmaya hazır iki-üç delikanlı tarafından sıkıştırılarak, ya yumruk yiyerek ya da korkudan yere düşüp kendisini soyanların ayaklarının dibine oturmuş, telaşla ve tir tir titreyerek ceplerini karıştırıp onlara şöyle yalvardığı da olurdu:

"Beyler! İyi yürekli beyler! Hepsini almayın... Sonra nasıl ticaret yaparım?"

Ve zayıf suratı sayısız gülümsemelerle titrerdi.

"Zırıldama! Otuz kapik ver yeter..."

Bu iyi yürekli beyler, süt alabilmek için ineğin memesini koparmamak gerektiğini iyi bilirlerdi.

Yerden kalkıp şakalaşarak ve gülümseyerek caddede onlarla yan yana yürüdüğü de olurdu; adamlar da hoşgörülü konuşurlar, onunla eğlenirler, basit ve açık davranırlardı. Kain, böyle bir olaydan sonra daha da zayıflamış görünürdü.

Galiba hahamla da arası iyi değildi. Din kardeşlerinin yanında pek ender olarak görülürdü ve dindaşlarının Kain'e tepeden ve hor görerek baktıkları her zaman fark edilirdi. Caddede, Kain'e "herem"* konduğuna ilişkin bir söylenti vardı ve caddedeki satıcılar onun lanetli olduğunu söylüyorlardı.

Kain'nde, "Şabbat"a** uymamak ve "helal sayılmayan" etleri yemek gibi kesin dinsizlik işaretleri bulunmasına karşın bunun doğru olduğu pek söylenemezdi. Onu, dininin yasakladığı bir şeyi yemeye nasıl cüret edebildiğini açıklamaya

* Herem: Aforoz etmenin en ağır ve en uç biçimidir –ç.n.

** Şabbat: Yahudilerin dinlenmek zorunda oldukları cumartesi günü –ç.n.

zorlarlardı rica minnet. Kain, büzülür, gülümser, işi şakaya vurur ya da Yahudilerin inançları ve gelenekleri hakkında hiçbir zaman hiçbir şey anlatmaksızın kaçardı.

Bu caddenin zavallı çocukları bile onun peşine takılırlar, boynundaki kutuya ve sırtına çamur topakları, karpuz kabukları ve çeşitli süprüntü atarlardı. Tatlı sözlerle onları engellemeye çalışırdı, ama daha ziyade onlardan kaçıp kurtularak, çocukların ayak altında ezilmekten korkup onu izlemekten caydıkları kalabalığın arasına karışırdı.

Herkesin tanıdığı ve kovaladığı Kain, günlerini işte böyle geçiriyor, ticaretini yapıyor, korkudan titriyor, gülümsüyordu. Ve günün birinde kader de ona gülümsedi...

Yaşamın her köşe başının ayrı bir despotu vardır. Şihan'da da bu rolü, dev gibi bir delikanlı olan yakışıklı Artem oynuyordu. Artem'in siyah kıvırcık saçları kafasında kocaman bir şapka gibi dururdu. Bu yumuşak saçlar, eşi görülmemiş kadife kaşlarına ve her zaman yağımsı bir nemle kaplı uzun ve iri kahverengi gözlerine dek inerek kaprisli kıvrımlar halinde alnına dökülürdü. Burnu antik heykellerinki gibi düz, ıslak, kırmızı dudakları kocaman kara bıyıklarla örtülüydü; yuvarlak, temiz ve esmer yüzü mucizevi bir biçimde düzgün ve güzeldi. Dumanlı gözleri, adeta yakışıklılığını tamamlayarak ve açıklayarak ona çok yaraşırdı. Geniş göğsü, uzun boyu, düzgün vücuduyla ve her zaman dudaklarında bir gülümsemeyle Şihan'da erkeklerin korkusu, kadınların sevinciydi. İriyarı, tembel bir adam olarak günün büyük bölümünü, herhangi bir yerde, güneşin altında yatarak geçirir, havayı ve güneş ışığını ağır soluklarla içine çektiğinde güçlü göğsü düzgün bir biçimde inip kalkardı.

Yirmi beş yaşında vardı. Üç yıl kadar önce Promzino'dan bir kancacı grubuyla birlikte kente gelmişti ve bu seferin ertesinde, çalışmadan, gücünün ve yakışıklılığının sağladığı olanakları kullanarak yaşamanın belki de daha

kolay olacağını anlayıp kışı burada geçirmek üzere kalmıştı. İşte o zamandan beri bir köy delikanlısı ve kancacı olmaktan çıkmış, Şihan'daki pelmen satıcısı, dükkân sahibi kadınların ve tüm öteki kadınların gözdesi haline gelmişti. Bu "çalışma" biçimi, her istediğinde yiyecek, votka ve tütün bulma olanağı veriyordu; daha başka bir şey de istemezdi zaten ve işte böylece yaşayıp gidiyordu.

Kadınlar onun yüzünden birbirlerine giriyor, kavga ediyorlardı; evli olanlar kocalarına gammazlanıyor, kocalar ve âşıklar da onları bir temiz dövüyorlardı. Artem bütün bunlara karşı kayıtsız kalıyor, bir erkek kedi gibi gerine gerine güneşte ısınıyor ve içinde, elde edebileceği birkaç istekten birinin doğacağı anı bekliyordu.

Genellikle caddenin sırtını dayadığı tepede yatardı. Burada, tam karşısında nehri görüyordu. Nehrin ötesinde, ufuk çizgisine kadar geniş çayırlıklar uzanıyordu. Bu çayırlıkların oluşturduğu dümdüz yeşil halının üzerinde yer yer gri lekeler vardı. Bunlar köylerdi. Oralar her zaman sakin, açık ve yeşildi... Kafasını sola çevirdiğindeyse başından sonuna dek kendi caddesini görüyordu. Caddede gürültülü bir yaşam kaynıyordu; bu gürültülü yaşamın anlaşılmaz hayhuyuna bakarken tanıdığı insanları ayırt ediyor, aç bir kurdun ulumasını duyuyor ve belki de bir şeyler düşünüyordu. Tepede, çevresinde, sık yabani otlar boy atmıştı, tek tük cılız akağaç ve kırık dökük mürver çalıları vardı. Serseriler burada mahmur mahmur oturuyorlar, kâğıt oynuyorlar, giysilerini onarıyorlar ya da çalışmaktan ve kavga etmekten yorulmuş bedenlerini dinlendiriyorlardı.

Bunların gözünde Artem kötü biriydi. Karşı gelinemeyecek kadar güçlüydü ve sık sık da haylazlık ediyordu, sonra ekmeğini de çok kolay kazanıyordu. Bu durum kıskançlık yaratıyordu; üstelik eline geçen ganimeti de ender olarak biriyle paylaşıyordu. Artem'de arkadaşlık duyguları pek gelişmemişti ve insanlarla haşır neşir olma eğilimi göstermiyordu.

Eğer yanına gelip de onunla konuşmaya başlarlarsa seve seve cevap veriyordu, ama konuşmayı kendisi başlatmıyordu; eğer kafayı çekmek için kendisinden para isterlerse veriyordu, ama tanıdıklarına kendiliğinden hiçbir zaman hiçbir şey ısmarlamıyordu. Oysa tanıdığı insanlar arasında kazanılan her bir kapiği birlikte yiyip içmek bir gelenek halini almıştı.

Caddeden yırtık pırtık giysili, kirli görünüşlü bir kız ya da yine aynı biçimde kirli bir oğlan aşk elçisi olarak buraya, çalılığa, Artem'in yanına gelirdi. Bu çocuklar çok küçüktüler, yedi-sekiz, pek ender olarak da on yaşlarında çocuklardı, ama her zaman kendilerine verilmiş olan görevin taşıdığı büyük önemin bilincindeydiler, alçak sesle konuşurlardı ve yüzlerinde bir gizemlilik ifadesi taşırlardı...

"Artem amca, Marya teyze, dedi ki, kocası gidiyormuş, sen de bugün bir kayık kiralayıp onunla çayırlığa gidebilirmişsin..."

"Yaa," diyordu Artem tembel tembel uzatarak ve güzel gözleri donuk donuk gülümsüyordu.

"Mutlaka gelsin dedi..."

"Tamam... Ama... Bu hangi Marya teyze?"

"Hani şu bakkalın karısı var ya," diyordu elçi sitemle.

"Bakkalın karısı ha... öyle mi? Şu demirli dükkânın yanındaki mi?"

"Demirli dükkânın yanındaki Anisya Nikolayevna canım!"

"Tamam tamam, kardeş biliyorum... Biliyorum da... şaka olsun diye öyle söyledim!.. Sanki unutmuşum gibi... Marya'yı tanımaz mıyım?"

Ancak bundan pek emin olmayan elçi, görevini tam olarak yerine getirme isteğiyle Artem'e ısrarlı açıklamalarını sürdürüyordu:

"Marya, hani şu ufak tefek, kırmızı yanaklı, balıkçının bitişiğindeki..."

"Tamam tamam! Balıkçının bitişiğindeki. Anladım ca-

nım! Ne tuhaf çocuksun be!.. Karıştırdığımı mı sanıyorsun nedir? Tamam, söyle ona, yani Marya'ya, geleceğim. Gelecek de. Hadi yaylan bakalım!"

O zaman elçi sevimli suratını ekşitiyor ve uzata uzata:

"Artem amcacığım, bir kapikçik versene!" diyordu.

"Bir kapik mi? Ondan almadın mı?" diyordu Artem, iki elini birden şalvarının ceplerine sokarak. Her zaman da bir madeni para bulup çıkarıyordu. Elçi, sevinçle gülümseyerek bir koşu âşık fırıncı kadına, görevin yerine getirildiğini haber vermeye ve ondan da ödülünü almaya gidiyordu. Çocuk paranın değerini biliyor ve paraya sadece aç olduğu için değil, aynı zamanda sigara ve votka içtiği için, ufak tefek gönül işleri olduğu için de gereksinme duyuyordu. Böyle bir sahnenin ertesi günü Artem, günlük yaşamdan edindiği izlenimleri her zamankinden daha akıl almaz buluyor ve güçlü, ama uysal bir hayvanın ender güzelliğini çağrıştıran yakışıklılığı daha da artıyordu. Bu tok, hemen hemen bilinçsiz, bir dolu kıskanan ve diş bileyen kadın ve erkeğe karşın, huzurlu yaşam böylece sürüp gidiyordu. Huzurlu yaşam, çünkü bu yaşam, Artem'in yumruğunun korkunç gücüyle korunuyordu.

Ancak yakışıklı adamın kahverengi gözlerinde arada bir karanlık ve ürkütücü bir şey yoğunlaşıyordu; kadife kaşları sert bir biçimde birbirine yaklaşıyor, esmer alnı derin bir kırışıkla ikiye bölünüyordu. Ayağa kalkıyor ve ininden çıkıp caddeye doğru yürüyordu. Caddenin hayhuyuna yaklaştıkça gözbebekleri daha bir yuvarlaklaşıyor, ince burun delikleri daha sık titriyordu. Sol omzunda köylülerin giydiği cins çuhadan sarı bir ceket asılı duruyor, sağ omzunu ise bir gömlek örtüyordu, gömleğin içinden de omzunun ne kadar güçlü olduğu görülüyordu. Çizme sevmezdi ve her zaman köylü çarığı giyerdi; güzel bir biçimde çaprazlanmış beyaz dolakları, baldırlarını kabarık bir şekilde ortaya koyardı. Kocaman bir fırtına bulutu gibi ağır adımlarla yürürdü...

Cadde onun huylarını bilir ve daha yüzüne bakar bakmaz Artem'den ne beklemesi gerektiğini hemen anlardı. Kulaktan kulağa uyarıcı bir fısıltı yayılırdı:

"Artem geliyor!.."

İşporta tezgâhlarını, içinde sıcak yiyecek olan küpleri kenara çekerek yakışıklıya telaşla yol açarlar, yaltaklanarak yüzüne gülerler, önünde eğilirlerdi... O ise kendisine çevrilmiş dikkat ve gücünün karşısında duyulan korku belirtileri arasında asık suratlı, suskun, iri bir vahşi hayvan kadar güzel yürürdü.

İşte ayağı bir sakatat tezgâhına takılıyor ve tezgâhtaki her şey çamur içindeki kaldırıma uçuyor. Satıcı umutsuzca çığlık atıyor ve küfrediyor.

"Sen de ne diye yolun ortasında duruyorsun?" diye hiç istifini bozmadan, ama uğursuz bir biçimde soruyor Artem.

"Burası senin yolun mu, öküz?" diye uluyor satıcı.

"Ya ben buradan yürümek istiyorsam?"

Artem'in elmacık kemiklerinin altında büyük büyük yumrular oluşuyor ve gözleri, karanfiller kadar kızarıyor. Satıcı bunu görünce:

"Koca cadde dar geldi sana..." diye mırıldanıyor.

Artem yavaş yavaş ilerliyor. Satıcı meyhaneye gidip, oradan sıcak su alıyor ve mallarını bu suyla yıkayıp temizledikten beş dakika sonra tekrar tüm caddeye bağırmaya başlıyor:

"Sıcak sıcak ciğer, yürek! Hey denizci! Gel de siftah edeyim, dil vereyim! Teyze, gırtlak al, gırtlak! Sıcak yürek isteyen? Ciğer, yürek!"

Seslerin uğultusu, ağır bir küf, votka, ter, balık, katran ve soğan kokusu dalga dalga yayılıyor.

İnsanlar, atların yürümesine engel olarak yolda dolaşıyorlar, bağırıyor, pazarlık ediyor, gülüyorlar. Tepelerinde, evlerden düşen gölgelerin bile rutubetli ve çamura bulanmış

gibi göründüğü bu caddeden havaya yükselen toz ve kirden donuklaşmış mavi bir gökyüzü şeridi duruyor...

Kendisi açısından, başkaları için olduğundan çok daha korkunç biri olan Artem'in peşi sıra yürüyen Kain:

"Tuhafiye malzemesi! İğne! İplik!" diye bağırıyor.

Genç bir börekçi kadının çın çın öten sesi:

"Al armutlu pasta, bak tadına!" diye dökülüyor.

"Soğan, taze soğan!" diye adeta onu taklit ediyor bir başka kadın.

Gölgelik bir yerde, malını koyduğu fıçının üstüne oturmuş, kırmızı suratlı, kısa boylu, şişman bir ihtiyar:

"Kva-as! Kva-as!" diye kısık bir sesle ördek gibi vaklıyor.

Caddede "Partal Nişanlı" gibi garip bir adla tanınan bir adam ise sırtından çıkarttığı kirli, ama sağlam gömleği, bir gemi işçisine satmaya çalışıyor ve inandırıcı olmaya çalışan bir sesle adama bağırıyor:

"Kereste! Böyle bayramlık bir şeyi yirmi kapiğe nerden bulacaksın? Böyle bir gömleği giyince kızlar peşinden koşar! Milyonlarcası hem de!"

Birden bu vahşi, ama uyumlu böğürtü ve ulumaların arasından çınlayan bir çocuk sesi duyuluyor:

"Bir sadaka, İsa aşkına, bir kapikçik... Öksüze bir sadaka... Ne anam var, ne babam..."

İsa'nın adı bu caddede herkese tuhaf ve yabancı geliyor.

Pelmen satan cana yakın asker karısı Darya Gromova, tatlı bir sesle bağırıyor:

"Artemciğim! Buraya gelsene! Nerelere kayboldun? Bizi unuttun mu yoksa?"

Artem:

"Çok satış yaptın mı?" diye sakin sakin soruyor ve ayağının hafif bir vuruşuyla kadının mallarını devirivériyor. Sarı, kaygan pelmenler kaldırım taşlarının üstünde kayıyor

ve buharları tütüyor. Darya ise dövüşmeye hazır, büyük bir öfkeyle bağırıyor:

"Utanmaz herif! Soyguncu! Bu dünya seni nasıl taşıyor, deve!"

Kadına kahkahalarla gülüyorlar. Onun Artem'i bağışlayacağını herkes biliyor.

Artem, herkesi iterek, göğsüyle insanlara çarparak, ayaklarına basarak hep aynı biçimde ağır adımlarla ilerliyor. Ve önünde, şu uyarı fısıltısı, yılan gibi hızla kayıp gidiyor:

"Artem geliyor!"

Bu sözleri ilk kez işiten biri bile bu iki sözcükte bir gözdağı seziyor ve genç adamın güçlü görünümüne dikkatle bakarak Artem'e yol açıyor.

İşte Artem, tanıdığı serserilerden birine rastlıyor. Selamlaşıyorlar. Artem, demir pençesiyle arkadaşının elini öyle bir sıkıyor ki, adam acıdan bağırıyor ve küfrediyor. O zaman Artem, onun omzunu parmaklarıyla sımsıkı tutuyor ya da başka bir acı veriyor ve hiçbir şey söylemeden, kılını bile kıpırdatmadan adamın nasıl inlediğini, elinin altında nasıl ofladığını, acıdan boğulur gibi olduğunu ve şöyle fısıldadığını izliyor:

"Bırak, zalim!"

Ama bu zalim, bir yargıç kadar aman bilmez biri.

Kain de bir bebeğin küçük bir böcekle oynadığı gibi kendisiyle oynayan Artem'in acımasız ellerine sık sık düşmüştür.

Kabadayının bu kendine özgü hareketine Şihan'da "Artüşa'nın gösterisi" diye ad takılmıştır. Bu hareket ona yığınla düşman kazandırmıştır, ama bu düşmanlar onun korkunç gücünü, deneseler de, kıramamışlardır. Bir keresinde tüm caddenin takdirini kazanmış bileğine güçlü yedi delikanlı bir araya gelip Artem'e bir ders vermeye ve onu sindirmeye karar vermişlerdi. Bunlardan ikisi bu denemeleri-

nin bedelini çok pahalı ödediler, ötekiler ucuz kurtuldular. Başka bir seferinde kocaları tarafından hakarete uğramış dükkâncı karıları kentin tanınmış pehlivanlarından olup sirkteki güreşçilerle yaptığı güreşlerden birkaç kez galip çıkmış bir kasabı ayarladılar. Kasap, Artem'i öldüresiye dövmek üzere yüklüce bir para almıştı. İkisi karşı karşıya geldiler ve "istek üzerine" dövüşmeyi hiçbir zaman geri çevirmeyen Artem, elini kasabın köprücük kemiğine koyup itmiş ve "canevinin altına" bir yumruk indirip baygın yere sermişti. Bu yumruk, Artem'in gücünün ününü daha da artırmış ve elbette daha fazla düşman kazandırmıştı.

Ama o, yolunun üstündeki her şeyi ve herkesi kırıp yıkarak "gösterilerini" eskisi gibi sürdürüyordu. Böyle davranarak içindeki hangi duyguları ifade etmek istiyordu? Belki bu, kendi toprağından kopmuş bir toprak ve orman adamının kente ve kentin yaşam düzenine karşı bir tür öç almasıydı; belki de kentin, içindeki zehirle onun vücudunu ve ruhunu zehirleyerek kendisini yok ettiğini hayal meyal hissediyor ve bu hisle hareket ederek kendisini köleleştirmekte olan bu uğursuz güçle mücadele ediyordu. "Gösterileri" bazen karakolda bitiyordu. Burada polisler, Artem'e Şihan'daki başka insanlara olduğundan daha iyi davranıyorlar, olağanüstü gücüne şaşıyorlar, onun bir hırsız olmadığını ve olamayacağını, çünkü hırsız olamayacak kadar aptal olduğunu bilerek gücüyle eğleniyorlardı. Ama Artem, bu "gösterilerden" sonra genellikle bir batakhaneye gider ve orada âşığı olan kadınlardan biri onu velayeti altına alırdı. Kahramanlıklarından sonra karamsar ve kaprisli olur, gözlerinde vahşi bir şey yoğunlaşır ve yüzündeki hareketsizlikle bir budalayı andırırdı. Kemiklerine kadar yağlı bir satıcı kadın, geçkin, ama dinç bir köylü kadın bu vahşi hayvanın sahibesiymiş gibi bir tavırla ve ona karşı duyduğu korkuyla Artem'in peşinde koşardı.

"Biraz daha bira ısmarlayayım mı Artüşa? Yoksa likör

mü istersin? Bir şeyler yemek istemez misin? Bugün ne kadar da çekingensin..."

"Rahat bırak beni!.." derdi Artem boğuk bir sesle. Kadın çevresinde dolanmayı birkaç dakikalığına bırakır, ama biraz sonra genç adamı sarhoş etme uğraşına yeniden girişirdi, çünkü Artem'in kafasının ayık olduğu zamanlarda okşamak konusunda ne kadar cimri biri olduğunu artık öğrenmişti.

Genellikle son derece şakacı olan kader, bu adamla Kain'i karşılaştırmak arzusuna kapılmıştı.

Bu karşılaşma şöyle oldu.

Bir gün böyle bir "gösteri"den ve buna eşlik eden pek zengin bir cümbüşten sonra, Artem yanında sevgilisiyle kenar mahallelerden birindeki boş ve dar bir sokaktan geçerek sendeleye sendeleye kadının evine gidiyordu. Burada yolunu bekliyorlardı. Birkaç adam üzerine atıldı ve anında ayaklarını yerden kestiler. İçtiği şarap yüzünden gücü azalmış olan Artem, kendini pek iyi savunamıyordu. İşte o zaman bu adamlar, Artem'in kendilerine attığı sayısız dayağın acısını hemen hemen koca bir saat boyunca çıkardılar. Artem'in sevgilisi bırakıp kaçmıştı. Gece karanlık, çevre ıssızdı. Artem'le tam olarak hesaplaşmak için her türlü fırsat ellerindeydi ve ellerinden geleni artlarına koymadan çalıştılar. Yorulup bıraktıkları zaman yerde hareketsiz iki gövde yatıyordu: Biri yakışıklı Artem, öteki ise Kızıl Teke lakaplı biriydi.

Gençler yerde yatan bu iki kişiyi ne yapacaklarını konuştuktan sonra kararlarını verdiler: Artem'i, bir buzkıranın çarparak hasara uğrattığı, nehir kıyısında dibi yukarda yatmakta olan bir teknenin altına saklayacaklar, Kızıl Teke'yi ise yanlarına alıp götüreceklerdi.

Artem, kendisini yerde sürükleyerek kıyıya doğru götürdükleri sıra çektiği acılar yüzünden kendine gelmiş, ama ölü gibi durmanın o anda daha yararlı olacağını düşünerek

ses çıkarmamış, acısını bastırarak susmuştu. Onu sürükleyerek götürüyorlar, sövüp sayıyorlar ve kabadayıya indirdikleri yumruklarla birbirlerine övünüyorlardı. Artem, Mişka Vavilov'un arkadaşlarına, yüreğini parçalamak amacıyla hep sol kürek kemiğine vurmaya çalıştığını söylediğini duyuyordu. Suhoplüyev ise kendisinin sürekli olarak Artem'in karnına vurduğunu, çünkü eğer bir insanın bağırsakları zarar görürse, yediği yemeğin bir işe yaramayacağını, ne kadar yerse yesin gücünü toplayamayacağını anlatıyordu. Lomakin de Artem'in karnına çıkıp iki defa tepindiğini açıklıyordu. Böylece teknenin yanına gelmeden ve Artem'i onun altına sokmadan önce hiç durmadan övünerek konuşan öteki delikanlıların da kim oldukları açıkça anlaşılmıştı. Artem adamların bütün konuşmalarını duymuştu. Onu bırakıp giderken artık Artem'in ayağa kalkamayacağına hep birlikte karar verdiklerini de duymuştu.

Sonunda karanlıkta, su taşkınları sırasında nehrin dalgalarıyla teknenin altına atılmış olan ıslak çöp yığınının üstünde tek başına kalmıştı. Serin bir mayıs gecesiydi ve bu serinlik, arada sırada Artem'in bilincini geri getiriyordu. Ancak nehre doğru sürünmeye çalıştığı sırada tüm vücudunu kaplayan korkunç ağrılar yüzünden tekrar kendinden geçiyordu. Sonra dayanılmaz acılar çekerek, korkunç bir susuzlukla kavrularak yeniden kendine geliyordu. Nehir, yakınlarda bir yerde kıyıya çarparak sanki onun güçsüzlüğüyle alay ediyordu. İnlemekten ve kımıldamaktan korkarak bütün bir geceyi bu durumda geçirdi.

Ancak bir keresinde kendine geldiğinde, acılarını çok hafifleten iyi bir şey olduğunu hissetti. Güçlükle bir gözünü açabildi, patlamış ve şişmiş dudaklarını zorla kımıldattı. Gündüzdü, çünkü mavnanın yarığından aşağı doğru güneş ışınları giriyor ve Artem'in çevresini hafifçe aydınlatıyordu. Sonra nasıl yaptıysa elini yüzüne götürdü ve yüzünde ıslak

bezler olduğunu hissetti. Göğsünde ve karnında da bezler vardı. Çırılçıplaktı ve soğuk, acılarını azaltıyordu.

Yakınında biri olması gerektiğini tahmin ederek:

"Bir şey içebilseydim!" dedi. Kafasının üstünden titreyen bir el uzandı ve bir şişenin ağzını Artem'in ağzına soktu. Şişe, onu uzatan kişinin ellerinde oynuyor ve Artem'in dişlerine çarpıyordu. Artem suyu içtikten sonra yakınındaki bu kişinin kim olduğunu öğrenmek istedi, ama başını çevirme denemesi başarılı olmadı ve boynunu acıttı. O zaman hırıldayarak ve kekeleyerek konuşmaya başladı:

"Votka... boğazımdan bir bardak votka geçseydi... Hem de yaraları temizlemek için... O zaman ben... belki ayağa kalkardım..."

"Ayağa kalkmak mı? Kalkamazsınız. Nehirde boğulmuş biri gibi her yanınız mosmor, şiş içinde... Ama votka olur, votka var... Koca bir şişe votkam var..."

Sessiz, ürkek ve çok hızlı konuşuyorlardı. Artem bu sesi tanıyordu, ama kime ait olduğunu, daha doğrusu kadınlardan hangisine ait olduğunu anımsamıyordu.

"Ver," dedi Artem.

Onun gözlerinden kaçmaya çalıştığı açıkça belli olan bu kişi, kafasının arkasından bir votka şişesi uzattı. Artem votkayı güçlükle yudumlarken bir gözüyle de teknenin, üzerinde mantarlar yetişmiş olan ıslak ve kara altına bakıyordu.

Çeyrek şişeden fazla votka içtikten sonra derin bir soluk aldı, biraz hafiflemiş olarak ve göğsünde bir hırıltıyla konuşmaya başladı. Zayıf, inişsiz çıkışsız bir sesle konuşuyordu:

"Canıma okudular... Ama dur bakalım... Bir ayağa kalkayım da! O zaman sıkı durun!"

Yanıt veren olmadı, ama bir hışırtı işitiyordu, sanki biri yanından geriye doğru sıçramıştı. Sonra yine bir sessizlik oldu, yalnızca dalgalar uzaklarda bir yerde kıyıya çarpıyor ve "Dubinuşka" şarkısını söylüyor, ofluyordu. Bir geminin dü-

düğü keskin bir çığlık attı, çığlık birden kesildi ve birkaç saniye sonra sanki toprakla sonsuza dek vedalaşıyormuşçasına karamsar bir düdük çaldı... Artem, uzun süre sözlerine karşılık bekledi, ama teknenin altı sessizdi ve teknenin çürük yosunları eme eme ağırlaşmış olan altı, kâh yukarı kalkarak, kâh aşağı inerek kafasının üstünde sallanıyor ve sanki bütün ağırlığıyla Artem'in üstüne düşüp onu ezmek istiyordu.

Artem kendisini pek acınacak halde gördü. Nerdeyse bir çocuğun çaresizliği içinde olduğunu açıkça anlamıştı, bu arada kendisine de kızıyordu. Onu, onun gibi güçlü, onun gibi yakışıklı bir adamı nasıl da sakatlamışlar, nasıl da çirkinleştirmişlerdi!.. Güçsüz elleriyle yüzündeki ve göğsündeki sıyrıkları, şişleri yokladı, sonra acıyla bir küfür savurdu ve ağlamaya başladı. Hıçkırıyor, burnunu çekiyor, küfrediyor ve gözkapaklarını zor hareket ettirerek gözlerine dolan yaşları tutmaya çalışıyordu. İri ve sıcak gözyaşları yanaklarına dökülüyor, kulaklarına doğru akıyordu ve o, bu gözyaşlarıyla adeta içinde bir şeylerin yıkandığını hissediyordu.

Artem hıçkırıklar arasında:

"Öyle olsun bakalım!.. Görürsünüz siz!.." diye mırıldanıyordu.

Sonra birdenbire yakınında bir yerde, sanki biri onu taklit ediyormuş gibi, bastırılmaya çalışılan hıçkırıklar ve fısıltılar duydu.

Kendisi de korktuğu halde:

"Kim var orda?" diye tehditkâr bir sesle sordu.

Cevap veren olmadı.

O zaman Artem, bütün gücünü toplayıp yan döndü, acıdan vahşi bir hayvan gibi kükredi, dirseklerine dayandı ve alacakaranlıkta teknenin yanında topak gibi olmuş küçük bir gölge gördü. Bu adam uzun ve ince kollarıyla dizlerine sarılmış, kafasını dizlerine dayamıştı, omuzları titriyordu; Artem onu, yeniyetmelerden biri sandı...

"Gel buraya!"

Nöbet geçiriyormuş gibi titremeye devam eden adam, bu söze uymadı. Artem'in acıdan ve bu gölge karşısında duyduğu korkudan gözleri bulandı ve ulurcasına bağırdı:

"Gel dedim!"

Karşılık olarak bir dizi titrek ve telaşlı söz döküldü:

"Kötü bir şey mi yaptım size? Bana niye bağırıyorsunuz? Yaralarınızı temizleyen, su içiren, votka veren ben değil miyim? Siz ağladığınızda ben ağlamıyor muydum, siz inlerken ben de acı çekmiyor muydum? Ah Tanrım! İyiliğim bile bana getire getire ıstırap getiriyor! Sizin ruhunuza ve bedeninize ne zarar verdim? Ben size ne kötülük yapabilirim? Ben! Ben! Ben!"

Konuşmasına bu üç çığlıkla ara veren adam sustu, kafasını ellerinin arasına aldı ve yere oturarak iki yana sallanmaya başladı.

"Kain? Ah, sen miydin?"

"Ne olmuş yani?"

"Demek sensin? Bütün bunları sen mi yaptın? Buraya gel. Ne garip adamsın!"

Artem bu beklenmedik şey yüzünden afallamıştı, bununla birlikte içinde bir sevinç alevi parladığını hissediyordu. Hatta Yahudi'nin ellerinin ve dizlerinin üstünde ürkek ürkek kendisine doğru süründüğünü ve kendisi için çok tanıdık olan gülünç suratında küçük gözlerinin korkak korkak kırpıştığını gördüğünde gülmeye başlamıştı bile.

"Hadi korkma, gel! Vallahi bir şey yapmayacağım!" diyerek Yahudi'yi yüreklendirme gereği duydu.

Kain, onun ayaklarının dibine kadar sürünerek geldi, durdu, öylesine korkak ve yalvaran bir gülümsemeyle Artem'in ayaklarına bakmaya başladı ki, sanki bu ayakların, onun korkudan bütün gücünü yitirmiş vücudunu altına alıp çiğneyeceğini sanıyordu.

"Tamam!.. İşte böyle! Yani bütün bunları sen mi yap-

tın? Kim çağırdı seni? Anfisa mı?" diye sordu Artem. Dili zor dönüyordu.

"Kendim geldim!"

"Kendin mi? Yalan söyleme!"

"Yalan söylemiyorum, ben yalan söylemiyorum!" diye hızlı hızlı fısıldadı Kain. "Kendim geldim, Lütfen bana inanın! Nasıl geldiğimi anlatacağım. Dinleyin, olayı Grabilovka'da öğrendim... Çay içiyor ve dinliyordum, gece Artem'i öldüresiye dövmüşler diyorlardı. İnanmadım, yok canım, daha neler! Sizi öldüresiye dövmek mümkün müydü? İçimden gülüyordum. 'Ne aptal adamlar! Bu adam, Samson gibi, hanginiz onun hakkından gelebilirsiniz?' diye düşünüyordum. Ama durmadan geliyorlar ve dövmüşler, dövmüşler diyorlardı. Sonra size küfrediyorlar, alay ediyorlardı... Herkes sevinç içindeydi... Ben de inandım. Sonra burada olduğunuzu öğrendim... Buraya sizi görmeye gelmişlerdi ve öldüğünüzü söylüyorlardı... Geldim, yaklaştım ve sizi gördüm... İnliyordunuz. Sizi görünce, bak şu işe dünyanın en güçlü adamını öldürmüşler, diye düşündüm. Böyle bir güç, böylesine büyük bir güç hem de! Bağışlayın beni, acıdım size. Vücudunuzu suyla silmek gerektiğini düşündüm ve öyle yaptım, ondan sonra canlanmaya başladınız... Buna çok sevinmiştim... Ah buna ne kadar sevinmiştim... Bana inanmıyorsunuz, değil mi? Ama hayır, inanın... Neden sevindiğimi ve ne düşündüğümü size anlatacağım... Gerçeği söyleyeceğim... Bana kızmazsınız, değil mi?"

Ahı gitmiş vahı kalmış yakışıklı delikanlı bir gayretle:

"Yemin ederim, kızmam!.. Yıldırım çarpsın ki!" dedi.

Kain, Artem'in yanına biraz daha yaklaşıp sesini alçalttı.

"Benim yaşamayı ne kadar sevdiğimi biliyor musunuz? Biliyorsunuz, değil mi? Bağışlayın beni ama, dayaklarınızdan az çekmedim. Zavallı bir Yahudi'yle siz de az alay etmediniz hani. Ne dersiniz buna? Doğru değil mi, ha? Gerçeği söylediğim için beni hoş göreceksiniz, çünkü yemin et-

tiniz. Kızmayacaksınız! Ben yalnızca, sizin de tüm insanlar gibi bir Yahudi'nin peşine düşüp kovaladığınızı söyleyeceğim... Ne için, ha? Yahudi de sizin Tanrı'nızın oğlu değil mi, size de ona da tek bir Tanrı can vermedi mi?"

Kain acele ediyor, yanıtlarını beklemeksizin birbiri ardınca soruları sıralıyordu; yüreğine yazdığı, kendisini kıran ve aşağılayan sözlerin hepsi birdenbire içinde fokur fokur kaynamaya başlamıştı; bütün bu sözler, içinde dirilmiş ve işte şimdi kızgın bir dere halinde yüreğinden akıyordu. Artem onun karşısında mahcup olmuştu.

"Beni dinle Kain," dedi boğuk bir sesle Artem, "bırak bunları! Ben sana... sana artık parmağımı dokunduracak olursam... ya da bir başkası, lokma lokma ederim! Anladın mı?"

"Tamam!" diye bağırdı Kain ve bu arada dilini şaklattı. "İşte! Bana karşı suçlusunuz... Bağışlayın ama suçlusunuz! Bana karşı suçlu olduğunuzu bildiğiniz için de bana kızmayın! Suçlusunuz diyorum, ama yo, biliyorum ki, siz başkalarından daha az suçlusunuz!.. Bunu biliyorum! Onların hepsi bana iğrenç tükürüklerini atıyorlar, oysa siz hem bana, hem de onların tümüne tükürüyorsunuz! Pek çoklarının benden daha çok canını yakıyordunuz... O zamanlar, 'Bu güçlü adam beni Yahudi olduğum için değil, onlar gibi olduğum için, onlardan daha iyi olmadığım için ve onların arasında yaşamımı sürdürdüğüm için dövüyor ve hor görüyor...' diye düşünürdüm. Ve... ve sizi hep korku duyarak sevdim. Size bakıyordum ve bir aslanın ağzını yırtabileceğinizi, Yahudi düşmanlarını dövebileceğinizi düşünüyordum... Onları dövüyordunuz ve bunu görmek çok hoşuma gidiyordu... Ben de güçlü olmak istiyordum, ama ben bir pire kadardım..."

Artem hırıltılı bir sesle gülmeye başladı.

"Bak bu doğru, pire kadar ha!"

Kain'in söylediklerini hemen hemen hiç anlamıyordu,

ama bu ufak tefek Yahudi'yi yanında görmek hoşuna gitmişti. Kain'in heyecanlı fısıltıları arasında kafasında yavaş yavaş kendine ait düşünceler oluşmaya başladı:

"Şu anda saat kaç? Herhalde öğlen olmalı. Sevgililerimden biri bile görmeye gelmemiş anlaşılan... Ama bu Yahudi gelmiş işte... yardım etmiş. Seviyorum diyor, oysa ben onun kalbini kırmıştım bir zamanlar... Gücümü övüyor... Gücüm geri gelir mi? Tanrım ah bir geri gelse!"

Artem, zorlukla soluk alıyor ve bir yandan da dayak atacağı, işte böyle kendisi gibi yüzü gözü şiş içinde kalacak düşmanlarını gözünün önünde canlandırmaya çalışıyordu. Onlar da tıpkı kendisi gibi, bir yerde yığılıp kalacaklardı... Ama onların yanına bir Yahudi değil, kendi arkadaşları gelecekti...

Artem, Kain'e bir göz attı, boğazında ve ağzında bir acılık varmış gibi geldi. Tükürdü, zorlukla nefes aldı.

Kain ise heyecandan çarpılmış bir suratla ve bütün vücudu titreyerek durmadan konuşuyordu.

"Siz ağlamaya başladığınız zaman ben de ağladım... Gücünüze öyle acıdım ki..."

"Bense birinin beni kızdırmaya çalıştığını sanıyordum."

"Gücünüzü her zaman sevmişimdir. Tanrı'ya dua ettim: Göklerdeki ve yerdeki, göklerin yedi kat üstündeki ezeli Tanrı'mıza! Bu güçlü adama bir gün gerekli olayım diye! Ona hizmet edeyim, onun gücü de beni koruyacak hale gelsin diye! Bu güç beni peşimdekilerden korusun ve beni kovalayanlar bu güç yüzünden mahvolsun diye! Tanrı'ma öyle çok, öyle uzun uzun dualar ettim ki, en güçlü düşmanımdan benim için bir koruyucu yaratsın diye... Siz ağlarken ben de ağlıyordum... Birden bana bağırmaya başladınız, dualarım yarım kaldı..."

"Senin böyle garip bir adam olduğunu ben nerden bilirdim," diye mırıldandı Artem suçlu suçlu.

Ama Kain'in bu sözleri duyduğu kuşkuluydu. İki yana sallanıp duruyor, ellerini kaldırıp indiriyor, hem sevinç, hem umut, hem bu adamın gücüne duyduğu hayranlığın, hem de korkunun hissedildiği tutkulu bir fısıltıyla durmadan konuşuyordu.

"Benim günüm geldi, işte yanınızda sadece ben varım... Herkes sizi terk etti, tek ben geldim... İyileşeceksiniz, değil mi Artem? Durumunuz tehlikeli değil, eski gücünüze kavuşacaksınız değil mi?"

"Ayağa kalkacağım... Üzülme!.. Bu yaptığın iyilik için seni küçük bir çocuk gibi koruyacağım..."

Artem kendisini biraz daha iyi hissediyordu, vücudu daha az sızlıyordu, zihni de daha açıktı. İnsanlara karşı Kain'e arka çıkması gerekiyordu, sahiden bu ne demekti? Aslında Kain ne kadar da iyi ve açık yürekli bir insandı. Her şeyi açıkça, içinden geldiği gibi söylüyordu. Artem, aklından bunları geçirip birden gülümsedi. Çoktandır tanımlayamadığı bir istek içini yakıp kavuruyordu ve işte şimdi bunu anlamıştı.

"Canım yemek istiyor! Yiyecek bir şeyler bulabilir misin Kain?"

Kain o kadar hızlı ayağa fırladı ki, nerdeyse tekneye kafasını vuruyordu. Yüzünde olumlu, güçlü, ama çocuklara özgü aydınlık bir ifade belirmişti. Artem, yani bu masal devi ondan, Kain'den yiyecek istiyordu!

"Sizin için her şeyi yaparım, her şeyi! Yiyecek var, işte şurada şu köşede!.. Almıştım, biliyordum! İnsan hastalanınca yemek yemelidir... Evet aynen öyledir! Ben de buraya gelirken tam bir ruble harcadım."

"Ödeşiriz! Sana on ruble veririm!.. Bunu yapabilirim... Cebimde para yok ama, verin derim verirler..."

İyi kalplilikle gülmeye başladı, Kain'in yüzü ise bu gülümsemeyi görünce sevinçten daha bir parladı.

"Biliyorum... Söyler misiniz, ne istersiniz? Her şeyi yaparım, her şeyi!"

"Şey... eğer... beni votkayla sil! Yiyecek bir şey vermeden önce beni iyice sil... Tamam mı, yapabilir misin?"

"Neden yapamayayım? Hem de iyi bir doktor kadar yapabilirim."

"Hadi başla! Vücudumu ov, ayağa kalkayım..."

"Kalkacak mısınız? Ah, hayır, ayağa kalkamazsınız!"

"Kalkamazsın da ne demek, gösteririm ben sana! Ne yani, gece burada mı kalacağım? Sen şaşırdın mı? Önce vücudumu sil, sonra da bir koşu börekçi Mokevna'ya git... Ona, gelip ambarında kalacağımı söyle... Saman falan sersin! Orada yatacağım... Tamam! Bütün yaptıklarının karşılığını ödeyeceğim... hiç kuşkun olmasın!"

Kain, bir yandan Artem'in göğsüne votka dökerken:

"İnanıyorum, hem de size kendimden daha fazla inanıyorum..." dedi. "Ah, ben sizi iyi tanıyorum!"

"Uuf! Ov, ov... Acısın boş ver... bildiğin gibi ov! Aaah!.. Tamam, tamam, tamam!" diye kükrüyordu Artem.

"Sizin için gider, kendimi suya bile atarım..." diye bir açıklama yaptı Kain.

"Öyle, öyle... Omzumu da, omzumu da ov... Ah, iblisler! Hep o kadının yüzünden. O olmasa, kaıam ayık olurdu... Ayıkken bana ilişsinler de görsünler günlerini!"

Kain bir uşak gibi davranarak:

"Ah kadınlar!" dedi. "Dünyadaki tüm günahlar onların yüzündendir... Hatta bizim Yahudilerin 'Evrenin hakimi, yüce Tanrı'mız, beni kadın olarak yaratmadığın için sana şükürler olsun...' diye bir sabah duası bile vardır."

"Ya, öyle mi?" diye haykırdı Artem. "Tanrı'ya böyle mi dua ediyorsunuz? Ne biçim adamlarsınız siz... Kadın nedir? Yalnızca aptal bir yaratıktır... ama onsuz da olmaz!.. Yalnız Tanrı'ya bu şekilde dua etmek de... yakışık almaz... kadınlara da yazık! Onların da duyguları var..."

Artem, kımıldamadan, koca gövdesi şişler yüzünden daha da irileşmiş olarak yatıyordu. Kain ise kırılacakmış gibi incecik vücuduyla çabalamaktan soluk soluğa Artem'in çevresinde dolanıp duruyor, bütün gücüyle onun göğsünü, karnını siliyor, votka kokusu yüzünden öksürüyordu.

Nehir kıyısından ikide bir insanlar geçiyor, konuşmalar, ayak sesleri işitiliyordu. Tekne, bir sajenden daha yüksek olan kumluk bir yarın altında yatıyordu ve teknenin tepesi ancak yarın en ucundan bakınca görünüyordu. Tekneyi nehirden üzeri çeşit çeşit çöple kaplı dar bir kum şeridi ayırıyordu. Teknenin altı daha da kirliydi. Ancak bugün bu tekne insanlarda büyük bir merak uyandırıyordu. Kain ve Artem, insanların ikide bir teknenin çevresinde dolaştıklarını, çıkıp üstüne oturduklarını, ayaklarını teknenin bordasına vurduklarını fark ediyorlardı. Bu durum Kain'i kötü etkiliyordu. Konuşmayı kesiyor, Artem'in yanına oturup kıpır kıpır kıpırdanarak korkak ve acıklı bir biçimde gülümsüyordu.

"Duyuyor musunuz?.."

"Duyuyorum," diye memnun gülümsüyordu kabadayı. "Anlıyorum... yakında eski gücüme kavuşup kavuşamayacağımı anlamak istiyorlar... Sahiden de bunu öğrenmeleri lazım... kendi kaburga kemiklerini kurtarmak için elbette... İblisler! Gebermedim diye üzülüyorlardır... Yaptıkları iş boşa gitti..."

Kain, yüzünde bir korku ve uyarı ifadesiyle Artem'in kulağına:

"Biliyor musunuz, ne var?" diye fısıldadı. "Şimdi ben gideceğim ve siz yalnız kalacaksınız... O zaman yanınıza gelecekler ve... ve..."

Artem ağzını açtı ve göğsünden yaylım halinde boğuk bir kahkaha boşandı.

"Ah sen yok musun! Senden korktuklarını mı sanıyorsun yoksa? Seni gidi seni!.."

"A! Ama tanık olabilirim."

"Sana bir tane indirirler... öte dünyada tanık olursun!.."

Kain'in korkusu Artem'in gülüşüyle dağıldı ve Yahudi'nin dar göğsünde korkunun yerini sağlam, sevinçli bir güven aldı. Artık onun, yani Kain'in yaşamı, bambaşka bir döneme giriyordu, hiç cezasını görmeden kendisine acı çektiren insanların darbelerinden onu her zaman koruyacak güçlü bir yumruğa sahipti artık...

Yaklaşık bir ay geçmişti.

Bir gün, bir öğle vakti, Şihan'da yaşamın özellikle gergin bir nitelik kazandığı, yoğunlaştığı ve tam anlamıyla kaynamaya başladığı, boş mideleriyle rıhtım ve gemi işçilerinden oluşan bir kalabalığın yiyecek satıcılarının çevresini sardığı ve bütün caddenin pişmiş bayat et kokularıyla dolduğu bir saatte birisi alçak sesle:

"Artem geliyor!.." dedi.

Caddede aylak aylak itişen birkaç çulsuz, bir canlanma olacağını düşünerek, çabucak bir yerlere kayboldular. Şihan sakinleri, uyarının geldiği yöne kaygı ve merakla, göz ucuyla, yan yan bakmaya başladılar.

Ortaya çıktığında nasıl olacağını hararetle tartışarak büyük bir merakla uzun zamandır Artem'i bekliyorlardı.

Artem, eskiden olduğu gibi, caddenin ortasından, gezintiye çıkmış karnı tok bir adama özgü, her zamanki ağır yürüyüşüyle geliyordu. Dış görünüşünde bir yenilik yoktu. Her zamanki gibi ceketi omzunda asılıydı, kasketi yana yatmıştı... Ve kıvırcık kara saçları, her zamanki gibi alnına dökülüyordu. Sağ elinin başparmağını kemerinin içine sokmuştu, sol eli ise şalvarının cebindeydi. Göğsü bir pehlivanınki gibi öne çıkmıştı. Sadece güzel yüzü sanki daha bilinçli bir ifade taşıyordu. Hastalıktan sonra hep öyle olur zaten. Yürüyor ve selamlara tembel tembel başını eğerek karşılık veriyordu.

Cadde, onu ölümcül kavgalardan sağ çıkmış yenilmez bir gücün karşısında duyulan şaşkınlık ve hayranlıkla hafif fısıltıyla izliyordu. İyileşmesinden öfkeyle söz edenlerin sayısı pek çoktu. Bunlar, Artem'in ciğerlerini parçalamayı başaramayanlara sövüp sayıyorlardı. Bir adamın öldüresiye dövülüp de sakatlanmaması mümkün değildi!.. Diğerleri, bu yiğidin Kızıl Teke ve arkadaşlarını nasıl haklayacağı konusunda keyifli keyifli tahmin yürütüyorlardı. Ancak, güç büyüdükçe daha büyüleyici olur. Büyük çoğunluk Artem'in kuvvetinin etkisi altındaydı.

Artem, Şihan'ın kulübü olan Grabilovka'dan içeri girdi. Uzun boylu ve güçlü vücudu meyhanenin kapısında göründüğünde kemerli, tuğla tavanlı uzun ve dar odadaki konukların sayısı pek fazla sayılmazdı. Artem'i görünce konuklar arasında iki-üç haykırma duyuldu, bir telaş oldu, biri, tütün dumanından islenmiş, kir ve küf içindeki bu rutubetli bodrumun uzak bir köşesine kaçtı.

Artem gözlerini meyhanede ağır ağır dolaştırdı ve büfeci Savka Hlebnikov'un nazik selamına şu soruyla karşılık verdi:

"Kain yok mu?"

"Nerdeyse gelir... yakındır..."

Artem pencerelerden birinin yanındaki masaya yaklaştı, çay söyledi ve iri ellerini masanın üstüne koyup kayıtsızca müşterileri gözden geçirdi. Meyhanede on kişi kadar vardı; bu insanlar iki masanın çevresine toplanmışlar buradan Artem'i gözlüyorlardı. Gözleri yakışıklının bakışıyla karşılaştığında yaltaklanır gibi gülümsüyorlardı, anlaşılan Artem'le sohbete girişmek istiyorlardı, ama Artem, onlara kaşlarını çatarak bakıyordu. Konuşup konuşmamaya karar veremeden hepsi de susuyorlardı. Büfenin arkasında bir şeylerle uğraşan Hlebnikov, kendi kendine şarkı mırıldanıyor, tilki gibi gözleriyle etrafa bakıyordu.

Caddeden pencerelere yankılı bir gürültü çarpıyor, ağza

alınmadık küfürler, yeminler, satıcıların bağırış çağırışları içeri doluşuyordu. Bir yerde şangırtıyla şişeler devrildi ve kaldırım taşlarına çarparak kırıldı. Bu boğucu bodrumda oturmaktan Artem'in canı sıkılıyordu.

Ansızın yüksek sesle ve ağır ağır konuşmaya başladı:

"Hey, siz, it herifler, niye öyle sus pus oldunuz? Gözlerini dikmişler, susuyorlar..."

Partal Nişanlı ayağa kalkarak Artem'in yanına gitti ve:

"Konuşabiliriz de, korkulu rüyamız!" dedi.

Bu, yelken bezinden ceket ve asker pantolonu giymiş, kel kafalı, sivri sakallı, küçük kırmızı gözlerini sinirli sinirli kırpıştıran, çok zayıf bir adamdı.

Artem'in karşısına yerleşerek:

"Hastalanmışsın, öyle mi?" diye sordu.

"Eee?"

"Yok bir şey... Uzun zamandır görmedik de... Artem nerde diye soruyorsun. Hastalanmış diyorlar..."

"Öyle oldu... Ne var bunda?"

"Ne mi var bunda? O zaman daha ileri gidelim... Neyin vardı?"

"Bilmiyor musun yoksa?"

"Seni ben mi tedavi ettim?"

"Hep yalan söylersin zaten, it," diye gülümsedi Artem. "Ne diye yalan söylüyorsun ki? Gerçeği bilmiyorsun sanki."

"Biliyorum," diyerek gülümsedi Nişanlı.

"Öyleyse niye yalan söylüyorsun?"

"Böylesi daha akıllıca oluyor demek ki..."

"Daha akıllıca. Seni gidi yarısı yanmış mum seni!"

"Ama sana gerçeği söylersem belki de kızarsın..."

"Yüzüne tükürürüm senin!"

"Buna da şükür! İyileşmen şerefine bana votka ısmarlamayacak mısın?"

"Söyle..."

Nişanlı yarım şişe votka söyledi ve canlandı.

"Senin hayatın ne kolay, Artem!.. Her zaman paran var..."

"Ne olmuş yani?"

"Hiçbir şey... Kadınlar sana yardım ediyorlar, alçaklar!"

"Seninse yüzüne bile bakmıyorlar."

"Nerdee, bizim yüzümüze bakacaklar? Bizde senin yolunda yürüyecek ayaklar yok ki," diye iç geçirdi Nişanlı.

"Çünkü kadınlar sağlam erkekleri severler. Sen nesin ki? Oysa ben sapına kadar erkeğim..."

Artem serserilerle bu tonda sohbete devam etti. Kayıtsız, uyuşuk ve boğuk sesi, sözlerine özel bir güç, bir ağırlık veriyordu ve bu sözler genellikle kaba ve incitici sözler oluyordu. Belki de bu insanların genel olarak kendisinden daha kötü, ama her zaman her konuda daha akıllı olduklarını hissediyordu.

Boynunda mallarını taşıdığı kutu, sol koluna asılı sarı basma bir elbiseyle Kain göründü. Her zaman kendisini baskı altında tutan korkuyla kapıda durdu, boynunu uzattı ve huzursuz bir gülümsemeyle meyhanenin içine bir göz attı, ama Artem'i görünce sevinçle yüzü ışıldadı. Artem ona baktı ve dudaklarını oynatarak geniş geniş gülümsedi.

"Yanıma gelsene!" diye Kain'e bağırdı ve Nişanlı'ya dönerek alaycı bir ifadeyle:

"Sana gelince, yaylan bakalım!" dedi. "Adama yer aç..."

Nişanlı'nın kızılımsı sarı sakallı suratı bir an için şaşkınlıktan kaskatı kesildi, yavaşça sandalyeden kalktı, önce en az kendisi kadar şaşırmış olan arkadaşlarına, sonra sessizce ve dikkatle masaya yaklaşan Kain'e baktı ve birden hırsla:

"Tüü!" diye yere tükürdü.

Sonra ağır adımlarla ve hiçbir şey söylemeden kendi masasına gitti. Bu masada o anda alaycı ve öfkeli sözlerin açıkça işitildiği boğuk bir fısıltı duyuldu. Kain, durmadan şaş-

kın ve sevinçli gülümsüyordu, aynı zamanda da endişe içinde göz ucuyla, kalbi kırılmış olan Nişanlı'dan ve arkadaşlarından yana bakıyordu.

Artem ise sakin bir biçimde Kain'e:

"Hadi, gel de bir çay falan iç, tüccar..." dedi. "Börek de almak lazım. Börek yer misin? Ne diye oraya bakıp duruyorsun?.. Hepsinin yüzüne tükür, korkma... Bak şimdi onlara nasıl bir vaaz vereceğim..."

Artem ayağa kalktı, omuzlarının bir hareketiyle sırtındaki ceketi yere attı ve hoşnutsuzların masasına yaklaştı. Göğsünü şişirerek, omuzlarını ileri geri hareket ettirerek ve gücünü her şekilde göstererek uzun boyu, sağlam vücudu ve dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle karşılarında dikildi. Onlarsa temkinli bir pozda donup kalmışlar, her an kaçmaya hazır susuyorlardı.

"Ne guruldayıp duruyorsunuz, bakalım?" diye söze başladı Artem.

Çok daha etkili bir şeyler söylemek istiyordu, ama sözcükler aklına gelmiyordu. Durdu...

"Buyrun bakalım!" diyerek elini salladı Partal Nişanlı ve dudaklarını çarpıttı. "İyisi mi, bizden uzak dur, çam yarması!.."

Artem kaşlarını oynattı ve:

"Kapa çeneni!" dedi. "Kızdırdın beni, ayıp be, Yahudi'yle arkadaşlık etmek için, seni kovdum başımdan... Hepinize birden söylüyorum, o, yani bu Yahudi, sizlerden daha iyi biri! Çünkü onun içinde insanlara karşı iyilik var, sizdeyse yok... Hep acı çekmiş... Bundan böyle ona kol kanat gereceğim... Bir soytarı çıkıp da kalbini kıracak olursa vay haline! Açık söylüyorum, dövmekle kalmam, canına okurum..."

Gözleri vahşice parladı, boyun damarları şişti, burun delikleri oynamaya başladı.

"Neymiş, sarhoşken beni dövmüşler, umurumda bile

değil! Gücümü eksiltemediler, sadece yüreğimi daha da katılaştırmış oldular... Bunu böylece bilin! Kain'e dokunacak, ona kırıcı bir söz söyleyecek olursanız hepinizi gebertirim. Herkese de böylece söyleyin..."

Göğüs dolusu soluk aldı, üstünden bir ağırlık atmıştı sanki ve masadakilere arkasını dönüp yerine gitti.

"İyi atıştı!" dedi Partal Nişanlı alçak sesle ve Kain'in karşısına yerleşen Artem'e bakarak suratını astı.

Kain, heyecandan bembeyaz olmuş, masada oturuyor, sözcüklerle ifade edilemeyecek duygularla dolu, fal taşı gibi açtığı gözlerini Artem'den ayıramıyordu.

Artem, sert bir ifadeyle Kain'e sordu:

"Duydun, değil mi? Bunu böylece bil, kim canını sıkacak olursa bana koş ve söyle. Hemen gidip kemiklerini kırayım..."

Yahudi bir şeyler mırıldanıyordu, Tanrı'ya dua ediyor ya da ona teşekkür ediyordu. Partal Nişanlı ve arkadaşları ise birbirleriyle bir şeyler fısıldaştıktan sonra birer birer meyhaneden çıkmaya başladılar. Nişanlı, Artem'in masasının yanından geçerken kendi kendine bir şarkı mırıldanıyordu.

Yapsalardı aklıma zam
Şöyle on bin kadar.
Ay ne iyi olurdum,
Hep içer dururdum...

Ve Artem'in yüzüne bir göz atıp, suratını buruşturduktan sonra ayağıyla tempo tutarak şarkısını beklenmedik bir biçimde bitirdi:

Salakların hepsini toplasaydım,
Karadeniz'de boğsaydım.

Ve ani bir hareketle hemen kapıda kayboldu.

Artem bir küfür savurdu ve çevresine bakındı. İsli, kötü

kötü kokan, yarı karanlık bodrumda yalnızca üç kişi kalmıştı: Kendisi, karşısında oturan Kain ve büfenin arkasında duran Savka.

Savka'nın kurnaz gözleri, Artem'in ağırlaşmış bakışıyla karşılaştı ve uzun suratı, çok tatlı, ilahi bir ifade aldı. Sakalını sıvazlayarak:

"Mükemmel ve muhteşem davrandın, Artem Mihaylıç," dedi. "Tam İncil'in öğütlediği gibi... Yufka yürekli Samaralı hakkındaki o efsanede olduğu gibi... Kain de irinler ve kabuklar içindeydi... Ama bak sen onu hor görmedin."

Artem, Savka'nın sözlerini değil, bu sözlerin yaptığı yankıyı dinliyordu. Meyhanenin tonozlu tavanında dalgalanan bu yankı, pis pis kokan havada yüzüyor ve yoğunlaşarak kulaklara yerleşiyordu. Artem susuyor ve sanki bu sesleri kendinden uzaklaştırmak istermişçesine sessizce başını sallıyordu. Ama sesler yüzmeye devam ediyor ve kulaklarının içine iyice yapışarak onu kızdırıyordu. Boğucu ve sıkıcı bir hava vardı. Artem'in yüreğine tuhaf bir ağırlık çökmüştü.

Gözlerini dikmiş, Kain'e bakıyordu. Yahudi, başını eğmiş, ağzı yandığı için çayını üfleyerek içiyor ve bardağı tutan eli titriyordu. Bazen Artem, Kain'in kaygan bakışını kendi yüzünde yakalıyor ve bu bakış yüzünden daha da çok sıkılıyordu. Göğsündeki belirsiz hoşnutsuzluk duygusu nedense artıyor, gözleri kararıyor, çevresine yabani yabani bakıyordu. Kafasının içinde sözsüz düşünceler bir değirmentaşı gibi dönüp duruyordu. Böylesi düşünceler daha önce hiç ziyaretine gelmezdi, ama hastalığı sırasında gelmişti, bir daha da gitmiyordu...

Caddeden demir parmaklıklı pencerelere kulakları sağır eden bir gürültü dökülüyordu. Kafasının üstünde ağır taş yığınları asılı duruyor gibiydi; kirden yapış yapış, süprüntülerle kaplı döşeme... Bu üstü başı dökülen, ufak tefek, korkak adam... Bu korkak adam oturuyor, titriyor, susuyor...

Oysa yakında köylerde hasat başlayacak. Nehrin ötesinde, kentin karşısındaki çayırlıklardaki otlar nerdeyse bele geliyor. Ve oradan esen rüzgâr hoş kokular getiriyor...

"Niye susuyorsun, Kain?" diye sordu Artem suratını asarak. "Benden hâlâ korkuyor musun yoksa? Ne şaşkın adamsın be!"

Kain başını kaldırıp garip bir biçimde sallamaya başlamıştı, yüzüyse utangaç ve acınacak bir ifade taşıyordu.

"Ne söyleyeyim ki? Sizinle hangi dille konuşayım? Bununla mı? –Yahudi, dilinin ucunu çıkarmış Artem'e gösteriyordu– Diğer bütün insanlarla konuştuğum dille mi? Sizinle de bu dille konuşursam ayıp etmiş olmaz mıyım? Anlamıyorum, siz de benimle yan yana oturmaktan utanç duyduğunuzu düşünüyor musunuz? Ben kimim, siz kimsiniz? Siz, Artem'siniz, yüce ruh, siz Yuda Makkavey gibisiniz!.. Tanrı'nın sizi neden yarattığını bilmiş olsaydınız neler neler yapardınız. Ya! Hiç kimse Yaradanın yüce sırlarını bilmez ve hiç kimse yaşamın kendisine neden armağan edildiğini tahmin edemez. Ben neden yaşıyorum diye kaç gün, kaç gece boyunca düşündüğümü bilemezsiniz. Ruhum ve aklım ne işe yarayacak? İnsanlara ne verebilirim? Onların ağulu tükürükleri için bir tükürük hokkası. Ya insanlar bana ne verebilirler? Ruhumu sokan yılanlar... Dünyada neden yaşıyorum? Ve neden yalnızca felaketleri tanıyorum... neden güneşte benim için de bir ışık yok?"

Bu sözleri tutkulu bir fısıltıyla söylemişti ve ıstıraplar içindeki ruhunun heyecanlandığı anlarda hep olduğu gibi yüzünün her tarafı titriyordu.

Artem, onun sözlerini anlamıyordu, ama Kain'in bir şeylerden yakındığını işitiyor, görüyordu. Bu yüzden Artem'in içi daha da kararıyordu.

"Bak işte yine sızlanıyorsun!" diyerek sıkıntıyla kafasını salladı. "Sana söyledim ya, seni koruyacağım işte!"

Kain sessizce ve acı acı gülmeye başladı.

"Tanrı'nın karşısında beni nasıl koruyacaksınız? Beni asıl kovalayan o..."

"Bak bu kesin öyledir. Tanrı'ya karşı çıkamam," diyerek safça kabul etti Artem ve acıyarak Yahudi'ye akıl verdi: "O zaman sabredeceksin!.. Tanrı'ya karşı hiçbir şey yapamazsın."

Kain koruyucusuna bakıp kendisi de acıyla gülümsedi. İlk başta güçlü olan akıllı olana acımıştı, sonra akıl güce acımıştı ve iki konuşmacı arasında onları birbirine birazcık yaklaştıran bir esinti olmuştu.

"Evli misin?" diye sordu Artem.

"Taşıyabileceğimden daha büyük bir ailem var," diyerek ağır ağır iç çekti Kain.

"Bak sen!" dedi kabadayı. Kain'i sevebilecek kadını tasavvur etmesi çok zordu ve bu kavruk, küçük, kir içindeki adama yepyeni bir merakla bakıyordu.

"Beş çocuğum vardı, şimdi dört kaldı. Bir kızım, Haya, öksürdü, öksürdü ve öldü. Yüce Tanrım... Yüce Tanrım!.. Karım da hasta, durmadan öksürüyor."

"İşin zor," dedi Artem ve düşünceye daldı.

Kain de başını eğip düşüncelere dalmıştı.

Meyhanenin kapısından eskiciler girmiş, büfeye yaklaşmış ve orada alçak sesle Savka'yla sohbete koyulmuşlardı. Savka onlara Artem ve Kain'den yana göz kırparak gizlice bir şeyler anlatıyordu, karşısındakiler de hayretle ve alaycı gözlerle onlara bakıyorlardı. Kain bu bakışları fark edip silkindi. Artem ise nehrin ötesine, çayırlığa bakıyordu. Oralarda tırpanlar ıslık çalmaya başlamıştı ve çayırlar yumuşacık bir hışırtıyla biçicilerin ayaklarının dibine yatıyordu.

"Artem... Ben gidiyorum... İnsanlar geldi," diye fısıldadı Kain. "Benim yüzümden ikimize de gülüyorlar..."

Artem, daldığı düşten uyanarak vahşi bakışlarla çevresini gözden geçirip:

"Kim gülüyor?" diye öfkeyle bağırdı.

Ancak meyhanedeki herkes ciddi ve kendi işine dalmış görünüyordu. Artem tek bir bakış bile yakalayamadı. Kaşlarını çatıp Yahudi'ye:

"Hep yalan söylüyorsun, durduk yerde şikâyet ediyorsun... Bana bak, oyun değil bu! Sana karşı bir kabahat işledikleri zaman şikâyet et. Mahsus öyle söyleyip de beni sınıyor musun yoksa?"

Kain, Artem'in yüzüne karşı hastalıklı bir biçimde gülümsüyor, hiçbir yanıt vermiyordu. Birkaç dakika konuşmadan oturdular. Sonra Kain ayağa kalktı, kutusunu boynuna takıp gitmeye hazırlandı. Artem ona elini uzattı:

"Gidiyor musun? Hadi git bakalım, biraz alışveriş yap... Ben burada biraz daha oturacağım..."

Kain, küçük elleriyle koruyucusunun iri pençelerini salladı ve hızla dışarı çıktı.

Caddeye çıktıktan sonra köşeye kadar yürüdü, orada durdu ve köşeden bakmaya başladı. Meyhanenin kapısını görüyordu. Fazla beklemesi gerekmedi. Kısa bir süre sonra bu kapıda, sanki bir çerçevenin içindeymiş gibi Artem göründü. Kaşları çatıktı ve yüzü, sanki kötü bir şey görmekten korkmuş gibi bir ifade taşıyordu. Caddeyi dolduran insanlara uzun bir süre dikkatle baktı, daha sonra yüzü her zamanki, uyuşuk, umursamaz ifadesini aldı ve kalabalığın arasından caddenin tepeye yaslandığı, sevdiği o yere doğru yürüdü.

Kain, onu hüzünlü bir bakışla uğurladı, elleriyle yüzünü kapatıp alnını, önünde dikildiği ambarın demir kapısına dayadı...

Artem'in verdiği ciddi gözdağı etkisini göstermişti: Korkmuşlar ve Yahudi'yi kızdırmaktan vazgeçmişlerdi.

Kain, mezarına giden çalılıklarda dikenlerin azaldığını açıkça görüyordu. İnsanlar onun varlığını fark etmiyormuş gibiydiler. Kain, önceki gibi bu insanların arasında malları-

nın reklamını yaparak acele acele koşuşturuyordu, ama artık eskisi gibi kasten ayağına basmıyorlar, zayıf böğrüne dirsek atmıyorlar, kutusuna tükürmüyorlardı. Gerçi eskiden şimdi baktıkları gibi soğuk ve düşmanca bakmıyorlardı ama...

Kendisiyle ilgili her şeye karşı duyarlı olan Kain, bu yeni bakışların ayırdındaydı ve bu bakışların ne anlama geldiğini, kendisi için ne gibi bir tehdit oluşturacağını soruyordu kendi kendisine. Eskiden, ender de olsa, kendisiyle dostça konuştuklarını, arada sırada işlerinin nasıl gittiğini sorduklarını, hatta zaman zaman şaka yaptıklarını ve bu şakaların bazen kötü niyetli şakalar olmadığını anımsıyordu.

Kain kara kara düşünüyor, kulaklarını açarak dinliyor, dikkatle bakıyordu. Bir gün kulağına, caddenin halk ozanı olan Partal Nişanlı'nın söylediği yeni bir şarkı çalındı. Bu adam ekmeğini müzikle ve şarkı söyleyerek kazanırdı; çalgısı, sekiz tane tahta kaşıktı. Bu kaşıkları parmaklarının arasına alır, şişirdiği yanaklarına, karnına ya da birbirine vurur, böylece kendisinin uydurduğu sözlere eşlik ederdi. Eğer bu müzik pek beğenilmezse o zaman sanatçının hokkabazlık hünerini göstermesi gerekirdi; caddedeki seyirci her türden ustalığa değer verirdi.

İşte o gün Kain, bir grup insana rastlamıştı. Bu grubun arasında Nişanlı, kaşıklarını kuşanmış, canlı canlı konuşuyordu:

"Hey onurlu beyler, müstakbel tutuklular! Yepyeni bir şarkı, fırından şimdi çıkmış, dumanı tüten bir parça çalacağım! Çirkinlere birer kapik, yakışıklılara daha fazla! Başlıyorum!

Güneşçik giriyor pencereciğe
İnsanlar memnun!
Ama ben girersem eğer..."

"Bunu dinlemiştik!" diye bağırdı biri izleyicilerin arasından.

"Dinlediğinizi biliyoruz! Ekmekten önce börek armağan eder miyim size!" diye bir açıklama yapıyor Nişanlı, kaşıklarını birbirine vurarak şarkısını sürdürüyor:

"Oy, ne acılar çekiyorum!
Başaramadım.
Teyzemi astılar kardeşimle birlikte,
Bense yere düştüm!.."

"Yazık!" dedi izleyenler.

Ama Nişanlı'yı kapiğe boğdular, çünkü onun dürüst bir insan olduğunu ve eğer yeni bir şarkı söylemeye söz vermişse, bunu yapacağını bilirlerdi.

"İşte geliyor yenisi!"

Ve kaşıklar sık, ateşli vuruşlarla takırdamaya başladı:

"Öküz arkadaş olmuş bir örümcekle,
Yahudi tanışmış bir salakla,
Kuyruğunda taşıyor öküz örümceği,
Kadınlara satıyor Yahudi, salağı.
Hey siz, teyzeler..."

"Stop! Boynunda kazık nişanıyla Bay Kain'e hürmetler! Şarkıyı dinlediniz mi sayın tüccar? Sizin için yazılmadı, buyurun yolunuza devam edin!"

Kain, sanatçının karşısında gülücükler dağıttı ve bir şeyler sezinleyerek oradan uzaklaştı.

Bu günlerin değerini biliyor ve bitmesinden korkuyordu. Her sabah caddeye, o gün hiç kimsenin çıkıp da kapikçiklerini elinden zorla almaya cesaret edemeyeceğinden kesinlikle emin olarak çıkıyordu. Gözleri birazcık daha parlak ve sakin bakıyordu. Artem'i her gün görüyordu, ama eğer kabadayı onu çağırmazsa Kain onun yanına yaklaşmıyordu.

Artem de onu ender olarak çağırıyor, çağırdıktan sonraysa:

"Ne var, ne yok, hayatta mısın?" diye soruyordu.

"O, evet! Hayattayım... ve size duacıyım!" diyordu Kain, gözleri sevinçle parlayarak.

"İlişmiyorlar ya sana?"

"Size karşı çıkabilirler mi hiç!" diye haykırıyordu Yahudi korkuyla.

"Ha şöyle!.. Bir şey olursa söyle."

Sert bakışlarıyla Yahudi'yi baştan aşağı süzüyor ve onu serbest bırakıyordu.

"Hadi git, işine bak!"

Kain koruyucusunun yanından çabucak uzaklaşıyordu. Her defasında kendisini izleyenlerin onu korkutan alaycı ve öfkeli bakışlarını üzerinde yakalıyordu.

Bir akşamüstü, Kain, artık evine dönmek istediği bir sırada Artem'e rastladı. Yakışıklı, onu başını eğerek selamladıktan sonra parmağıyla yanına çağırdı. Kain hemen onun yanına koştu ve Artem'in sonbaharda bir yağmur bulutu kadar karamsar ve asık suratlı olduğunu gördü.

"Alışveriş bitti mi?" diye sordu Artem.

"Artık eve gitmek istiyordum..."

"Bekle, gidelim, sana bir şey diyeceğim!" dedi boğuk bir sesle Artem.

İriyarı ve ağır cüssesiyle ilerledi, Kain ise arkasından yürüyordu.

Caddeden ayrıldılar, nehre yöneldiler, Artem burada, dalgaların burnunun dibindeki küçük bir yarın altında kuytu bir yer buldu.

"Otur," dedi Artem Kain'e.

Kain, koruyucusuna korku içinde yan gözle bakarak oturdu. Artem sırtını kamburlaştırdı ve yavaş yavaş bir sigara sarmaya başladı, Kain ise gökyüzüne, kıyıdaki kazık ormanına, sakin, akşam sessizliği içinde donup kalmış gibi duran dalgalara bakıyor ve kabadayının ne söyleyeceğini tahmin etmeye çalışıyordu.

"E, ne var ne yok, yaşıyor musun?" diye sordu Artem.

"Yaşıyorum elbet! Artık korkmuyorum..."

"Dur bakalım bekle!" dedi Artem.

Yahudi bulanık, korku dolu önseziler içinde Artem'in konuşmasını beklediği sırada o, sigarasını yakarak uzun süre ciddi bir tavırla bir şey söylemeden oturdu.

"Demek öyle... Hiç üzmüyorlar mı yani seni?"

"Oho, sizden korkuyorlar! Hepsi köpek gibi, sizse aslan gibisiniz! Ben de artık..."

"Bekle dedim!"

"Efendim? Siz bana ne söylemek istiyordunuz?" diye sordu Kain. Sesi titriyordu.

"Söylemek mi? Bu o kadar kolay değil."

"Nasıl bir şey?"

"Bak, açık konuşacağım. Bir kerede hepsini birden söyleyeceğim!"

"Ya!"

"Şimdi sana söylemek zorundayım ki, artık yapamıyorum..."

"Neyi? Neyi yapamıyorsunuz?"

Artem, derin bir iç çektikten sonra:

"Hiçbir şeyi! Yapamıyorum işte! İğreniyorum... Bu, bana göre bir iş değil..." dedi.

"Nedir o? Sizin işiniz olmayan şey de nedir?"

"Bütün bunlar... sen ve her şey!.. Artık seninle tanış olmak istemiyorum, çünkü bu benim işim değil."

Kain sanki dayak yemek üzereymiş gibi büzüldü.

"Bundan sonra seni kızdıracak olurlarsa sakın bana gelip de şikâyet etme... Seni korumayacağım. Anlıyor musun? Artık bunu yapamam..."

Kain, bir ölü kadar suskundu.

Artem, söyleyeceklerini bitirdikten sonra rahat bir soluk aldı ve konuşmasını daha açık, daha tutarlı bir biçimde sürdürdü:

"Bir zamanlar bana gösterdiğin merhametin karşılığı

neyse sana ödeyebilirim. Ne kadar ödemem lazım? Söyle ve paranı al. Ama sana acımam olanaksız. Benim içimde böyle bir acıma duygusu yok... sadece kendimi öyle gösterdim, acıyormuş gibi yaptım. Acıdığımı düşünüyordum, ama anlaşılan bu bir yalanmış. Hiç merhamet duyamıyorum."

"Yahudi olduğum için mi?" diye sessizce sordu Kain.

Artem ona yan yan baktı ve:

"Yahudi mi? Hepimiz Tanrı'nın karşısında Yahudi'yiz..." dedi.

"Öyleyse neden?" diye yine sessizce sordu Kain.

"Yapamıyorum işte! Anla beni, içimde merhamet yok sana karşı... Hiç kimseye karşı yok... Bunu anlamaya çalış... Başkasına olsa bu kadarını bile söylemezdim, sadece kafasına bir tane indiririm! Ama sana söylüyorum..."

"Hınca kapılanlara karşı beni kim kayıracak? Zalimlere karşı kim benden yana çıkacak?" diye sordu Yahudi Mezmur'dan aldığı sözlerle.

"Ben yapamam!" diyerek başını olumsuz anlamda salladı Artem. "Sana merhamet duymuyorum... En iyisi ben parasını ödeyeyim..."

"Ah, öç alıcı Tanrı! Ceza verici ezeli Tanrı'mız, ışılda, yüksel, yerin hakimi..." diye dua ediyordu Kain. Büzülmüş, küçücük bir top haline gelmişti.

Yaz akşamı sakin ve sıcaktı. Nehrin suları, gurubun ışıklarını kederli, tatlı bir biçimde yansıtıyordu. Yardan Kain'in ve Artem'in üzerine gölge düşüyordu.

Artem inandırmaya çalışarak ve kederle:

"Bir düşün," dedi. "Şu anda benim yapmam gereken iş nedir? İşte sen bunu anlamıyorsun... Ben, ben öcümü almalıyım... Beni nasıl dövmüşlerdi, hatırlıyor musun?"

Dişlerini gıcırdattı ve ellerini kumun üzerinde gezdirdi, sonra da ayaklarını suya uzatıp, ellerini başının altına koyup sırtüstü yattı.

"Artık hepsinin kim olduğunu biliyorum..."

"Hepsini mi?" diye sordu Kain cansız bir sesle.

"Hepsini! Birer birer hesabımı göreceğim artık... Ve sen bana engel oluyorsun..."

"Ben size nasıl engel olabilirim ki?" diye sordu Yahudi hayretle.

"Engel olmak değil de, şöyle bir şey: Bütün insanlara hırslandım. Böyle bir şey işte... Bu yüzden de sen artık bana gereksiz geliyorsun. Anladın mı?"

"Hayır!" dedi Kain kısaca ve başını salladı.

"Anlamıyor musun? Ne biçim adamsın be! Sana acımam gerekiyor, öyle mi? Ama ben şu anda hiç kimseye acıyamıyorum... İçimde acıma duygusu yok yani..."

Sonra Yahudi'nin böğrünü dürtükleyip ekledi:

"Hiç yok. Anladın mı?"

Uzun bir sessizlik oldu. Çevrelerinde, kokular içindeki ılık havada, dalgaların şıpırtıları, uzaklardan, uykulu ve karanlık nehirden gelen boğuk ve oflamayı andıran sesler yüzüyordu.

Sonunda Kain:

"Şimdi ne yapacağım?" diye sordu ama yanıt alamadı, çünkü Artem ya uyukluyordu ya da düşünceye dalmıştı. "Siz olmadan ben nasıl yaşayacağım?" dedi Yahudi yüksek sesle.

Artem gökyüzüne bakarak yanıt verdi:

"Onu da kendin düşün artık..."

"Tanrım, Tanrım!.."

"Nasıl yaşayacağını zaten bir anda söyleyemezsin," dedi Artem uyuşuk uyuşuk.

Söylemek istediği şeyi söyledikten sonra birden yüzü aydınlanmış, rahatlamıştı.

"Aslında ben bunu biliyordum!.. Daha o zaman, dayak yediğiniz gün yanınıza geldiğimde uzun süre bana arka çıkamayacağınızı biliyordum..."

Yahudi yalvaran gözlerle Artem'e bakıyordu, ama onun bakışlarını yakalayamıyordu.

Kain dikkatle ve nerdeyse fısıltıyla sordu:

"Belki de benim yüzümden sizinle alay ediyorlar diye yapmıyorsunuzdur?"

"Onlar kim? Onlardan bana ne?" Artem gözlerini açıp gülümsedi. "Ben istersem seni omzuma alıp caddede dolaştırırdım. Varsın gülsünler... Ama bu neye yarardı ki? Doğrusu neyse her şeyi ona göre yapmak gerek... Ruhunda yoksa yok demektir... Ve arkadaş, açıkça söylüyorum, sen bana çok itici geliyorsun... İşte böyle..."

"Ah!.. Doğru! Peki şimdi ben ne yapayım? Gideyim mi?"

"Ortalık aydınlıkken git... Kimse sana ilişemez daha! Bu konuşmamızdan da kimsenin haberi yok zaten..."

"Siz de hiç kimseye söylemeyeceksiniz, değil mi?" diye sordu Kain.

"Nasıl olsa öğrenilir! Sen yine de gözüme sık görünme..."

"Olur," dedi Yahudi sessizce ve üzüntü içinde boynunu bükerek ayağa kalktı.

"Ticaretini başka bir yerde yapsan iyi olur," dedi Artem kayıtsız bir biçimde. "Yoksa burada hayatın zorlaşır..."

"Nereye gidebilirim ki?"

"Artık sen bilirsin..."

"Hoşça kal Artem."

"Güle güle arkadaş!"

Daha sonra Artem yattığı yerden Yahudi'ye elini uzatıp onun kupkuru kemiklerini parmaklarıyla sıktı.

"Hoşça kal. Bana gücenme..."

"Gücenmiyorum," diyerek boğuk boğuk iç çekti Yahudi.

"İşte böyle... Bir düşünürsen en iyisi bu... Hiç bana göre bir arkadaş değilsin... Hayatımı neden sana adayayım? Yürümez..."

"Elveda!"

"Hadi git..."

Kain, başını göğsüne eğmiş, sırtını iyice kamburlaştırmış nehir kıyısı boyunca yürüyordu.

Yakışıklı Artem başını çevirip onun arkasından baktı ve birkaç saniye sonra önceki pozunda, yüzü, yaklaşan gece yüzünden artık kararmış olan göğe dönük yeniden yattı...

Havada tuhaf sesler doğuyor ve eriyordu. Nehir, tekdüze, hüzünlü ve acıklı seslerle kıyıya vuruyordu.

Kain elli adım kadar yürüdükten sonra geri döndü, kollarını açmış, yerde yatmakta olan Artem'in yanına yaklaştı, önünde durarak sessiz ve saygılı bir biçimde sordu:

"Ya fikir değiştirirseniz?"

Artem susuyordu.

"Artem!" diye seslendi Kain ve uzun süre yanıt bekledi. "Artem! Bütün bunlar sizin için sıradan şeyler mi?" diye yineledi Yahudi titreyen sesiyle. "Hatırlayın, o zaman size... ha? Artem?! Hiç kimse gelmemişti, bir tek ben gelmiştim..."

Yanıt olarak zayıf bir horultu duyuldu.

...Kain kabadayının başında daha uzun bir süre dikildi ve gözlerini ayırmaksızın uykunun çizgilerini yumuşattığı, donuk, güzel yüzüne baktı. Bir sporcununkini andıran göğsü düzgün bir biçimde inip kalkıyordu, her soluk alışında kımıldayan kara bıyıkları, yakışıklının parlak ve sağlam dişlerini açığa çıkarıyordu. Galiba gülümsüyordu...

Derin bir iç geçiren Yahudi, başını daha da aşağı eğip tekrar nehir kıyısı boyunca yürümeye başladı. Hayatın karşısında korkudan tir tir titreyerek dikkatle yürüyordu, ay ışığının aydınlattığı açık alanlarda adımlarını yavaşlatıyor, gölgelik bir yere girerek yavaşça saklanıyordu...

Ve her taraftan kendisini tehdit eden bir yığın tehlike arasında yuvasını bulmaya çalışan küçük korkak bir hayvana, bir fare yavrusuna benziyordu.

Gece bastırmıştı, nehir kıyısı ıssızdı.

1899

Şeytan Hakkında

Hüzünlü bir sararıp solma ve ölüm zamanı olan sonbaharda hayat zordur!

Külrengi günler, güneşsiz, ağlayan gökyüzü, surat asarak şarkı söyleyen rüzgâr, sonbahar gölgeleri, koyu ve kara gölgeler! Bütün bunlar insanın aklına karanlık düşünceler getirir, ruhunda yaşamaya karşı gizli bir korku doğurur. Yaşamda kararlı, oturmuş hiçbir şey yoktur, her şey sürekli dalgalanmakta, değişmektedir: Doğar, çürür, ölür. Neden?.. Amaç nedir?..

Sonbaharın son günlerinde insanın, yüreğini saran düşüncelerin karanlığıyla savaşacak gücü yoktur. Bu düşüncelerin acısını çekmek isteyen her insan, bu yüzden varsın onların üstüne üstüne gitsin. İnsanın kasvet ve kuşkular kaosundan çıkıp, kendine güven duygusunun dayandığı sağlam zemine ayak basabileceği tek yol budur.

Ama bu, zor bir yoldur... Dikenler arasından geçer. Dikenler, dipdiri yüreğinizi kanatıncaya dek yırtar. Bu yolda sizi her zaman bekleyen biri vardır: Şeytan. Yüce Goethe'nin bizi tanıştırdığı, bildiğimiz tüm şeytanların en iyisidir bu...

İşte ben de bu şeytanı anlatacağım.

Şeytanın canı sıkılıyordu.

Her zaman sırf alay etmek açısından son derece akıllı

olan şeytan, hayatta kendisinin bile dalga geçemeyeceği olaylar olduğunu bilir. Örneğin, kendisinin varoluşuna ilişkin yüce olguya alaycılığının keskin bıçağıyla asla dokunmamıştır. Doğrusu, bizim bu sevgili şeytanımız akıllı olmaktan çok cüretkârdır. Eğer dikkatle bakılacak olursa onun da tıpkı bizim gibi zamanının büyük bölümünü boş işlerle geçirdiği görülecektir. Neyse bunu bir yana bırakalım, çocuk değiliz ki, içinde ne var ne yok diye merak edip oyuncaklarımızın en iyisini kıralım.

Şeytan bir sonbahar gecesinin karanlığında, mezarlıkta mezarların arasında dolaşıyordu. Canı sıkılmıştı. Alçak sesle ıslık çalıyor, çevresine bakarak kendine bir eğlence arıyordu. Islıkla eski bir romans, babamın sevdiği bir romansı çalıyordu:

Nasıl dalından
Sonbaharda kopan yaprak,
Rüzgâra kapılır da uçar...

Kararmış haçların arasında, mezarların tepesinde uluyarak dolaşan rüzgâr da şeytana öykünüyordu. Sonbaharın ağır yağmur bulutları, ölülerin daracık evlerini soğuk gözyaşlarıyla ıslatarak gökyüzünde ağır ağır dolaşıyordu. Mezarlıktaki perişan ağaçlar, çıplak dallarını sessiz yağmur bulutlarına doğru uzatarak rüzgârın darbeleri altında ürkek ürkek gıcırdıyordu. Dallar haçlara takılıyor ve işte o zaman, mezarlıkta iç karartıcı bir hışırtı, ağır, ürkütücü bir ses oluşuyordu...

Şeytan ıslık çalıyor ve düşünüyordu:

"Böyle bir havada ölüler kendilerini nasıl hissederler acaba, merak ediyorum. Herhalde rutubet oraya, onlara kadar ulaşıyordur. Öldükleri günden itibaren romatizmaya karşı ebediyen sigortalı oldukları halde pek hoş bir şey olmasa gerek!.. Acaba içlerinden birini çağırsam da onunla biraz çene çalsam mı? Benim için de onun için de hiç olmazsa bir eğ-

lence olur, sanıyorum... Çağırayım! Buralarda bir yere tanıdığım bir edebiyatçıyı gömmüşlerdi... Hayattayken ziyaretine gitmiştim. Neden dostluğumuzu tazelemeyelim? Bu meslekten insanların hepsi de korkunç titizdir. Görelim bakalım mezarlarından hoşnutlar mı? Nerdeydi bu mezar?"

Bilindiği üzere, her şeyden haberi olan şeytan bile edebiyatçının mezarını bulmadan önce mezarlıkta epeyce dolaştı...

Tanıdığı edebiyatçının üstüne kapatılmış ağır bir taşa tırnaklarıyla vurarak:

"Hey, bana bakın!" diye bağırdı. "Kalkın!"

Toprağın altından:

"Neden?" diye boğuk bir ses geldi.

"Öyle gerekiyor da ondan..."

"Kalkmayacağım..."

"Neden?"

"İyi de siz kimsiniz?"

"Beni tanıyorsunuz..."

"Sansürcü mü?"

"Hayır!"

"Yoksa jandarma mı?"

"Hayır, hayır!"

"Eleştirmen olmasın?'

"Ben şeytanım..."

"Ha! Hemen çıkıyorum."

Mezarın üstündeki taş kımıldadı, toprak yarıldı ve içinden bir iskelet göründü. Bu, en sıradan, öğrencilerin üzerinde kemik anatomisini inceledikleri cinsten bir iskeletti; yalnız kirliydi, kas kirişleri yoktu ve gözlerinin yerindeki boş çukurlarda fosforlu mavi bir ışık parlıyordu. Topraktan çıktı, üstüne yapışmış olan toz topraktan kurtulmak için kemiklerini silkeledi, kemikler kuru kuru birbirine çarptı ve kafatasını yukarı kaldırıp soğuk mavi bakışlarıyla yağmur bulutlarının kapladığı karanlık gökyüzüne baktı.

"Afiyetler dilerim!" dedi şeytan.

"Ben aynı şeyi söyleyemeyeceğim," diye yanıtladı yazar. Öyle alçak, öyle garip bir sesle konuşuyordu ki, sanki iki kemik, birbirine sürtünerek duyulur duyulmaz bir sesle gıcırdıyordu.

"Kullandığım tabir için özür dilerim," dedi şeytan nezaketle.

"Önemli değil... Beni niye kaldırdınız?"

"Size biraz dolaşalım demek istiyordum. Hepsi bu..."

"Haa! Memnuniyetle dolaşırım... Gerçi hava da berbat ya."

"Üşütmekten korkmuyorsunuz sanırım?" diye sordu şeytan.

"O, hayır, daha hayattayken esaslı şekilde üşütmüştüm zaten."

"Evet, anımsıyorum, öldüğünüzde buz gibiydiniz."

"Daha olmasın mı yani!.. Hayatım boyunca bana karşı o kadar soğuk davrandılar ki..."

Mezarların ve haçların arasındaki daracık yolda yan yana yürüyorlardı; yazarın gözlerinden yere iki mavi ışın düşüyor ve şeytanın yolunu aydınlatıyordu... Hafif bir yağmur yağıyordu ve rüzgâr, yazarın çıplak kaburga kemiklerinin arasında, artık yüreğinden eser kalmamış olan göğsünün içinde serbestçe dolaşıyordu.

"Kente mi gidiyoruz?" diye sordu yazar şeytana.

"İlginizi çeken bir şey mi var orada?"

"Yaşam var, efendim," diye sakin bir biçimde açıkladı yazar.

"Vay canına! Yaşam sizin için hâlâ bir değer taşıyor mu?"

"Hem de nasıl!"

"Peki neden?"

"Nasıl anlatmalı? İnsanoğlu her şeyi, harcadığı çabaların miktarıyla ölçer ve eğer Ağrı Dağı'nın zirvesinden basit

bir taş parçası getirmişse bu taş onun için bir mücevher değeri taşır..."

"Zavallı!" diyerek gülümsedi şeytan.

"Ama aynı zamanda da talihli!" diye soğuk bir biçimde karşı çıktı yazar.

Şeytan bir şey demeden omuzlarını silkti.

Mezarlıktan çıkmışlardı. Önlerinde bir cadde uzanıyordu. Caddenin iki yanında evler, evlerin arasındaysa zavallı fenerlerin dünyadaki ışığın yetersizliğini açıkça kanıtladıkları karanlık vardı.

Kısa bir sessizlikten sonra şeytan konuşmaya başladı:

"Söyler misiniz, mezarda keyfiniz nasıl?"

"Mezara alıştım artık. Çok rahat. Ama ilk başta çok berbattı. Tabutun kapağına çivi çakan salak, nedense çiviyi kafatasıma da çakmıştı. Elbette önemli değil, ama yine de hoş bir şey değildi. Bunun bir tür iğneleyici bir sembolizm, bir zamanlar benim de bir şekilde insanların keyfini kaçırırken yardımına başvurduğum beynimi sakatlama isteği olduğunu düşünmeye hazırdım... Sonra kurtlar ortaya çıktı. Topunu şeytan götürsün, beni korkunç yavaş yiyorlardı..."

"Elbette!" dedi şeytan. "Bunun için onları suçlamak olanaksız. Ödle tahnitlenmiş bir beden hiç de lezzetli bir yemek sayılmaz."

"Aman canım benim üzerimde beden diye ne kadarcık bir şey vardı ki! Hiç denecek kadar az..." diye karşı çıktı yazar.

"Ama yine de bir cesedi yemek, keyiften ziyade hoş olmayan bir görev..."

"Bakın, örneğin, kurtlar yayıncıları çabucak ve zevkle yiyorlar."

"Bunu anlarım, onlar demek ki, daha lezzetli..."

"Peki, sonbaharda mezarın içi rutubetli oluyor mu?" diye sordu şeytan.

"Rutubetli gibi, ama buna da alışıyorsun... Doğrusu, en çok mezarlıkta dolaşırken tesadüfen gelip mezarıma ayakları takılan bazı budalalar rahatsız ediyor beni. Ne zamandır mezarda yattığımı bilmiyorum... kendim de, çevremdeki her şey de öyle hareketsiz ki, zaman kavramını yitirdim..."

"Dört yıldır toprağın içindesiniz, yakında beş olacak," dedi şeytan.

"Ya? Demek öyle... Bu zaman içinde üç kişi mezarımın yanına geldi... Sinirime dokundular lanet herifler! Birisi, benim varlığımı açıkça inkâr etti. Geldi, yazıtı okudu ve kendinden emin 'Böyle birisi yoktu! Hiçbir zaman böyle birini okumadım... ama soyadı tanıdık geliyor, gençlik yıllarımda bizim sokakta gizlice tefecilik yapan biri bu soyadı taşıyordu...' dedi. Böyle bir şey nasıl hoşunuza gider? Oysa ben on altı yıl boyunca en yaygın dergilerde yazılarımı bastırmış ve sağken de üç kez eserlerim yayınlanmıştı..."

"Ölümünüzden sonra iki kez yayınladılar," dedi şeytan.

"İşte görüyorsunuz!.. Sonra iki kişi geldi, birisi 'A! Bu o mu?' dedi. 'Ta kendisi,' diye yanıtladı diğeri. 'Ya evet, bir zamanlar onu da okuyorlarmış.'-'Herkesi okuyorlar...'-'Bu neyi ilan ediyormuş?'-'Alışılmış şeyleri, iyilik, güzellik... falan...'-'Evet, evet hatırlıyorum...'-'Dili akıcı değildi.'-'Kim bilir böyle kaç tanesi toprağın altında yatıyor!'-'Evet, Rusya'nın toprağı yetenek bakımından zengindir...' Sonra defolup gittiler... öküz herifler!.. Biliyorum, sıcak sözcükler mezarın sıcaklığını artırmaz, öyle sözler de istemiyorum, ama yine de ayıp denen bir şey var! Ah onlara küfretmeyi ne kadar isterdim!.."

"Siz de esaslı bir küfür savursaydınız!" diye gülümsedi şeytan.

"Hayır, biliyor musunuz, biraz garip kaçardı... Yirminci yüzyıl arifesindesiniz ve bir de bakmışsınız, ölüler küfre-

diyorlar... Çok saçma... Ve nihayetinde materyalistlere karşı çok acımasızca bir tutum."

Şeytanın yine canı sıkılmaya başlamıştı.

"Bu yazar, hayattayken de bütün düğünlerde damat, bütün cenaze törenlerinde de cenaze olmak isterdi. Şimdi, içindeki her şeyin öldüğü şu anda bile şan şöhret düşkünlüğü hâlâ capcanlı duruyor. Ancak yaşam açısından insan önemli midir? Sadece insanın ruhu önemlidir, sadece ve sadece insanın ruhu alkışlanmaya ve hayranlık duyulmaya layıktır... İnsanlar ne kadar da sıkıcı!.."

Şeytan yazara artık mezarına geri dönmeyi önermek istiyordu ki, birden kötülüklerle dolu kafasında bir düşünce parladı. O anda bir meydanda bulunuyorlardı ve her yandan ağır, dev binalarla sarılmışlardı. Meydanın üstünde, kara ve ıslak gökyüzü alçak bir yere asılmış gibi duruyor, adeta çatılara dayanıyordu.

"Baksanıza," dedi şeytan, yazara doğru nezaketle eğilerek, "karınızın nasıl yaşadığını görmek istemez miydiniz?"

"Doğrusu isteyip istemediğimi bilmiyorum," dedi yazar ağır ağır.

"E, siz de tam bir ölüsünüz yani!" diye haykırdı şeytan, yazarı kışkırtmak için.

"Hayır, neden öyle olsun?" Ve yazar kemiklerini canlı canlı salladı. "Kabul ediyorum... Zaten beni görmeyecek, değil mi? Görse bile tanıyamaz herhalde?"

"Ah, elbette!" diyerek ona güvence verdi şeytan.

"Böyle diyorum, çünkü karım, evden uzun süreliğine ayrılmamı sevmezdi..." diye açıkladı yazar.

Bir evin duvarı yok oldu ya da cam gibi saydamlaştı. Yazar büyük odaların içini görüyordu, odaların içi aydınlık, rahat ve güzeldi...

"Çok güzel mobilyalar!" diyerek bir gıcırtıyla beğendiğini ifade etti. "Çok güzel mobilyalar! Böyle bir yerde yaşasam belki de henüz ölmemiş olurdum..."

"Benim de hoşuma gidiyor," dedi şeytan gülümseyerek. "Pahalı da değil, üç bin..."

"Hmm... Pahalı değil mi?.. Anımsıyorum da, en büyük yapıtım bana sekiz yüz on beş ruble getirmişti... Nerdeyse bir yıl boyunca üzerinde çalışmıştım... Peki burada kim oturuyor?"

"Karınız," dedi şeytan.

"Öyle mi? Bak sen! Ee... Güzel... Şu kadın da o mu, karım mı yani?"

"O... İşte kocası da geldi..."

"Çok güzelleşmiş... Çok da şık giyinmiş! Ko... kocası mı dediniz? Ne sağlıklı bir delikanlı; yüzü oldukça kaba görünüyor... ama iyi bir insan herhalde... Doğrusu, suratı biraz aptala benziyor! Hatta bayağı... Ama böyle suratlar kadınların hoşuna gider..."

"Sizin yerinize iç çekeyim, ister misiniz?" diye bir öneride bulundu şeytan alaycı bir bakışla yazara bakarak. Ama yazar, seyretmekle meşguldü...

"Yüzleri ne kadar neşeli! İkisi de hayatlarından memnunlar anlaşılan... Kocasını sevip sevmediğini biliyor musunuz?"

"Ah evet, hem de çok..."

"Peki adam kim?"

"Bir moda mağazasında tezgâhtar..."

"Moda mağazasında tezgâhtar..." diye yavaş yavaş tekrarladı yazar ve uzun süre tek söz bile etmedi. Şeytan ona bakıyor, neşeyle gülümsüyordu.

"Ee, bütün bunlar hoşunuza gidiyor mu?" diye sordu.

Yazar kendini zorlayarak konuşmaya başladı:

"Çocuklarım vardı... bir oğlum, bir de kızım...Bir oğlum var, o da zamanla namuslu bir adam olur diye düşünürdüm. Sanıyorum bir tezgâhtardan iyi bir pedagog olmaz... ve oğlum..."

Yazarın boş kafatası kederle sallanmaya başladı...

"Bakın bakın, karısına nasıl da sarılıyor! Hayatları çok eğlenceli!" diye haykırdı şeytan.

"Evet... Şu tezgâhtar zengin biri mi?"

"Benden daha yoksuldu, ama karınız zengin..."

"Karım mı? Parayı nerden buldu peki?"

"Kitaplarınızın satışından!"

"Demek öyle," dedi yazar, çıplak ve boş kafatasını sessizce sallayarak. "Demek öyle! Yani ben ne idüğü belirsiz bir tezgâhtar için mi çalışıp durmuşum?"

"Belki de öyle," diye neşeyle onayladı şeytan.

Yazar yere baktı ve şeytana:

"Beni mezarıma götürün," dedi.

... Hava karanlıktı; yağmur yağıyordu, yağmur bulutları gökyüzünde ağır ağır dolaşıyordu ve yazar, kemiklerini takırdatarak mezarına doğru hızla yürüyordu... Şeytan onun arkasından gidiyor, neşeyle ıslık çalıyordu...

Okur pek tabii ki, şu anda memnun değil. Okur edebiyata tıka basa doymuş durumda ve hatta sırf okura yaranmak için yazan insanlar bile onun zevkine çok ender olarak seslenebiliyor. Şu durumda da okur, cehennemden hiç söz etmediğim için daha da hoşnutsuz olmuştur. Okur, haklı olarak ölünce cehenneme düşeceğine inandığı için daha hayattayken cehennem hakkında bir şeyler bilmek ister. Ama doğrusu ya, okuruma hoşuna gidecek bir şey söyleyemiyorum, çünkü cehennem diye bir yer, öyle kolayca tasavvur edilebilecek ateşler içinde bir cehennem yoktur. Ancak başka bir tane, hem de kat kat daha korkunç olanı vardır.

Doktor, sizin hakkınızda yakınlarınıza, "Öldü..." dedikten hemen sonra siz, pırıl pırıl ışıklar içinde, uçsuz bucaksız bir alana girersiniz, bu, hatalarınızın bilincine varma alanıdır.

Mezarda, daracık bir tabutun içinde yatarsınız ve zavallı yaşamınız önünüzden bir çark gibi dönerek geçmektedir. İşkence edercesine yavaş hareket etmektedir ve attığınız ilk

bilinçli adımdan yaşamınızın son dakikasına kadar her şey önünüzden bir bir geçer. Yaşarken kendinizden sakladığınız her şeyi, gündelik hayatınızdaki yalanları, iğrençlikleri görürsünüz, bütün düşüncelerinizi yeni baştan düşünürsünüz, attığınız her yanlış adımı görürsünüz, tüm yaşamınız canlanır, son saniyesine dek tüm yaşamınız! Ve acılarınızı artırmak için, başkalarının da sizin yürüdüğünüz bu dar ve budalaca yolda yürüyeceklerini, birbirlerini iterek acele edeceklerini ve yalan söyleyeceklerini de bilirsiniz... Onların bütün bunları sırf böylesine aşağılık ve ruhsuz bir yaşantıyı yaşamanın ne kadar utanç verici bir şey olduğunu zamanla öğrenmek için yaptıklarını anlar ve apaçık görürsünüz.

Ancak aceleci adımlarla kendi ölümlerine doğru giderken gördüğünüzde hiçbir biçimde onları uyaracak durumda değilsinizdir: Ne bir çığlık atabilirsiniz, ne bir hareket yapabilirsiniz ve bu insanlara yardım etme isteğiniz, ruhunuzun sonuçsuz bir çırpınışından başka bir şey olmayacaktır... Nasıl, iyi mi?

Yaşamınız önünüzden geçip gider, sonra bir daha geri gelir, siz onu ta en başından bir kez daha izlersiniz... ve bilincinizin çalışmasının sonu yoktur, olmayacaktır da... çektiğiniz acıların yarattığı korkunun da asla sonu olmayacaktır... asla!

1899

BULUŞMA

... Nehir kıyısındaki söğüt ağaçlarının altında bir genç kız oturuyor ve sudaki yansımasına bakıyordu. Çevresindeki kumların üstüne sarı yapraklar serpilmişti; yapraklar kızın başının üstündeki dallardan sessizce dökülüyor, omuzlarına ve elbisesinin üstüne düşüyordu. Kızın dizlerinin üstünde de pek çok yaprak duruyordu; elinde bir yaprak vardı ve bu yaprağı parmaklarının arasında yavaş yavaş döndürüyordu. Öbür elindeyse uzun, ince, esnek bir dal tutuyordu. Uzun boylu, şişmanca olan genç kız, köy yerine göre şık giyinmişti, ancak yuvarlak yüzü kederliydi, gözleri düşünceli ve nerdeyse çok sert bir biçimde suya bakıyordu.

Kıyıda, yünleri yeni kırkılmış koyunlar yaprakları yiyerek dolaşıyordu; hepsi de pek çirkin ve acınacak haldeydi. Nehrin karşı kıyısında sonbaharın renklerine boyanmış ağaçlar vardı; portakal rengi ağır basıyordu; kırmızı üvez salkımları portakal renginin üstünde kanlı yaralar gibi beliriyordu Sakin, güneşli, ılık bir gündü ve her taraf hüzünlü bir solgunlukla doluydu.

Kızın arkasında dalların hışırtısı duyuldu ve uzun boylu, yüzü güneş yanığı, sarı sakallı, ayakları çıplak, üstü başı yırtık pırtık bir delikanlı göründü.

Kız, delikanlıya doğru hafifçe döndü ve sessizce:

"Ben de burada bekleyip durdum..." dedi.

Delikanlı, kumların üzerine, kızın yanına çöktü, kızın

bayram giysilerine, sırtındaki rengârenk basma entariye, başındaki pembe örtüye, ayaklarındaki keçi derisinden ayakkabılara çabucak bir göz attı ve gülümseyerek:

"Vay be, bugün dişi tavuskuşu gibisin..." dedi.

Ama delikanlının canlı ve pırıl pırıl gözleri tam o anda kızın iri mavi gözlerinin hüzünlü bakışıyla karşılaştı. Ürkek ürkek başını salladı ve:

"Neyin var? Konuştun mu yoksa?" diye haykırdı.

"Konuştum..."

"Ee? Ne oldu? Bağırıp çağırdı mı?"

"Dövdü..."

"Ah, seni gidi yaşlı şeytan... Yani... Peki ne diyor?"

"Yoksulmuşsun..." diye içini çekti genç kız, yeniden suya bakarak.

Delikanlı başını önüne eğdi ve:

"Demek öyle, efendim... Doğruya doğru..." dedi.

Koyunlardan biri yanlarına yaklaştı ve kederli bir ifadeyle ağzındakini çiğneyerek aptal aptal bakan uysal gözlerini onlara dikti. Nehirde bir balık çırpındı ve çırpındığı yerde güneş ışınları gümüş gibi oynaştı. Uzakta bir yerde bir armonika çalıyor, bir öküz böğürüyor, köpek havlıyor ve bumm bumm! diye boğuk sesler duyuluyordu.

"Yoksulum... Doğru söylüyor... Nerden, nasıl zengin olacağım? Sağlığımdan başka hiçbir şeyim yok... Ama seninle birlikte asırlarca yaşayabilirdik... Değil mi, Palaşka?"

Soru sorar gibi kızın yüzüne bakarak omzuna dokundu. Birdenbire canlanan genç kız:

"Senin için, 'Onu tanıyorum, zengin bir mujiğe öyle damat yakışmaz!' diyor," diye anlatmaya başladı. "Yoksulun biri, onun benden damadım değil, rençberim olmayı istemesi gerekir, diyor."

"Sen ne dedin?" diye sordu delikanlı kaşlarını çatarak.

"Bildiğin şeyler işte... Ağlamaya başladım..."

"Hmm... peki ona ne dedin?"

"Ne mi dedim? İşte seni sevdiğimi, başka biriyle evlenmek istemediğimi falan söyledim..."

"O ne dedi?"

"Saçıma yapışıp enseme bir tokat indirdi... 'Dilini koparırım, o adam için kem küm edip durma...' dedi. Yani seni kastediyor."

"Bak sen!" dedi delikanlı suratını asarak ve suya tükürdü.

"Sonra da annem başımın etini yemeye başladı... 'Biz zenginiz... Böyle bir damat almamız ayıp olur, daha iyisini bulamaz mıyız yani?' diyor."

Genç kız, sanki kendisi de bu sözlerin doğruluğunu kabul ediyormuş gibi konuşuyordu. Suratı son derece asıktı ve annesiyle babasının kendisine söyledikleri her şeyi tam tamına delikanlıya aktarma isteğiyle tıpkı onlar gibi, yani kâh kızgın, kâh inandırıcı konuşmaya çalışıyordu.

Delikanlı kızın anlattıklarını bir şey söylemeden dinliyor ve çıplak ayaklarının güçlü vuruşlarıyla kumda bir çukur açıyordu.

Bir kuş sürüsü neşeli cıvıltılarla nehrin üstünden hızla geçti; delikanlı kuşların arkasından baktı ve nehrin karşı kıyısındaki ağaçların dalları arasında gözden kayboldukları sırada heyecanlanmadan ve alaycı bir ifadeyle:

"Anlaşılan, benim kısmetim de tarlada esen rüzgâr gibi... peşinden koşsan da yakalayamıyorsun..." dedi.

Genç kız, delikanlıya şefkatle ve acıyarak bakıp derin bir iç çekti. Çocuk uzaklarda bir yere bakıyordu.

"Baban öyle dediyse artık... öyle olacak demektir. Fikrini değiştiremezsin, inatçı adamdır... Yaşlı şeytan, öldür Allah değişmez, kendi bildiğini okuyacaktır... Doğru mu söylüyorum? Senin sözüne kulak asmaz, değil mi?"

"Asmaz!" diye başını salladı kız. "Gözyaşlarına boğulsam da vermez..."

"Yani bu iş burada biter! İşimiz olmadı, Palageya!.. Demek ki, kısmet değilmiş!"

"Şimdi ne olacak peki?" diye kaygıyla sordu kız.

"Ne mi olacak? Gidip bir fabrikaya gireceğim ve orada çalışacağım... Bıktım artık, alıp başımı uzaklara gideceğim!.. Evet... Sana da elveda!"

Kız iri gözleriyle ona baktı ve hiçbir şey demeden yüzünü delikanlının göğsüne dayadı.

Delikanlı bir koluyla kıza sarılmıştı, kızın omuzlarının nasıl titrediğini görüyordu. Dalgın bir biçimde bir ayna gibi ikisini yansıtan nehrin sakin suyuna bakmaya başladı.

"Bir zamanlar düşüncelere dalıp bütün bunları defalarca gözümde canlandırmıştım!.. Seninle evliymişiz ve birlikte çalışıyormuşuz..."

Belki de kendisini bir kez daha göğsüne yaslanmış olan bu kızla evliymiş ve onunla birlikte çalışıyormuş gibi "canlandırmış" olacak ki, durdu; ama belki de durmasının nedeni, artık gözünde hiçbir şey canlandıramamasıydı.

"Evet... Mesela ben ekin biçiyormuşum, sen tırmıkla ekinleri topluyormuşsun... Veya ben harman dövüyormuşum, sen savuruyormuşsun... Ah! Ah! Hepsinin canı cehenneme! Çocuklarımız oluyormuş... her şey yolundaymış... İnekler, hem de iki tane... Koyunlarımız da varmış... Bunları düşününce neşesi yerine geliyor insanın..."

Genç kız, köylü kadınların, yakınları öldüğü zaman avaz avaz ağladıkları gibi yüksek sesle ağlıyordu.

Delikanlı kızı göğsüne bastırarak:

"Ağlama," dedi sakin bir biçimde, "niye ağlıyorsun ki? Ağlamak hiçbir şeye yaramaz..."

"Stepa, sen benim... yakışıklımsın!" diye fısıldadı kız, hıçkırıklar arasında.

Tepelerindeyse söğüt ağacının sarı yaprakları hüzünlü daireler çiziyordu. Nehrin her yanı üzerinde kayar gibi esen rüzgâr yüzünden incecik kırışıklarla kaplanmıştı.

Delikanlı kızı yüreklendirmek için:

"Bir şey olmaz!" dedi. "İlk zamanlar bana sadece acırsın... sonra da alışırsın. Siz kadınlar çabuk alışırsınız... Unutacaksın ve bir şeycik olmayacak! Ben olmasam da fark etmez..."

"Stepa! Bana bunları söyleme... Ben asla... asla seni unutmayacağım! Şimdi sensiz ne yapacağım? Yüreğim yokmuş gibi yaşayacağım!"

"Yine de evleneceksin..." dedi delikanlı asık suratıyla gülümseyerek.

"Tanrım! Evlenmeyeceğim... Hiç kimseyle evlenmeyeceğim!" diye haykırdı kız kederle.

"Evlen diye buyuracaklar, evleneceksin. Benimle evlenmemeni söylediler, sözlerini dinledin; bir başkasıyla evlenmeni söyleyecekler, onu da dinleyeceksin. Bu hep böyle olur... Hep acıyıp duramazsın ya..."

"Neden gidiyorsun Stepa? Keşke burada kalsaydın, sana hiç olmazsa uzaktan bakar, bir dakikalığına olsun içimi dökerdim... Bundan sonra benim yaşantım nasıl olacak?!"

Delikanlı, kızın sızlanmalarını dinlerken yüzüne gülümseyerek baktı ve derin derin iç çekti.

"Neden burada kalayım? Bu iş olmuyor, diyorsun, Palageya. Burada eşelenip durduysam genç olduğum için, sonra bir de sen... Baban nazlansa da sonradan razı olur sanıyordum... Ama şimdi görüyorum ki, hiçbir şeyin yararı olmayacak... İvan amca onunla benim hakkımda kaç kez konuştu, dinlemek bile istemiyor... Siz zenginler insanın canını yakarsınız... üstelik de bundan gurur duyarsınız. Yani ben buradan gidip bir yere saklanmak zorundayım... Hem senin evlendiğini görmek benim için hiç de hoş bir şey olmayacak! O zaman burada ne işim var benim?"

"Belki sen de evlenirsin," dedi kız sessizce.

"Neden evleneyim ki... Seninle olsa başka. Sen sağlık-

lı... iyi, çalışkan bir kızsın... Seninle birlikte gör bak nasıl yaşardık!.."

Sonra bir kez daha ağır ağır iç çekip sustu.

"Yüce Meryem Ana!" dedi kız yalvarırcasına.

"E-evet... Ne ben sana koca, ne de sen bana karı olacaksın... Evlenmeden önce benimle birlikte olmak istemedin, oysa çoğu öyle yapıyor. Hamile kalıyor, sonra da kimden hamile kalmışsa en kısa zamanda kızı ona veriyorlar... Ama sen bunu istemiyorsun... Demek ki, aşkın o kadar büyük değilmiş..."

Kız, gözlerini delikanlının yüzüne doğru kaldırarak:

"Stepa!" dedi acıklı bir ifadeyle. "Evlenmeden önce günah ama... o zaman da döverler beni, sakat bırakırlar, sakatladıkları yetmezmiş gibi, yine de sana vermezler..."

"Bu, senin sorunun," dedi delikanlı umursamaz bir biçimde, "bu konuda karar vermek de sana düşer. Ama eğer aşk olsaydı, o zaman dayak falan da vız gelmez miydi?"

Kız yeniden ağlamaya başladı, yalnız artık delikanlının kollarından uzaklaşmıştı. Delikanlı elini gözüne siper ederek batıya doğru eğilmekte olan güneşe baktı ve ağır ağır konuşmaya başladı:

"Birazdan saat dört olacak... Beklemeli, yakında akşam duası için çan çalınır. Yarın da güneşle birlikte kalkar, giderim. İşte hepsi bu kadar..."

"Bana acımayacak mısın?" dedi kız gözyaşları arasında.

"Acırım ya da acımam, benim bileceğim şey!.." dedi delikanlı kaşlarını çatarak.

Suya bakarken, kızın, yüzünü elleriyle kapattığını, başının sık sık sarsıldığını, omuzlarının titrediğini gördü. Sonra sessiz, acıklı bir sızlanma duyuldu, sanki altı yaşında bir çocuk ağlıyordu. Delikanlı dişlerini sıktı ve başını kızdan öbür yana çevirdikten sonra okkalı bir küfür savurdu. Uzun süre kımıldamadan oturdu, kız ise keder ve kırgınlık gözyaşları dökmeye devam etti.

"Atlatırsın..." dedi delikanlı sonunda, kıza bakmaksızın.

Kız onu duymamış ya da duymak istememişti. O zaman kıza doğru sertçe döndü, güçlü elleriyle onu tuttu ve neredeyse fırlatıp atar gibi dizlerinin üstüne oturttuktan sonra heyecan içindeki yüzünü kıza doğru eğerek boğuk bir sesle konuşmaya başladı:

"Atlatırsın... Yüreğimi daraltma benim!.. Ne yapalım yani? Kısmet değilmiş... o kadar işte... Ee? Palageya? Yoksa giderim bak... Vallahi giderim ha!"

Delikanlının kollarından kurtulan kız ağlamaya devam ediyordu.

"Ah siz yok musunuz?" diye keder ve öfkeyle bağırdı delikanlı. "Her şeyin daha da kötüye gitmesini ne kadar da çok seversiniz!.. Zaten durum kötü, sen daha da beter yapıyorsun! Kes şu zırlamayı be!"

Kızı iterek kendinden uzaklaştırdı ve ayağa kalktı; kız başını dizlerinin arasına gömmüş kumun üstünde oturuyordu. Delikanlı uzun süre yukardan aşağıya doğru kıza baktı. Bakışları sert, kaşları çatıktı. Sonra:

"Haydi... Hoşça kal!" dedi.

"Hoşça kal!" diye karşılık verdi kız, başını ona doğru kaldırıp.

"Son kez öpüşelim..." diye önerdi delikanlı.

Kız ayağa kalktı, kollarını delikanlının omuzlarına atıp göğsüne yaslandı. Delikanlı kızı dudaklarından ve yanaklarından hırsla öptükten sonra kızın ellerini omuzlarından çekerek şöyle dedi:

"Yarın gideceğim... Elveda! Tanrı sana mutluluk versin... Seni herhalde Saşka Hikonov'a verecekler dir... Sakin bir delikanlıdır... yalnız biraz aptalcadır, hem de öyle pek güçlü sayılmaz... Hoşça kal!"

Sonra kızın yanından uzaklaştı. Kız, ağlamaktan kızarmış ve şişmiş yüzünü onun gittiği yöne çevirip sanki bir umut daha varmış gibi bir kez daha seslendi:

"Stepa!"

"Ne var?" diye kıza doğru döndü delikanlı.

"Elveda!"

"Elveda!.." diye bağırarak karşılık verdi delikanlı ve söğütlerin arasında gözden kayboldu.

Kız ise tekrar kumların üstüne oturdu, için için ağlamaya başladı.

Önceki gibi ağaçlardan sarı yapraklar dökülüyordu, sakin sakin akan nehir, içinde parlak gökyüzünü, ağaçları, kıyıyı ve genç kızı yansıtıyordu.

Koyunlar kızın yanına yaklaştılar, her zaman uysal uysal bakan yuvarlak gözlerini, elindeki ince dalla onları canlarını yakana dek dövebilen bu kadar güçlü bir kızın nasıl olup da ağlayabildiğine şaşmışçasına ona diktiler.

1899

FİNOGEN İLYİÇ

Kırlık bir arazide, sonbaharın çamura buladığı yolda uzun boylu, sakallı bir mujik, sırtındaki büyük çuvalın ağırlığı altında iki büklüm yürüyordu. Dikkatini ayaklarında toplamış, çamurda iri iri adımlar atıyor ve arkasından gelen bir atın ayak seslerine kulak kabartarak "Gelen kim ola?" diye düşünüyordu.

Yarım verst arkasındansa sırtında kalın, kısa bir gocuk, kafasında buruş buruş olmuş bir melon şapkayla kızıl bıyıklı, yüzü tıraşlı, ufak gri gözlü bir adam küçük bir atlı arabayla her dakika biraz daha yaklaşarak geliyordu. Adam, kamçısını besili doru atının sağrısı üstünde sallarken önündeki köylüye ve daha ilerdeki kum tepesinin üstüne serpilmiş olan rengi kararmış evlere, evlerin ardındaki çam ormanına dikkatle bakıyordu. Bomboş kırda, bu iki canlı noktanın arkasında da yapraklarını döken ağaçlardan oluşmuş yüksek bir duvar, tepelerini gri gökyüzüne dayayarak dikiliyordu; bunların solunda ve sağında, iki ormanın arasında ise tepelerle kaplı, yer yer güz ekininin yeşil halılarıyla süslü boz bir düzlük uzanıyordu.

Doru atın suratı köylünün omuzlarıyla aynı hizaya geldiği sırada, atı süren adam şapkasını kaldırdı ve güleryüzle köylüye seslendi:

"Yolun açık olsun!"

Mujik durmaksızın kafasını çevirdi ve yanından geçen adama bakarak yanıtladı:

"Tanrı seni korusun."

"Merhaba... Finogen İlyiç!"

Mujik durdu, sert bakışlı iri gözleriyle adama bir kez daha dikkatle baktı ve:

"Merhaba... Tanıyamadım..." dedi.

"Ama bakın ben sizi tanıdım."

"Ö-öyle," dedi mujik uzatarak ve alnını kırıştırıp, başını öne eğerek arabanın arkasından yürüdü.

"Patates sökmeye mi gitmiştiniz?" diye sordu adam.

"Hee... Patates."

"Uzaktır da!"

"Ee, ne yapacaksın?"

"Çuvalı arabama koyun... siz de binin, götüreyim sizi... Frru!"

At durdu, mujik çuvalı omzundan arabaya devirdi, sonra da kendisi tırmanarak bindi, kızıl bıyıklı adamın yanına oturup:

"Teşekkür ederim!.." dedi. "Nerdeyse belim kırılacaktı..."

"Ee, hâlâ beni tanıyamadın mı?"

"Kafamda bir şeyler yanıp sönüyor ama... sanki bir yerden gözüm ısırıyor... Yüzünüz tanıdık geliyor."

"Nasıl tanıdık gelmez! On beş yıl kadar önce komşuyduk, Finogen İlyiç..." Ve adam, mujiğin yüzüne çirkin ve çarpık bir biçimde güldü.

"Oo?" diye hayretini belirtti köylü. "Yoksa köylü Lohov mu?"

"Ta kendisi... Keh-keh!"

"Ya! Bak sen şu işe... Demek ki..."

"Köylü Motka'nın ta kendisiyim."

"Tamam tamam! Motka... Nasıl hatırlamam! Hatırlıyorum..."

Mujiğin sert bakışlı gözleri, yanında oturan adama bakarken gülümsüyordu.

"Artık Matvey Petrov Lohov'um," dedi Motka, etkileyici bir ifadeyle ve sesine bir ciddiyet katarak. Sonra bir kedininki kadar seyrek olan bıyıklarını büktü.

"Demek insan içine girdin?" diye sordu Finogen.

"Tam tamına öyle. Askerliğimi bitirdim... Bitireli çok oldu... Dört yıldır insanların arasında çalışıyorum..."

"İşçilerle mi?"

"Neden işçilerle olsun? Okumam yazmam var benim, ne diye işçilik yapayım ki?"

"Doğru ya..."

"Bir otelde kat valesi... gemilerde garson olarak çalıştım... Bir büfede tezgâhtarlık bile yaptım..."

"Hafif bir iş..." dedi Finogen belli belirsiz bir biçimde.

"Yok canım! Bazı seferlerde gemide salatalıktaki çekirdek kadar çok yolcu olur... Bütün gün topaç gibi döner durursun."

"Doğru... Herkesin ağız kokusunu çekersin..."

Lohov, yan gözle ona baktı ve tekrar bıyıklarını büktü.

At sık, kısa adımlarla koşuyordu, Finogen ise atın sağrısına baktı ve:

"Vay canına, ne kadar tombul! Hayvan da sahibi gibi..." diye geçirdi aklından.

Köye az bir yol kalmıştı. Yağmurdan ıslanmış köy evleri sarı kumun üstünde tek tek seçiliyordu. Evlerin üstünde, tepenin zirvesindeyse çamların kızılımsı sarı gövdeleri mum gibi dümdüz beliriyordu.

"Orman olduğu gibi duruyor..." dedi Lohov.

"Nereye gidecekti ki?" diye sordu Finogen.

"Ormanları kesiyorlar artık... hem de adamakıllı kesiyorlar!"

"Kesilebilecek yerlerde kesiyorlar... Ama akılsızın biri de çıkıp bu ormanı keser bakarsın... O zaman da bütün vadi, hatta ta nehre kadar, kumun altında kalır..."

"Doğru, kalır..." diye onayladı Lohov.

Finogen, biraz sustuktan sonra sordu:

"Şimdi nereye gidiyorsun, Matvey Petroviç?"

"Ya... şey... size."

"Hmm... Ziyarete geldin, demek?"

"Evet... Tanrı ne gösterecek, bakalım."

"İş yapmak için kalırsın belki?"

"Belki... öyle de olabilir..."

Mujik susmuştu, nedense gözlerini kapatıp sağ eliyle kocaman kumral sakalını tutmuş, ikide bir düşünceli düşünceli çekiştiriyordu.

Önceden kumla karışık killi bir toprak üzerinde uzanan yol, artık kumun üzerinde uzanıyordu ve Lohov'un atı sakin adımlarla yürüyordu.

"Baksana, çalışırken para biriktirdin mi?" diye sordu Finogen.

"Yok canım! Para, bilirsin, kaygandır, elinde tutmak zordur."

"Toprakla uğraşacak mısın?"

"Bak, Finogen İlyiç..." diye ciddi ve iş bilir bir tavırla konuşmaya başladı Lohov. "Sen şimdilik beni evine kabul et... Sende kalayım... O arada içimizden geldiği gibi, rahat rahat konuşuruz. Komşuyduk zaten... Allah'tan ilk seninle karşılaştım."

Finogen, onun sesinde yeni ve buyurgan bir şey işitiyordu. Lohov'un yüzüne baktı ve acele etmeden karşılık verdi:

"Tamam öyleyse bana gel... ne demek."

"Kentlerde yaşamaktan bıktım artık!" dedi Lohov. Bu arada gri gözleriyle evlerin duvarlarına, çatılarına bakıyor, sanki bu çatıların altındaki, bu duvarların arkasındaki her şeyi görmeyi umuyordu. "Gürültülü patırtılı, karmakarışık bir yaşantı... insana pek az yararı var."

"Köyde yaşamak daha kolaydır..." diye doğruladı Finogen.

"İşte böyle... ben düşünüp taşınıp karar verdim, köye gi-

deyim, hem belki de oraya yerleşirim dedim..."

"Burada hemencecik bir işe yumuluverirsin..." diye onu tekrar umutlandırdı Finogen, yüzüne bakmaksızın.

Sokağa girdiler. Köyün içi sakindi; yalnızca uzaklarda bir yerden çocuk bağırışları ve el döveninin ahlayıp oflayan sesleri geliyordu.

"Harman dövüyorlar..." dedi Lohov.

"Harman dövmek için böyle bir zaman..."

"Rutubetli gibi..."

"Harman yerinde bir şey olmaz..."

"Senin eve daha gelmedik mi?"

"İşte..."

Lohov dilini şaklattı ve dizginleri sola doğru çekerek atı, sahibi gibi sağlam yapılı ve asık suratlı olan büyük köy evinin kapısına doğru sürdü.

"Dur, kapıyı açayım..." dedi Finogen, arabadan ağır ağır yere inerken...

Lohov, sık sık gözlerini kırparak:

"İşte ben geldim!" diye haykırdı.

Bir saat sonra Finogen, Finogen'in karısı ve Lohov, geniş evde masanın başına geçmiş çay içiyorlardı.

Lohov, parmaklarını trampet çalar gibi masaya vurarak:

"Adamın biri bana naneruhu çıkartma işiyle uğraşmamı tavsiye etmişti. Bu işin bütün yöntemlerini de bana öğretti... Yapımı basit, hem bu adama inanacak olursan, kârlı da bir işmiş..."

"Ya..." dedi Finogen İlyiç, çayını gayretle ve dikkatle üfleyerek.

"Ama işin bir de başka yönü var... Yeni, denenmemiş bir iş... elini atacaksın ve öylece kalakalacaksın."

"Olabilir..."

"İşte ben de bu yüzden ticaretle uğraşmak istiyorum."

"Meyhane mi açacaksın?" diye sordu Finogen'in karısı. Damarları görünen, kısa boylu, güzel kara gözlü bir kadın-

dı. İncecik bir kırışıklık ağıyla kaplı sapsarı yüzünde bu kara gözler son derece genç görünüyordu.

"Hayır, meyhane işine girmeyeceğim." Ve Lohov, başını olumsuz anlamda salladı. "Doğrusunu söylemek gerekirse, meyhaneleri sevmem. Kendim içki içmem ve o mereti herkese de yasaklardım doğrusu... Meyhane işi hoş bir iş değil..."

"Kısa ömürlü bir iş," dedi Finogen sakin sakin. "Duymuşsundur, önümüzdeki yıl bizim burada devlet votkası çıkaracaklarmış... duymadın mı yoksa?"

"Bak gördün mü?" dedi Lohov.

"Bundan söz edildiğini duymuş muydun?" diye bir kez daha sordu Finogen.

"Evet... Kulağıma çalınmıştı. Niye sordun ki?"

"Yok bir şey."

Lohov, Finogen'e baktı ve omuzlarını çarpıttı.

"Meyhane işinden kaçınmamın nedeni, bu tekel işini duymuş olmam değil," diye açık açık konuşmaya başladı Lohov, "sırf istemediğimden. Doğrusunu söylemek gerekirse, başka yerde tüketilmek veya yerinde içilmek üzere şarap ticareti yapmak, kazançlı ve basit bir iş, özel bir beceri gerektirmiyor ve kapikler sana mıknatısa yapışır gibi akıyor. Ancak ben kentlerde yaşadım, askerlik yaptım... çok cefa çektim, ama Tanrı'yı hiç unutmadım. Tanrı'nın her zaman sadık bir hizmetkârıyım... Şarabın yakınında olursan çok günaha girersin. Dünyada şarabın yarattığı günah belki de kazandırdığı paradan çok daha fazladır."

"Bak bu doğru işte," diye takdirini ifade etti Finogen'in karısı.

Kocası, ona baktı ve bardağını uzatarak:

"Bana bir bardak daha çay doldur, Varvara!" dedi.

"Hanımınız var mı?" diye sordu Varvara.

"Henüz yok," diye yanıtladı Lohov. "Aile kuracak zamanım olmadı hiç. Hayatım yollarda geçiyordu... bugün

burada, yarın başka bir yerde. Böyle çalışırken hanımınla nasıl ilgilenebilirsin? Diyelim ki, gemide çalışıyorsun, onu yanına alamazsın. O zaman kıyıda tek başına bırakacaksın... geçimini sağlaman lazım... sonra birdenbire ya gezip tozmaya başlarsa diye aklına geliverecek. Rahatsız edici bir durum... Ben aklımdan şöyle bir karar verdim: Ne zaman temelli bir yere yerleşirsem o zaman evlenirim."

"Bak bu en iyisi!" dedi Varvara.

"Hem kentte evlenmek için çok çok dikkatli olmak gerek!" Lohov, tam burada parmağını havaya kaldırıp öylece tutarak bir süre sustu. "Kentli kadınlar mı, aman aman! Peşlerinde bir göz lazım... Elbise isterler, yemek isterler... her şey isterler. Köydekiler çok daha sade... çok daha iyi..."

"Köydekilerle geçinmek daha kolaydır," dedi Varvara.

Finogen, gülümseyerek ve kocaman avucuyla sakalını sıvazlayarak:

"Daha aptaldırlar," dedi.

"Kadınların yaptıkları iş için çok fazla akıl gerekmez," dedi Lohov. "Bir fincancık çay daha lütfeder misiniz?"

Hava kararıyordu. Toprağa değecek kadar alçalmış olan külrengi yağmur bulutları köy evinin küçük pencerelerinden içeri bakıyordu, alacakaranlık, evin kuytu köşelerinde toplanıyordu artık.

"Ee, siz burada ne alemdesiniz, Finogen İlyiç?"

"Geçinip gidiyoruz işte," diye yanıt verdi Finogen, biraz düşündükten sonra.

"Paralarınıza para katıyor musunuz hâlâ?"

"Şu yamalarla mı? Paralarımıza para katıyoruz... kadınlar hemen hemen her gün giysilerimize yeni yamalar vuruyor."

Lohov kibarca güldü.

"Yo, görünüşe bakılırsa köy düzelmiş gibi... Esaslı evler yapılmış... Millet de hali vakti yerinde görünüyor."

"Fabrikanın bize yardımı oluyor," dedi Varvara. "Bura-

da bir tane kâğıt, bir tane de yağ fabrikası kurdular... Köyden çeşitli yağlar götürüyorlar. Mujikler de malları istasyondan istasyona taşıyorlar; oradan buraya pud'u* yedi kapik, buradan oraya yedi kapik..."

Lohov, gülümseyerek ve gözlerini kırparak:

"Öyle mi? İyi, iyi... Bu fabrika meselesini bilmiyordum!" diye haykırdı.

"Fabrikaların bize çok yardımı oluyor."

"Uzak mı bunlar?"

"Bir tanesi altı verst, öbürü de ormanın arkasında, dört verst kadar uzakta..."

"Ee, bu fabrikalarda lokantamsı yerler var mı?"

"Yasak!" dedi kısaca Finogen.

"Nasıl yani?"

"Müdüriyet... İzin vermiyor..."

"Ha, öyle desene! Peki, köyde açılacak olursa?"

"Köy Kurulu izin vermez."

"Ama bundan para kazanırlar... belki de çok büyük para!.."

"Ya onlar da içmeye başlarlarsa?" diye sordu Finogen, Lohov'a sert sert bakarak. "Bundan bir yarar gelmez..."

"Ama kira alacaklar!" diye bağırdı Lohov ve hatta yüzü kıpkırmızı, bıyıklarıysa fırça gibi dimdik oldu.

"Bazıları buraya uğradılar," diye konuşmaya başladı Varvara, "hatta biri yılda üç bin veriyordu; ama mujikler, bizim Finogen, bir de Loşçenkov kardeşler, komşu Yefim, ihtiyar Goryunov, Goryunov'u hatırlıyor musunuz?"

"Evet... iyice ihtiyarlamıştır, herhalde... Ee, ne yaptılar bunlar?"

"Toplantıyı basmışlar... İstemiyoruz falan demişler..."

"Hmm..." diye onaylamadığını belirten bir biçimde başını salladı Lohov.

* Pud: 16,38 kilograma eşit bir ağırlık birimidir –ç.n.

"Evet, köyümüzde sarhoşluk falan istemiyoruz," dedi kesin bir ifadeyle Finogen. Bu arada gözlerini kırpıştırarak Lohov'a bakıyordu. "Böyle bir şey istemiyoruz... Meyhane olmadan da zaten benzimiz sapsarı. Köyümüzde meyhaneye izin vermeyeceğiz. Bundan yedi yıl evvel hayatımıza meyhaneyi sokmama kararı verdiğimizden beri kendi halimizde yaşayıp gidiyoruz."

"Devletinkini açarlar," dedi Lohov.

"Ama biz gerek yok, diyeceğiz."

"Ne diyorsun? Öyle lokanta gibi bir yer olmadan yaşanır mı?" dedi Lohov, biraz düşündükten sonra.

"Tabii! Böyle bir şey olmadan yaşamak gerekiyor artık," diye doğruladı Finogen. Sanki birini tehdit ediyordu.

Lohov, dudaklarını iyice sıkıp:

"Göreceğiz," diye mırıldandı.

Daha sonra masadan kalktı, köşedeki ikonaya doğru haç çıkarıp ev sahiplerini selamladı ve:

"Çay için bütün kalbimle teşekkür ederim..." dedi.

"Afiyet olsun," diye karşılık verdi Varvara, Finogen ise bir şey demeden sadece başını salladı.

"Gidip Pegaşka'ya bir bakayım," dedi Lohov ve evden çıktı.

Finogen, kaşlarını çatarak Lohov'un arkasından baktı, Varvara ise dikkatle kocasının yüzünü inceliyordu.

"Vay canına amma da hizaya geldi!" dedi sonunda.

"Uyanık!" diye karşılık verdi kocası, kaşlarını çatarak. "Bana bak, bu adama çok yüz verme! Çok fazla samimiyet gösterme! Böylelerine samimiyet göstermek değil, kafalarını kırmak gerekir."

"Vay vay! Amma da sertsin!" diye güldü Varvara. "Daha hiçbir şey görmeden..."

"Ben onun ciğerini okuyorum! Dedim ya, uyanık! Bak şimdi, buradaki havayı koklayacak, sonra da kene gibi emecek bizi... Görmedin mi dudakları nasıl kalın?" diyerek Fi-

nogen gülümsedi ve sözünü şöyle tamamladı: "Bu dudaklarla bütün kanımızı emebilir."

"Aman ne Tanrı versin, ne de domuz yesin," diye gülümsedi Varvara, fincanları yıkarken.

Finogen upuzun boyuyla peykeden kalktı, yamuk yumuk, kalın parmaklarıyla sakalını tarayarak şöyle dedi:

"Böylelerini hiç sevmem... nerden çıktı bu adam! Define bulmaya gelmiş sanki. Ondan daha aptal değilim, bana kalsa meyhane işinden ben de anlarım. Şimdi banka aracılığıyla arazi almak istediğimizi öğrenecek, başlayacak ricaya, beni de ortaklığa kabul edin diye. Evet... isteyecek, bak görürsün!"

"E, siz de almayın," dedi karısı.

"Bu işte sadece benim sözüm geçmiyor ki..."

"Sen de Yefim'le Loşçenkov'ları ayarla."

"Sus!" dedi Finogen sert bir biçimde.

Lohov içeri girdi, keskin gözlerini kırpıştırdı, karı kocaya dikkatle baktı ve takdirle başını sallayarak:

"Her şeyiniz pek güzel, Finogen İlyiç!.." dedi.

Ufak tefek, kel kafalı, kemikleri sayılan bir ihtiyar olan ve Pesçanka'nın en akıllı mujiği sayılan Goryunov, Finogen için şöyle derdi:

"Ne derseniz deyin, Finka Remezov, iyi bir mujiktir! Günümüzde pek ender görülen bir iş sahibidir: Her şeyi düzenlidir, her şeyi kontrol altındadır... hem sağlam bir işçidir, hem de hep kendi aklını kullanır... Son yıllarda günahları yüzünden Tanrı herkese savaş açmış durumda, nereye gözünü çevirsen, herkes Tanrı'nın verdiği cezanın altında kırılıp mahvoluyor... Finka oflasa puflasa da dimdik ayakta duruyor. Sanki Tanrı'ya ettiği özel bir duası var. Ama uzlaşmacı bir insan değil ve köy için demirden bir yumruk olacak... Bu sözümü sakın unutmayın! Zamanı gelince hepimizi öyle bir kıstıracak ki... of bile diyemeyeceğiz!"

Zaman geçmiş, ama Goryunov'un kehaneti doğrulanma-

mıştı. Finogen, köyde okur-yazar ve yasaların izleyicisi olarak nam kazanmıştı; ona saygı gösteriyorlardı, başarılarını kıskanıyorlar, ondan korkuyorlardı. Goryunov'un, mujikleri meyhaneyi kapatma gereğine inandırmaya giriştiği sırada Finogen, onun konuşmasına ilk tepki veren kişi olmuştu.

İhtiyar bir gün onun gözlerine kuşkuyla bakarak:

"Ne diye bu kadar heyecanlanıyorsun?" diye sormuştu.

"Senin söylediklerinin yararını anlıyorum da ondan," diye yanıt vermişti Finogen.

"Hmm..." diye mırıldanmıştı ihtiyar işkilli işkilli. "İşi kendine yontmak için olmasın sakın?"

"Ne demek istiyorsun yani?"

"Belki, sen de bir yer açmak istiyorsundur?"

"Hayır, Mosey dede, bu konuda için rahat olsun. Meyhane falan açmayacağım..." diye içtenlikle açıklamıştı Finogen.

İhtiyar ona bakmış ve kesik kesik bir sesle şöyle demişti:

"Seni anlayamıyorum Finogen, ne istediğini kestiremiyorum."

"İnsan kendisi için kötü bir şey istemez..." demişti Finogen.

"Köyün bundan ne kazancı olacak?"

"Köyü ayakta tutan insandır."

"Zor bir şey... Göreceğiz bakalım."

Meyhanenin kapatılması konusunun tartışıldığı toplantıda Finogen, Goryunov'u herkesten daha fazla, daha akıllıca sözlerle destekliyordu.

Bundan kısa bir zaman sonra köyün yakınında bir ağaç işleme fabrikası açıldı ve fabrikanın açıldığı ilk zamanlarda nehrin suyuna zehir karıştığı anlaşıldı. Pesçankalılar bu yüzden hastalanmaya başladılar. Mujikler, nehrin suyunu kirletmemeleri isteğiyle fabrika sahiplerine başvurdular; kendilerine elden gelen her şeyin yapılacağı sözü verildi, ama tabii ki, hiçbir şey yapılmadı.

O zaman Finogen, köy halkının karşısına geçip bu meseleyi çözümlemeye hazır olduğunu söyledi, kente gitti ve gerçekten de çözümledi. Fabrikaya bir doktor, bir fabrika müfettişi, bir de polis geldi ve bir süre sonra fabrika yönetimi, suyun, içinde bekletilerek tortusunun çökeceği ve kireçle temizlenebileceği göletler açtırmak zorunda kaldı. O günden sonra su eski tadını yitirmiş olsa da daha önce olduğu gibi sağlıklı hale geldi.

İhtiyarlar Finogen'den "Okumuş!" diye alaycı bir gülümsemeyle söz ediyorlardı. Ama toplantılarda ve sohbetlerde onun her zaman karamsar ve birazcık da alaycı konuşmasını dikkatle dinliyorlardı. Yaşıtları, ki Lohov'un köye geldiği sırada yaşı kırkın altındaydı, ona "Finogen amca" diyorlardı. Finogen, başkalarından üstün olduğunu saklamaksızın konuştuğu insanlarla sık sık acımasızca alay ederdi. Konuşmalarında her zaman bir başkan havası hissedilirdi. Kış gelince fabrikadan kitaplar alır, akşamları bu kitapları, koyu sesiyle, etkileyici bir biçimde ailesine, karısına, on ve sekiz yaşlarındaki iki oğluna okurdu. Sık sık komşuları "kitap dinlemeye" gelirlerdi. Kitap okurken ön köşeye oturur, masanın üzerine iyice eğilir, alnında derin kırışıklar belirir, gözleri kan çanağına dönerdi. Sonra yüzünü ve boynunu müthiş bir ter basar, kulaklarıysa tuhaf bir biçimde oynamaya başlardı. Hızlı okurdu, ama çok sık ara verir ve kitabın sayfalarına karamsar gözlerle bakarak uzun bir süre susardı.

"Hadi okusana!" diye teşvik ederlerdi dinleyenler.

Derin bir iç çeker ve ağır sesi, evin içinde yeniden gürülderdi.

Bir gün sarhoşluğun zararları hakkında bir kitap geçti eline. Kitabı baştan sona yüksek sesle bir gayretle okudu, kitabı kapattıktan sonra eliyle üstüne pat pat vurdu:

"İşte size bir hikmet!" diye haykırdı hafifçe gülümseyerek. "Bunu buraya yüz ruble eder diye çalıp getirmişlerdir, aslında kitabın değeri üç kapikçik!.. Sudan ucuz!.."

Sonra yüksek sesle kaba bir kahkaha atıp ekledi:

"Bu kitabı kim yazmışsa onu bulup..." diye Finogen okkalı bir küfür savurdu, "evet, onu bulup köylü işi postun ve hamutun içine sokmalı, iki sene kadar öylece bırakmalı. Mujiklerin neden şarap içtiklerini belki o zaman anlar..."

Bir gün okumak üzere kitap aldığı bir adama Gogol'ün "Kavga"sını götürdü ve bu öyküyü beğenip beğenmediği sorusuna şu yanıtı verdi:

"Bunda hoşa gidecek ne var? Yalnızca saçmalık... Koca kitapta bir tek doğru söz buldum..."

"Neymiş o?"

"Yaşamak sıkıcıdır... Doğru... Tartışmazsın bile, yaşamda sevinilecek hiçbir şey yoktur... insanoğlunun yaşaması çok zordur. Her şey ucu ucuna... ekmek de, toprak da, iyi insanlar da... bütün iyi şeyler ucu ucuna verilmiştir, bütün gökyüzünü berbat bir renge boyasan, onda bile hâlâ herkesin aklı kalır..."

Kiliseye yalnızca büyük bayramlarda giderdi. Paskalya'da, Noel'de ve bütün köyün içki içtiği ender günlerde "kilisenin şerefine" sarhoş olurdu. Sarı benizli, ellerinin damarları dışarı fırlamış karısını hiçbir zaman dövmemişti, ama onunla, farklı bir biçimde, bir başkanın sert ses tonuyla konuşurdu. İçki içtiği bir gün, karısının serzenişlerine kızmış ve:

"Sana söylüyorum, aptal kadın!" demişti. "Şimdi kafana bir tane indireceğim, dilini bile ısıracaksın... Benim burada sadece senin değil, herkesin patronu olduğumu o zaman anlarsın belki. Köyde herkesten akıllı olan kim? Finogen İlyiç Remezov! O, buradaki akıl birincisidir, tıpkı ildeki vali gibi... sen de bunu kafana sok artık!"

Karşısındaki manzarayı gözü kapalı görebilecek bir insan olan Lohov, Finogen'in ona rahat vermeyeceğini, bu asık suratlı adamın da yırtıcı, akıllı bir kuş olduğunu, ya onunla sıkı bir dostluk kurmak ya da onu ustaca etkisiz ha-

le getirmek gerektiğini hemen anlamıştı. Lohov'un yusyuvarlak, besili gövdesi, beş hafta kadar kısacık bacaklarıyla telaş içinde evden eve dolaşıp durdu ve gözlerini kırpıştırarak herkesin yüzüne dikkatle baktı, bilmesi gereken şeyleri herkesin ağzından ayrıntılı olarak kapmaya çalıştı. Lohov, geçen bu zaman içinde Finogen'in köyde büyük bir güç olduğuna inandı, Finogen ise Lohov'u izledi ve sakalının içine doğru kıs kıs gülerek komşusu Yefim'e şöyle dedi:

"Şuna bak dönüp duruyor... yuva yapmak ister gibi!"

Sağlam yapılı, mavi gözlü, kıvırcık saçlı yumuşak başlı bir köylü olan Yefim kısaca:

"Çok yoruldu..." dedi.

"Yüzüne bakarsan öyle değil."

"E-evet, dışardan bakınca keyfi yerinde..."

"Sana geldi mi?"

"Gelmez olur mu? Geçen gün harman yerine geldi..."

"Ee?"

"Ben harman dövüyordum... Yardım edeyim, diye geldi... Teşekkür ederim dedim..."

"Sen asıl konuya gel. Bir adam biriyle karşılaşınca ne der biliyorum."

"Benim onunla nasıl bir işim olabilir ki?"

"Ne dedi sana?"

"Çeşitli şeyler... Ortak arazi alıyormuşsunuz, diyor. Evet, öyle bir niyetimiz var, diyorum. Beni de şirkete alır mısınız, diyor."

"Bak sen!" dedi Finogen, kaşlarını oynatıp.

"Evet... Beni de şirkete alın, diyor..."

"Peki sen ne dedin buna karşılık?"

"Ben seni bahane ettim... Finogen bu işte başı çekiyor, ona gitsen daha iyi, dedim."

Finogen, sakalını sıvazlayarak düşünceye daldı.

Sohbet bostanda, geniş dallarını yaymış bir aksöğüdün altında oluyordu. Komşular karşılıklı dikiliyorlardı, arala-

rında bir çit vardı: Yefim dirseğini çite dayamıştı, Finogen ise sırtını aksöğüdün gövdesine yaslamıştı. Akşam oluyordu. Soğuk bir sonbahar rüzgârı ağacın çıplak dallarıyla oynaşıyordu.

"Bu konuda sen ne dersin?" diye sordu Yefim.

"Ben mi? Ben... şöyle düşünüyorum: Köpekler bir kemiğe saldırıyorlar ve sonra duruyorlar, kemiği kapmak kolay değil. Birden karşılarına bir kurt çıkıyor ve beni de aranıza alın, diyor..."

Yefim gülmeye başladı.

"İyi benzettin."

"İşte görüyorsun... Kurdu ortaklığa almak pek akıllıca değil, açgözlü bir hayvandır. Onu kovmak da... oldukça zor bir iş!"

"Eğer... arazi alabilirse bu toprağı işletmek istemeyecek mi?" diye sordu Yefim.

"İstemez olur mu? Lokanta açacak..."

İki komşu düşüncelere daldılar ve uzun süre konuşmadılar. Yefim önündeki çitin tahtalarına, Finogen ise durmadan sıvazladığı sakalına bakıyordu.

Ansızın alçak sesle, ama kararlı bir ifadeyle:

"Eğer kurdun postunu yüzmek gerekirse..." dedi.

Yefim onun yüzüne soru sorar gibi baktı.

"Nasıl olacak bu?"

"Bilmiyorum... Bir biçimde olabilir belki de..."

"Hmm..." diye mırıldandı Yefim, işkilli işkilli.

"Bu konuyu düşündüm."

"Ee?"

"Yok bir şey... Çok fazla akıl ve aynı zamanda dostluk gerektiren bir iş... Onu ortak alabiliriz. Parası olsa gerek... Para da bizim çok işimize yarar..."

"E, iyi o zaman!" diye derin bir soluk aldı Yefim.

"Hem eğer onu aramıza kabul edersek, bankaya vereceğimiz pey de tamamlanmış olur böylece."

"Alacak mıyız yani?" diye sordu Yefim.

"Almak mı, diyorsun? O zaman hemen buraya köklerini salar... Hem bir lokanta, hem de bir dükkân ortaya çıkıverir."

"Onu da al!" diyerek elini salladı Yefim.

"Öyle! Sen iyi yürekli bir insansın..."

"Ne var bunda? Hiç değilse kendimize ait toprağımız olacak."

"Onun da olacak. Ama bizim olması, onunsa olmaması gerekiyor! Öyle olabilse!.."

"İstediğin şeye bak!"

"Lokantayı da, dükkânı da seninle ben de açabiliriz... Böyle bir işi neden yabancı birine bırakalım? Anlarsın ya, eğer bir meyhane açılacak olursa, buraya fabrikadaki delikanlılar gelecek, sarhoşluk ve ahlaksızlık baş gösterecek demektir... Bütün bunları kim yapmış olacak? Bir yabancı... Seninle birlikte bütün bu hikâyeyi yaratabilir, ama başında bulunmayız. Bunu hangi nedenle yapmış olacağız?"

Yefim başını salladıktan sonra gülümseyerek:

"Nedenini kim bilecek ki?" dedi. "Acıdığımız için diye düşünecekler..." diye devam etti biraz düşündükten sonra.

"Yani nasıl acıdığımız için?" diye sordu Finogen.

"Yani insanlar acıyınca... sen de dedin ya, vicdanen..."

Finogen, komşusunun yüzüne, aptal aptal duran öğrencisinin yüzüne bakan bir öğretmenin sert bakışıyla bakıp şöyle dedi:

"Ne merhametten, ne de vicdanen, akıllıca olduğu için. Bizim gibi yetenekli insanların birbirine sımsıkı tutunması gerekir, o zaman taştan bir duvar gibi oluruz... Eğer bu işten kan çıkacaksa her gelen kafasını bize toslayıp kırar... Yani, birbirimizi izleyip durmak yerine birimizin ötekine yardım etmesi gerekir. Herkesin yardımı da gerekmez, ama kafasının içindeki akılla hareket eden yetenekli insanlara da

destek olacaksın! Yarardan başka bir şey gelmeyecektir bundan... Anladın mı?"

"E-evet... Elbette..." dedi Yefim düşünceli düşünceli. "Yalnız çok sert değil mi bu da..."

"Sert mi? Nasıl yani?"

"Evet... aynen öyle! Sert olmasa da... Sana yine Lyöska örneğini vereceğim... Aptal bir mujik mi şu Lyöska? Yalnızca içki içiyor."

"Ee, ne var bunda?"

"Bazı zamanlar ona destek olmuyorsun! Beceriksiz olsa da akılsız biri mi?"

"Tamam, sen onu desteklemeye devam et... Senin kuzenin ne de olsa."

"Önemli olan kuzenim olması değil..."

"Sen bana şunu söyle: Ona yardım ediyorsun, değil mi?"

"Ne demezsin!"

"Bitti mi artık yardımların?"

Yefim içini çekti ve gülümseyerek göğsünü kaşıdı.

"O iblise yardım etmeden duramıyorsun..."

"Bundan sonra da yardım edecek misin?" diye sordu Finogen.

"Artık etmeyeceğim! Onu..." Ve Yefim umutsuzca elini salladı.

"Yalan söylüyorsun, yine yardım edeceksin! Ona ekmek de vereceksin, koyun da, başka şeyler de..."

Yefim üzüntüyle:

"E, vermeyip de ne yapacaksın!.." dedi ve yan tarafa doğru tükürdü.

"Bak gördün mü işte! Peki bunun ona ne faydası olacak? Ayrıca sana da ne faydası olacak? Bunun salaklıktan başka bir şey olmadığı anlaşılıyor, arkadaş! Önümüze gelen işe yaramaz adama dadılık ederiz, gerekli, iyi bir insanı da koruyamayı beceremeyiz. Bir zamanlar size Savyolıç'ın oğlu Paşka için, 'Ey mujikler, bu çocuğa bir parça toprak ayırın, bir ev-

ceğiz verin... size minnettar kalacaktır!' demiştim. Ama siz falandı da feşmekandı da deyip inat etmiştiniz. Sonra ne oldu? O, şimdi Ankudinova'da oturuyor, hem tesviyecilik, hem nalbantlık yapıyor, hem de çocuklara okuma yazma öğretiyor... Üstüne üstlük sepet örmeyi de öğrenmiş... Ankudinova'lılar ondan faydalanıyor mu, faydalanmıyor mu?"

"Evet, bu konuda hatalıyız, Finogen İlyiç... Sen o zaman doğru söylemiştin. Bak işte, çocukların hali ne kadar kötü... Fabrikaya git, dört verst yol tep... Yok yere donuyorlar... Paşka konusunda yanıldık... ne yazık ki!"

Yefim dudaklarını iyicene şapırdattı...

"Yefimuşka, bir mujik için her şeyden çok gerekli olan kendi aklıdır... Aklı olmazsa mujik bu dünyada asla yaşayamaz!" dedi Finogen, ağır ağır iç çekerek.

Bir dakika kadar daha karşılıklı dikilen komşular ayrıldılar. Yefim, bostanının bir köşesine yollandı ve oradaki çiti sağlamlaştırmaya koyuldu; Finogen ise komşusunun arkasından düşünceli düşünceli baktı, başını salladı sonra geniş ve sert adımlarla evine doğru yürüdü.

Bu sırada Lyöska Kilikin'in evindeyse başka bir konuşma oluyordu. Zayıf, sivri sakallı Lyöska, masaya, Lohov'un karşısına oturmuştu; masanın üstünde bir şişe votka, bir tas lahana turşusu ve parçalanmış büyük bir çavdar ekmeği gösterişli biçimde duruyordu. Evin içi karanlıktı, ancak karanlığın perdeleri, ne tahtalarının arasında geniş yarıklar bulunan kirli döşemeyi ne de is içindeki çarpık duvarları örtemiyordu. Sohbet eden bu iki adamın tepelerindeki tavan bel vermiş, iki sırıkla desteklenmişti; döşeme, nerdeyse dağılmak üzere olan eski sobanın ağırlığı altında esnemişti.

Kare şeklinde üç küçük pencere soğuk ve donuk üç göz gibi evin içine bakıyordu. Pencereler anlamsız bir kederle doluydu.

Bu inde ağır bir küf kokusu vardı ve Lyöska'nın hırıltılı sesi, burada sanki odun sesiymiş gibi gıcırdıyordu.

"Bir mujik için ilk iş, her konuda cesur olmaktır. Korkak bir mujiğin yolu kapalıdır. Bak işte ben bu cesarete sahip değilim ve hak ettiğim şekilde yaşıyorum... Hiçbir şeye özenmiyorum, çünkü ben bir şey yapmadan hiçbir şey olmayacağını biliyorum... Bende ruh yok... ruhu olmayan bir adam, adam sayılır mı hiç?"

Lyöska çay fincanına votka koyup yavaş yavaş, emer gibi içmeye başladı.

"Peki, bu Finogen nasıl biri? Onun sözünü dinlerler mi?" diye sordu Lohov, parmaklarıyla masada trampet çalarak.

"Finogen, bir kere cesur bir mujiktir. Her zaman kendisine bir kazanç yolu bulur... Bir gün kentten dönmüştü. Yazlık ekin ektiği bir desyatinalık* toprağı vardı. Bir de baktık hardalotu ekiyor. Neden hardalotu ekiyordu? Nereye satacaktı? Çoktan yerini hazırlamıştı bile... ne büyük paralar kazandı! Hardal, beyzadelerin yiyeceği. Ona kim bilir belki de bin ruble ödemişlerdir!"

"Peki... düzenbaz biri midir?" diye sordu Lohov, biraz düşündükten sonra.

"Oo!" dedi Lyöska, dehşet içindeki yüzünü buruşturup. "Kardeşim, onun suratsızlığına bakma sen, herkesin ruhuna girecek bir yol bulur o... Ne yapar eder, fıçıya lahana doldurur gibi senin ruhunun ta içine girer. Evvelki yıl bir devlet memuru gelmişti köye. Böyleyken böyle diyoruz... Finogen'i çağırın buraya, aptalsınız hepiniz de, dedi memur. Finogen geldi... O gelir gelmez adam, anında her şeyi anlamaya başladı..."

Lyöska, fincanına biraz daha votka doldurdu ve tekrar aç bir bebeğin biberondan süt emdiği gibi emerek içmeye başladı. Lohov, bir ona, bir boş şişeye baktı ve oturduğu peykeden kalkarak:

"Görüşmek üzere!" dedi.

"Hoşça kal! Ee, meyhane açacak mıyız, ne dersin?" diye

* Desyatina: 1,09 hektarlık Rus alan ölçüsü birimidir –ç.n.

sordu Lyöska, aptal aptal sırıtıp dişlerini göstererek.

Lohov ciddi bir ifadeyle:

"Bu konuyu biraz daha düşünmek gerek..." dedi ve evden çıktı.

Dışarda hava soğuk ve nemliydi. Karanlık sonbahar gecesi yaklaşıyordu. Bazı evlerde ışıklar, yola aydınlık şeritler atarak parlıyordu. Bir köpek acı acı uluyor, ağaçların dalları hüzünlü hüzünlü hışırdıyordu... Her yanlarından ağır bir karanlıkla kuşatılmış olan yan yatmış, çarpık çurpuk evler çaresizce birbirlerine sokulmuşlardı; rüzgâr bu evlerin çatılarındaki samanı havalandırarak karıştırıyor ve evler, karşı koyamadıkları bir korkuya kapılmış gibi görünüyordu.

Lohov'un ruhunda da karanlık, kasvetli ve ağır bir şey vardı. Karanlıkta, bu perişan evlerin arasında kendini yalnız hissediyor ve korkuyordu.

"Burada çok emek vereceksin... ama getirisi az olacak..." diye geçirdi aklından. Sonra evlere bakarak, "Bunların yakınında çok zengin olamazsın... Yalnızca fabrikalar... E-evet... Fabrikalar, önemli bir konu... Fabrikaların hatırına eğilip bükülebilirsin; para kazandırır onlar... Finka... yoluna çıkan bir taş! Bu kez kestirmeden gidemez miyim acaba?"

Kafasında bu düşünceyle Finogen'in evine girdi. Somurtkan "okumuş", evde yalnızdı, masanın başına oturmuş kitap okuyordu, ama Lohov'u görünce durdu ve onun üstünü çıkarmasını dikkatle izlemeye başladı.

"Okuyor musunuz, Finogen İlyiç?" diye sordu Lohov.

"Okuyoruz... Nereleri gezdin?"

Lohov masaya yaklaşıp Finogen'in karşısına oturduktan sonra:

"Bütün köyü..." dedi. "Bazı insanların yanına gittim... Kitap ne hakkında?"

"Japonlar hakkında..."

"Duymuştum. Öyle birileri var, doğru..."

"E-evet, dünyada çeşitli insanlar bulunuyor."

"Bu Japonlar nerede yaşıyorlardı, unutmuşum."

"Uzaklarda... Sibirya'dan da ötede..." diye açıkladı Finogen, elini kapıya doğru sallayıp.

Finogen, kitaplar hakkında konuşmayı, kendisini bilgili biri olarak göstermeyi severdi.

"Soğuk yerlerde, demek ki..." dedi Lohov düşünceli bir biçimde. Yan gözle de Finogen'in yüzüne bakıyordu.

"Niye soğuk yerler olsun ki? Oralarda da sıcak yerler var... Soğuk olan, daha yukarısı, en kenar bölgeler, Japonlar daha aşağıda oturuyorlar."

"Bu neyin kenarı oluyor?"

"Dünya haritasının... Soğuk yerler haritanın üst kısmına doğru, aşağılar ise soğuk değil, ortası sıcak yerler..."

"Yok yahu! İlginç bir şey, demek ki?"

"Pek de değil... Güzel yaşıyorlar ama..."

"Demeyin! Ama Rus değiller!"

Finogen bir şey demedi, sakalını sıvazladı ve pek sert bir ifadeyle gülümseyerek:

"Öyle sanıyorum ki, yalnızca Rus olmayanlar iyi yaşamayı beceriyorlar. Böbürlenecek bir şeyimiz yok bizim... bizde eksik olan akıl olsa gerek..."

Lohov derin bir soluk aldı, tek bir söz bile etmedi.

"Varvara Timofeyevna nerede?" diye sordu birkaç dakika sonra evin içine bir göz atıp.

"Çocuklarla fabrikaya gitti... kız kardeşine."

"Gece kalacak mı yoksa?"

"Evet... niye sordun ki? Yemek yemek mi istiyorsun?"

"Ha-yır, öylesine işte... meraktan sordum..."

Birbirlerine bakıp yine sustular. Finogen, başını kitabın üstüne eğmişti, ama gözleri fark ettirmeden Lohov'u izliyordu ve masanın üstüne eğilmiş olan güçlü gövdesi, yırtıcı bir hayvanın sıçramaya hazır gövdesi gibi gergin görünüyordu. Lohov'un gözleriyse evin içinde huzursuz bakışlarla oradan

oraya koşuyor, ikide bir elinde olmadan ev sahibinin koca kafasına ve geniş omuzlarına kayıyordu. Masanın üstünde, Finogen'in önünde duran teneke lamba çıtırdayarak yanıyordu. Duvarla soba arasında tavana asılı olan yataktan bir elbise sarkıyor ve bu elbiseden kapıya kocaman, çirkin, kara bir gölge düşüyordu. Rüzgâr bacada boğuk sesler çıkarıyor, bir yerden hafif hafif saman hışırtıları geliyor, köpek ulumaları duyuluyordu... Evin içindeki sessizlik, kapının üzerine düşen kara gölge kadar iç karartıcı olmuştu. İki adamsa karşılıklı kımıldamadan otururken, birbirlerine düşüncelerini fark ettirmeden gözleriyle yoklayarak sürekli susuyorlardı.

Kendini tutamayan ilk Lohov oldu ve gürültüyle iç çekip sandalyesinde huzursuz bir biçimde kımıldanarak:

"Finogen İlyiç!.." dedi.

"Ne var?" diye karşılık verdi Finogen ve hiç acele etmeden başını kaldırıp gözlerini büyük bir dikkatle konuğunun yüzüne dikti.

Lohov, başını onun bakışlarından öbür yana çevirdi, yeleğinin yakasını düzeltti, sonra da sürekli kırpıştırdığı gözleriyle Finogen'in gözlerine dik dik baktı ve ciddi bir ifadeyle:

"Seninle samimi konuşmak istiyorum... yani... akıllı bir mujikle konuşur gibi," dedi.

"Konuş bakalım!" dedi kısaca Finogen ve sakalını tuttu.

Lohov boğazını temizledi, elleriyle göğsünü ovdu, oturduğu yere daha iyi yerleşerek sakin ve inandırıcı bir ifadeyle konuşmaya başladı:

"Buradaki insanlarla tanıştıktan sonra görüyorum ki, Finogen İlyiç, açık konuşmak gerekirse sen burada tavukların arasında bir horoz gibisin..."

Finogen, karşısındaki adama bir şey demeden baktı ve ağır ağır sakalını sıvazladı.

"Bak ben diyorum ki, ya talihin yaver gitmeseydi ne olurdu?"

"Bana baksana sen..." dedi Finogen sakin bir biçimde. "Sağa sola sapma, düz yürü... Benim talihimden sana ne?"

"Yoo, izin ver de..." dedi Lohov, başını yana eğdikten ve eliyle havada, Finogen'in sözlerini kendisinden uzaklaştırmak istermiş gibi bir hareket yaptıktan sonra.

"Neye izin verecekmişim? Gevezelik etmeyi sevmem... Eğer benimle bir meselen varsa o meseleden söz etmelisin."

Lohov gözlerini kırpıştırmaya başladı ve bir an düşünceye daldı.

"Her zaman her konuda açık konuşmak gerek," dedi Finogen ve eliyle sakalını yukarı kaldırıp dudaklarındaki gülümsemeyi kapattı.

"Benim meselem şu: Buraya geldim ve gördüm ki, köyden soğumuşum..."

"E-evet..."

"Ormanda dolaşır gibi dolaşıyorum... yalnızım, burada hiç dostum kalmamış..."

"E-evet..."

"Oysa yapmak istediğim bir şey var... herhangi bir işe girişmek... Açık konuşmak gerekirse yedi yüz ruble kadar param var..."

"Bin olarak ne kadar var?"

"He-he-he! Bin mi?!. Bin rublem olsa bile buraya getirir miydim?.."

"O halde o kadar parayı burada bulacağını sanıyorsun, ha?" diye sordu Finogen.

Lohov utandı, küçük gri gözleri ürkek ve çaresiz kırpışmaya başladı, üşüyormuş gibi omuzlarını oynattı. Finogen ise kaşlarını çatıp ona baktı. Sert bakışlarında kararlı bir ifade vardı.

Lohov acele ederek ve tıraşlı yanağını eliyle öfkeli öfkeli silerek:

"Bin rubleyi ne yapayım?" diye konuşmaya başladı. "Hayatımı düzene sokmak istiyorum... bana huzur lazım...

yaşım bunu gerektiriyor. Üstelik bir kemiğim de kırık... Bir işe girişsem, evlensem... sakin sakin yaşasam! Oysa sen bana... sen..."

"Hey, Matvey, Matvey!" dedi ve derin bir soluk aldı somurtkan mujik. "Sığ yerde yüzüyorsun..."

"Nasıl yani?" diyerek silkindi Lohov.

"Öyle işte. Sana bakan herkes ne tarafa dümen kırdığını açıkça görür..."

"Ben açık yürekli bir insanım..." dedi Lohov sakin bir biçimde.

"Ha şöyle, açık ol..."

"Zaten de öyle gerekiyor..."

"Hmm... her işte değil..." dedi Finogen başını sallayıp.

Lohov, sanki her tarafı kaşınıyormuş gibi sandalyesinde tekrar kımıldanmaya başladı.

"Seninle dosdoğru konuşmamı ister misin, Matvey?" dedi Finogen İlyiç.

"Ben mi? Şey yani... İyi olur! Bir kerede biter... Yoksa bu konuşmanın arkasında ne var diye düşünüp, konunun etrafında dolaşıp duracağız..."

Daha sonra Lohov umutsuzca elini salladı.

"Canım uyumak istiyor... ama olsun uyku bekleyebilir... Önce senin meseleni çözümlemeye çalışayım."

Finogen sessiz sessiz güldü. Yüzü, nerdeyse güleryüzlü denebilecek kadar mutluydu. "Ee?" diyerek onu sıkıştırdı Lohov.

"Buradan git..." diye sakin bir biçimde konuşmaya başladı Finogen.

"Neden?" diye sordu Lohov. Sesi alçak ve korku doluydu.

"Nedenini anlatacağım sana... Birincisi, sen buraya göre küçük bir adamsın... yeteneksiz, kendisi için bile yararsız bir adam. Gerçi paran var, para da kimileri için akılla aynı şey demektir: Parası ve cesareti varsa akla ihtiyacı yoktur,

akılsız da iyi yaşayabilir. Yalnız buradaki insanlar senden çok daha yetenekli, çok daha akıllıdırlar... seninki kadar paraları yoktur... ama çok cesur insanlardır..."

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu Lohov dudaklarını çarpıtıp.

"Dinle, sözümü de kesme... Sende cesaret de yok. Düşün kendin karar ver: Kafanın içinde kendi aklın olsaydı işini tek başına da halledebilirdin... başkalarının yönlendirmesiyle hareket etmezdin. Anladın mı?"

"Gerçekten de öyle..." diye iç geçirdi Lohov.

"Evet... Sana derim ki, buranın zaten kendi ayıları vardı. Sonra sen çıkageldin. Onlar da gözlerine kestirdikleri lokmayı sana bırakmazlar. Niye bıraksınlar ki? Herkes kendi payını kapsın! Şimdi senin kafandan geçen örneği konuşalım. Sen şöyle düşünüyordun: Aramıza katılıp, bizimle birlikte toprak alacaktın. Tam işine gelecek bir toprak, köyle fabrikanın arasında... Belki de seni aramıza alabilirdik... Neden mi dersin? Bankaya vereceğimiz pey yetmiyordu, senin paralarınla onu tamamlardık... E-ev-et... Bu da bizim için iyi olurdu... Görüyorsun ya, senin için müthiş iyi bir şey olurdu, ama bu yüzden de bizim işimize gelmezdi."

"Söylediklerinden hiçbir şey anlaşılmıyor..." dedi Lohov, Finogen'e düşmanca bakarak.

"Bizim işimize gelmez..." diye devam etti Finogen sakin sakin. "Meyhane açacaksın ve başlayacaksın her yola başvurarak kavga dövüş etmeye. Bundan büyük günahlar doğacak... herkes sana karşı diş bilemeye başlayacak... Belki daha da ileri gidip meyhaneni yakacaklar... o zaman daha da kötü olacak."

Lohov masadan geriye çekildi ve eliyle sol yanını tutarak oturduğu yerden doğruldu. Gözleri yusyuvarlak olmuştu, dudakları ise sımsıkı sıkılmıştı.

"Halkımız öfkeli, bileğine ise cesurdur. Bak, açgözlülük ettiği için Koşelyov'u öldürmüşlerdi... Kim yapmıştı bunu?

Meçhul! Bu iş olalı üç yıl geçti, ama hiç kimse bulunamadı."

Lohov, ağır ağır yerine oturdu ve duvara yaslanarak bıyıklarına dokundu.

Finogen, somurtkan bir bakışla Lohov'un gri suratına bakarak boğuk bir sesle ağır ağır konuşuyordu:

"Şimdi burada ikimiz varız... İkimiz... Gece... Bizi kimse duymaz... Kimse görmez..."

Lohov, Finogen'e bakmadan ve eliyle sol yanını tutmaya devam ederek sessizce:

"Benim burada... senin evinde kaldığımı bütün köy biliyor..." dedi.

"Doğru, biliyorlar..." derken sesini yükseltmişti mujik. "Bildiklerini niye söylüyorsun ki?"

"Laf olsun diye..."

"Ha öyle söylesene..."

Finogen gösterişli bir biçimde omuzlarını çarpıttı ve bir süre konuşmadı.

"Diyorum ki, şu anda iki kişiyiz, gece, hiç kimse bizi görmüyor, duymuyor... Demek ki, ben..." Finogen burada durdu ve Lohov'u dikkatle inceleyerek tekrar sustu. "Seninle hiç sakınmadan konuşabilirim..." diyerek sözünü bitirdi.

"Konuş, konuş..." dedi Lohov telaşla.

"Kötü biri olduğunu da sana açıkça söyleyeceğim. Büyük bir işe, yetenekli insanlara yaramazsın... Burada sen avcı değil, avsın. Kendine, avcı olabileceğin bir yer bulman gerekiyor, anladın mı?"

Lohov başını salladı.

"Burada sana yer olmadığını anladın mı?"

"Anladım!" dedi Lohov kesin bir ifadeyle.

"Öyleyse tehlikeli olduğunu bildiğin işlere girişme..."

"Evet... düşünmem gerek..."

"Düşün... Şimdi bırak da uyuyayım... Uyku saatim geldi! Yakında horozlar ötecek..."

Finogen masadan kalktı, ayağını peykenin üstüne koydu ve bağlarını yavaş yavaş çözerek çarığını çıkartmaya koyuldu. Lohov onu izliyor ve eliyle bıyıklarını çekiştirerek susuyordu. Sonra Finogen keyifle, gürültülü bir biçimde esnedi, ağzının üstünden haç çıkardı, ikonaya bir göz attı ve kolunu geniş geniş sallayarak göğsünün üstünden de haç çıkarmaya koyuldu. Lohov, ancak Finogen sobayla duvar arasındaki kerevete tırmandığı ve oradan kendisine "Yatacaksan lambayı söndür," diye seslendiği sırada soyunmaya başlamıştı.

Kısa süre sonra Lohov da sobanın üstündeki yerine tırmandı; ama uyku tutmuyordu. Evin içi karanlıktı. Sokaktan evin pencerelerine tüyler ürpertici, soğuk bir şey bakıyordu. Finogen kerevetinde yüksek sesle ve düzgün nefes alıyordu, arada bir de öfkeli öfkeli horluyordu... Uzakta bir yerde bekçi sopasını tahtaya sürttü ve gecenin sessizliğine yankılı, ürkütücü sesler yayıldı. Uyku, Lohov'un gözlerini kapatıyordu, ama o birden bir şey anımsıyor ve uykusu kaçıyordu. O zaman hafifçe kafasını kaldırıp dikkatle kerevete bakıyor ve Finogen'in horul horul uyuduğundan emin olduktan sonra yeniden uykuya dalıyordu... Sonra yine korkudan sıçrıyordu...

"Aslında Finogen doğru söyledi," diye düşünüyordu sessizlikte. "Hâlâ zayıf biriyim... Of Tanrım! Yaşamak ne kadar da zor! E-evet... Zayıfım ben... Bak işte korkuyorum... Neden korkuyorum? Gözdağı veriyor bana... demek ki, kendisi göz dikmiş oraya. Aman Tanrım!.. Onun beni yenmesine izin verme..."

Lohov, bu konuşmadan sonra on gün kadar daha köyde dolaştı ve sokaktan geldiği bir gün Finogen'in evine girerken:

"Yarın gidiyorum..." diye bir açıklama yaptı.

"Nereye?" diye sordu Finogen umursamadan.

"Kente... geri döneceğim bu durumda..."

"Yaa..."

"Burası hoşuna gitmedi mi?" diye sordu Varvara.

"Soğumuşum... bilirsiniz, köy işte yine de..."

"Biliyoruz... Kent sizin için daha iyidir..."

"Ne demişler, büyük geminin denizi de büyük olmalıdır..." dedi Finogen hiç istifini bozmadan.

Lohov ona şöyle bir bakıp dudaklarını büzdü.

Ertesi gün sabah erkenden atını arabasına koştu. Finogen'le ve bir gün önceden Lohov'un gideceğinden haberdar edilmiş olan ve onu uğurlamaya gelen, uykulu, saçı başı darmadağınık bir halde esneyerek elleriyle peykeye dayanıp oturmakta olan Yefim'le vedalaşmaya koyuldu.

"Finogen İlyiç, yemek ve yatak için size ne ödeyeceğim?"

"Önemli değil..." dedi Finogen.

"O halde yedirdiğiniz ekmek ve tuza, gösterdiğiniz sevecenliğe teşekkür ederim..."

"Bir şey değil."

"Ekmeğimiz tuzumuz nasıldı bari?" diye sordu Varvara içini çekerek.

Yefim esnedi ve:

"Köy ekmeği, dünyanın en kutsal ekmeğidir..." dedi.

"Kutsal olmasına kutsaldır da o kadar lezzetli değildir..." diye taşı gediğine oturttu Finogen, sırtını kaşıyarak.

Lohov, gocuğunun beline kuşak bağlıyor ve susuyordu. Kuşağı bağladıktan sonra şapkasını eline aldı, haç çıkardı, hepsine eğilerek selam verdi ve:

"Hoşça kalın!" diye mırıldandı.

"Tanrı yolunu açık etsin!" dediler Varvara ve Yefim bir ağızdan. Finogen ise bir şey demeden sadece eğilip selam verdi.

Dördü birden evden çıktılar. Finogen bahçe kapısını açtı. Lohov arabaya bindi, bir şeylerle uğraştı ve dizginleri eline aldıktan sonra şapkasını çıkarıp, kafasını sallayarak bir kez daha:

"Hoşça kalın! Ho-o!" dedi.

Alaca at yola düzülmüştü...

Uğurlayıcılar kapının önüne çıktılar ve yer yer karla kaplı olan donmuş çamur tümseklerinden geçerken zıplayıp duran arabanın arkasından bakmaya başladılar. Gün ağarmadan önceki alacakaranlık köyü hayali bir sise bürümüştü ve Lohov'un arabası bu sisin içinde hızla gözden kayboldu.

"Tanrı korusun, yol da çok kötü!" dedi Yefim başını sallayarak.

"Yaa öyle, yirmi yedi verst zıplayıp duracak..." dedi Varvara ve eve döndü.

Finogen, Yefim'e:

"Bize gidelim, çay içeriz..." derken bir yandan da karısına şöyle bir baktı.

"Gidelim..." dedi Yefim.

Evde, sobanın önünde semaverle uğraşmakta olan ve sobanın alev alev yanan ateşiyle yüzü aydınlanan Varvara, onları şu soruyla karşıladı:

"Gitti mi?"

Sanki bunu bilmiyordu.

"Yuvarlana yuvarlana gitti!" dedi Yefim.

"E-evet! Çekip gitti..." dedi Finogen uzatarak. "Kötü biri o... çok kötü! Arkadaşmış!.. İşlerini yoluna koyabilseydi, bize bir tek 'İmdat!' diye bağırmak kalacaktı."

"Onu boşu boşuna korkuttun bence..." dedi Yefim. "Korkutmaya ne gerek vardı sanki? Yok bu kârlı değil, yok öbürü para getirmez... bıraksaydın da kendisi deneseydi... Bizim işimize yarayacak bir adamdı... hani şu banka işinde yani..."

"Ne dediysem çıktı. Yaşamayı öğreneceği yer burası değil. Biz ona göre insanlar değiliz... Çünkü kötü biri o."

"Bekle bakalım sen! İyi birini bulana kadar yaşarsın belki..." diyerek tehdit etti Varvara. "Şu Kuzneçiha'daki Fomiçev gibi biri gelir de takılır kalır."

"Salyangoz daha yolda, kim bilir ne zaman varacak!.." dedi Finogen düşünceli düşünceli.

"Burada hiç kimseye kendini sevdiremedi!.." dedi Yefim.

"Senin Lyöska dışında..."

Yefim gülmeye başladı.

"Lyöska'nın aziz ahbabıydı..."

"Şu Motka gibi bir kuzgun bile nerdeyse Lyöska gibi leş yemeye başlayacaktı... Leşle semirdikten sonra da ufak ufak, hiç acele etmeden biz günahkârları gagalamaya koyulacaktı."

"Belki de öyle olacaktı."

"Aynen öyle olacaktı..."

"Finogen İlyiç, semavere göz kulak oluver, ben gidip çökelek getireyim de gözleme pişireyim..." diye kocasına rica etti Varvara.

"Yoksa unun şimdiden hazır mı?" diye sordu Yefim.

"Unum mu..." diye karşılık verdi kadın evden çıkarken.

Sobanın karşısındaki peykede oturan ve dikkatle ateşe bakan Finogen hayallere dalmış gibi:

"E-evet... yedi yüz rublem var diyor..." dedi. "Yalan söylüyor, daha fazla olması gerekir... O yedi yüz ruble bile bana yeterdi... Ne biçim iş çevirirdim o parayla! Heh-heh! Kış ortasında haşhaşım çiçek açardı... Ya o ne yapacak o parayı? Salak!..."

"Anlaşılan Tanrı salakları daha çok seviyor..." dedi Yefim.

"Saçma!"

Finogen'in ateşle aydınlanan asık suratı titredi, mavi gözlerinde bir an koyu bir keder parladı...

1899

AÇLAR

Geçenlerde Volga'da yüz verst kadar aşağıya doğru inmem gerekti, dönüş yolunda aç insanlar gördüm. İskelelerin birinden gemimize akın ettiler; sayıları yüz civarındaydı, çoğu yaşlı adamlar, kadınlar, kucaklarında süt bebeleriyle kadınlar ve çocuklar. Ne çok çocuk vardı! Her yaştan, bir haftalık bebekten, on yaşlarında delikanlılara kadar sarı saçlı, üstü başı kir içinde, kanı çekilmiş gri bir deriyle kaplı incecik yüzlü çocuklar... Annelerinin ve ninelerinin eteklerine yapışarak, hiç konuşmadan iskele tahtalarının üstünde koşuyorlar, geniş, tertemiz güverteye gelince duruyorlar ve koca koca açılmış ciddi gözleriyle çevrelerine bakıyorlardı. Yetişkinlerse haç çıkarıyorlardı.

Sabahtan başlayarak bütün gün boyunca yağmur yağmıştı ve büyüklü küçüklü, ama hepsi de aynı şekilde çaresiz olan bu insanlar, çıplak ayaklarına, paramparça giysilerine, boş heybelerine dek çamura bulanmışlardı.

Tayfalar onlara:

"Kıç tarafa geçin! Dördüncü mevkiye gidin!" diye buyurdular.

İşaret edilen yöne doğru ağır ağır ilerlemeye başladılar, suskundular, dertlerine gömülmüştüler.

Yolculardan biri:

"Nereden geliyorsunuz?" diye sordu.

"Pyana'dan..."

"Nereye gidiyorsunuz?"

"Sadaka toplamaya..."

"Dünyayı dolaşmaya..."

"Bizim oralarda kimse sadaka vermiyor..."

"Üç gündür yollardayız..."

"Bazılarımız kente gidiyor, bazılarımız Lıskovo'ya..."

Sesler boğuk ve çatlak, bazı yüzlerde utanç ve sıkılganlık, çoğu umursamaz ve boş; yüzlerden iki-üç tanesi yalancı ermiş mimikleriyle bozulmuş ve bunlar, yorgun, kupkuru, göbekleri çıkık, şaşkın bakışlı, üstü başı perişan insan yığınının ortasında en karnı tok, en sağlam görünen insanlar.

Dördüncü mevkinin ranzalarının hepsi dolu ve buralardan kafalarını sarkıtmış pek de tok görünmeyen insanlar seslerini çıkarmadan yeni yolcuların bulunduğu güverteye bakıyorlar. Sırtına kötü bir kaftan, ayaklarına çarık giymiş uzun boylu, sakallı, çatık kaşlı bir köylü, bir çantanın içinde eşinip duruyor, büyük bir dilim bayat buğday ekmeği buluyor ve aşağıya, ağlamakta olan bebeğini kucağında sallayan köylü kadına uzatıyor:

"Çiğne de bebeğe ver..."

"Allah razı olsun!"

Kadın açgözlülükle ekmeği ısırıyor, telaşla çiğniyor ve... yutuyor.

"Önce bebeğe versene," diyerek kınıyor yaşlı bir adam.

"Vereceğim, babam, vereceğim," diyor kadın utanarak. Sonra yine çiğniyor ve çiğnediği ekmeği parmağıyla ağzından çıkarıp bebeğin ağzına parmağını sokuyor.

Bebek kadının parmağını emiyor, gözlerini açıyor, sonra kapatıyor ve karnı gurulduyor... Bu, uzun zamandır yemek istemiş, işte nihayet şimdi yiyebilen ve vücudunun bütün damarlarıyla, lifleriyle mutluluk içindeki minik canlının çıkardığı tuhaf bir açlık sesidir. Güvertede, köylü kadının yanında kocaman kırmızı gözlü ufak tefek bir ihtiyar dizle-

rini bükmüş oturuyor. İhtiyar başını ekmeği veren adama doğru kaldırıyor ve köylü kadını göstererek:

"Kızımla torunum," diyor.

Ekmeği veren ihtiyar adam ranzadan karşılık veriyor:

"Ya öyle mi?"

Dede gözlerini tatlı tatlı kırpıştırarak:

"Siz kimsiniz?" diye soruyor.

"Marangozuz..."

"Uzaktan mı geliyorsunuz?"

"Vasilsurski'den..."

"Oralar nasıl?"

Ranzadan derin bir iç çekişi duyuluyor.

"Her yer aynı şekilde, toprağın gücü azaldı."

Başka bir yerde tayfalar bu aç insanların çevresini sarmışlar, orasına burasına birbirinden küçük dört çocuk asılmış olan konuşkan bir köylü kadının hikâyesini suratları asık dinliyorlar.

"İşte, efendilerim, artık canımıza tak etti ve düşündük taşındık, köycek bir lokma ekmek peşine düşmeye karar verdik... Büyüklerimiz oraya buraya çalışmaya gittiler, bizler de bebeleri toplayıp yollara düştük, hani Tanrı ve iyi insanlar yiyecek bir şeyler verir diye..."

"Çocukların hepsi senin mi?" diye sordu tayfalardan biri.

"Yoo... Şu ikisi benim... öbür ikisi kız kardeşimin... O bir hızarda aşçılık uydurdu, çocuklarını da bana bıraktı... Görüyorsunuz işte, ben de onları alıp yollara düştüm... ne diyeyim, Tanrı affetsin!"

"Dört çocukla zor olmuyor mu?.."

"Öyle, ama ne yaparsın!.. Dayanacağız artık..."

Makine dairesinin yanında bir grup çocuk toplanmıştı. Çocuklar parmaklarının ucunda yükselip camdan içeri bakıyorlar ve aralarında konuşuyorlardı.

"Vay be, şunlara bak, nasıl dönüyor!" dedi biri.

"Ya yağa ne dersin... nasıl da damlıyor!.."

Çocuklardan biri makinenin çalışmasına kendini öyle kaptırmıştı ki, yanaklarını şişirmiş, yüzünde ciddi bir ifadeyle, herhalde elinde olmaksızın pistonun hareketine öykünüyor ve zayıf yumruklarıyla havayı dövüyordu. Ayakları çıplak, sırtında yırtık basma bir gömlek olan küçük, kir içinde başka bir çocuk hızla yaklaşıyordu. Arkadaşlarını giysilerinden çekiştiriyor ve alçak sesle acele acele, gözleri parlayarak:

"Çocuklar!" diyordu. "Nah şurda ahçılar yemek pişiriyorlar... Üç tane büsbütün... bembeyaz sığır eti... Müthiş bir şey!"

"Gidip bakalım..."

"Kovalarlar bizi," diye ikircimle ona karşı çıktılar.

"Bir şey olmaz! Haydi gidelim!"

Sonra kirden bir kabukla kaplı minicik ayaklarını güverteye vura vura makine dairesinden uzaklaşıp "müthiş!" sığır etine bakmaya gidiyorlar.

Sırtına bir kadın gömleği, kafasına yırtık bir şapka giymiş uzun boylu, zayıf bir köylü, bir grup yolcunun arasında durmuş zekice ve mahcup gülümseyerek anlatıyor:

"Karar verdik... çünkü başka çaremiz kalmamıştı... yollara dökülmek dışında. Bundan daha acınacak durumda olamazdık ve yola düştük..."

"Köyde her şey suyunu çekmişse çıkarsın tabii!"

"Neyse yola çıktık... yine de insanların arasında olalım dedik..."

"Elbette... insan insana yardım etmelidir..."

Üçüncü mevki yolcularından biri ekmeğini çocuklarla paylaşıyor; kırmızı elbiseli, küstah suratlı bir kadın iki yaşlarında sapsarı saçlı bir kız çocuğunu kucağına alıyor ve ona bir şişeden süt içirmeye koyuluyor. Uzun siyah kaftanlı, şapkalı ve etsiz yüzünü çerçeveleyen uzun saçlı bir adam, görünüşüne bakılırsa bir tarikatçı, küçük bir ekmeği eşit

parçalara bölüyor; çocuklar adamın çevresini sarmışlar, aç gözlerle ekmekten kendilerine düşecek payı ölçüyorlar.

Gemide bir sızlanmadır gidiyor... Aç anaların memelerine yapışmış aç bebeler ağlıyorlar; analar bebelerini avutmak için kâh ninni söylüyorlar, kâh onları azarlıyorlar; her yanda iç çekişlerle kesilen ağır aksak, düzensiz konuşmalar duyuluyor ve bütün bunlar makinenin boğuk sesiyle birleşerek insanın kafasına da yüreğine de ağır gelen ve insanı hasta eden kederli bir gürültü oluşturuyor...

Heyecandan boğulur gibi olan bir çocuk sesi duyuluyor:

"Tayfanın biri elinde bir kevgirle yaklaştı, ahçı da şöyle koskocaman bir kepçeyle etleri tencereden aldı, kevgirin içine koydu!"

"Çok muydu?"

"Müthiş!"

"Beş funt var mıydı?"

"Daha fazla!"

"Keşke bizim olsaydı..."

Bunlar çocukların hayalleriydi.

Eh, ne yapacaksın, "Toprak gücünü kaybetmişti!.."

1899

NOEL ARİFESİNDE

Bir gün, küçük bir meyhanede tanımadığım bir adamla oturuyordum. Can sıkıntısından adamı, bana yaşamından bir öyküçük anlatmaya razı etmiştim. Sohbet arkadaşım, üstü başı inanılmaz derecede lime lime, perişan biriydi. Sanki bütün yaşamını hep dar, sıkışık yerlerde geçirmiş, vücudunu her yere sürtüp durmuş, sonunda üzerindeki elbise paçavraya dönmüş, vücudu ise sanki kemiklerinden sıyrılıp başka bir yere çekip gitmişti. İncecik, asık suratlı, dazlak bir adamdı. Sarı kafatasında tek tel olsun saç yoktu. Avurtları çöküktü, elmacık kemikleri iki sivri köşe halinde dışarı fırlamıştı. Elmacık kemiklerinin üstündeki deri o kadar gergindi ki, pırıl pırıl parlıyordu, oysa yüzünün başka her yeri boydan boya incecik kırışıklarla kaplıydı. Ama gözleri çok canlı ve zekice bakıyordu; kıkırdaklı uzun burnu arada bir komik bir şekilde titriyordu. Adamın sözleri, sert, kızıla çalan sarı bıyıklarıyla yarı yarıya örtülmüş olan ağzından çok düzgün bir biçimde dökülüyordu. Yaşantısının çok ilginç olduğunu düşünmüştüm.

"Size hikâyemi mi anlatayım?" diye sordu kısık sesiyle bana. "Olur efendim... Bir şeyler ısmarladığınıza göre anlatmam gerekir... Ama bütün hikâyeyi istiyorsanız, o olmaz işte... Çok çok uzun bir hayat yaşadım ben!.. Dinlemek canınızı sıkar, anlatması da pek eğlenceli değil zaten... Ama bakın, şöyle küçücük bir anekdotçuk anlatabilirim! İster misiniz? Tamam, efendim! Yalnız bir çift bira daha

söyleyiniz... emeğimin karşılığı olarak. Aslında bazen bir insan için kendi geçmişine inmek, belki de lağım çukuruna inmek gibi pek hoş bir şey değildir..."

"Anlatacağım öykücük, beyzadem, size pek önemli gelmeyebilir, sizin bir yazar olarak amacınıza elverişli olmayabilir. Ama benim için bu öykü... hoşuma gider benim bu öykü. Siz de göreceksiniz, son derece basit bir olaydır ve şöyledir:

Bir Noel arifesinde biz, yani ben ve arkadaşım Yaşka Sizov, bütün gün sokaklarda sürtüp durmuştuk. Beyefendilere, aldıkları eşyaları taşımayı teklif ediyorduk. Ama bu beyefendiler, yüzümüze bile bakmadan arabalara kuruluyorlar, çekip gidiyorlardı. Anlarsınız işte, Yaşka'yla bana şans hiç gülmüyordu. Bu arada sadaka da istiyorduk ve bu yolla birkaç kuruş vurmuştuk; benim yirmi dokuz kapiğim olmuştu. Bunlardan bölge mahkemesinin kapısında bir beyefendinin verdiği on kapiklik sahte çıkmıştı. Genellikle benden çok daha yetenekli bir delikanlı olan Yaşka ise akşama doğru gerçek anlamda zengin olmuştu, on bir ruble yetmiş altı kapiği vardı. Söylediğine göre, bu kadar parayı ona bir hanımefendi, hem de bir kerede, vermişti. Üstelik bu hanımefendi o kadar yüce gönüllü, o kadar iyi yürekli bir insandı ki, Yaşka'ya sadece paraları hediye etmekle kalmamış, üstüne cüzdanını, hatta mendilini de vermişti. Bilirsiniz, olur böyle şeyler. Bazen insan iyi yürekliliği yüzünden öyle bir duruma düşer ki, nerdeyse yarı akıllı biri olur ve iyiliğiyle sizi sakat bırakmaya bile hazırdır, yeter ki bu iyiliği yapsın da kurtulsun...

Yaşka bana, bu hanımefendinin gerçekten bir Hıristiyan'a yakışan davranışını anlattığı sırada nedense durmadan çevresine bakınıyordu, anlaşılan bu cömert sadaka için bu iyi yürekli insana bir kez daha teşekkür etmek istiyordu... Bir yandan da beni sıkıştırıyordu:

'Hadi, hadi, çabuk ol!..'

Bunu söylemese de kafalarımızı eğmiş koşuyorduk zaten.

Ben bütün varlığımla, buz kesmiş vücudumun her bir parçasıyla bir an evvel sıcak bir yere gitmeye can atıyordum. Rüzgâr, yoldaki karları havaya kaldırarak, çatılardaki karlarıysa aşağı atarak esiyordu; soğuk ve sivri dikenler halinde havada uçuşuyor, ensemden içeri doluyordu. Yüzümü sanki bıçaklar kesiyordu. Boynum o kadar üşümüştü ki, sanki parmak kadar incecik kalmıştı, dikkatsiz bir harekette kırılıverecek gibiydi. Kafamı kaybetmekten korktuğum için onu hep omuzlarımın arasına saklıyordum. İkimiz de mevsime uygun giyinmemiştik, ama Yaşka, kafasına konan talih kuşundan duyduğu sevinçle daha az üşüyor, bense duyduğum kıskançlık yüzünden nerdeyse donuyordum...

Görüyorsunuz ya, ben talihsiz biriyim, şeytan canımı alsaydı da kurtulsaydım... Bana hayatımda bir kerecik bir semaver hediye etmişlerdi, hem de içinde kaynar suyuyla birlikte. Semaver elimde koşarken kaynar su ayağımı yakmıştı da bu yüzden hapishanenin revirinde bir buçuk hafta tedavi görmüştüm. Başka bir keresindeyse... Neyse... bu, konumuzla ilgili değil...

İşte böylece Yaşka'yla birlikte yolda yürüyorduk ve o durmadan hayaller kuruyordu:

'Bayramı şöyle esaslı bir şekilde kutlayalım! Odamızın kirasını ödeyelim... Al şu parayı cadı karı diyelim. Ev-vet... Çeyreklik votka... Jambon da olsun mu? Hmm... jambon iyi olurdu! Pahalı mıdır, dersin? Şu anda jambon pahalı mıdır, biliyor musun?'

Bilmiyordum. Ama jambonun 'iç etme' bedelini biliyordum ve sonunda jambon almaya karar verip öbürlerinden daha kalabalık olan bir dükkâna giderek jambon almak konusunda anlaştık. Bir dükkânda ne kadar çok müşteri varsa, orada iyi mallar satılıyor demektir, Latinlerin dedikleri gibi, ergo* böyle yerlerden damağına uygun şeyler seçebilirsin.

* Ergo: Şu halde –Rusça yay. n.

Yaşka itiş kakış kalabalığın içine girerken:

'Jambon lütfen!' diye bağırıyordu. 'Bana jambon gösterir misiniz? Büyüklerinden değil, ama güzel olsun... Özür dilerim, siz de benim böğrüme çarptınız ama... Burada kimin kaba olduğunu çok iyi anlıyorum... ama biliyorum ki burada nazik olmak da olanaksız... Burası sıkış sıkış ve rahatsızsa benim kabahatim mi yani? Ne buyurdunuz efendim? Cebinizi mi yokladım? Özür dilerim! Eliniz benim koynuma doğru kaydığı sırada elimle karşılaşmış olacak... Ben de parayla alıyorum, siz de, demek ki, ikimiz de eşit hakka sahibiz...' Yaşka dükkânda sanki üç yüz tane jambon satın alacakmış gibi davranıyordu. Bense onun yarattığı karışıklıktan yararlanarak kendi alçakgönüllü yöntemlerimle bir kutu marmelat, bir şişe zeytinyağı ve iki tane kocaman pişmiş sucuk almıştım...

'Bayramımız kutlu olsun!' diye seviniyordu Yaşka. 'Islatırız!..' Yürürken zıplıyor, 'vasistas' adını verdiği kalın ve yassı burnunu gürültüyle çekiyordu, küçük gri gözleriyse sevinçten pırıl pırıl parlıyordu. Ben de sevinçliydim...

Ara sıra lezzetli bir yemek yemek, küçük insanlar için büyük bir mutluluktur.

İşte böylece, beyzadem, evimize doğru ilerliyoruz, tipi de arkamızdan itiyor. O sıralar kentin kenar bir semtinde, ticaretle uğraşan dindar bir kocakarıya ait küçücük bir bodrum katında oturuyorduk. Bizim bu kenar mahallelerde ıssız, bomboş yerler vardır, öyle olur ki, kışın akşam saat altıdan sonra sokaklarda in cin top oynar! Bir gölge belirse kesinlikle yüreğin ağzına gelir.

Koşarak gidiyoruz ve birden önümüzde yürüyen bir adam görüyoruz. Yürüyor ve yalpalayıp duruyor, anlaşılan sarhoş. Yaşka beni dürtükledi ve:

'Kürkü var!..' diye fısıldadı.

Biliyor musunuz, kürklü bir adamla karşılaşmak iyidir, çünkü kürkün düğmesi yoktur ve çıkarıp almak pek kolay-

dır. Adamın arkasından yürüyor ve onun geniş omuzlu, oldukça uzun boylu biri olduğunu görüyoruz. Bir şeyler mırıldanıyor. Anlamaya çalışıyoruz.

Ama adam öyle ansızın durdu ki, nerdeyse burnumuzu adamın sırtına tosluyorduk. Durdu, kollarını salladı, çok sağlıklı bir bas sesle bağırmaya başladı:

'Ben hiç kimsenin sevmediği bir adamım...'

Sanki bir top ateş etmişti! İkimiz de öyle irkildik ki. Ama artık bizi fark etmişti. Sırtını çite dayamış öyle duruyor –tecrübeli bir adammış!– ve soruyordu:

'Kimsiniz? Yankesici misiniz yoksa?'

'Dilenciyiz...' diye çok alçakgönüllü bir yanıt verdi Yaşka.

'Dilenciler! Bu iyi işte... Çünkü ben de yoksulum... ruh yoksulu... Nereye gidiyorsunuz?'

'Kulübemize...' dedi Yaşka.

'Ben de sizinle geleyim! Bundan sonra nereye gideceğim zaten? Gideceğim hiçbir yer yok... Dilenciler! Beni de yanınıza alın! Sizi yedirir içiririm... Beni barındırın... beni sevin!'

'Çağır!' diye fısıldadı Yaşka bana.

Adamın uluyan sesinde sarhoş notalar duyuyordum, ama bu seste başka bir şey daha işitiyordum: Yaralar içindeki hasta bir yüreğin kanına bulanmış bir uluma ve bir böğürme. Bende iyi bir dram sezgisi vardır, zamanında bir tiyatroda suflör olarak çalışmıştım da... Ve bu uluyan adamı büyük bir gayretle çağırmaya giriştim.

'Geliyorum! Size geliyorum dilenciler!' diye geniş göğsünün bütün gücüyle gürledi.

Yan yana yürüyorduk ve bize bir şeyler anlatıp duruyordu:

'Biliyor musunuz, ben kimim? Ben bayram kaçağı bir adamım! Vergi müfettişi Nikolay Dmitriç Gonçarov'um ben! Evimde karım var, çocuklarım var... iki oğlan... ve

ben onları seviyorum... Orda çiçekler, tablolar, kitaplar var... Bunların hepsi benim... Hepsi de çok güzel... Evim rahat, sıcacık... Benim evimde olan her şey sizin olsaydı dilenciler... onlarla uzun süre idare ederdiniz... Sizler birer domuzsunuz kuşkusuz ve birer ayyaşsınız... Ama ben, şu anda sarhoş olsam bile bir ayyaş değilim. Sarhoşum, çünkü boğulmak üzereyim... Çünkü bayramlar bana her zaman iç daraltıcı, boğucu gelir... Sizler bunu anlayamazsınız. Bu, derin bir yaradır... Bu benim hastalığımdır...'

Onu büyük bir merakla dinliyordum. İriyarı ve sağlıklı bir adam gördüğümde hep bu adamın mutsuz biri olduğunu düşünmüşümdür. Çünkü yaşam sağlıklı ve iriyarı insanlara göre değildir. Yaşam, küçük, zayıf, çelimsiz, işe yaramaz insanlar içindir. Koyun bakın mersin balığını bir bataklığa, geberir gider, kesinlikle geberir. Kurbağalar, sülükler ve daha bir yığın süprüntüyse tertemiz akan sularda yaşamını sürdüremez. Bu uluyan adam bana çok ilginç gelmişti...

Onu evimize, ev sahibemizi çok korkutmak pahasına da olsa, bodrumumuza götürdük. Adamı soymak üzere getirdiğimizi sanmıştı ve niyetimizi polise bildirmek istiyordu. Kocakarıdan bir bizim çelimsiz halimize, bir de adamın iriyarı, upuzun kollu, koca suratlı, geniş göğüslü görünüşüne bakmasını rica ettikten sonra onu ancak yatıştırabildik... Adam bizi de, kocakarıyı da öldürebilir ve hatta bunu yaparken bir damla ter bile dökmezdi. Sakinleşen kocakarı daha sonra meyhaneye gitme emrini aldı, biz de masaya geçip oturduk.

Minicik inimizde oturmuş, bayramın gelişi şerefine ufak ufak deviriyoruz. Konuğumuz sırtından kürkünü çıkarıp attı ve yeleksiz, tek bir gömlekle kaldı. Karşımıza oturdu, yüzümüze doğru ulumaya başladı:

'Siz galiba yankesicisiniz, bunu hissediyorum... Dilenciyiz diye yalan söylediniz, dilenci olmak için gençsiniz... Hem sonra gözleriniz son derece küstah bakıyor... Ama

kim olursanız olun, benim için hiç fark etmez! Yaşamaktan utanmadığınızı biliyorum ya bütün mesele bu! Oysa ben utanıyorum! İşte bu utanç yüzünden evden kaçtım...'

Bilirsiniz, beyzadem, kora hastalığı denen bir sinir hastalığı vardır. Vicdanları bu hastalığa yakalanmış insanlar olur. Müfettişin de o insanlardan biri olduğunu gördüm...

'Evimde her şey, ama her şey büyük bir düzen içindedir. Belli bir düzen içinde yaşamak ne iğrenç bir şeydir! Her şey bir daha yeri değişmemek üzere konmuş, asılmıştır, üstelik her şey yerine öyle bir tutunmuştur ki, bütün bu sandalyeleri, tabloları, etajerleri deprem bile yerinden oynatamaz... Bunlar hem döşemeye, hem de karımın ruhuna kök salmıştır... Ağaçtan yapılmış bu ruhsuz eşyalar yaşamımıza dallarını uzatmıştır, ben bile onların katılımı olmadan yaşayamam. Anlıyor musunuz? Odundan yapılmış bütün bu süprüntüye olan alışkanlık yüzünden kendin de odunlaşıyorsun. Onlara alışıyorsun, onlar için endişeleniyorsun, onlara acıdığını hissediyorsun. Topunun da canı cehenneme! Bu süprüntüler durmadan artıyor, sizi sıkıştırıyor, odadaki havayı dışarı itiyor, hiç nefes alamıyorsunuz. Şimdi bütün bu alışkanlıklar ordusu bayrama hazırlandı, silinip temizlendi, pırıl pırıl oldu. İğrenç bir şekilde parlıyor. Benimle alay ediyor... Evet! Bu alışkanlıklar ordusu, bir zamanlar benim topu topu üç eşyam, yatağım, sandalyem ve masam olduğunu biliyor. Bir de Hertsen portrem vardı... Şimdi yüzlerce mobilyam var... Bu mobilyalar, üstlerine, fiyatlarına layık insanların oturmasını istiyor... Bunların üstüne oturmak için epeyce insan geliyor evime...'

Müfettiş votka bardağını uzatıp şöyle devam etti:

'Hepsi de düzgün insanlar, yarı ölü insanlar, Rusya'daki güzel konuşma sanatının çayırlıklarından yavan otlar yiyerek yetişmiş dindar inekler... Onlarla birlikte olmak beni tarifsiz biçimde sıkıyor, attıkları nutukların kokusundan boğuluyorum... Artık söyleyebilecekleri her şeyi biliyorum,

daha canlı, daha ilginç olmak için hiçbir şey yapamayacaklarını da biliyorum. Ooo! Ruhlarının kütlüğü bakımından da korkunç insanlardır... Hep ağır, büyük insanlardır ve sözleri de taş kadar ağırdır... Bu sözler insanı ezebilir... Evime geldikleri zaman bana, sanki etrafımı tuğlalarla sarıyorlarmış, beni sağır bir duvarın içine gömmek istiyorlarmış gibi gelir... Onlardan nefret ederim... Ama onları evimden kovamam, çünkü onlardan korkarım... Onları kendine çeken bir insan da değilim... Ben asık suratlı, suskun bir insanım... Onlar sırf benim koltuklarıma oturmak için evime gelirler... Ama koltuklarımı da kapı dışarı edemem, çünkü karım bu mobilyaları sever... Karım varlığını mobilyalar sayesinde sürdürür. Yemin ederim, öyledir! Kendisi de artık ahşaplaşmıştır...'

Müfettiş, sırtını duvara dayayarak bir kahkaha attı. Müfettişin feryatlarını dinlemekten müthiş sıkılmış olan Yaşka ise konuşmasına ara vermesinden yararlanarak:

'Bu mobilyaları keşke karınızın kafasında kırsaydınız, efendim...' dedi.

'Ne-e?'

'Şey yani... anlarsınız işte, hepsini toplayıp hop diye dışarı atıverseydiniz...'

'Sa-lak!'

Müfettiş sarhoş kafasını salladıktan sonra göğsüne doğru eğip:

'Korkunç şekilde içim bulanıyor!' dedi. 'Hem öyle yalnızım ki! Yarın bayram... Ama ben... ben evde duramayacağım... Kesinlikle duramayacağım!'

'Bizim konuğumuz olun!' diye önerdi Yaşka.

'Sizin konuğunuz mu?' Müfettiş çevresine göz gezdirdi: Küçücük evimizin her yanı delik deşik ve kir içindeydi.

'Sizin burası da iğrenç...' dedi. 'Ama dinleyin, iblisler!.. Bir otele gitsek olur mu? Yarın? Kafayı çekeriz! İster misiniz? Hem de düşünürüz... Nasıl yaşamak gerektiğini düşü-

nürüz. Olur mu? Vallahi de billahi de düzgün bir yaşam sürmenin tam zamanıdır! Ha? Ama siz yankesicisiniz, bunu anlamazsınız...'

'Ben ne demek istediğinizi anlıyorum!' dedim müfettişe.

'Sen mi? Sen kimsin?' diye sordu bana.

'Ben de eskiden düzgün, namuslu bir adamdım...' dedim. 'Ben de huzurlu ve sakin yaşamanın çekiciliğini tanıdım. Beni de yaşamın ıvır zıvırları sıka sıka yaşamdan koparttı... Bu ıvır zıvırlar ruhumu da, ruhumun içindekileri de sıka sıka içimden attı... Aynen sizin gibi içim sıkıldı, kendimi içkiye verdim, ayyaşın biri olup çıktım... Kendimi tanıtmaktan onur duyarım!'

Müfettiş gözlerini bana çevirerek fal taşı gibi açtı ve kaşlarını çatıp uzun bir süre hiçbir şey demeden hayran hayran yüzüme baktı. Kalın, kırmızı dudaklarının yumuşak bıyıklarının altında iğrenç bir biçimde titrediğini, burnununsa hiç de gururumu okşamayacak bir şekilde kırıştığını gördüm.

'Hepsi bu mu?' diye sordu ansızın.

'Ben buyum işte –omnia mea mecum porto!*–' diye doğruladım.

'Kimsin sen?' diye sordu, gözünü ayırmadan yüzüme bakarak.

'Bir insan... Her alçak aslında bir insandır... ve tam tersi...'

Bir zamanlar özlü sözlerle konuşma konusunda büyük bir ustaydım.

'Hmın... bilgece,' dedi müfettiş, gözlerini benden ayırmaksızın.

'Biz de okumuş yazmış insanlarız,' diye söze girişti Yaşka alçakgönüllükle. 'Size tam olarak ayak uydurabiliriz... Basit insanlarız, ama akılsız değiliz... Hem süslü mobilyaları da sevmeyiz... Ne işe yarar sanki o mobilyalar? İnsan

* Her şeyimi beraberimde götürüyorum –Rusça yay.n.

zaten sandalyeye yüzünü koyup oturmaz ki... Siz bizimle arkadaşlık edin...'

'Ben mi?' diye sordu müfettiş. Birden ayılmıştı sanki.

'Evet siz! Yarın size yaşamanın öyle sırlarını açarız ki...'

Müfettiş, birden ayağa kalkarak:

'Kürkümü ver benim!' diye Yaşka'ya emretti. Ayaklarının üstünde çok sağlam duruyordu.

'Nereye gideceksiniz?' diye sordum.

'Nereye mi?'

Bir dananınkini andıran iri gözleriyle bana korku içinde baktı ve sanki üşüyormuş gibi titredi.

'Ben... şey, eve...'

Onun uzamış boynuna baktım, daha fazla bir şey söylemedim. Kader her hayvana, o hayvanın doğasına uygun bir ahır hazırlamıştır ve hayvan, ne kadar çifte atarsa atsın kendisine hazırlanmış olan o yerde kalacaktır... He-he-he!

Müfettiş böylece çıkıp gitti... Sokağa çıktıktan sonra 'Hey arabacı!' diye avaz avaz bağırdığını duyuyorduk."

***

Sohbet arkadaşım sustu ve birasını ağır ağır yudumlamaya koyuldu. Bardaktaki birayı bitirdikten sonra ıslık çalmaya ve trampet çalar gibi parmaklarıyla masaya vurmaya başladı.

"Ee, sonra ne oldu?" diye sordum.

"Sonra mı? Bir şey olmadı... Siz ne bekliyordunuz ki?"

"Yani... bayram falan..."

"Ah onu mu soruyordunuz? Bayramı kutladık... Müfettişin Yaşka'ya cüzdanını armağan ettiğini söylemedim size... Cüzdanda yirmi altı küsur ruble vardı!.. Bayramı kutladık tabii..."

1899

Yirmi Altı Adam ve Bir Kız

Biz yirmi altı adamdık, kapatıldığımız rutubetli bodrumda sabahtan akşama dek hamur yoğurup çörek ve kuru simit yapan yirmi altı canlı makineydik daha doğrusu. Yaşadığımız bodrumun pencereleri, rutubet yüzünden rengi yeşile dönmüş tuğlalarla örülmüş bir çukura açılıyordu; çerçevelere dış taraftan sık bir demir ızgara takılmıştı. Güneş ışığı unla kaplı camlardan geçip bize kadar ulaşamazdı. Patronumuz, ekmeğini yoksullara ve işsiz olup da aç gezen arkadaşlarımıza vermeyelim diye pencerelere bu demir ızgarayı taktırmıştı. Patronumuz bizim birer düzenbaz olduğumuzu söyler, yemekte et diye kokmuş sakatat verirdi.

İsle, örümcek ağlarıyla kaplı bu basık, ağır tavanın altındaki taş kutuda içimiz daralıyor, boğuluyorduk. Pislik ve küf lekeleriyle kaplı kalın duvarların arasında eziliyorduk, içimiz bulanıyordu. Sabahın beşinde uykumuzu iyice alamadan uyanır, sersem bir kafayla ve hiçbir şeyi umursamadan saat altıda artık masanın başına oturmuş, bizler uyurken arkadaşlarımızın yoğurduğu hamurdan çörek yapmaya koyulmuş olurduk. Sabahtan gecenin onuna kadar gün boyunca bir kısmımız masanın başında oturup esnek hamuru ellerimizle evire çevire yoğururken, sertleşmemesi için arada bir hafifçe sallarken diğerleri de bu sırada unu suyla karıştırıp yeni hamur yaparlardı. Çöreklerin piştiği

kazanda kaynayan su gün boyunca düşünceli, hüzünlü bir sesle mırıldanır, pişiricinin küreği, kaynar suda haşlanarak kayganlaşmış hamur parçalarını kızgın tuğlaların üstüne atarken öfkeli bir sesle hızlı hızlı takırdardı. Fırının bir tarafında sabahtan akşama kadar odun yanar ve ateşin kızıl gölgesi işliğin duvarına düşüp bizimle sessiz sessiz alay edercesine oynardı. Dev fırın bir masal canavarının çirkin kafasını andırırdı. Sanki bu çirkin kafa döşemenin altından dışarı parlak ateşle dolu geniş ağzını açmış, bize kızgın soluğunu üflüyor ve ağzının üstündeki kapkara iki hava deliğinden bitmek bilmez çalışmamızı izliyordu. Bu iki derin delik, canavarın acımasız, sakin gözleri gibiydi: Bu gözler her zaman aynı karanlık bakışla, sanki köleleri gözetlemekten yorulmuş gibi bakıyor, insanca bir şey yapmalarını beklemedikleri bu köleleri soğuk bir bilgelikle küçümsüyorlardı.

Her gün un tozunun, avludan ayaklarımızla sürükleyip getirdiğimiz çamurun, pis kokulu boğucu havanın içinde hamur yoğuruyor, terimizle ıslatarak çörek yapıyorduk ve yaptığımız işten şiddetle nefret ediyor, elimizden çıkanları asla yemiyor, kara ekmeği çöreklere yeğliyorduk. Uzun bir masanın arkasında karşılıklı olarak dokuzar kişi oturup saatler boyunca ellerimizle parmaklarımızı makine gibi hareket ettiriyorduk. Yaptığımız işe o kadar alışmıştık ki, artık hareketlerimizi izlemiyorduk bile. Birbirimizin yüzüne baka baka arkadaşların yüzlerindeki bütün kırışıkları ezberlemiştik. Konuşacak bir şeyimiz yoktu. Buna alışmıştık ve birbirimize sövmediğimiz sürece de ağzımızı açmazdık. Sövmediğimiz sürece diyorum, çünkü bir adama, özellikle de bir arkadaşa sövülecek bir neden her zaman bulunur. Fakat bizim sövüşmemiz bile pek enderdi. Yarı ölü duruma gelmiş, oturmaktan put gibi kaskatı kesilmiş, işin ağırlığından bütün duyguları ezilmiş bir insanın ne kusurunu bulup da sövebilirsin ki? Fakat suskunluk, artık her şeyi söyleyip bitirmiş, söyleyecek hiçbir şeyi kalmamış insanlar için ne

kadar korkunç, ne kadar acı verici bir şeydir; sözlerini söylemeye henüz başlamamış insanlara ise konuşmamak basit ve kolay gelir. Arada bir şarkı söylerdik. Şarkımız şöyle başlardı: İş arasında birisi birden yorgun bir beygir gibi derin bir soluk alır, acıklı ve yumuşak ezgisiyle söyleyenin ruhundaki ağırlığı her zaman hafifleten şu uzun havalardan birini usul usul söylemeye başlardı. Hepimiz ilk başta ağzımızı açmadan onun tek başına söylediği bu şarkıyı dinlerdik. Şarkı bodrumun ağır tavanı altında yavaş yavaş boğuklaşır ve tıpkı külrengi bir gökyüzünün toprağın üstünde kurşun bir çatı gibi asılı durduğu nemli bir sonbahar gecesinde küçük bir ateşin sönmesi gibi söner giderdi. Sonra şarkıcıya bir başkası daha alt perdeden katılmaya başlar ve dar çukurumuzun boğucu havası içinde artık iki ses hafif ve hüzünlü yüzerdi. Sonra birkaç ses daha şarkıya ansızın destek olurlardı. Şarkı dalga dalga kabarır, güçlenir, ses giderek yükselir, adeta taş hapishanemizin ağır duvarlarını aralamak isterdi.

Yirmi altı kişi hep birden şarkı söylerdik; uzun zaman içinde birbiriyle uyumlu hale gelmiş gür sesler doldururdu işliği; şarkımız bu daracık işliğe sığamaz, taş duvarlara çarpar, inler, ağlar ve hafif hafif dokunan bir sızıyla yüreklerimizi kıpırdatır, eski yaraları canlandırır ve içimizde bir hüzün uyandırırdı... Şarkıcılar derin derin, ağır ağır iç çekerlerdi; bazen biri birdenbire susar, uzun zaman arkadaşlarının söylediği şarkıyı dinler ve sonra sesini bu ortak dalgaya yeniden katardı. Bir başkası kederle bir of çeker, gözlerini yumup şarkıya devam ederdi. Bu koyu ve geniş ses dalgası kim bilir belki de ona pırıl pırıl güneş ışınlarıyla aydınlanmış, uzaklara giden geniş bir yol gibi görünürdü ve o, kendisini bu geniş yolda yürürken görürdü.

Fırının ateşi çatırdamaya, pişiricinin küreği tuğlalara çarpıp takırdamaya, kazandaki su mırıl mırıl kaynamaya ve ateşin duvara düşen gölgesi hep aynı sessiz alaycılıkla

oynamaya devam ederdi... Bizse güneş yüzü görmeden yaşayan kölelerin küt kederini, ağır sıkıntısını başkalarının sözleriyle dile getirirdik. Büyük bir taş evin bodrumunda yirmi altı adam böylece yaşayıp gidiyorduk ve yaşam bize o kadar ağır geliyordu ki, bu üç katlı ev, bütün ağırlığıyla sanki omuzlarımızda yükseliyordu...

Fakat şarkılardan başka sevdiğimiz, bizim için güneşin yerini tutan güzel bir şey daha vardı. Yaşadığımız evin ikinci katında bir sırma işleme işliği bulunuyordu. Burada birçok işlemeci kızın arasında on altı yaşında Tanya adında bir hizmetçi kız vardı. Sofadan işliğimize açılan kapının üstündeki küçük pencerenin camına her sabah cıvıl cıvıl mavi gözlü küçük pembe bir yüz dayanır ve çın çın öten tatlı bir ses:

"Mahpusçuklar! Çörek verin!" diye bağırırdı bize.

Hepimiz bu pırıl pırıl sese doğru döner, kızın tatlı tatlı gülümseyen tertemiz yüzüne sevinçle bakardık. Onun cama dayanarak yamyassı olmuş burnunu ve gülümsemeyle açılmış pembe dudaklarının arasından pırıl pırıl parlayan küçük, beyaz dişlerini görmek hepimizin hoşuna giderdi. Birbirimizi ite kaka kapıyı açmaya koşardık. Tanya neşeyle içeri girer, önlüğünü açarak karşımızda dikilir, başını hafifçe yana eğip gülümserdi. Kestane rengi uzun ve kalın saç örgüsü omzundan aşağı sarkarak göğsüne düşerdi. Biz, kir içindeki karanlık, çirkin adamlar onu aşağıdan yukarı süzerdik. Kapının eşiği döşemeden dört basamak yukardaydı. Bu yüzden kafamızı yukarı kaldırıp bakardık, günaydın der, sadece onunla konuşurken kullandığımız özel sözler söylerdik. Onunla konuşurken sesimiz daha yumuşak çıkar, şakalarımız daha hafif olurdu. Tanya'ya karşı davranışımız çok farklıydı. Pişirici küreğini sokup fırından en kızarmış çörekleri çıkartır, Tanya'nın önlüğüne ustaca fırlatırdı.

"Dikkat et, patrona yakalanma sakın!" diye uyarırdık onu. Kurnazca güler, neşeyle:

"Hoşça kalın mahpusçuklar!" diye bağırır ve bir fare yavrusu gibi çabucak gözden kaybolurdu.

Hepsi bu kadardı... Ama gittikten sonra uzun bir süre daha ondan söz ederdik aramızda. Dün ve daha önceki günler ne söylemişsek yine aynı şeyleri söylerdik, çünkü o da, biz de, çevremizdeki her şey de dün ve daha önceki günler nasılsa öyleydi... İnsanın yaşayıp gitmesi, çevresindeki şeylerinse hiç değişmeden kalması katlanılması çok zor, acı verici bir şeydir. Bu durum ruhunu öldürmese bile bu insan ne kadar uzun yaşarsa çevresindeki durağanlık da ona o kadar çok acı verecektir... Hep kadınlardan konuşurduk. Ama öyle sözler ederdik ki, ağzımızdan çıkan arsızca sözleri duymak, bazen bize bile çok çirkin gelirdi. Buna hak vermek gerekirdi, çünkü tanıdığımız kadınlar başka türlü konuşmaya layık değillerdi belki de. Ama Tanya hakkında asla kötü bir şey söylemezdik; içimizden bir tek kişi bile ona hiçbir zaman elini dokunmadığı gibi Tanya bizden hiçbir zaman açık saçık tek bir şaka olsun işitmemişti. Bunun nedeni yanımızda uzun zaman durmayışıydı belki de: Gökten inmiş bir yıldız gibi gözümüzün önünde belirmesiyle kaybolması bir olurdu. Belki Tanya'nın küçük ve çok güzel bir kız olması da bir diğer nedendi. Bütün güzel şeyler en kaba saba insanlarda bile saygı uyandırır ne de olsa. Ayrıca kürek mahkûmu gibi çalışmak bizi sersem öküzlere çevirmiş olsa bile yine de insan taraflarımız kalmıştı ve bütün insanlar gibi biz de önünde saygıyla eğileceğimiz bir şey olmadan yaşayamazdık. Çevremizde ondan daha güzel kimse yoktu, evde yığınla insan yaşadığı halde ondan başkası biz bodrumdakilerle ilgilenmiyordu. Ve nihayet –bu galiba en önemli nedendi– bize göre o, varlığını ancak yaptığımız çörekler sayesinde sürdürebilen, bizim olan bir şeydi; ona sıcacık çörekler vermeyi görev edinmiştik. Çörekler bizim için her gün Tanrı'ya sunduğumuz birer kurban gibi olmuş, bu durum nerdeyse kutsal bir ayine dönüşmüştü ve her ge-

çen gün bizi Tanya'ya daha fazla bağlıyordu. Çörekten başka Tanya'ya bir sürü de öğüt verirdik: Aman kalın giyin, merdivenleri hızlı hızlı inip çıkma, ağır odunları taşıma derdik. Öğütlerimizi gülümseyerek dinler, bir kahkaha atarak karşılık verir, hiçbir zaman da sözümüzü dinlemezdi. Ama biz gücenmezdik: Bizim tek isteğimiz onun için kaygılandığımızı göstermekti.

Sık sık ağır bir bodrum kapısını açmak, odun kırmak gibi birtakım ricaları olurdu bizden. Bu ricalarını ve istediği başka her şeyi seve seve, hatta bir tür gurur duyarak yerine getirirdik.

Fakat içimizden biri ondan tek gömleğini onarmasını istediğinde küçümseyerek gülmüş:

"Daha neler! Siz beni ne sanıyorsunuz!.." demişti.

Bu şaşkın arkadaşımızla ne çok alay etmiştik ve Tanya'dan bir daha hiçbir şey istememiştik. Onu seviyorduk, hepsi buydu işte. İnsanoğlu, severken sevdiğine saygı duymadığı için bazen bir yakınını ezeceğini, kirleteceğini, ona yaşamı zehir edeceğini bilse de sevgisini hep birisine yüklemek ister. Bizler Tanya'yı sevmek zorundaydık, çünkü sevecek başka kimsemiz yoktu.

Arada bir içimizden biri durup dururken:

"Neden tepemize çıkartıyoruz bu kızı? Ne özelliği var, ha? Onunla çok fazla ilgileniyoruz bence!" derdi.

Bu şekilde konuşmaya kalkışanı hemen kaba sözlerle susturup ağzının payını verirdik. Sevecek bir şeyimiz olması gerekiyordu: Onu bulmuştuk ve seviyorduk, biz yirmi altı adamın sevdiği şey, her birimiz için kutsallığı tartışılmaz bir şey, bu konuda bize karşı çıkan herkes de düşmanımız olmalıydı. Belki de aslında iyi olmayan bir şeyi seviyorduk, biz yirmi altı kişi olduğumuza göre bizim için değer taşıyan bir şeyin başkaları için de her zaman kutsal olduğunu görmek istiyorduk.

Sevgimiz en az nefret kadar ağırdır... ve belki de bu ne-

denle olacak bazı aşırı gururlu insanlar nefretimizin sevgimizden daha övünülecek bir şey olduğunu ileri sürerler... Ama şayet böyleyse neden yanımızdan kaçıp gitmezler o zaman?

Patronumuzun çörek fırınından başka bir de ekmek fırını vardı; bu fırın da aynı binadaydı ve bizim çukurdan sadece bir duvarla ayrılmıştı; dört kişi olan ekmekçiler, işlerini bizimkinden daha temiz, dolayısıyla da kendilerini bizden daha iyi insanlar saydıkları için yanımıza yanaşmazlar, işliğimize uğramazlar, avluda karşılaştığımızdaysa küçümseyerek alay ederlerdi bizimle; biz de onların yanına gitmezdik: Francalaları aşıracağımızdan korktuğu için patron yasaklamıştı bunu. Fırıncıları sevmezdik, çünkü onları kıskanırdık: İşleri bizimkinden daha kolaydı, bizden daha çok para kazanıyorlardı, daha iyi yiyip içiyorlardı, çalıştıkları yer daha geniş, daha aydınlıktı ve hepsi de bizlerin aksine tertemiz, sağlıklı insanlardı. Bizlerse sarı ve gri benizli adamlardık; içimizden üçü frengiliydi, birkaçımız uyuza yakalanmış, biri de romatizmadan iki büklüm olmuştu. Onlar bayramlarda ve tatil günlerinde sırtlarına ceketlerini, ayaklarına gıcırtılı çizmelerini giyerlerdi. İkisinin akordeonu vardı ve hepsi de kent parkına gezmeye giderlerdi. Bizlerse kir içinde paçavralar giyerdik, ayaklarımızda delik deşik ayakkabılar ya da çarıklar olurdu. Polis bizi kent parkına bırakmazdı. Fırıncıları sevebilir miydik bu durumda?

Bir gün pişiricileri içkiyi fazla kaçırınca patronun, adamın hesabını kesip başkasını işe aldığını, bu başkasının da atlas yelek giyen, altın köstekli saati olan bir asker eskisi olduğunu öğrendik. Giyimine düşkün bu adamı görmek için sabırsızlanıyorduk ve onu görmek umuduyla ikide bir birbirimizin peşi sıra avluya koşmaya başlamıştık.

Sonunda kendisi çıkıp geldi bizim işliğe. Tekme atarak ardına kadar açtığı kapıyı kapatmadan eşikte durup gülümseyerek:

"Tanrı yardımcınız olsun! Selam çocuklar!" dedi.

Soğuk hava yoğun bir bulut halinde kapıdan içeri saldırarak ayaklarının dibinde dolanıyordu. O ise kapıda dikilmiş, yukardan aşağı bize bakıyordu. Ustaca burulmuş sarı bıyıklarının altından sapsarı iri dişleri görünüyordu. Üzerindeki çiçek işlemeli mavi yelek gerçekten de fevkalade bir şeydi ve pırıl pırıl parlıyordu. Düğmeleri de kırmızı taştan yapılmıştı. Kösteği derseniz...

Yakışıklı bir adamdı bu asker. Uzun boylu sağlıklı, pembe yanaklıydı. İri, parlak gözleri, tatlı, aydınlık bir bakışla ışıldıyordu. Başına kalıp gibi kolalanmış beyaz bir külah giymişti. Tek bir leke bile olmayan tertemiz önlüğünün altından da pırıl pırıl parlatılmış son moda çizmelerinin sivri burunları görünüyordu.

Bizim pişirici, nazik bir şekilde kapıyı kapatmasını rica etti; asker acele etmeden yaptı söyleneni ve patron hakkında sorular sormaya başladı. Birbirimizin sözünü keserek patronun hilekâr, düzenbaz, zalim, alçak herifin biri olduğunu, yani bir patron hakkında söylenebilecek ve söylenmesi gereken, ancak buraya yazılamayacak her şeyi söyledik. Asker dinliyor, bıyıklarını oynatıyor ve yumuşak, ışıltılı bir bakışla bizi süzüyordu.

"Sizin burada da ne çok kız varmış..." dedi birden.

İçimizden bazıları saygılı bir biçimde gülmeye başladılar, ötekiler aptal aptal sırıttılar, birisi askere kızların sayısının dokuz olduğunu söyledi.

"Faydalanıyor musunuz bari?" diye sordu asker, göz kırparak.

Tekrar gülmeye başladık. Alçak sesle ve utangaç bir gülüştü bu... Çoğumuz aynen onun gibi yiğit delikanlılar olduğumuzu göstermek isterdik, ama hiç kimsede bunu yapacak cesaret yoktu. Birisi yavaşça:

"Biz nerde, kızlar nerde..." diyerek bunu itiraf etti.

Asker, gözlerini yüzümüze dikerek kendinden emin bir biçimde:

"Doğru, sizin için zor iş!" diye mırıldandı. "Size göre değil... Havanız yok... kılık kıyafetiniz... görünüşünüz uygun değil yani... Oysa kadınlar adamın dış görünüşüne vurulurlar! Güçlü kuvvetli, her şeyi yerli yerinde adam isterler! Güce saygı duyarlar... İşte böyle bilek isterler!"

Asker dirseğine kadar sıvanmış sağ elini cebinden çıkardı ve bize gösterdi... Kolu bembeyaz, güçlü, altın sarısı pırıl pırıl tüylerle kaplıydı.

"Bacakları, göğsü, her yanı sımsıkı olmalı... Ayrıca da doğru düzgün... yani yakışıklılığına uygun giyinmeli... Alın örneğin beni, kadınlar bayılırlar bana. Onlara ne laf atarım, ne işaret ederim, beşi birden boynuma atılırlar..."

Bir un çuvalının üstüne oturdu ve kadınların kendisine nasıl âşık olduklarını, kendisinin de onlara karşı nasıl erkekçe davrandığını uzun uzun anlattı. Sonra çekip gitti. Kapı, arkasından gıcırtıyla kapandıktan sonra onu ve anlattıklarını düşünerek uzun zaman sessiz kaldık. Daha sonraysa hep birden konuşmaya başladık. Bir anda anlaşıldı ki, hepimiz ondan hoşlanmıştık. Ne kadar sade, ne kadar yiğit bir delikanlıydı, gelmiş, oturmuş, konuşmuştu. Bizim yanımıza hiç kimse gelmez, hiç kimse bizimle böyle dostça konuşmazdı... Durmadan ondan ve avluda bizimle karşılaştıklarında ya dudaklarını büzerek yanımızdan geçip giden ya da sanki yollarının üstünde yokmuşuz gibi dosdoğru üstümüze gelen işlemeci kızlara karşı bundan sonra kazanacağı başarılardan söz ediyorduk. Oysa bizim yaptığımız tek şey, avluda karşılaştığımızda ya da pencerelerimizin önünden kışın birtakım kalpaklar, kürkler içinde, yazınsa başlarında çiçekli şapkalar, ellerinde rengârenk küçük şemsiyelerle yanımızdan geçtiklerinde bu kızları ancak hayran hayran seyretmekti. Ama kendi aramızda onlar hakkında öyle laflar ederdik ki, bizi bir duysalar utançtan ve öfkeden kudururlardı.

Pişirici birden kaygılı bir ifadeyle:

"Tanyacığı baştan çıkarmasa bari!" dedi.

Bu sözler karşısında beynimizden vurulmuş gibi kalakaldık. Her nasılsa Tanya'yı aklımızdan çıkartmıştık: Asker, iriyarı, yakışıklı görüntüsüyle sanki Tanya'yla aramıza girivermişti. Sonra gürültülü bir tartışma başladı: Bazıları Tanya'nın böyle bir şey yapmayacağını söylüyor, diğerleri onun askere karşı direneceğini ileri sürüyor, nihayet üçüncü bir grup ise askerin Tanya'ya asılması halinde onun kemiklerini kırmayı öneriyorlar. Sonunda askeri ve Tanya'yı gözetlemeyi, ondan sakınması için kızcağızı uyarmayı kararlaştırdık... Tartışmalar böylece sona erdi.

Bir ay kadar geçmişti; asker francala pişiriyor, işlemeci kızlarla geziyor, sık sık bizim işliğe uğruyor, ancak kızlar üzerinde kazandığı zaferlerden söz etmiyordu. Sadece bıyıklarını buruyor, şapur şupur yalanıp duruyordu.

Tanya her sabah "çörekçikler" için geliyordu. Her zamanki gibi neşeli, sevimli, bize karşı güler yüzlüydü. Onunla asker hakkında konuşmayı deniyorduk. Askere "patlak gözlü dana" gibi gülünç adlar takıyordu. Bu durum içimizi rahatlatmıştı. İşlemeci kızların askere nasıl sokulduklarını görerek kızımızla gurur duyuyorduk; Tanya'nın askere karşı tavrı hepimizi her nasılsa yüreklendirmişti; onun davranışını örnek alarak sanki biz de askeri küçümsemeye başlamıştık. Tanya'yı ise daha da çok seviyorduk, sabahları onu daha sevinçli, daha güler yüzlü karşılıyorduk.

Bir gün asker birazcık kafayı çekmiş halde yanımıza geldi, oturdu ve gülmeye başladı. Neden güldüğünü sorduğumuzda ise:

"İki kız benim için kavga ettiler..." dedi. "Lidka'yla Gruşka... Birbirlerinin yüzünü gözünü tırmaladılar. Ha! Ha! Saçını başını yoldular, sofada yerlerde yuvarlandılar... Ha! Ha! Yüzlerini tırmaladılar... Yara bere içinde kaldı-

lar... Ne matraktı! Bu kadınlar neden doğru dürüst dövüşemezler, neden birbirlerini tırmalarlar, ha?"

Bir sıraya oturdu. Sağlıklı, tertemiz ve neşeliydi. Oturuyor ve durmadan gülüyordu. Bizler ağzımızı açmıyorduk. Bu kez nedense hoşumuza gitmemişti.

"Kadınlardan yana şansım açık ha, ne dersiniz? Ne matraktı ama! Bir göz kırpıyorsun, tamam kollarına atılmaya hazırlar! Vay be!"

Parlak tüylerle kaplı bembeyaz elleri havaya kalktı ve gürültülü bir şaplak indirerek tekrar dizlerinin üstüne düştü. Yüzümüze öyle tatlı bir şaşkınlıkla bakıyordu ki, sanki kadınlar konusunda nasıl bu kadar şanslı olabildiğine kendisi de gerçekten şaşıyordu. Pembe tombul yanakları kendinden çok hoşnut, mutlulukla parlıyor, durmadan şapır şupur dudaklarını yalıyordu.

Pişiricimiz küreğini fırının ağzına sertçe çarparak kuvvetlice takırdattı ve birden alaycı bir sesle:

"Noel ağacı yuvarlamak iş değil, çam ağacı yuvarla da görelim..." dedi.

"Yani, bunu bana mı söylüyorsun?" diye sordu asker.

"Sana söylüyorum..."

"Ne demek istiyorsun?"

"Hiç... öyle aklıma geliverdi işte!"

"Yo, dur bakalım! Ne demek istedin? Hangi çam ağacından söz ediyorsun?"

Pişiricimiz yanıt vermiyor, küreğini fırının içinde hızlı hızlı hareket ettiriyordu. Suda haşlanmış çörekleri fırına atıyor, hazır olanları çekip alıyor, gürültüyle yere, bunları ipe dizmekte olan arkadaşların önüne fırlatıyordu. Askeri ve ona söylediklerini unutmuş gibiydi. Ama asker huzursuz olmuştu. Ayağa kalktı, havada inip kalkan küreğin sapının göğsüne çarpmasını göze alarak fırına doğru yürüdü.

"Yo, söyle bakalım, kimmiş o? Bana hakaret ettin...

Ben ha? Benim elimden dişi sinek bile kurtulamaz! Kalkmış bana hakaret dolu sözler söylüyorsun..."

Kendini gerçekten aşağılanmış saydığı görülüyordu. Kadınları ayartma yeteneği dışında kendine saygı duyacak başka bir özelliği yoktu galiba; belki de bu yetenekten başka içinde canlı hiçbir şey yoktu ve yalnızca bu yetenek kendisini yaşayan biri olarak duyumsamasını sağlıyordu.

Ruhlarının veya bedenlerinin herhangi bir hastalığını yaşamlarındaki en değerli, en iyi şey sayan insanlar da vardır. Bu hastalığı hayatları boyunca taşırlar ve ancak onunla canlı kalabilirler; bu hastalıktan acı çekerken kendilerini onunla beslerler, bu hastalığı ileri sürerek başkalarına dert yanarlar ve böylece yakınlarının ilgisini üzerlerine çekmiş olurlar. Bunun karşılığında insanların acımasını kazanırlar ve başkaca da bir şeyleri yoktur. Onların bu hastalıklarını ellerinden alın, onları iyileştirin, biricik yaşama araçlarından yoksun kaldıkları için mutsuz olacaklar, dımdızlak kalacaklardır. Bazen bir insanın yaşamı o derece yoksul bir yaşam olur ki, bu insan elinde olmaksızın kusurlarına değer vermek ve bu kusurlarla yaşamak zorunda kalır; insanların çoğunlukla sıkıntıdan bu şekilde erdemsiz davrandıklarını söyleyebiliriz.

Askerin gururu kırılmıştı, pişiricimizin burnunun dibine kadar yaklaşıp ulur gibi bir sesle:

"Yo, söyle bakalım kimmiş o?" dedi.

"Söyleyeyim mi?" diyerek birden ona doğru döndü pişirici.

"Söylesene hadi!"

"Tanya'yı tanıyor musun?"

"E, ne olmuş?"

"E' si o işte! Dene de gör bakalım..."

"Ben mi?"

"Sen!"

"Onu mu? Benim için çocuk oyuncağı be!"

"Göreceğiz!"

"Görürsün! Hah!"

"O seni..."

"Bir ay yeter!"

"Amma övüngensin be asker!"

"İki hafta! Görürsünüz! O da kim oluyormuş? Tanya! Çocuk oyuncağı!.."

"Çekil şuradan... işime engel oluyorsun!"

"İki haftada işi tamamdır!"

"Çekil dedim!"

Pişiricimizin ansızın tepesi attı ve küreğini havada sallamaya başladı. Asker şaşırarak geri geri kaçtı, yüzümüze baktı, bir süre sustu, sonra öfkeli öfkeli "Öyle olsun bakalım!" diye söylenerek gitti.

Tartışma sırasında hepimiz susmuş, merakla onları dinlemiştik. Asker çıkıp gittiğindeyse aramızda gürültülü, canlı bir konuşmadır başladı.

Birisi pişiriciye:

"Bu senin yaptığın iş değil, Pavel!" diye bağırdı.

"Sen kendi işine bak!" diye vahşi bir sesle karşılık verdi pişirici.

Askerin damarına bastığımızı, Tanya'nın tehlikede olduğunu sezinliyorduk. Bunu sezinliyorduk, ama aynı zamanda da hoşumuza giden, yakıcı bir merak sarmıştı hepimizi. Ne olacaktı acaba? Tanya askere karşı direnebilecek miydi? Hemen hemen herkes güvenle haykırıyordu:

"Tanya mı? Direnir elbet! Çıplak kollarını göstererek tavlayamazsın onu!"

Tanrıçamızın gücünü denemek için korkunç bir istek duyuyorduk içimizde; birbirimize onun güçlü bir tanrıça olduğunu ve bu çarpışmadan galip çıkacağını hararetle kanıtlamaya çalışıyorduk. Sonunda askeri yeterince kızıştırmadığımızı, onun bu tartışmayı unutacağını ve daha çok kışkırtmamız gerektiğini düşündük. O günden sonra bir tür

özel, çok gergin bir yaşam başladı bizim için. Daha önce hiç böyle bir şey yaşamamıştık. Gün boyunca tartışıp duruyorduk, sanki hepimiz bir parça akıllanmıştık, daha çok, daha güzel konuşmaya başlamıştık. Sanki şeytanla bir oyun oynuyorduk ve bizim kozumuz Tanya'ydı. Askerin "bizim Tanya'nın peşinde dolanmaya" başladığını fırıncılardan öğrendiğimizde de öyle hoşumuza gitmiş, kendimizi öyle kaptırmıştık ki, bizim bu heyecanımızdan yararlanarak patronun günlük hamur miktarını on dört pud artırdığını fark etmemiştik bile. Artık çalışmaktan da yorulmuyor gibiydik. Gün boyunca Tanya adı dilimizden düşmüyordu. Her sabah onu özel bir sabırsızlıkla bekliyorduk. Zaman zaman içeri girdiğinde artık o önceki Tanya değil, farklı biri olduğunu görecekmişiz gibi geliyordu.

Ancak askerle aramızdaki tartışmadan hiç söz etmemiştik ona. Soru da sormuyor, eskisi gibi sevecen ve iyi davranıyorduk. Fakat bu davranışımıza Tanya'ya karşı önceden beslediğimiz duygulara yabancı, yeni bir şey karışmıştı artık ve bu yeni şey, çelik bir bıçak kadar keskin ve soğuk bir meraktı.

Pişirici bir gün işe başlarken:

"Kardeşler! Bugün süre bitiyor!" dedi.

O anımsatmadan da biliyorduk, ama yine de irkildik.

"Şimdi gelir... Yüzüne dikkat edin..." diye öneride bulundu pişirici.

Birisi üzüntüyle:

"Yüzüne bakmakla ne göreceksin ki!" dedi.

Sonra aramızda yeniden canlı, gürültülü bir tartışma başladı. İçine en iyi şeylerimizi koyduğumuz kabın ne kadar temiz, ne kadar kirden uzak olduğunu sonunda bugün anlayacaktık. Gerçekten büyük bir oyun oynadığımızı, tanrıçamızın değerini ölçmek için yaptığımız bu deneme sonucunda onu yitirebileceğimizi ilk kez bu sabah hissetmiştik. Günlerdir askerin Tanya'nın peşinden bir saniye ayrılma-

dığını işitip duruyorduk ama nedense içimizden biri de çıkıp onun askere karşı nasıl davrandığını sormamıştı. Tanya her sabah düzenli olarak çöreklerini almaya geliyordu ve her zamanki Tanya'ydı.

O gün de kısa bir süre sonra sesini işittik:

"Mahpusçuklar! Ben geldim..."

Kapıyı açmaya koştuk. İçeri girdiğinde her zamankinin aksine onu sessiz karşıladık. Gözlerimizi dört açarak yüzüne diktiğimizde onunla ne konuşacağımızı, ona ne soracağımızı bilmiyorduk. Karanlık, sessiz bir kalabalık halinde karşısında dikilip duruyorduk. Alışkın olmadığı bu karşılamaya herhalde şaşırmıştı. Birden renginin solduğunu, huzursuz olduğunu, kıpırdanmaya başladığını gördük. Boğuk bir sesle:

"Sizin... neyiniz var böyle?" diye sordu.

Pişirici gözlerini ondan ayırmaksızın sert bir sesle:

"Ya senin?" dedi.

"Benim mi?"

"Hi-iç..."

"Haydi çabuk çörekleri verin..."

Daha önce bizi hiç böyle acele ettirmemişti.

Pişirici yerinden kımıldamadan ve gözlerini onun yüzünden ayırmadan:

"Ne acelen var?" dedi.

O zaman Tanya birden döndü ve hızla gözden kayboldu.

Pişirici küreğini aldı, fırına doğru dönerek alçak sesle:

"Demek hazır!.." diye mırıldandı. "Aferin be asker!.. Seni it oğlu it!.."

Koyun sürüsü gibi birbirimizi ite kaka masaya gidip sessizce oturduk, uyuşuk uyuşuk çalışmaya başladık. Az sonra biri:

"Belki de henüz..." diyecek oldu.

"Hadi hadi! Sen konuş daha!" diye haykırdı pişirici.

Onun bizlerden daha akıllı olduğunu hepimiz bilirdik. Böyle haykırmasından anlamıştık ki, askerin işi başardığından emindi pişirici. Canımız sıkıldı, huzursuz olduk. Saat on ikide, yemek paydosu sırasında asker geldi. Her zamanki gibi tertemiz ve çok şıktı, her zaman olduğu gibi dosdoğru gözümüzün içine bakıyordu. Bizlerse onun yüzüne bakmaya utanıyorduk.

Mağrur bir gülümsemeyle:

"Evet sayın baylar, ister misiniz, sizlere bir askerin yiğitliğini göstereyim?" dedi. "İstiyorsanız sofaya çıkın, gözünüzü deliklere uydurup bakın... Tamam mı?"

Sofaya çıktık, birbirimizin üstüne abanarak avluya açılan sofanın tahta perdesindeki yarıklara gözümüzü dayadık. Çok beklemedik. Az sonra Tanya kaygılı bir yüzle, telaşlı adımlarla, erimiş kar sularının ve çamur birikintilerinin üstünden atlayarak avluyu geçti, bodrum kapısının arkasında kayboldu. Daha sonra da asker hiç acele etmeden, ıslık çala çala avludan geçti. Elleri cebindeydi, bıyıkları oynuyordu...

Yağmur yağıyordu. Yağmur damlalarının su birikintilerine düştüğünü ve suyun yüzünün bu darbelerle kırıştığını görüyorduk. Nemli, gri, çok can sıkıcı bir gündü. Çatılarda hâlâ kar vardı, toprakta ise artık koyu çamur lekeleri belirmişti. Çatılardaki kar da boz renkli bir kir tabakasıyla kaplıydı. Yağmur ağır ağır yağıyor, hüzünlü bir ses çıkarıyordu. Üşüyorduk ve burada beklemek hoşumuza gitmiyordu...

Bodrumdan önce asker çıktı; her zamanki gibi ellerini ceplerine sokmuş, bıyıklarını oynatarak avludan ağır adımlarla geçti.

Tanya da çıktı sonra. Gözleri... gözleri sevinçten ve mutluluktan parlıyordu, dudaklarında ise bir gülümseme vardı. Düşteymiş gibi sendeleyerek, titrek adımlarla yürüyordu...

Bu kadarına dayanamazdık. Hep birden kapıya atıldık, avluya fırladık, kızın yüzüne karşı ıslık çalmaya, vahşi seslerle haykırmaya başladık.

Bizi görünce irkildi, ayaklarının altındaki çamura mıhlanmış gibi kalakaldı. Çevresini sardık, hiç durmadan ağza alınmadık küfürler sayıyor, yüz kızartıcı sözler söylüyorduk.

Bunu sesimizi yükseltmeden, acele etmeden yapıyorduk. Onu aramıza kıstırmıştık, hiçbir yere gidemezdi, istediğimiz kadar alay edebilirdik. Bilmiyorum nedendir, ama ona vurmadık. Ortamızda duruyordu, başını bir o yana bir bu yana çevirerek hakaretlerimizi dinliyordu. Bizlerse sözlerimizin çamurunu ve zehrini üzerine giderek daha çok, daha kuvvetli akıtıyorduk. Yüzünün rengi kaçmıştı. Bundan bir dakika önce mutlulukla parlayan mavi gözleri iri iri açılmıştı, göğsü ağır ağır inip kalkıyor, dudakları titriyordu. Çevresini sarmış, ondan öcümüzü alıyorduk, çünkü o bizden bir şey çalmıştı. O bize aitti, bütün iyi şeylerimizi ona harcamıştık. Gerçi bu iyi şeylerimiz yoksulların elinde avucunda bulunan kırıntılardı, ama biz yirmi altı kişiydik, o ise tekti ve bu yüzden bizden ne kadar hakaret görürse görsün işlediği suçun yanında az kalırdı! Sövdükçe sövüyorduk!.. Hep susuyor, vahşi gözlerle yüzümüze bakıyor ve her yanı tir tir titriyordu.

Bizler gülüyor, böğürüyor, kükrüyorduk... Yanımıza koşarak başkaları da geldi... İçimizden biri Tanya'nın bluzunun kolunu çekti...

Birden gözleri parladı; yavaş hareketlerle ellerini başına doğru kaldırdı ve saçlarını düzeltirken yüksek ama sakin bir sesle yüzümüze:

"Ah sizi gidi zavallı mahpuslar sizi!.." dedi.

Sonra üzerimize doğru yürüdü, sanki karşısında biz yokmuşuz, yolunun üstünde dikilmiyormuşuz gibi geçip gitti. Bu yüzden olacak içimizden hiçbiri önüne geçemedi.

Çemberimizin içinden çıkarken de dönüp yüzümüze bakmadan aynı gür, gururlu, ama bu kez küçümseyen bir sesle:

"Alçak herifler... İğrenç yaratıklar!.." dedi.

Dimdik, güzel, gururlu çekip gitti.

Avlunun ortasında, çamurun içinde, yağmurun ve güneşsiz, gri gökyüzünün altında kalakalmıştık...

Sonra biz de hiç konuşmadan nemli, taş çukurumuza gittik. Önceden olduğu gibi güneş pencerelerimizden içeri hiç uğramadı, Tanya da bir daha hiç gelmedi!..

1899

KENDİNİ BEĞENMİŞ BİR YAZAR

... İyi değildir, bir yazarın çok sayıda hayranı olması iyi bir şey değildir! Fazla nemden zarar görmeyen sadece bataklık bitkileridir. Meşe ağaçlarına ise ancak belli bir ölçüde nem gereklidir.

Burada size, hedefine doğru yürürken beklemediği bir anda popülerlik batağına saplanmış bir yazarı, bu yazarın kalabalığın övgülerini yutup nasıl gülünç ve beceriksizce davrandığını, şöhretin sisli buğularından başının dönmeye başladığı bir sırada yaşadıklarını anlatacağım.

Genç ve saf bir delikanlıydı, ama asla aptal değildi, her zaman içtenlikli olması, her gün kendi kendisiyle çelişkilere düşmesi bakımından meslektaşlarından ayrılıyordu.

Edebiyatın dünya çapında ün kazanmış olduğu bir ülkede yaşıyordu ve popülerliğin ilk işaretlerine çarpıp tökezlediğinde bu işaretleri güvensizlikle karşılayarak şöyle düşünmüştü:

"Garip şey, kulaklarına boru çalınıyor duymuyorlar, küçücük bir düdük ötüyor seviniyorlar!"

Delikanlı alçakgönüllü biri değildi, hem de hiç değildi! Ama kendi değerini biliyordu, bütün mesele de buydu... Dahası anayurdunda bir halkın değil, sadece ve sadece bir "izleyici kitlesi"nin olduğunu, edebiyattaki ve başka alan-

lardaki ünleri işte bu "izleyici kitlesi"nin yarattığını, halkın ise günlük yaşamını sürdürdüğünü, yazarları küçümsediğini, büyücülere inandığını, hayatı boyunca yalnızca çalıştığını, ama "izleyici kitlesi" tarafından sevilen öteki sanatlarla birlikte edebiyata karşı da her zaman açlık duyduğunu ve bunun için her an un çuvallarını takas etmeye hazır olduğunu biliyordu.

Kahramanım bütün bunları bilmesine çok iyi biliyordu ama sonuçta o da bir insandı! Üstelik bütün yazarlar az ya da çok dar kafalı insanlardır. "İzleyici kitlesi" tarafından kitaplarına gösterilen keskin dikkatten hoşlandığını hissetmeye başlamıştı. Okurlarından gururunu okşayan mektuplar alıyordu.

Bir okuru "Yetenekli" diye yazıyordu, bir başkası kuşkuya yer bırakmayacak biçimde "Pek saygıdeğer" diye bir sonuca varmıştı. Bir kadın okur, basit ama güçlü bir ifadeyle "Canım! Teşekkür ederim!" diye yazmıştı, sanki yazar kendisine bluzluk ipek armağan etmiş gibi. Bir kitapçıysa aşağıdaki mektubu göndermişti:

"M. G. Bay Yazar!

Okurların çok saygıdeğer kitaplarınızı neden böyle kapışır gibi aldıklarını merak ederek söz konusu kitapları okudum ve ağzımdan şu dizeler döküldü:

Bataklıktaki zambaklar gibi,
Mahzun ruhumda
Çiçek açtı hayaller ve düşler
Engelsiz bir yaşam hakkında.
Çiçek açtılar, ama hemen,
Çiçek açıp soldular,
Ve yüreğimin bataklığında çürüdüler,
Ve çok iğrenç koktular...
Ama sen benim ta yüreğime sokuldun
Ateşli sözlerinle,

Kıvılcımlar serptin
Ruhumun karanlığına!
Ve tutkuyla yanmaya başladım,
Ve delicesine yüreklendim,
Ve artık kıvançla kokuyorum
Yanık saç gibi.

En içten saygılarımla
Semyon Yastrebov"

Yazar "izleyici kitlesi"nden daha başka pek çok önemseme işaretleri alıyordu. Yazarın sadık yoldaşı şeytansa gülerek şöyle fısıldıyordu:

"Sana gösterilen bu saygıya bakıp da sakın şaşırma aptal, sen okurlar için güçten düşmüş bir ihtiyarın genç âşığı gibisin. Ama kendini aşağılanmış biri olarak da gösterme, çünkü 'sazan balığı, tereyağında kızartılmayı severmiş', bir yazarsa şöhret dumanında tütsülenmeyi!"

Ve işte kahramanım kendisine âşık bu "izleyici kitlesi"nin gözleri önüne yavaş yavaş çıkmaya başlıyor, "izleyici kitlesi" ise alkış tutuyordu. Sonra bir alkoliğin votkaya alışması gibi bu duruma alışmaya, alkışsız bir yaşamdan sıkılmaya, böylece de kibirlenmeye başladı.

Bir gün kalabalık bir yerde "izleyici kitlesi" çevresini sarmış, onu köşeye sıkıştırmış, alkışlayarak "Bravo! Bravo!" diye bağırmaya başlamıştı. Kalabalığın karşısında çok hoş duygular içinde gülümseyerek duruyordu. Bu duygu ona o kadar tatlı gelmişti ki, sanki şeker posasında pişiriliyor gibiydi. "İzleyici kitlesi"ni ilk kez bu kadar yakından görüyordu. Ama birden rahatsız oldu, hatta dehşete kapıldı; sanki o anda onu koltuk altlarından gıdıklamaya başlayivereceklermiş gibi geldi, kafasında saçma sapan düşünceler dolaşmaya başladı. Sanki kalabalığın içindeki her bir insan onu dikkatle gözden geçirerek içinden, kendi kulakla-

rıyla yazarın kulaklarını karşılaştırıyor ve kiminki daha uzun belirlemek istiyordu. Kulaklarının uzadığını, dev boyutlara eriştiğini hissediyordu. "İzleyici kitlesi" ise bakıyor ve "Bravo! Bravo!" diye bağırıyordu. İşte o zaman bizim delikanlının kafasında kendi kendisine ait olup olmadığı konusunda korkunç bir kuşku doğdu ve şöyle düşünmeye başladı:

"Onlar beni kendilerine ait sanıyorlar, şimdi benimle top oynar gibi oynamaya başlayacaklar."

Arkasında duran şeytansa pis pis sırıtıyordu:

"Baksana, bak, bak!"

Yazar, kalabalığın onlarcadan yüzlerceye çıktığını ve herkesin alkış tuttuğunu görüyordu. Kalabalığın arasında Yuda'nın ve İsa'yı satan diğer bütün hainlerin iyi eğitim görmüş torunları dikiliyorlar, kımıldamadan duruyorlar ve kendisine alkış tutuyorlardı. "İzleyici kitlesi"nin gözleri, yüzlerce iğne gibi, kahramanımın göğsüne saplanmıştı. Kahramanım hayretler içinde kalabalığa bakıyordu: Kalabalığı oluşturan yüzler, bir tek kocaman, karanlık köle suratı halinde birleşiyordu. Bu suratın gözleri yoktu, gözlerin yerinde yalnızca iki donuk leke vardı. Burnu ise bir filin hortumu kadar uzundu.

"Bak!" dedi şeytan. "Kalabalığın liderleri burunlarını kalabalığa doğru uzattılar, ama kalabalığın yüreğinde bir ateş yakmadılar, işte görüyorsun ne kadar kör bir kalabalık. Kalabalığın diline de bak, iyice bak!"

Kahramanımın gözlerinin önünde kocaman şehvetli dudaklar, dibinde kaygan, kısa, şişman bir dölütün bir o yana bir bu yana yatıp kötü kokular saçarak "Bravo! Bravo!" diye haykırdığı derin, kara bir çukur açarak kımıldıyordu.

Yazar, bir yere doğru emilerek çekildiğini hissedip korku içinde gözlerini kapattı. Ama gözlerini açtığı zaman karşısında insanlar vardı. En sıradan insanlar, önünde sağlam bir duvar gibi duruyorlardı. Bu insanların yüzleri gülümsü-

yor, gözleri, yeni bir oyuncak görmüş çocukların yüzündeki mutlulukla parlıyordu. Çevresindeki her şey basit, alışılmış şeylerdi. Bu gülümsemelerden ve sevgi dolu gözlerden yazarın içine bir sıcaklık aktı, yüreğindeki korku eriyerek dağıldı ve "izleyici kitlesi"ne şöyle içten bir şeyler söylemek istedi. Alabildiğince derin bir soluk aldı ve elini korkuya kapılmış yüreğine bastırıp:

"Baylar!" dedi.

"Bravo! Şşşt... Sessiz olun!"

"Baylar," dedi, "gösterdiğiniz ilgi yüreğimi okşuyor. Sizleri anladığımı sanıyorum. Çocukluğumda askeri mızıkayı dinlediğim zamanlar mızıkanın arkasından koşardım. Beni çeken, müziğin kendisinden çok, kocaman bir boru çalan askerin yanaklarını şişirmesiydi. Sizlere teşekkür ederim baylar!"

"Bravo!" diye bağırdı okurlar.

"Sizi seviyoruz!" dedi birisi yüksek sesle.

Yazarın arkasında dikilmekte olan şeytansa bıyık altından gülmeye devam ediyordu.

O zaman yazar şöyle dedi:

"Baylar, davranışınızın içtenliğine inanıyorum, yalnız nasıl olup da sizde böyle sıcak bir duygu uyandırdığımı pek anlayamıyorum. Biliyor musunuz, bazen redingot giymediğim için ve öykülerimde sık sık yakışıksız sözcükler kullandığım için beni sevdiğinizi düşünüyorum. Zaman zaman da, sol ayağımla lirik şiirler yazmayı öğrenmiş olsaydım sanki bana karşı daha sıcak, daha büyük bir ilgi gösterecekmişsiniz gibi geliyor."

"Bravo! Bravo!" diye bağırtılar yükseldi "izleyici kitlesi"nden.

"Bu arada bana öyle geliyor ki, sizler gerçek birer okur değil, sadece hayransınız. Okur, insanın değil, insan ruhunun önemli olduğunu bilir ve iki kafalı bir buzağıyı inceler gibi yazarı inceleyip durmaz. Okur, yazarı okur, ama ona

inanmaz ve kitabı okurken 'Bu böyle, ama şu öyle değil,' diye kendisi düşünür. Düşündükten sonra da daha iyi bir şey yapar ve bu daha iyi şeyler daha sonraları tarih olarak adlandırılır. Size gelince baylar, siz tarih değil, skandal yaratıyorsunuz. Dünyada gerçek okur çok çok azdır, ama sizin gibiler, görüyorsunuz işte, ne kadar çoktur. Doğrusu, sizlere hiçbir sevgi ve dahası saygı beslemediğimi söylemeliyim... Arkadaşlar bana, okuyuculara saygı göstermek gerektiğini söylüyorlar, ama biri çıkıp da nedenini açıklayamıyor. Siz ne düşünüyorsunuz, size ne için saygı gösterilebilir?"

Yazar, "okurlara" soru soran gözlerle bakarak sustu. Onlar da sustular ve bakışları bulutlanır gibi oldu.

Bir yerden soğuk bir rüzgâr esmişti.

Uzun süren bir suskunluktan sonra yazar:

"İşte görüyorsunuz, neden saygı görmeniz gerektiğini siz de bilebilecek durumda değilsiniz," dedi.

Kızıl saçlı bir adam ağzını açtı, kalın sesiyle:

"Biz insanız," dedi.

"Peki, aranızda çok fazla gerçek insan var mı? İnsanın yaşamın yaratıcısı ve egemeni olduğuna, insanın özgürce düşünmek, konuşmak ve dolaşmak hakkının kutsal bir hak olduğuna tutku derecesinde inanan insanların sayısı belki de bin kişide beş kişi kadardır; belki de bin kişiden sadece beşi bu hak uğrunda savaşabilir ve bu savaşta korkusuzca canını verebilir. Çoğunuz yaşamın köleleri ya da onun haddini bilmez ev sahiplerisiniz ve hepiniz gerçek insanlara arada sırada arka çıkan suskun küçük burjuvalarsınız, sizin de içinizde insanlık var, ama sadece zoolojik olarak. İşte donuk ve ürkek gözlerinize bakıyorum ve aranızda ne kadar az sayıda cesur insan, ne kadar az sayıda onurlu insan olduğunu korkuyla görüyorum! Benim ülkem cesur insanları kıt bir ülkedir. Ama ülkem için kahramanların gerekeceği zaman tekrar gelecektir!"

Yirmi kadar adam konuşmacıya enselerini döndüler ve dışarı çıktılar. Konuşmacı ise konuşmasına devam ediyordu:

"İyi ve diri bir insan her zaman bir şeylerin peşindedir, bir şeyler arar. Oysa siz, sessiz, sakin ve hareketsiz, tam size emredildiği gibi yaşıyorsunuz. Yaşamaktan daralıyorsunuz, düşünmeye üşeniyorsunuz, hareket etmeye korkuyorsunuz. Çevrenizde, tıpkı bir yosmanın konuk odasındaki raflarda sıra sıra dizili biblolar gibi, kimsenin bir işine yaramayan yarı kokuşmuş gelenekler ve çeşitli yaşam kuralları var. Bütün bunlar elinizi oynatmanıza engel oluyor, ama bunların tümü sizin küçük putlarınız ve siz, bunlar elinizi kolunuzu bağlayan birer zincir olduğu halde bu putları alaşağı etmeyi göze alamıyorsunuz. Kırlardan esen rüzgâr inlerinizin küf kokan havasına yeni, taptaze kokular taşıdığında sizler yüreğinizin nezle olacağından korkarak bütün pencereleri kapatıyorsunuz. Huzursuzluktan hoşlanmazsınız, huzursuzluk sizi korkutur! Ama konuşmak için bir şeylere gereksinimimiz vardır, konuklarınızı bir şeylerle oyalamanız gerekmektedir ve eğlencelik bir şeyler almak için kilise kapısındaki dilenciler gibi ellerinizi edebiyata uzatırsınız. Sizin için edebiyat, yarı karanlık yaşamınıza katılan keskin bir baharattır; insanların kanları ve safralarıyla yazmaları hoşunuza gider, ama sadece hoşunuza gider. Ve edebiyat, göğsünüzde ne aşk, ne de nefret uyandırır, övgü ya da yergi çığlıklarından başka hiçbir şey yaratmaz. Sizler insan değil, izleyicisiniz, bir 'izleyici kitlesisiniz'; bir anda yaşamdan yok olsanız yaşam yerinden oynamaz; topunuz yerin dibine batsanız dünyada hiçbir şey değişmez."

"Sizler stoacısınız, çünkü hepiniz birer kölesiniz. Döverler, ağzınızı açmazsınız, hakaret ederler, gülümsersiniz. Siz ancak karılarınız sofraya tatsız tuzsuz bir yemek koyduklarında onlara öfkelenirsiniz, ancak yaşamın nimetlerine karşı duyduğunuz açgözlülük yüzünden, ancak birbirinizi kıs-

kanmak yüzünden ve çektiğiniz hazımsızlık yüzünden acı çekersiniz. Çizmeniz ayağınızı sıktığı zaman 'Ah, Şopenhauer ne kadar da haklıymış!' diye inlersiniz. 'Özgürlük' çığlığı duyduğunuzdaysa kendi kendinize 'Ona ne sanki Hekabe'*den?' diye düşünürsünüz. Topunuzun canı cehenneme! Ne kadar zavallı, ne kadar iğrenç insanlar olduğunuzu, aranızda yaşamanın ne kadar korkunç, ne kadar ağır bir şey olduğunu keşke bilseydiniz! Size, 'Yaşam korkunçtur, yaşam iç karartıcıdır, her yanından kan sızdırır,' diyorlar. Yaşamınızın bayağı ve sıkıcı bir yaşam olduğuna inanmıyorsunuz ve size bu bayağılığın öldürücülüğünü ve korkunçluğunu işaret ettiklerinde de yalnızca bir tek şeyle, bunun güzel ifade edilip edilmediğiyle ilgilenerek hiç istifinizi bozmuyorsunuz. Siz, çamura batmış estetikçiler, keşke en kısa zamanda o çamurun içinde boğulsanız!"

"İzleyici kitlesi" giderek eriyordu. Bu kitle öyle uzun konuşmalardan hoşlanmaz. Şeytansa gevrek gevrek gülüyordu. O, bütün bunların bedelini başından beri biliyordu. Ancak görevini yerine getirme duygusuna kendini kaptırmış olan konuşmacı, hiçbir şeyin farkında değildi.

"Yaşam, yaşamın yüreğini arayan ama bulamayan, her şeyi bilmek isteyen ama bilemeyen, güçlü olmak isteyen ama zayıflığının üstesinden gelebilecek güçte olmayan insan hakkında bir kahramanlık şiiridir. Gerçek hakkında, adalet hakkında, dünyadaki tüm insanları gururlu, özgür ve güzel insanlar olarak görme arzusu hakkında bir şeyler işitmiş miydiniz?.. Siz sadece karnınızın tok olmasını, sıcak bir yerde yaşamayı, aşk görüntüsü altında kadınların ırzına geçmeyi, onların ahlakını bozmayı istersiniz, siz rahat, huzurlu, sakin yaşamak istersiniz, işte sizin mutluluğunuz budur! Daha fazla mutlu olma isteğiniz ise beş kapiklik bir şeyi bedavaya alma isteğidir. Mutluluk, kaslı ve güçlü ellerle

* Hekabe: Troya kralı Priamos'un karısı –ç.n.

yakalanır, oysa sizler korkak, zayıf, kavruk insanlarsınız, birinin yardımı olmadan sinek bile yakalayamazsınız, hatta sineklerle ancak 'Sineklere Ölüm!' yazılı pankartlar kullanarak mücadele edebilirsiniz. Sineklere acıyorum. Vızıldarlar ve insanı uyutmazlar, ama sizin için bir kâğıda, belki de okuyunca rahatınız kaçar diye 'Sineklere Ölüm!' yazısını seve seve yazardım. Haklı olmadığımı görüyorum: Burada rahat değilsiniz. Ailenizi geçindirmek için maaşınız yetmediği zaman ya da karılarınız sizinle birlikte yaşamaktan sıkılıp size ihanet ettiği zaman huzurunuz kaçtığında sızlanır, felsefe yaparsınız, maaşlarınıza zam alamadığınız ya da kendinize bir sevgili bulamadığınız sürece yaşam size iğrenç ve zor gelir. Ve yaşamı yaşlılara özgü homurdanmalarla, iğrenç düş kırıklığı gıcırtılarıyla, yakınmalarınızla doldururken gencecik yavrularınızın ruhlarını da zehirlersiniz. Çocuklarınızın düşüncelerini yaşamın ıvır zıvırları, bayağılıkları üzerinde durdurursunuz ve onların düşünceleri, odun kesmekte kullanılan bir kılıç gibi körleşir. Sonra tanımadığınız yaşam hakkında sizin anlattığınız öykülerden yorgun düşmüş olan çocuklarınız da artık yürünmekten iyice aşınmış keçiyollarında yürümeye başlarlar. Yürürler ve sıcak bir yaşam, sessiz bir yaşam, rahat bir yaşam ararlar, bu yaşamı bulurlar ve babalarını örnek alarak ağır ağır yaşarlar. Onlar, eski bir binadaki çatlağa sürülmüş taze badana gibidirler. Bu ağır ve pis bina, tepeden tırnağa ezdiği insanların kanına bulanmıştır. Köhnelikten sallanmaktadır, yakında yıkılacağını sezmektedir ve kendisini gürültüyle yıkacak olan sarsıntıyı korku içinde beklemektedir. Bu sarsıntı için gerekli güçler artık olgunlaşmakta, büyümekte, kendilerini zor zaptetmekte ve bazen orada, bazen burada sabırsızlık ateşiyle yanıp tutuşmaktadırlar. Onlar gelecek, o zaman bu eski bina zangırdamaya başlayacak, tepenize çökecek ve sizi ezecektir. Bu ölümü hak etmenizin tek nedeni hiçbir şey yapmamış olmanızdır. Ama yaşamda kusursuz insan yoktur!"

"İzleyici kitlesi" çok azalmıştı. Bir kısmı yazara üzüntüyle bakıyordu; öykülerini severek okuyan okurlar, şimdi konuşmasını kederle dinliyorlardı, çünkü bu konuşmada estetik olan hiçbir şey yoktu. Bazıları alay ederek bakıyordu. Herkes sıkılmıştı ve kimse üstüne bir şey alınmamıştı. İşte bir delikanlı kaşlarını çatmış öfkeyle bağırıyordu:

"Bunların hepsi laf! Söyler misiniz programınız nedir?"

Saygıdeğer bir beyefendiyse iç çekerek şöyle diyordu:

"Eh, ben de gençliğimde romantiktim!"

Siyah elbiseli bir hanımefendi soruyordu:

"Ne oluyor, kadınlara da mı dil uzatıyor?"

Şeytan gülüyordu...

"Size bir şey daha söylemem gerek, mutsuz olmayı çok seviyorsunuz! Bunu mahsus yaptığınızı sanıyorum; birbirinize karşı saygı ve sevgi gösteremiyorsunuz, işte bu yüzden kendinize karşı bir acıma ve sevgi duygusu yaratmak için kasten mutsuz oluyorsunuz: Bir araba tekerleğinin altında ayağı ezilen küçük bir köpekle aynı amaç için birbirinize verebileceğiniz ucuz hayaller. Keşke içinizde yaşama karşı sağlıklı ve sağlam bir sevgi duygusu olsaydı!.. Ama siz yaşamı sevmezsiniz, ondan korkarsınız, ondan tıpkı hırsızlar gibi küçük küçük parçalar koparırsınız. Uslu insanlar! Zavallı dilenciler! Keşke başınıza sizi tedirgin edecek daha büyük felaketler gelseydi, canlanmanız için Tanrı size kaygılanacak çok şey verseydi!"

Konuşmacının önünde duran üç kişiden biri bu sözlerden alındı ve:

"Hepimiz öyle değiliz, Allah kahretsin! Adil değil bu," dedi.

"Beyler, benden adalet beklemeyin. Adalet yaşamda da yok, evet şimdilik yok. Sizin gibilerin arasında adalet nasıl doğabilir? Hepiniz de aynı ölçüde kötüsünüz. Siz bir toplumsunuz, sizleri iyiler ve kötüler diye nasıl ikiye ayırabili-

riz? Hepiniz gençliğinizde okulda bilgiler edindiniz, hepinize de aynı şeyler öğretildi. İyi şeyler öğrendiğinizi sanıyorum. Benim, insanın insana düşmanlığının, yaşama karşı tutkusuzca bir yaklaşımın, sıcak yerlere gitme hevesinin ve benzeri şeylerin öğretilebileceği bir üniversite tasavvur etmem çok zor. Nedense hep üniversitede bunları öğretmediklerini, ama sizler yaşama adım attığınızda yaşamda var olan bütün bu pisliklerin de sırf siz geldiniz diye eksilmeyeceğini düşünmüşümdür. Sizlerin yaşama yeni kötülükler getireceğinize inanmıyorum, böyle bir sav da ileri sürmeyeceğim. Sadece şunu biliyorum ki, yirmi beş yıl içinde mülkiyeti reddedeceksiniz, otuz beş yıl içinde de kendi evleriniz olacak. Kendinizi geçindirmek için çalışmayı becerebildiğinizi biliyorum, ama 'Yaşam için ne yaptınız?' diye soruyorum. Hepiniz de aynı soğuk duygular içindesiniz, hatta aranızdan bazıları, 'Çevremizde ne kadar çok pislik var!' diye ateşli laflar ediyorlar. Bu pislikleri yok etmeye çalışıyor musunuz? Onları kapı dışarı ediyor musunuz? Hayır, ama içinizden en iyilerin bile bu pisliklerden iğrenerek saklandıklarını gördüm. Temiz olma isteği kötü bir istek değildir, ama şerefli bir insan pislikten korkmaz. Elimizi vicdanımıza koyup konuşacak olursak, yaşamımızın bu derece kirlenmesinde hepimizin aynı ölçüde suçu vardır. Dünyada haklı olan yoktur, henüz yoktur! Güç karşısındaki bu köleliğiniz nereden geliyor? Postlarınızın bütün kalması için böyle köleler gibi korkmayı nerede öğrendiniz? İddia ediyorum, her adımda göze çarpan bütün bu alçakça ve iğrenç şeyler, her yanımızda bu kadar canlı, bu kadar güçlü ve bu kadar parlak çiçekler açıyorsa, bunun tek nedeni, sizin postlarınızdan duyduğunuz korku ve kölece duygularınızdır. Yaşamın bu derece rezil bir durumda olmasından hepimiz aynı derecede kabahatliyiz. Ve eğer ilenmelerin gücüne inansaydım, hepinize birden ilenirdim, ama ben başka bir

şeye inanıyorum, yakında başka, farklı insanların, cesur, onurlu ve güçlü insanların geleceğine inanıyorum, çok yakında!.."

"Hadi yeter artık," dedi şeytan gülümseyerek.

Kahramanım çevresine göz gezdirdi, karşısında ve çevresinde bir tek kişi bile kalmamıştı.

"Garip," dedi, "nereye kayboldular? Daha sözümü bitirmemiştim!.."

"Senin sözlerinin ateşiyle kavruldular! Tavandaki isi görüyor musun? İşte onlardan kalan! Gidelim hadi!"

Daha sonra kahramanımın başına neler geldi bilmiyorum, bu öyküye bir son uydurmak istemiyorum, bu sonda iyi şeyler olabileceğini de sanmıyorum. Ancak emin olduğum bir şey var: Bir yazarın çok sayıda hayranı olması iyi bir şey değildir. Ve "izleyici kitlesi"yle işi olan her insan çevresindeki havayı "gerçek" fenolü kullanarak dezenfekte etmelidir. İşte bütün mesele budur!

1901

KÖRLER ÜZERİNE TÜRKÜ

Bir yaz akşamı, kentin kenar mahallelerinde, eskilikten yıkılmaya yüz tutmuş küçücük evlerin arasında, eğri büğrü, dar sokaklarda dolaşırken bir meyhanenin açık kapısından içeri bakmış ve içerde bir sürü insan bulunduğunu, ama bu insanların sessizce oturduklarını görmüştüm.

Döşemesi çarpılmış, tavanı bel vermiş küçük bir odadan oluşan meyhaneye şöyle bir göz gezdirip, alacakaranlıkta saçı başı darmadağınık kafaları, kuşaksız basma gömlekleri, çıplak ayakları ve paramparça ayakkabıları incelemiş ve bir köşede, küçük bir masanın çevresinde, beş ya da altı kişinin sıkışık bir küme halinde oturduğunu görmüştüm. İçlerinden biri, kısık bir sesle konuşuyordu:

"Bizim oralarda bir kavak ağacı vardır, böyle sizinkiler gibi değil, ikonanın önündeki mum gibi dümdüzdür..."

Eşikten içeri adım attım. İki adam bana şöyle bir baktılar ve hiçbir şey söylemeden sesin geldiği yana döndüler. Tezgâhın arkasında oturan yaşlı meyhaneci beni buyur etmek için gürültü etmeden ayağa kalktı; ben de alçak sesle bir şişe bira istedim...

"Bizim oralarda her şey çok başka, her şey çok şirindir... yalnız yoksulluk tıpkı buradaki gibi..."

"O her yerde aynı..." dedi başka bir ses.

Pencerenin yanındaki bir masaya oturarak insanlara ve insanların kafalarının üstünden kavaklar hakkında konuşanın yüzüne baktım. Ben de kavak ağacını severim. Kavaklar nasıl dümdüz, nasıl gururlu yükselirler göğe.

Kavaklar hakkında konuşan bir kadındı. Kadın biraz içki-

liydi; kalın dudaklarında, aklına iyi bir şey gelmiş bir insanın biraz alık ve hüzünlü gülümsemesi vardı. Bu iriyarı ve şişman kadın göğsünün bütün ağırlığıyla masaya abanmış, gözlerini yummuş, kafasını kederli kederli sallayarak konuşuyordu:

"Vatanından başka hiçbir yer insanın hoşuna gitmiyor..."

"Ekmek nerdeyse yoksulun vatanı orasıdır..." dedi bu kez ince bir ses.

Kadının karşısında oturan adam bir kadehe votka doldurdu ve kadının önüne doğru sürdü...

"İç!"

Uzun boylu, zayıf, siyah saçları kafasının üstünde bir şapka gibi duran, yakası düğmesiz yırtık gömlekli bir adamdı bu. Adamın gözleri iriydi. Gözlerini huzursuzca döndürüyor, durmadan siyah, gür ve dağınık sakalını sıvazlıyordu. Onun yanında asker bıyıklı, başındaki şapkadan fırıncı olduğu kestirilen tıknaz, kızıl saçlı bir delikanlı oturuyordu. Kadının karşısında oturan üçüncü kişi, benim de tanıdığım tenekeci Yuşka'ydı. Yuşka çok içmişti ve donuk gözbebeklerinin üstüne ağır ağır inen kirpiklerinin arasından boş gözlerle kadına bakarak uyukluyordu. Arada bir oltaya yakalanmış balık gibi ağzını açıyor ve:

"Ukraynalı... iç! Hadi... iç!" diye mırıldanıyordu.

Geri kalanlar, –bunlar altı kişi kadardı– alacakaranlıkta, tütün dumanının bulutları içinde yüzüyor gibiydiler. Hepsi de kımıldamadan oturuyor, hiç konuşmadan votka ve bira içiyorlardı; arada sırada içlerinden biri havaya bir söz atıyor ve bu söz, küçük bir kuş gibi, odanın bir köşesinden öbür köşesine sessizce uçuyordu.

"Panayıra geliyorsun, körler şarkı söylüyorlar!" diye anlatıyordu kadın. "Onları dinlemek çok hoş! Çok..."

Karşımda, öbür pencerenin önündeki masada yüzü diyakoza benzeyen bir adam oturuyordu. Adamın uzun saçları, omuzlarına ve hafif kambur sırtına düşüyor, bölük bölük kızıl sakalı geniş bir yelpaze halinde göğsüne dökülüyordu. Bir saç yığınının arasında kalan suratı biçimsiz şekilde ufak gö-

rünüyordu. Sırtında buruşuk siyah bir redingot, aynı şekilde her yanı buruşuk ve leke içinde kolalı bir gömlek vardı. Sakalının altından çözülmüş kravatının ucu uzanıyordu. Sol gözü mor bir şişle kapanmıştı, sağ gözüyle de hiç gözünü ayırmadan kadına bakıyordu.

"Ben oralarda bulundum!" dedi birden boğuk, kükrer gibi bir sesle ve kocaman elinin içiyle masaya vurdu. Herkes başını çevirdi ve kadın, kafasını yukarı kaldırıp boynunu adama doğru uzattı.

"Kiev'de... Belaya Tserkov'da... ve daha birçok kentte bulundum... adlarını bile hatırlamıyorum şimdi. Anlattığın her şeyi gördüm, biliyorum. Dniyepr... Akmaya devam et, benim engin Dniyepr'im! Opera korosundayken bunu ben söylerdim..."

Adamın sesi, yeraltından gelen bir gümbürtü gibi meyhaneyi doldurdu, havayla birleşerek insanların göğüslerine saldırdı. Benim göğsüme de bu iç karartıcı, bu umutsuz sesin ağırlığı çöktü.

"Gel yanıma otur, kadın, bira ısmarlayayım sana..."

Kara kuru adam ayağa kalktı ve:

"Olmaz!" dedi. "Ben ısmarlıyorum..."

"Tamam, fark etmez. Sen veya ben, ne fark eder?"

"İç Ukraynalı!" diye inledi tenekeci.

Kadın, gözü yaralı adama şefkatle baktı ve:

"Oralara gittiyseniz, bilirsiniz..." dedi.

"Aptal bir adamın yüreği, kırık bir kaba benzer ve içinde hiçbir bilgiyi tutamaz, hanım... Bunu Sirahov'un oğlu Yusus söylemiş... Şarkı söylemeyi bilir misin? Sana bir yirmi kapiklik veririm."

Adam, elini sokup pantolonunun ceplerini ağır ağır karıştırdı.

"Siz olmasanız da para verecek biri çıkar!" diye bağırdı huzursuz bakışlı kara adam küçümseme ve kırgınlıkla.

"Fark etmez! Hiç fark etmez... Sen, ben, o... hepimiz de Kudüs yolunda, çöldeki eşek boku gibiyiz..."

Kızıl saçlı köylü, filozofa tehdit eder gibi baktı, cebinden bir kese çıkarıp havada salladı. Paralar şıngırdadı.

"Gördün mü?" diye sordu kızıl saçlı adam ve kesesini tekrar cebine soktu.

Kadın gözlerini kapadı ve başını sallayıp konuşmaya başladı:

"Bak, işte şimdi gözlerimin önünde canlandı... Yolun kenarına, yere oturacaksın, güneş kafanı yakacak, rüzgâr toz toprağa bulayacak..."

"Ya öyle, hatırlıyorum!" dedi gözü yaralı adam, sanki çekiçle bir yere vuruluyormuş gibi bir sesle.

"İnsanlar kazıklardan oluşan çite benzer bir daire oluşturuyorlar... Ve körler şarkı söylüyorlar..."

Kadının geniş göğsünden yoğun, titreyen bir ses fışkırdı:

"A-na-a-cı-ğı-ım!.."

"Vay canına!" diye haykırdı eski opera koristi, eliyle masaya bir kez daha vurarak.

"Lütfen engel olmayınız!" diye bağırdı kara mujik öfkeyle. "Ben de bir şarkıcıyım. Sesim, sizin öküz böğürtüsüne benzeyen sesiniz gibi olmasa da her zaman kendimi gösterebilirim..."

"Salak!" dedi öküz sesli adam. "Ne kızıyorsun? Yoksa bilmiyor musun, bir aptalın sözü, yola düşmüş yük gibidir ve aptalların yürekleri ağızlarında, akıllıların ağızları ise yüreklerindedir..."

Kızıl saçlıyla arkadaşı birbirlerine göz kırptılar, kızıl saçlı arkadaşını dirseğiyle dürttü ve gömleğinin kollarını sıvadı, kara ve zayıf adamsa dişlerini ve yumruklarını sıktı. Ancak köşeden ince bir ses duyuldu:

"Beyefendi, eğer okumuş bir adamsanız, insanların zevklerine engel olmayınız... Güzel sözler söylüyorsunuz, arkasından da küfrediyorsunuz... yakışık almıyor!"

Kadın gözlerini açtı, derin bir iç çekip gözlerini yeniden kapattı. Sonra başını geriye atıp, bir elini göğsüne koydu,

büyük bakır bir borudan çıkan böğürtü gibi alçak ve güçlü bir sesle şarkı söylemeye başladı:

Oy, acıyın zavallı körlere...
Çalışamayız bizler...
Görmez gözlerimiz...

Meyhanedeki herkes yatışmıştı. Kara adam oturmuş ve tekdüze ezginin temposuna uyarak elini sallamaya başlamıştı. Kızıl saçlının yüzü ciddileşmişti. Kibirli kibirli çevresine bakıyor ve parmağını yukarı doğru kaldırmış:

"Ş-ş-şt!.." diyordu.

Ama buna gerek yoktu. Herkes, güneşe sırtını vermiş ısınan tiridi çıkmış ihtiyarlar gibi kımıldamadan oturuyordu. Redingotlu adam boynunu uzatmış, kulağını kadının sesine vermiş, dikkat kesilerek olduğu yerde donup kalmıştı. Adamın bir gözü alacakaranlıkta, büyük ve sönmeye yüz tutmuş kömür parçası gibi kara görünüyordu bana, öteki gözü ise ufaktı ve büyük bir dikkatle, canlı bir biçimde parlıyordu.

Oy-oy, görmüyorlar Tanrı'nın ışığını...
Oy-oy, görmüyorlar parlayan güneşi...
Acıyın zavallı körlere...

Şarkının motifi hıçkırık gibi tekdüzeydi. Bu motifte belki de yalnızca iki nota vardı, yalnızca iki. Bu notalar, uzun, demir bir testerenin dişleri gibi ezginin içine yerleşmişti, ancak bu dişlerin tekdüze hareketi sonucunda keskin bir acıyla yürek parçalayan bir müzik ortaya çıkıyordu.

Acıyın Tanrı'nın kullarına...

Şarkının seslerinde, güneşi görmek isteyen ama göremeyen, çaresizce başını sallayarak acı acı inleyen bir insanın katlanılmaz acısı vardı.

Oy-oy, nereye gidelim, gözümüz görmeden...

Kadının sesi, karanlığa mahkûm bir insanın acı veren ağlayışını çok iyi aktarıyordu. Şarkının sözleri yuvarlak sözlerdi

ve içlerinde yatan duygunun gücünü ve ıstırabını ifade etme çabası yüzünden hastalıklı bir biçimde titreşiyordu. Meyhane sessizdi. Kadının koyu sesi, tüm odayı dolduruyor, meyhanede oturan bütün insanların üzerine katran gibi dökülüyor, geniş ve titrek bir dere gibi açık pencereden sokağa akıyordu.

İnsanların eğik başlarına, şarkının ve alacakaranlığın sardığı gövdelerine, pencereden de gökyüzüne bakıyordum. Güneş batmıştı ve gökyüzü, batıda kızıl çiçeklerle bezenmişti. Tuhaf çizgilerden oluşan ve kanatları açık kocaman bir kuşa benzeyen bir bulut gurubun alevleri içinde eriyordu. Ufkun erguvan renkli perdesi üzerinde, kara kara ağaçlar düzgün desenler oluşturmuştu, kuşa benzeyen bulut, bu ağaçların dallarına doğru iniyor gibiydi. Tarlalar sessiz ve ıssızdı. Toprağa iyice gömülmekte olan güneşin sağında ve solunda belli belirsiz ortaya çıkan saydam gölgeler kayıyordu toprağın üzerinde yalnızca. Kadının boğuk ve titreyen sesi, suyun bir kabı doldurması gibi içimi dolduruyordu ve galiba ötekiler de kendilerini aynı şekilde hıçkıran seslerle dolu hissediyorlardı. Herkes kımıldamadan oturuyor, hiç kimse konuşmuyordu. Yalnızca bir kez sarhoş Yuşka'nın "Bu kadın neden uluyor?" diyen kısık sesi işitildi.

Ama Yuşka'nın sesi de tıpkı bir taşın, düştüğü anda çıkarttığı sesin bile zar zor duyulduğu derin bir nehre düşüşü gibi, şarkının içinde boğulup gitti.

Oy-oy, kutsal Meryem Ana...
Oy-oy, neden cezalandırdın bizi?

Kadın, şarkısının temposuna uygun bir biçimde başını sallayarak şarkı söylüyordu. Dua eder gibiydi ve göğsüne koyduğu elinin parmaklarını öyle oynatıyordu ki, sanki bu parmaklarla insanların göremediği, yüreğinin içinde sımsıkı gerilmiş birtakım tellere dokunuyordu.

Kızıl saçlı mujiğin elini kadına doğru uzattığını ve kadının önüne büyük bir beş kapiklik koyduğunu gördüm. Parayı koyup haç çıkardı.

Kadın, gözlerini açmadan parayı eliyle yokladı, parmaklarının arasına aldı, sessizce masaya vurdu, sonra aldığı yere bıraktı. Kızıl saçlı iç çekti, kımıldadı ve tekrar başını eğdi.

Meyhanenin içindeki alacakaranlık giderek artıyordu, körlerle ilgili şarkıdaki seslerin gücü de büyüyordu. Bu şarkı içimde garip, büyük ve tüyler ürpertici bir duygu uyandırmıştı. Herkese acıyordum, körlere de, gözleri görenlere de, kendime de. Yaşamımda gördüğüm her şey için acıyordum. Ben de bir şarkı söylemek istiyordum ve göğe, dünyadan uzaklaşan güneşin kızıl yansısına bakarak, korku içinde, tekrar doğacak mı acaba diye düşünüyordum. Yine aynı şekilde tuhaf başka düşünceler de doğuyordu kafamda. Bu anlatılamayacak kadar hüzünlü şarkı vücudumun içinde titriyormuş gibiydi ve ben ondan başka hiçbir şey duymuyordum. Şarkı sanki çevredeki her şeyi sarmıştı ve meyhanedeki bütün insanlar ağlıyormuş gibi bir izlenim bırakıyordu.

İşte kadının sesine bir başka ses, onun sesinden daha da boğuk bir ses katılmaya başlamıştı. Bu yeni ses alçak perdeden, sözsüz, sadece seslerle söylüyordu ve bir gök gürültüsünün uzaktan gelen sesini andırıyordu. Kalın bas ses, havada kadife bir kuşak gibi dalgalanıyor, bu sesin etkisiyle pencerelerdeki camlar titreşiyordu; kadının söylediği sözler, bu sese dayanıyor, ona dayanarak büyüyor ve ses, sözlere zemin oluşturuyordu. Şimdi havada sanki iki boru ötüyormuş gibi, borulardan büyük olanı, ezgi için fon oluşturuyor, daha küçük olan diğeri ise bu ezgiyi acıklı bir ağıt halinde, kederli sözlerle söylüyordu. Şarkıdaki seslerin azlığında insanın ruhunu kederle acıtacak derecede sıkıştıran garip, hüzünlü bir şey vardı...

Kör gözler ve kör bir ruh,
Oy-oy, ve gözlerde yaş yok ağlamak için...

"O-o-o!" diye karamsar bir yankı uğulduyordu havada.

Bu uğultuyu çıkaran, gözü yaralı, uzun saçlı adamdı. Oturduğu sandalyede öne eğilmiş, boynunu kadına doğru uzatmıştı. Saçları yanaklarına dökülmüş, bütün yüzünü ört-

müştü. Kravatının ucu, sanki adamın boynuna bir ilmek geçirilmiş gibi havada sallanıyordu.

Acıyın iyi insanlar...

sözleri meyhanede yakına yakına yayılıyordu.

"Yeter!" diye haykırdı kara adam, yumruğunu masaya vurarak.

"Kapa çeneni!" dedi gözü yaralı adam kükreyen bir sesle.

Kadın, galiba bu iki haykırmayı da duymamıştı. Gözlerini açmaksızın sürekli olarak parmaklarını göğsünde dolaştırıyor, kafasını sallıyor ve şarkısına devam ediyordu:

Yardım edin, Tanrı'ya inananlara...

"O-o-o!" diye arkasından tekrarlıyordu yankı.

Yerimden kalktım, biranın parasını masaya fırlattım, artık iyice karanlık ve benim için boğucu hale gelmiş olan meyhaneden hızlı adımlarla çıkıp kendimi dışarı attım ve gurubun yansılarının henüz etkisini yitirmediği ıssız tarlaların arasındaki yol boyunca yürümeye başladım...

Serin havayı açgözlülükle içime çekerek yürüyor, derin soluklar alıyor ve ilk yıldızları bekleyerek gökyüzüne bakıyordum.

İşte önümde geniş ve düz bir yol, güneşin battığı yere doğru uzanıyordu; yolun iki yanında yaşlı ve hüzünlü akağaçlar kıpırtısız duruyor ve sanki bir şeye kulak kabartıyorlardı; akağaçların tek bir dalı bile kımıldamıyordu. Bir gece kuşu hiç gürültü etmeden havada hızla uçtu. Kapkara gece kuşu, aynen anıların insan ruhunda ansızın belirivermesi gibi hiç fark edilmeden ortaya çıkmış ve alacakaranlık enginlerde yitip gitmişti.

Uzaklara gidiyordum, gün önümde sessizce batıyordu ve göğsümde boğuk bir yankı vardı:

Kör gözler ve kör bir ruh...
Yardım edin, Tanrı'ya inananlara...

1901

İLKBAHAR EZGİLERİ

Fantezi

Bahçede, odamın penceresinin ardındaki akasya ağacının çıplak dallarında serçeler seke seke dolaşıyor, cıvıldaşıyorlar. Komşu evin çatısının kenarında ise saygıdeğer bir karga oturuyor ve küçük külrengi kuşların konuşmalarını dinleyerek ciddi ciddi kafasını sallıyor. Güneş ışığını emmiş ılık hava, her bir sesi odama taşıyor. Derenin aceleci, hafif şırıltısını, dalların sessiz hışırtısını duyuyorum, penceremin kornişinde duran güvercinlerin neler kuğurduklarını anlıyorum ve havayla birlikte içime ilkbaharın müziği akıyor.

"Cik cik!" diyor yaşlı serçe arkadaşlarına dönerek. "İşte yeniden bahara erdik... öyle değil mi? Cik cik!"

"Ya-a, ya-a!" diye yanıtlıyor karga ciddi ciddi boynunu uzatarak.

Bu ağırbaşlı kuşu iyi tanırım: Her zaman kısa ve mutlaka olumlu konuşur. Doğuştan budala olan bu kuş, çoğu kargalar gibi yılgındır da. Ama toplum içinde çok iyi bir konumu vardır ve zavallı küçük kargalarla yaşlı güvercinler için her kış bir "hayırseverlik" yapar.

Serçeyi de tanırım. Dışardan bakınca düşüncesiz, hatta liberal görünürse de aslında akıllı bir kuştur. Karganın çevresinde saygıyla sıçrar, ama ruhunun derinlerinde karganın değerini çok iyi bilir ve onun hakkında açık saçık iki-üç hikâye anlatmaktan da asla vazgeçmez.

Pencerenin kornişindeyse fiyakalı, genç bir erkek güvercin, basit, sıradan bir dişi güvercini hararetle kandırmaya çalışıyor:

"Aşkımı benimle paylaşmayacak olursan düş kırıklığına uğrar, ölürüm."

"Biliyor musunuz hanımefendi, karabaşlı isketeler gelmiş!" diye haber veriyor serçe.

"Ya-a!" diye yanıtlıyor karga.

"Gelmişler, gürültü ediyorlar, oradan oraya uçuyor, cıvıldaşıp duruyorlar. Ne huzursuz kuşlar! Baştankaralar da onlarla birlikte geldiler... her zamanki gibi... he-he-he! Biliyor musunuz, dün 'Şekerim, ne diye uçup gittiniz?' diye içlerinden birine şaka yollu sordum. Küstahça bir yanıt verdi... Bu kuşlarda karşısındakinin rütbesine, unvanına ve toplumsal konumuna saygı denen şey hiç yok... Ben, saray kuşuyum..."

Ama tam bu sırada çatıdaki bacanın arkasından ansızın genç bir kuzgun belirdi ve alçak sesle tekmil verdi:

"Havayı, suyu ve toprağın altını işgal etmiş olan yaratıkların konuşmalarına, görevim gereği dikkatle kulak kabartarak ve bu yaratıkların hareketlerini gözümü ayırmadan izleyerek söz konusu karabaşlı isketelerin ilkbahardan bahsederek cıvıldaştıklarını ve doğanın yakın zamanda yenileneceği umutlarını söylemekten çekinmediklerini bildirmekten şeref duyarım."

"Cik cik!" diye haykırdı serçe, huzursuz bir biçimde muhbire bir göz atarak. Kargaysa iyi niyetle kafa salladı.

"İlkbahar geldi artık, hem ilk kez gelmiyor ki," dedi yaşlı serçe. "Tüm doğanın yenilenmesi konusuna gelince, bu... bu elbette hoş bir şey... eğer yönetimi elinde bulunduranların izniyle geliyorsa..."

"Ya-a!" dedi karga, sohbet arkadaşına dostça bir bakış attıktan sonra.

"Yukarda açıklananlara ek olarak söylemek zorundayım ki," diye devam etti kuzgun, "söz konusu karabaşlı isketeler susuzluklarını giderdikleri derelerin bulanık olmasından hoşnutsuzluklarını dile getiriyorlar ve hatta içlerinden bazıları özgürlük hayalleri kurmaya cüret ediyorlar..."

"Ah, onlar her zaman öyledir!" diye haykırdı yaşlı serçe. "Genç oldukları için, hiç de tehlikeli bir şey değil bu! Ben de bir zamanlar gençtim ve ben de o... onu... hayal ederdim."

"Neyi?"

"A... an... an-an-ana..."

"Anayasayı mı?"

"Yalnızca hayal ederdim! Yalnızca hayal, efendim! Pek tabii ki, pek alçakgönüllüce hayal ederdim... Ama sonradan geçti hepsi, başka bir 'o', daha gerçekçi bir 'o' ortaya çıktı... he-he-he! Hem biliyor musunuz, belki de daha güzel, bir serçe için daha gerekli bir 'o'... he-he..."

"E-hm!" Saygı uyandıran bir ıhlama işitildi. Ihlamur ağacının dallarında gerçek anlamda sivil bir şakrak kuşu belirdi, diğer kuşlarla lütfedermiş gibi selamlaştı ve gıcır gıcır sesiyle:

"E, farkında mısınız, baylar," dedi, "havada bir koku var, ee..."

"İlkbahar havası, efendimiz," dedi serçe. Karga ise başını baygın baygın yana eğdi ve koyun melemesi gibi tatlı bir sesle:

"Ya-a!" dedi.

"E-evet... Dün vint oynarken saygın bir aileden gelen bir puhu kuşu da bana aynı şeyi söylemiş, 'Bir şey kokuyor...' demişti. Ben de 'Koklayalım, anlarız!' diye karşılık vermiştim. Akıllıca, bir yanıt değil mi?"

"Aynen öyle, efendimiz! Son derece akıllıca!" diye saygılı bir biçimde onayladı yaşlı serçe. "Her zaman beklemek gerekir, efendimiz... Ağırbaşlı bir kuş her zaman bekler..."

Bahçede, karların eridiği yere gökten bir tarlakuşu indi ve burada kaygıyla koşarak mırıldanmaya başladı:

"Sonra şafak, gece gökteki yıldızları tatlı bir gülümsemeyle söndürecek, gecenin rengi solacak, gece titreyecek ve ağır bir perde halindeki gecenin karanlığı güneş vurmuş buz gibi eriyip gidecek. Umutlarla dolu yürek, güneşi, sabahı, ışığı ve özgürlüğü karşılarken öyle rahat, öyle tatlı soluk alacak ki!"

"Bu da ne kuşu böyle?" diye sordu şakrak kuşu gözlerini kısarak.

"Tarlakuşu efendimiz!" dedi kuzgun bacanın arkasından sert bir ifadeyle.

"Şairdir, efendimiz!" diye ekledi serçe hoşgörüyle.

Şakrak kuşu şaire göz ucuyla baktı ve gıcırtılı sesiyle:

"Hmm... Ne kadar da gri... alçak! Orada güneş, özgürlük falan gibi bir şeyler söyledi galiba, ha?"

"Aynen öyle, efendimiz!" diye doğruladı kuzgun. "Gençlerin yüreklerinde aslı esası olmayan umutlar uyandırmaya çalışıyor, efendimiz!"

"Ayıp ve... aptalca!"

"Tamamen doğru, efendimiz," dedi yaşlı serçe, "aptalca! Efendimiz, özgürlük, belirsiz ve nasıl derler, anlaşılması zor bir şeydir..."

"Ama, yanılmıyorsam eğer, galiba siz de özgürlük çağrısı yapmıştınız?"

"Ya-a!" diye bir çığlık attı karga birden.

Serçe biraz bozuldu.

"Gerçekten, bir kez yapmıştım, efendimiz... ama hafifletici nedenler vardı..."

"Nasıl yani?"

"Bir öğle yemeğinden sonra, efendimiz! Etki altında... şey yani şarap buğularının baskısı altında... Hem sınırlı bir çağrıda bulunmuştum, efendimiz!"

"Nasıl yani?"

"Sessizce 'Yaşasın özgürlük' demiştim ve hemen yüksek sesle 'yasalar çerçevesinde' diye de eklemiştim."

Şakrak kuşu kuzguna baktı.

"Aynen öyle, efendimiz!" diye yanıtladı kuzgun.

"Efendimiz, ben yaşlı bir serçe olarak özgürlük konusunda ciddi bir davranış göstermeyi kendime yediremem, çünkü bu konunun benim de hizmet etmekten şeref duyduğum bakanlık tarafından ele alınan konular arasında bir önemi yoktur."

"Ya-a!" diye karga yeniden bağırdı.

Karga için neyi onayladığı fark etmiyordu.

Sokakta ise derecikler akıyor ve yakın bir gelecekte, yollarının sonunda dökülecekleri nehir üzerine sessiz bir şarkı mırıldanıyorlardı:

"Geniş, hızlı dalgalar bizi alacak, kucaklayacak, kendileriyle birlikte denize götürecekler ve kızgın güneşin ışınları bizi belki de yeniden göğe yükseltecek, sonra bir gece gökten tekrar serin bir çiy tanesi olarak, kar ya da yağmur olarak toprağa düşeceğiz."

Güneş, ilkbaharın görkemli, sevecen güneşi, parlak gökyüzünde sevgiyle dolu, yaratıcılık tutkusuyla alev alev yanan bir tanrının gülümsemesiyle gülümsüyor.

Bahçenin bir köşesindeki yaşlı ıhlamur ağacının dallarında bir karabaşlı iskete sürüsü oturuyor ve içlerinden biri, bir yerlerde kulağına çalınan fırtınakuşu üzerine bir şarkıyı coşkuyla şakıyarak arkadaşlarına anlatıyor.

1901

Fırtına Kuşunun Türküsü

Rüzgâr, ak köpüklerle kaplı denizin üstünde kara bulutları topluyor. Kara bir şimşeği andıran fırtınakuşu, bulutlar ile denizin arasında gururla süzülüyor.

Bazen kanadıyla dalgalara dokunarak, bazen ok gibi bulutlara yükselerek çığlıklar atıyor ve bulutlar, kuşun yürekli çığlığında bir sevinç işitiyorlar.

Bu çığlıkta fırtınaya susamışlık var! Öfkenin gücünü, tutkunun alevini ve zafer inancını işitiyor bulutlar bu çığlıkta.

Fırtınanın yaklaştığını sezen martılar inliyor, denizin üstünde kendilerini oradan oraya atıyorlar, fırtına öncesinde korkularını denizin dibine gizlemeye hazırlar.

Dalgıçkuşları da inliyorlar. Bir meydan savaşından ne zevk alınabileceğine akıl erdiremiyorlar dalgıçkuşları; çünkü çarpışmanın gümbürtüsü onları korkutuyor. Aptal bir penguen, yağlı gövdesini ürkek ürkek kayaların arasına saklıyor... Sadece gururlu fırtınakuşu köpüklerden bembeyaz olmuş denizin üstünde cesurca, özgürce süzülüyor!

Bulutlar, daha da kararıp alçalarak denizin üstüne iniyor, dalgalar hem şarkı söylüyor hem de gök gürültüsünü karşılamak istercesine yükseklere uzanıyor.

Gök gürültüsü kopuyor. Dalgalar, rüzgârla tartışarak

öfke köpüğü içinde inliyor. İşte rüzgâr, sıra sıra gelen dalgaları güçlü kollarıyla kucaklıyor ve vahşice bir öfke içinde kaldırıp bütün gücüyle kayalıklara fırlatıyor, dalgaları zümrüt yeşili damlacıklar halinde paramparça ediyor.

Fırtınakuşu, kara bir şimşek benzeri, çığlık çığlığa süzülüyor, bulutları ok gibi deliyor, dalgaların köpüklerine kanadıyla dokunuyor.

Bakın bir şeytan gibi, gururlu, kara bir fırtına şeytanı gibi oradan oraya uçuyor, hem gülüyor, hem ağlıyor... Kara bulutlarla alay ederek gülüyor, sevincinden hüngür hüngür ağlıyor!

İyi yürekli şeytan, gök gürültüsünün öfkeli sesinde çoktandır bir yorgunluk duyumsuyor, kara bulutların güneşi saklamadığından emin. Hayır, hayır, saklamıyorlar!

Rüzgâr uğulduyor... Gök gürlüyor...

Bulut öbekleri dipsiz denizin üstünde mavi bir alevle yanıyor. Deniz, şimşeklerin oklarını yakalıyor ve girdaplarında söndürüyor. Bu şimşeklerin yansıları ateşten yılanlar gibi denizin içinde kıvrım kıvrım kıvrılıyor.

"Fırtına! Yakında fırtına kopacak!"

Yürekli fırtınakuşu, öfkeyle kükreyen denizin üstünde, şimşeklerin arasında gururla süzülüyor. Zaferin müjdecisi ara ara haykırıyor:

"Fırtına daha güçlü patlasın!.."

1901

POGROM *

Haziran ayının sıcak bir günüydü. Sabahtan beri nehir kıyısında çalışıyor, yassı dipli bir kayığı ziftliyordum. Vakit öğleye yaklaştığı sırada arkamdaki büyükçe köyün içinde bir yerde kulakları sağır eden öfkeli bir gürültü koptu, sanki aç boğalar böğürmeye başlamıştı. Karnım acıkmıştı, bir an evvel işi bitirmek istiyordum. Uzaktan gelen bu gürültüyü ilk önce önemsemedim, ama her geçen saniyeyle birlikte gürültü, yangın başladığında dumanın büyümesi gibi, giderek artıyordu.

Köyün üstündeki kızgın havada donuk bir toz bulutu asılıydı. Köyden yana baktım, çeşit çeşit seslerin yerden tozla birlikte yükselerek havayı doldurduğunu görüyordum sanki. Toz giderek yoğunlaşıyordu, sesler yükseliyor ve çeşitleniyor, hava sarsılıyor ve havayla birlikte kötü bir şeyler olduğunu sezen yüreğim de titriyordu...

İşi bırakıp kumsalı tırmanarak çıktım. İnsanların, evlerin kapılarından dışarı uğradıklarını, yol boyunca köyün içine doğru koştuklarını, onların ardından da köpeklerin ve çocukların seğirttiklerini, korkuya kapılmış güvercinlerin insanların kafalarının üstünde uçuştuklarını, tavuklarınsa

* Pogrom: Ani ve kışkırtılmamış baskın demektir, Çarlık Rusyasının son on yılında yaygın olan, Yahudi yerleşmelerine yapılan saldırılara verilen addır. Daha yaygın olarak Yahudi topluluğuna yapılan herhangi bir şiddetli tecavüz anlamında kullanılır –ç.n.

ayak altında kendilerini oradan oraya attıklarını gördüm. Genel panik havasına kapılarak ben de koşmaya başladım.

"Yelizavetinskaya'da kavga var!" diye bağırdı biri.

Bir arabacı, koşanların karşı yönünden, atı dizginlerle kudurmuş gibi kırbaçlayarak toprak yolda hızla ilerliyor ve avaz avaz bağırıyordu:

"Bizimkileri dövüyorlar! Hey kancacılar!"

Dar bir ara sokağa saptım ve durdum. Bir insan kalabalığı vücutlarıyla sokağı öylesine doldurmuştu ki, sokak, tıka basa dolu bir tahıl çuvalına benziyordu. İlerde, biraz daha uzakta insanların bağırış çağırışları duyuluyor, camlar şangırdıyor, ağır vuruş sesleri geliyor, bir şeyler çatırdıyor, düşüyordu. Sesler, sonbahar bulutları gibi üst üste yığılıyor, ağır bir yağmur bulutu gibi havada dolaşıyordu.

Saygın görünüşlü, temiz yüzlü bir ihtiyar, sesinde bir sevinçle:

"Yahudileri dövüyorlar!" dedi. Küçük, kupkuru ellerini iyice ovuşturarak ekledi:

"Onlara da öylesi gerekir zaten!"

Gürültünün insanı kışkırtan çekici gücüne kapılarak kendime yol açа açа ilerliyordum. Bu korkunç gürültünün kendine doğru çektiği tek ben değildim; bir bataklık gibi herkesi içine çekiyordu. Önümde görünüp kaybolan insan yüzleri, çok çabuk gelişen, anlamsız bir hınçla giderek daha da coşuyor, gözler açgözlülükle parlıyor, kalabalık, tek parça halinde ağır bir yığın olarak karşısına çıkacak duvarları ve çitleri yıkmaya hazır ilerliyordu. Kalabalığın içindeki her bir insan önündekini ayakları altına almaya, gövdesini ezip geçmeye hazırdı.

Sokaktaki evlerden birinin avlusuna atıldım, çitin üstünden öbür avluya atladım, oradan bir başkasına, sonra bir başkasına ve sonra kendimi yine sıkışık bir insan kalabalığının içinde buldum. İnsanlar, her yanı birtakım ek yapılarla çevrili büyük bir taş evin dar avlusunu doldurmuşlar, adeta

kaynıyorlardı. Sanki ayaklarının altındaki toprak sarsılıyordu. Kafalarını yukarı kaldırmış, kudurmuş gibi avaz avaz bağırıyorlardı. Yüzleri kıpkırmızıydı, açık ağızlarındaki dişleri parlıyordu. Ellerini kollarını sallıyorlar, birbirlerini itiyorlar, servis binasının çatısına tırmanıyorlar, elleri kurtuluyor, yere düşüyorlar, sonra yeniden tırmanıyorlardı. Tek tek insanların hareketlerindeki farklılıklara karşın, hepsinde ortak olan bir şey vardı, her insan, bir ve aynı gücün can verdiği tek bir büyük gövdenin bir üyesi olmuştu.

Bir hırsın kaynaştırdığı bu büyük insan yığınının üstünde, yukarda, evin çatısında, bacanın yanında zayıf, uzun boylu bir Yahudi dikiliyordu. Elleriyle bacanın tuğlalarını söküyor ve bunları aşağı fırlatırken martı çığlığına benzeyen keskin bir sesle bağırıyordu. Göğsünün üstündeki büyük kır sakalı titriyordu, üzerindeki beyaz pantolon kırmızı lekelerle kaplıydı...

Yukarı, ona doğru kızgın çığlıklar uçuşuyordu:

"Tüfekle gebertmeli bunu!"

"Tüfeği getir! Taşlayın!"

"Yanına çıkın!"

Evin pencerelerinde koyu insan gölgeleri görünüp kayboluyordu. Çerçeveleri kırıyorlar, eşyaları avluya atıyorlardı. Camlar zangırdıyordu. Geniş omuzlu, kıvırcık saçlı bir delikanlı bir aynayı pencereye kadar getirip dışarı uzattı ve:

"Hey, kenara çekilin!" diye bağırdı.

Ve ayna güneş ışınlarını yansıtarak yere uçtu. Aynanın ardından delikanlı da pencereden dışarı uzandı. Geniş suratı kaygılı ve ciddiydi, ama kindar değildi. Öteki pencerede elinde bir yastıkla kara sakallı bir mujik belirdi. Yastığı yırttı, havaya yoğun, beyaz bir tüy bulutu yayıldı.

"Kar yağıyor çocuklar, nezle olmazsınız artık!" diye bağırdı mujik, beyaz kuştüylerinin insanların kafalarına inişine bakarak.

Bu sırada avluda bir çığlık duyuldu:

"Buraya gelin! Fıçının içinde Yahudi bebeleri var!"

"Pataklayın onları da!"

"Kafalarını duvara vurun!"

"Hey, ihtiyar Yahudi! İn aşağı, torunların bulundu!"

"İn çatıdan, yoksa kabileni öldürürüz..."

Keskin bir çocuk çığlığı havayı çınlattı. Bu, korkunç bir sesti ve kalabalığın anlaşılmaz homurtusu içinde bulutların arasında çakmış bir şimşek gibi, gözleri kör edercesine parladı. Bundan sonra gürültü sanki daha azalmaya başladı.

"Dokunma!" diye bağırdı biri.

"Çocuklara dokunma!"

"Büyükleri döv!"

Çocuğun çığlığı tekrar duyuldu. Bu ince ve keskin çığlık, insanın yüreğini parçalıyordu ve bütün seslerden kulakları daha sağır edici bir sesti.

"Ah, seni gidi şeytan!" diye kudurmuş gibi bağırdı birisi, tüm sesleri bastırarak.

"Kafana mı geldi?"

"Ayağıma geldi..."

"Pek isabetli atıyor, ihtiyar şeytan!"

"Hey Antip! Yukarı çıkıp Yahudiyi yere yıkalım!"

İki iriyarı kancacı, kalabalığı ite kaka ek yapıya yaklaştılar ve çatıya tırmandılar.

Evin pencerelerinden birinde kırmızı, ciddi suratlı delikanlı yeniden göründü. Bir dolap ya da sandığı zorlayarak pencereden geçirmeye çalışıyor ve aşağıya bağırıyordu:

"Robya, kap kacağı tut..."

Sandık pencereden geçmeyince delikanlı onu kendine doğru çekti, bir an gözden kayboldu, sonra tekrar pencerede göründü ve kurt gibi uzun uzun uludu:

"Çe-ki-lin!"

Bir sürü tabak pencereden yerlere döküldü, tabakların ardından bir semaver havada bir an güneş gibi parladı. Aşağıdaki insanlar, kafalarını elleriyle örterek kenara ka-

çıştılar ve boğazları yırtılırcasına kahkaha attılar. Sarışın ve şişman bir delikanlı semaveri yerden aldı, başının üstüne kaldırdı, tekrar yere fırlatıp ayaklarıyla ezmeye başladı.

Çatıda insanüstü bir feryat duyuldu. Herkes kafasını kaldırdı. Sac gümbürdüyordu... Birden çatının kenarında büyük bir şey belirdi, birkaç saniyeliğine havada sallanarak orada asılı kaldı, sonra keskin bir çığlık, ardından bir uluma işitildi, oradan kurtulup aşağı uçtu. Yumuşak, pis bir ses duyuldu. Avludan dışarı fırladım, arkamdan vahşi ve muzaffer bir böğürtü koptu:

"A-a..."

"Yok ya?"

"İndirdiler!"

Sokakta insanlar sandalyeleri, masaları kırıyor, sandıkları paramparça ediyor, kahkahalar atarak elbiseleri yırtıyorlardı. Havada kuştüyleri süzülüyor, iki evin pencerelerinden aşağı, insanların ayaklarına doğru yastıklar, sepetler, mobilyalar, çul çaput uçuyordu. Kırıp yıkma isteğiyle deliye dönmüş olan kalabalıksa bu eşyaları yakalayıp kırıyor, parçalıyordu. Kıpkırmızı suratlı, üstü başı darmadağın, ter içinde iki kadın, bir sandığa elleriyle sımsıkı yapışmışlar, farklı yönlere çekiştiriyorlar, birbirlerine bağırarak bir şeyler söylüyorlardı. Kuştüyleri kafalarının etrafında dönüp duruyordu. İkisi de ağızlarını geniş geniş açıyorlardı, ancak sesleri, ağaç çatırtıları, kalabalığın böğürmeleri ve ulumalarıyla evin pencerelerinden dışarı taşan korku dolu keskin çığlıklar arasında boğuluyordu.

Yanımdan gömleği yırtılmış, şapkasız iriyarı bir mujik geçti. Saçları darmadağınıktı, kirli suratından koyu, neredeyse kapkara bir kan akıyordu. Elini kolunu sallıyor ve karnı tok bir vahşi hayvanın mutlu ifadesiyle anlamsız anlamsız gülümsüyordu. Adam fener direğine yaklaştı, direğe sarıldı ve geniş göğsünü direğe dayayarak sarsmaya başladı. Fener sallandı, sallandı ve yere uçtu.

"Kı-rın!" diye haykırdı başka bir mujik, fener direğine doğru koşarak. O da direği yakaladı ve ıhlaya oflaya sarsmaya başladı.

Elbisesi lime lime olmuş, saçları karmakarışık bir kız, duman bulutunun içine dalan bir güvercin gibi, bir yerden kalabalığın içine atıldı. Kafasını yukarı kaldırmış koşuyordu ve rengi atmış yüzünde gözleri inanılmaz derecede iri görünüyordu.

"Yahudi kızını dövün!" diye böğürdü birisi. Ve kız, bir sinek kümesinin altında kalmış şeker kırıntısı gibi, kalabalık insan yığınının arasında kayboldu. Kızın üstünde insan vücutlarından oluşan bir tür koyu renk lapa kaynamaya başlamıştı, yumruklar havada bir görünüp bir kayboluyor, şehvetli ıhlamalar, yumuşak şamar sesleri duyuluyordu. Açık saçık şakalar, küfürler, yılan ıslığına benzer sesler... bunların hepsi tek bir öfkeli ve kindar ses olarak birbirine karışıyordu.

"Açılın millet! Zelman geliyor!"

Bu çığlık, kaldırımın üstünde bir şey sürüklemekte olan insan kalabalığından geliyordu. Kalabalık, bir insanı, ya da bir insan cesedini, yarı çıplak, ezikler içinde, üstü başı paramparça, her yanı kan ve kir içindeki zayıf bir insan vücudunu sürüklüyordu. İnsanlar, Zelman'ın ayaklarına ip bağlamışlar onu yerde sürüklüyorlardı, Zelman'ın ardından yolda geniş bir kan şeridi kalıyordu. Zayıf, uzun kolları kan içinde yüzüyordu, kollarının arasında, kolların omuzlara birleştiği yerdeyse taşlara çarpa çarpa biçimsiz, kanlı, lime lime bir şiş oluşmuştu...

Bir yeniyetme koşarak cesede yaklaştı, zıplayıp üstüne çıktı, ayaklarıyla hamur yoğuruyormuş gibi, cesedin karnına bastırdı, sonra kollarını salladı ve yere düşerek bir kahkaha kopmasına neden oldu. Zelman, varlıklı bir müteahhitti. Onu sağken sık sık görürdüm, ama şu anda gördüğüm, sadece Zelman'a değil, bir insana bile benzemiyordu.

Çevremde olup bitenlerden sersemlemiş bir halde tozdan soluk soluğa, kalabalığın ortasında, derenin içinde dönüp duran küçük bir tahta parçası gibi dönüp duruyordum ve her şeye bir karabasan görüyormuş gibi bakıyordum. İşte bir yağmur borusuna beyaz bir etek asılmıştı. Etek yerden yüksekteydi ve yaşlı bir kadın ayak parmaklarının üstünde yükselerek, kemikli, esmer elini yukarı doğru uzatmış eteğe yetişmek istiyordu. Kadının yanında sakallı bir kancacı, saçları darmadağınık kafasına kadife bir kasket geçirmeye çalışıyordu. Çocuklar büyüklerin bacaklarının arasında koşuşuyorlar, yerden ayna parçaları topluyorlardı. İçlerinden biri, havada uçan bir kuştüyünü yakalamak için zıplıyordu.

Bir polis, kılıcını kınından çıkarmaksızın sallayarak koşuyordu. Arkasından bağırarak alay ediyorlardı:

"Tut onu!"

"Yakala alçağı!"

Birisi koşan polisin ayaklarının altına parçalanmış bir sandık fırlattı ve polis takla atarak yere uçtu. Havada kahkahalar gürledi.

Ayaklarımın altına göz attığımda üstünde bir tutam saçla kanlı bir deri parçası gözüme ilişti...

"Millet! Buraya gelin!"

Çığlık avludan dışarı dağılıyordu ve kalabalık yoğun bir dalga halinde kapıya doğru akıyordu. İnsanlar domuz gibi sesler çıkarıyorlar, hırlıyorlar, böğürüyorlardı.

"Vur! Vur!" sesleri duyuluyordu havada.

Evin içinde, ikinci katta birisi küsküyle iki pencerenin arasındaki duvarı yıkmaya çalışıyordu. Sokağa tuğlalar, kireç dökülüyor, beyaz bir toz uçuşuyordu. Pencereden bir tepsi uçtu, kararsızlık içinde havada bir tur atıp şişman bir kadının kafasına düştü. Kadın çığlık atarak yere oturdu.

Tuğlalar yığın halinde kaldırıma düşüyor. Pencerelerin arasındaki duvar yıkılıyor ve aynı anda evin duvarındaki

bu eğri büğrü delikten kocaman bir dolap ağır ve yavaş bir biçimde dışarı çıkıyor, sanki duvardan kaymak istemiyormuş gibi sarsılıyor, kornişe sürtünüyor ve devrilerek büyük bir gürültüyle kaldırım taşlarına çarpıp parçalanıyor. Havada hiç dinmeyen bir uğultu var, sanki gözle görülmeyen coşkun bir nehir, önüne çıkan toprağı kopara kopara havada akıp gidiyor, her şey bir öfke köpüğü içinde, her şey vahşi bir kudurmuşluk içinde...

O günün akşamı, köy meydanında, Kazak bekçilerin yanından geçerken içlerinden birinin:

"On dört Yahudiyi parçalamışlar..." dediğini duydum.

Öteki bekçiyse pipo içiyordu, konuşan arkadaşının sözlerine hiçbir karşılık vermedi.

Bu olay, 1885 Haziranında, Oka nehri kıyısında, Nijni-Novgorod'un karşısındaki Kunabino köyünde meydana gelmişti.

1901

KATİLLER

I

Bir gün öğle yemeğinde annesi Vanyuşka Kuzin'e:

"Kente gitsen iyi olurdu, Vanya!" dedi.

Vanya bir şey söylemedi. Haşlanmış patates soyuyordu, dudaklarını boru gibi yapıp gürültüyle parmaklarına üflüyor, öfkeli öfkeli kaşlarını oynatıyordu.

Annesi, onun toparlak, genç yüzüne bakıp iç geçirdi ve daha hafif bir sesle yineledi:

"Gitseydin, sahiden..."

"Niye?" diye sordu Vanyuşka, patatesi bir elinden öbür eline atarak.

"Baltanı al da git..."

"Orada bir sürü baltalı kardeşimiz var zaten!"

"E, küreğini al sen de... Bak yakında ambarları doldurmaya başlarlar. Hem odun kırarsın, hem başka işler yaparsın... Görüyorsun, bir şekilde geçinmek zorundayız. Gidersin, değil mi, Vanya?"

Vanyuşka kente gitmek istiyordu, ama yaşlı kadıncağıza tek sözle olsun yanıt vermedi. Babasının ölümünden sonraki iki haftadır Vanka kendini tam anlamıyla başına buyruk bir insan olarak hissetmeye başlamıştı. Babasının cenaze töreninden sonra verilen anma yemeğinde ilk kez cezalandırılmaksızın votka içmişti. Artık köyde göğsünü şişirerek, kaşlarını kaygılı bir biçimde oynatarak dolaşıyor, annesiyle de tıpkı babasının yaptığı gibi kısa kısa, kesik kesik konuşuyordu...

Yaşlı kadın, yemekten sonra kürkünü onarmakla uğraştı, Vanyuşka ise fırının üstündeki yere çıktı ve yarım saat yattıktan sonra annesine sordu:

"Kaç para var sende?"

"Bir ruble altmış kapik..."

"Altmış kapiği bana ver."

"Ne yapacaksın?"

"Yol parası."

"Gidiyor musun?!"

"E, demek ki, gidiyorum..."

"Bak bu iyi işte! Git, git yavrucuğum!.. Ne zaman gitmeyi düşünüyorsun?"

"Yarın."

Şafakta annesi onu Aziz Nikolay'ın bakır tasviriyle kutsadı. Vanyuşka, sımsıkı giyinip kuşandı, baltasını kemerine soktu, şapkasını kulaklarına kadar indirdi ve eldivenli ellerini kalçalarına pat pat vurup:

"Gidiyorum, haydi hoşça kal!" dedi.

"Tanrı yardımcın olsun, Vanya! Kentteki insanlardan kendini koru, onlara karşı dikkatli ol, hin oğlu hindir hepsi de! Bana bak, şarap falan içme sakın!"

"Olur," dedi Vanyuşka ve kabadayı gibi şapkasını yana yıkarak sokağa çıktı.

Ortalık henüz karanlıktı. Evinden daha on adım uzaklaşmamıştı ki, kapıda dikilen annesinin sesine başını çevirdi, ama karanlıkta annesini göremiyor, yalnızca onun sessizlikte kaygıyla çınlayan sözlerini duyuyordu:

"Kentteki kadınlardan uzak dur... Kötü hastalıkları vardır..."

"Hoşça kal!" diye bağırdı Vanyuşka.

O anda birden annesine, köyüne, eski evine karşı içinde bir acıma hissetti.

Durdu, kulak kabarttı... Ama artık ortalık sessizdi, annesi gitmişti. Derin bir soluk alıp hareketsiz, sessiz, henüz şafağın el değdirmediği karanlıkta yürümeye başladı...

Tarlaların arasından yürürken belki de kentte iyi para kazanacağını, ilkbahara doğru eve geri dönerek Vasilisa Şamovaya'yla evleneceğini düşünüyordu. Şişman, sağlam yapılı, üstü başı düzgün Vasilisa'yı hayalinde canlandırıyordu. Belki de iyi yürekli, zengin bir tüccarın evinde kapıcılık falan bulur, o zaman artık Vasilisa'yla değil, kentli bir kızla evlenirdi. Yürüyordu, arkasındaysa tan yeri sessizce kızarıyor, etrafta gecenin gölgeleri fark edilmeden yok oluyor ve karların üzerine kış güneşinin soluk sarı ışınları düşüyordu. Ayaklarının altında karlar daha keyifli, daha gürültülü kütürdemeye başlamıştı. Vanyuşka bir şarkı tutturmuştu. Pantolonunun cebinde üç tane yirmi kapiklik şıngırdıyor, kafasının içindeyse gelecekle ilgili düşünceleri ve kestirimleri şarkının sesleri altında yavaş yavaş yüzüyordu.

İyi, rahat yürüyordu. Ayakları, yoldaki ezilmiş, düzgün kara batmıyordu. Ayaz iyice göğsüne işliyor, içini canlı bir duyguyla dolduruyordu. Mavi enginlerse çok güzeldi ve insanı kendine çekiyordu. Vanyuşka'nın yeni terlemeye başlamış bıyıkları buz tutmuştu. Delikanlı üst dudağını öne uzatarak dudağına keyifle bakıyor, bıyıkları uzun ve güzel görünüyordu... İri, rastık gibi kapkara bir kuzgun, yolun kenarında karın üstünde ağır ağır yürüyordu. Vanyuşka ıslık çaldı. Ama suratsız kuş, ona tek gözüyle şöyle bir baktı ve bir bu ayağına, bir öbür ayağına dayanıp badi badi yürüyerek yola daha da yaklaştı. O zaman İvan, ateş ediyormuş gibi ses çıkartarak eldivenlerini birbirine vurdu, ama bu da kuşu korkutmadı...

"Vay, şeytan," diye mırıldandı Kuzin ve daha hızlı yürümeye başladı.

Kente giden yolun yarısından fazlasını geçtiği öğlen saatlerinde tarlalarda kar fırtınası dans etmeye başlamıştı. Hafif, saydam kar bulutçukları kâh oradaki, kâh buradaki tümseklerden kopup bir yerlere uçuyor ve soğuk, beyaz bir toz halinde yüzüne serpiliyordu. Arada sırada İvan'ın ayak-

larının altından sürüyle kar tanesi yükseliyor, sanki delikanlının yürümesine engel olmak istiyordu. Rüzgâr da acele ettiriyormuş gibi onu arkasından itiyordu. Uzaklar, donuk renkli bulutların içine saklanmıştı. Rüzgâr toprağa değerken keskin çığlıklar atıyor, izleri yok ediyor, kederle uzun uzun uluyordu. Karşıdan gelen insanlar ve atlar gözlerinin önünde beliriyor ve suya düşen taşlar gibi bir anda yok oluyorlardı. Vanyuşka gözlerini kapatmış, tipinin çıkardığı hışırtılar ve söylediği hüzünlü şarkılar arasında sallanarak yürüyordu; kalçaları sızlıyordu, ayakları ağırlaşmıştı, öfkeyle annesini düşünüyordu:

"Oh, o evde oturuyor, bir de bana bak, ha babam yürüyorum!"

Daha sonra öyle yoruldu ki, artık hiçbir şey düşünemiyor, yalnızca bir an önce kente varmak, sıcak bir yerde dinlenmek, çay içmek istiyordu. Belini bükerek, başını eğerek, tipinin çıkardığı gürültüler arasında çevresindeki hiçbir şeyin ayırdında olmaksızın yürüdü, ta ki bir fabrika düdüğünün iç karartıcı sesini duyana dek. Durdu, doğrulup derin bir soluk aldı. Sonra cebindeki üç tane yirmi kapikliği çıkarttı ve şıngırdayıp da kentli insanların dikkatini çekmesin diye paraları ağzına, yanağının içine yerleştirdi.

Kent, gri bir kar perdesinin arasından yere çökmüş ağır bir buluta benziyordu. Vanyuşka şapkasını eline aldı, haç çıkarttı ve kendi kendine:

"İşte geldim!" dedi.

II

Bir meyhaneden içeri girdiğinde yüzüne yoğun, nemli bir hava değdi ve sanki ılık, nemli bir bez, yanaklarını sızlatan soğuk duygusunu silip aldı. Kemerli, alçak tavanın altında maviye çalan beyaz yakıcı bir duman dalgalanıyor ve gözleri yaşartıyordu; votka, tütün ve yanmış yağ kokusu

geniz yakıyordu; meyhanedeki gürültü ve uğultu öylesine bulanık ve donuktu ki, bu yüzden Vanyuşka'nın başı tatlı tatlı dönmeye başladı. Masaların arasında ağır ağır dolaşarak kendisine yer arıyor, ama bulamıyordu. Her yanda kırmızı suratlı arabacılar, sıska, yarı çıplak fabrika işçileri oturuyordu; yırtık pırtık giysiler içindeki serseriler, hırsızlara özgü gözleriyle meraklı ve somurtkan bakışlarla İvan'ı baştan aşağı süzüyorlardı. İçlerinden uzun boylu, kızılımsı sarı bıyıklı, zayıf biri, İvan'a göz kırptı ve elini uzatarak:

"Günaydın hödük! Gelsene buraya!" dedi.

Vanyuşka adamdan uzaklaşmak için geri çekildi ve omuzunu kısa boylu, tombul bir kıza çarptı. Kızın yüzü pırıl pırıl, pespembeydi, kara kaşları ise bir bıyık kadar kalındı.

"Yavaş olsana, kaba herif!" diye bağırdı kız kısık bir sesle.

Meyhanenin ön tarafındaki köşede, ikonanın önünde yanmakta olan kandilin altındaki masada bir adam tek başına oturuyordu. Vanyuşka oraya doğru gitti.

"Oturabilir miyim?"

"Buyur!"

Kuzin sandalyeye yerleşti, kaftanının yakasını açtı ve:

"Aman aman, ne kalabalık!" dedi.

"Yer bulunmuyor. Köyden mi geldin?"

"Evet..."

"Çalışmaya mı?"

"Olursa..."

"Burada işler kesat!"

"Deme ya?"

"Doğru. Üç haftadır burdayım..."

"İş yok mu?"

"Gebersen de yok!"

Garson masanın yanından çabucak geçip gitti.

"Bana bir çay getirebilir misiniz?" diye bağırdı Vanyuşka ve sohbet arkadaşını incelemeye koyuldu.

Bu, yağ lekesi içinde, yırtık pırtık, vatkalı bir kadın bluzu giymiş yirmi beş yaşlarında bir delikanlıydı. Uzun boylu, zayıf delikanlı masanın üstüne iyice eğilmişti, sanki aşırı derecede çiçek bozuğu olan bıyıksız ve kaşsız yüzünü insanlardan saklıyordu. Arada bir boynunun hızlı ve güçlü bir hareketiyle kısa saçlı kafasını kaldırıyor ve huzursuz bir biçimde, sanki bir şeyler kestirmeye çalışarak iri gri gözleriyle Kuzin'e bakıyordu. Vanyuşka'nın gözünü dikmiş kendisine baktığını fark ettiğindeyse, ince dudaklarıyla gülümsedi ve alçak sesle:

"Paltomu sattım, şapkamı da sattım!" dedi. "Yalnızca çizmelerim kaldı..."

Sağlam bir deri çizme giydiği uzun bacağını masanın altından çıkartıp ekledi:

"Yakında bunu da değiş tokuş edeceğim!"

Vanyuşka ona acıdı, içi cız etti.

"Belki de, bir çaresi..." dedi.

"Nerde? Burada sonbaharın sarı yaprakları kadar çok kardeşimiz var. Şuraya baksana, ne kalabalık! Hepsi de karnını doyurmak peşinde."

"Birlikte çay içelim mi?" diye bir öneride bulundu Vanyuşka.

"Sağ ol! Bütün kalbimle teşekkür ederim... Ben içtim! Ama... belki bir kadehçik bir şey?"

Sonra derin bir iç çekti.

Vanyuşka, diliyle ağzındaki paraları yokladı, bir an düşündü, parmağıyla işaret ederek garsonu çağırdı ve ciddi bir ifadeyle:

"Bize yarım şişe, iki de bardak getir!" diye buyurdu.

Çiçek bozuğu surat gülümsedi, ama bir şey demedi.

"Nerde kalıyorsun?" diye sordu Vanyuşka.

"Buralarda, yakında bir yerde, üç kapiğe. Ya sen?"

"Ben şimdi geldim daha."

"Ne olacak, beraber kalırız!"

"Tamam!"

"Anlaştık! Adın ne senin?"

"İvan... Kuzin."

"Benimki Salakin, Yeremey..."

İkisi de susuyorlar, gülümseyerek birbirlerine bakıyorlardı. Garson votkayı getirip de Vanyuşka, Salakin'in kadehine votka doldurduğunda Salakin hafifçe doğruldu, kadehi eline aldı, Kuzin'e doğru uzatarak:

"Hadi, dostluğumuzun ilerlemesi için içelim!" dedi.

Bu sözler Vanyuşka'nın çok hoşuna gitti. Kabadayılar gibi kadehi bir dikişte devirdi, kesik kesik sesler çıkardı ve neşeyle konuşmaya başladı:

"İki elin sesi var!"

"Tabii!"

"Kente çalışmak için ilk kez geldim. İş için daha önce gelmiştim, ama ilk kez kentte kalacağım," dedi Vanyuşka ikinci kadehi doldururken.

"Ben de. Bundan önce hep yurtluklarda çalıştım. Kâhyanın biriyle tartıştım, o da beni işten attı. Kızıl it!"

"Benim de geçenlerde babam öldü. Artık evin büyüğü oldum!.."

Yanlarındaki masada dökülen giysiler içinde iki arabacı oturuyordu, ikisi de beyaz bir şeye bulanmışlardı. Yüksek sesle tartışıyorlardı, iriyarı ve yaşlı olanı yumruğunu masaya vurarak bağırıyordu:

"Oh olsun, ona da böylesi gerekirdi!"

"Niye?" diye soruyordu öteki, yüzünde yara izi olan kara sakallı.

"Niye olacak, dünyanın kaç bucak olduğunu anlaması için! Ne biçim bir işçiydi ki? İşçi demek, hamur demek, Tanrı'nın ekmeği demektir! Ötekiler, yani işe yatkın olmayanlar ise tekne kazıntılarıdır, at gitsin! Hayvanlara yem diye ver, tek o işe yararlar..."

"Herkes aynı derecede acınmaya layıktır," dedi kara sakallı.

Salakin tartışmaya kulak kabarttı ve:

"Doğru değil," dedi.

"Nedir doğru olmayan?"

"Acıma konusu. Beni alalım örneğin: Kâhya Matvey İvanıç benim düşmanım! Benim hesabımı neden kesti? İki yıldır çalışıyordum, her şey olması gerektiği gibiydi! Birdenbire benden bıktı, sözde ben aşçı Mariya'yla... falan filan. Sözde koşumlarda da ben... Koşumlar kaybolmuş! Ara, bul o zaman! Birden bana 'Defol!' dedi. Nasıl olur? Onun için gerekli değilim, ama kendime çok gerekliyim! Yaşamam gerek! Gördün mü işte ben ona, yani kâhyaya acıyabilir miyim?"

Salakin sustu, kendinden son derece emin:

"Sadece kendime acıyabilirim, başka hiç kimseye acımam!" dedi.

"Elbette!" dedi Vanyuşka.

Üçüncü kadehten sonra ikisi de masaya abanmışlar, votka ve gürültüden heyecanlanmış, yüz yüze oturuyorlardı. Sonra Salakin, Vanyuşka'ya yaşantısını uzun, kopuk kopuk ve ateşli bir biçimde anlatmaya koyuldu.

"Ben piçim!" diyordu. "Yaşamım boyunca anamın işlediği günahın cezasını çekeceğim..."

Vanyuşka arkadaşının çiçek bozuğu, heyecanlı yüzüne baktı, onu onaylamak amacıyla başını salladı ve bu yüzden korkunç şekilde başı döndü.

"Vanya! Yarım şişe daha iste! Battı balık!.." diye haykırdı Salakin umutsuzca elini sallayarak.

Vanyuşka:

"Olur..." diye karşılık verdi.

III

Vanyuşka uyandığı zaman kendisini aynen Salakin'in yüzü gibi delik deşik kemerli bir tavanı olan yarı karanlık bir

bodrumda, tahta bir yatakta yatarken buldu. Dilini ağzının içinde hareket ettirdi, para yoktu, yalnızca yakıcı, acı bir tükürük vardı. Vanyuşka derin derin iç çekip çevresine bakındı. Bodrumun her yanında alçak tahta yataklar vardı ve bu yataklarda üstleri başları yırtık pırtık, birer kir yumağı halinde kara kara insanlar yatıyordu. Bazıları uyanmış, ağır hareketlerle tuğla zemine iniyorlardı, diğerleri henüz uyuyorlardı. Alçak sesli, ama yoğun konuşmalar uyuyanların horultularına karışıyordu; bir yerden su sesi geliyordu. Sabahın külrengi alacakaranlığında insanların perişan görünüşleri sonbahar bulutlarından kopmuş parçalara benziyordu.

"Uyandın mı?"

Salakin, Vanyuşka'nın yanında duruyordu. Yüzü kızarmıştı, biraz önce soğuk suyla yıkanmış olmalıydı. Elinde, içinde bir yığın minik çark bulunan küçük bir bakır kutu tutuyordu ve bir gözüyle çarklara göz atarken, öbür gözüyle gülümseyerek Vanyuşka'ya bakıyordu.

"Dün esaslıydık hani!" dedi Kuzin sitemli sitemli arkadaşına bakarak.

"Bağırsakları çalıştırmak lazım!" diye yanıtladı beriki mutlu bir sesle.

"Bütün paracıklarımı harcadım!"

"Zararı yok. İdare ederiz!"

"Tabii, sana göre hava hoş..."

"Kaygılanma! Bende on yedi kapik var, hem sonra çizmelerimi de satarım. İdare ederiz!"

"Göreceğiz, bakalım," dedi Vanyuşka işkilli işkilli arkadaşının yüzüne bakarak ve Salakin'in sustuğunu görerek ekledi: "Şimdi sen bana yardım etmek zorundasın, paralarımı seninle birlikte yediğime göre bana borçlusun..."

"Tamam! Ne var bunda? Anca beraber kanca beraber. Zengin değiliz nasılsa, paylaşırken bozuşmayız. Paylaşacak şey çok değil ki!"

Gözleri ve sesi Vanyuşka'yı rahatlatmıştı, o zaman Vanyuşka sordu:

"Elindeki nedir?"

"Tahmin et!"

Kuzin çevresine bakındı ve alçak sesle sordu:

"Sahte para yapmak için mi yoksa?"

"Şaşkın!" diye haykırdı Salakin gülerek. "Amma da uydurdun. Hem sen sahte para işini nerden biliyorsun?"

"Biliyorum. Bizim köyün yedi verst ötesinde bir mujik bu işle uğraşıyordu..."

"Ee?"

"Sibirya'ya sürdüler."

Salakin duraksadı, bir an sustu ve bakır kutuyu elinde evirip çevirdikten sonra iç çekerek:

"Evet, bu yüzden insanları sürgüne gönderiyorlar..." dedi.

"Yani bu, o iş için mi?" diye sessizce sordu Vanyuşka, başıyla kutuyu işaret ederek.

"Ha-yır! Bunlar yalnızca saatin iç parçaları... Kalk, çay içmeye gidelim..."

Vanyuşka yataktan indi, saçlarını elleriyle düzeltti ve:

"Gidelim," dedi.

Ancak bakır kutu ilgisini çekmiş, bu kutuya karşı içinde bir tür korku uyanmıştı. Sonra Salakin'in kutuyu koynuna sakladığını görerek ona:

"Bunu nerden aldın?" diye sordu.

"Paltomu sattığım zaman pazardan almıştım. Yetmiş kapik para vermiştim..."

"Ne işine yarayacak ki senin?" diye tekrar sordu Vanyuşka.

Salakin, Vanyuşka'nın kulağına eğilerek gizemli bir biçimde:

"Biliyor musun, uzun zamandır saatin zamanı nasıl bildiğini anlamak istiyorum. Öğlen oluyor, saat hemen on ikiyi vuruyor. Nasıl oluyor bu? Sadece bir bakır, ama öyle yapılmış ki, saatin kaç olduğunu anlıyor. İnsan, güneşe baka-

rak zamanı tahmin edebilir. Hayvan da canlı yaratık. Ya bu bakır çarklar?"

Vanyuşka'nın başı ağrıyordu. Arkadaşıyla yan yana yürüyor, onun anlaşılmaz sözlerini dinliyor ve Salakin'in çizmelerini satınca ne yapacağını tasavvur etmeye çalışıyordu. Acaba yedikleri paranın yarısını olsun kendisine geri verir miydi? Salakin'in gözlerine baktı ve ona:

"Çizmeleri satmaya ne zaman gidiyorsun?" diye sordu.

"Çayımızı içelim de gideriz. Kardeş, ben bu saat meselesini uzun zamandır düşünüyorum. Pek çok kişiye sordum, akıllı adamlara. Biri öyle diyor, öbürü böyle. Anlayabilirsen anla!"

"Bunu bilip de ne yapacaksın peki?" diye merakla sordu Vanyuşka.

"İlginç bir şey ama, öyle değil mi? İnsan yürür, canlıdır çünkü, yürümek kolaydır onun için!"

Salakin saatlerin sırrı hakkında o kadar çok, o kadar hararetli konuşuyordu ki, Vanyuşka arkadaşının heyecanına ister istemez kendini kaptırdı ve o da saatler zamanı nasıl bilir diye tahmin yürütmeye başladı. Çaylarını içerken de ısrarla ve inatla saatler konusunda akıl yürüttüler.

Sonra çizmeyi satmaya gittiler ve iki ruble kırk kapiğe sattılar. Salakin çizmelerini ucuza sattığı için üzgündü. Pazarda Vanyuşka'yı bir aşhaneye davet etti ve üzüntüsünden bir anda bir rublenin tamamını harcadı. Gece geç vakitte ikisi yalpalayarak ve bağıra çağıra konuşarak yatakhaneye dönerlerken Salakin'in cebinde yalnızca dört tane bakır beş kapiklik şıngırdıyordu. Vanyuşka, Salakin'in elini tutmuş, omzuyla itekliyor ve sevinçle:

"Kardeşim! Seni öz kardeşim gibi seviyorum! Vallahi! Çok candansın... Yani bana hep böyle destek ol! İşte böyle! Vallahi! Sırtıma bin istersen? Seni taşırım..."

"Salak," diye mırıldanıyordu Salakin. "Dert etme. Geçinir gideriz! Yarın gider, şu saat parçalarını satarız... tüm servetimizi yani. Zaten ne işimize yarıyor, ha?"

"Hiçbir işe!" diye bağırdı Vanyuşka elini sallayıp sonra ince sesiyle bir şarkı tutturdu:

Çir-ki-nim ben, zavallı...

Salakin durdu ve şarkıya katıldı:

Elbiselerim kötü...

Sonra birbirlerine iyice yaslanarak ikisi birlikte vahşi seslerle ulumaya başladılar:

Hiç kimse almıyor
Kızı bu yüzden!

"Oysa Matveyka, kızıl şeytan, o beni tanıyor!" dedi Salakin ansızın ve yumruğunu havaya kaldırıp tehdit eder gibi salladı.

IV

Aradan bir hafta geçmişti.

Bir gece, iki arkadaş aç ve öfkeli, yatakhanede yan yana yatıyorlardı ve Vanyuşka sessizce Salakin'e sitem ediyordu:

"Bütün suç senin! Sen olmasaydın ben şimdi bir yerde çalışıyor olacaktım..."

"Cehennemin dibine git," diye kısaca bir tavsiyede bulundu Salakin arkadaşına.

"Ürüyüp durma! Gerçeği söylüyorum. Şimdi ne yapacağız? Açlıktan öleceğiz..."

"Git bir tüccar kadın bul evlen, karnını doyar... Muhallebi çocuğu!"

"Çopur, çarpık burun..."

Bu, bu biçimde ilk konuşmaları değildi.

Gündüzleri, yarı çıplak, soğuktan mosmor bir halde sokaklarda dolaşıyorlardı, ama pek ender olarak para kazanabiliyorlardı. Odun kırıyorlar, avlulardaki buzları parçalıyorlar ve bu işler için birer yirmi kapiklik alıp paraları

anında yiyip bitiriyorlardı. Bazen pazar yerinde bir hanımefendi sepetini Vanyuşka'ya veriyor, etle, çeşitli sebzelerle tıka basa dolu bu sepeti bir saat boyunca peşi sıra taşıtmak için ona bir beş kapiklik ödüyordu. Midesine sancılar saplanacak kadar aç olan Vanyuşka, bu durumlarda hep bu hanımefendiden nefret ettiğini hissediyordu, ama bu duygusunu belli etmekten korkarak hanımefendiye karşı saygılıymış ve sepetin içinde açlığını artırarak yatmakta olan şeylere karşı kayıtsızmış gibi davranıyordu.

Vanyuşka, polise çaktırmadan arada bir sadaka istiyordu. Salakin ise bir parça et, biraz yağ, bir baş lahana aşırıyordu. Bu durumlarda Vanyuşka korkudan tir tir titriyor ve arkadaşına:

"Beni mahvedeceksin!" diyordu. "Bizi hapse tıkacaklar..."

"Hapiste karnımız tok, sırtımız pek olur," diye ona kesin bir dille karşı çıkıyordu Salakin. "İş bulmak çalmaktan daha zorsa bu benim kabahatim mi yani?"

O gün, yatakhane parası altı kapiği zar zor denkleştirmişlerdi; Salakin, bir yerden Fransız ekmeğiyle küçük bir demet havuç aşırmıştı ve gün boyunca başka hiçbir şey yememişlerdi. Açlık içlerini yakıyordu ve uyumalarına engel olarak onları daha da sinirli yapıyordu.

"Senin için ne kadar para harcadım?" diye sitemle sordu Salakin Vanyuşka'ya. "Varın yoğun bir kaftanla bir baltaydı..."

"Ya altmış kapik? Onu unuttun!"

İki kızgın köpek gibi birbirlerine homurdanıyorlardı ve Vanyuşka bir keresinde, sanki bilmeden yapıyormuş gibi, Salakin'in böğrünü dirseğiyle dürtmüştü. Ama arkadaşıyla açık açık kavga etmek istemiyordu: Bu süre içinde ona alışmıştı, Salakin olmadan yaşamının daha da kötü olacağının farkındaydı.

Kentte yalnız başına yaşamak korkunç bir şeydi. Üstü

başı yırtık pırtık, yarı aç bir halde köye geri dönmekse hem annesine, hem kızlara, hem de başkalarına karşı utanç duyacağı bir şeydi. Ayrıca Vanyuşka'nın köye dönmekten söz ettiği her defa Salakin de onunla alay ediyordu.

"Git git!" diyordu, sırıtarak. "Anneni sevindir: Çok para kazandın, beyler gibi giyinip kuşandın!"

Bunun yanı sıra, belli belirsiz bile olsa bir şans yakalama umudu da Vanyuşka'nın köye dönmesine izin vermiyordu. Kâh bir zengin adam ona acıyacakmış da onu işe alacakmış gibi geliyor, kâh Salakin'in bu sıkıntılı ve aç yaşantıdan bir çıkış yolu bulacağını düşünüyordu. Arkadaşının becerikliliği konusundaki umudu, Salakin'in sık sık:

"Zararı yok! İdare ederiz, sabret biraz. Kurtulacağız!.." sözleriyle de artıyordu.

Salakin bu sözleri büyük bir inançla söylüyor ve Vanyuşka'ya çok daha keskin bakışlarla bakıyordu. İşte o zaman Vanyuşka'ya, arkadaşı kurtuluş yolunu biliyormuş gibi geliyordu.

Ama yine de o gece, yan yana yatarlarken tepelerindeki tavandan Salakin'in kafasına bir tuğla düşse ne iyi olur diye düşünüyordu. Sonra, daha geçenlerde bir gece yarısı herkesi korkutan vahşi bir çığlık duyulduğunu, bir adamın suratının yatakhanenin kemerli tavanından düşen bir tuğlayla yamyassı olarak kan içinde kaldığını anımsamıştı.

"Amma büyük paraymış, senin şu altmış kapik," diye mırıldanıyordu Salakin, "eğer sen..."

"Ben ne?"

"Sen daha cesur biri olsaydın..."

"Eee?"

"Yok bir şey..."

Vanyuşka biraz düşündü ve:

"Sen bir şey yapamazsın, boşu boşuna çene yarıştırıyorsun..." dedi.

"Ben mi?"

"Sen."

"Eh! Ben sana demiştim..."

"Ne demiştin? Hadi, cesaretlendim diyelim... Sonra ne olacak?"

"Sonra mı?"

"Evet, sonra!"

"Söyleyeceğim!"

"Söyle."

"Söyleyeceğim de..."

"Söyleyecek bir şeyin yok," diye kararlı bir biçimde mırıldandı Vanyuşka.

Salakin yatakta huzursuz huzursuz kımıldandı. Vanyuşka ise ona arkasını döndü, umutsuzluk içinde, kederle derin derin iç geçirip fısıldadı:

"Ah Tanrım, bir ekmek kabuğu bari olsaydı..."

Birkaç dakika konuşmadan yattılar. Sonra Salakin doğruldu, Vanyuşka'ya doğru eğildi ve nerdeyse dudaklarını Vanyuşka'nın kulaklarına değdirerek zor duyulur bir sesle:

"İvan!" dedi. "Sözümü dinle, beraber gidelim!"

"Nereye?" diye sordu Vanyuşka da zor duyulan bir sesle.

"Borisovo'ya..."

"Neden?"

"Yolda söylerim!"

"Şimdi söyle..."

"Hadi gidelim! Söyleyeceğim... Gidelim ve... Matvey İvanov'u soyalım!"

"Cehennemin dibine git," dedi Vanyuşka korku ve sıkıntıyla.

Ama Salakin üstüne iyice abandı ve kulağına fısıldamaya başladı:

"Dinle, çok basit bir iş! Gideceğiz, işimizi göreceğiz ve buraya geri döneceğiz! Kimin aklına geliriz ki? Orayı iyi biliyorum, bütün giriş çıkışları, hem paranın nerde durduğunu da biliyorum, ayrıca gümüş de var: Kaşıklar, büfedeki kadehler..."

Salakin'in kızgın soluğu Vanyuşka'nın yanaklarını yakıyordu ve Vanyuşka korkudan adeta eriyordu. Ama yine de alçak sesle tekrarlıyordu:

"Defol, dedim sana, iblis!"

"Hayır, dinle... Hayatımız nasıl olurdu, düşünsene! Bir anda karnımız tok, ayağımızda ayakkabı, sırtımızda giysi... ha?"

Vanyuşka konuşmadan yatıyordu, Salakin ise onun kulağına ve beynine durmadan ateşli, inandırıcı sözler fısıldıyordu.

Sonunda Vanyuşka ona:

"Peki, para çok mu?" diye sordu.

V

İki gün sonra, sabah erken bir saatte geniş bir yol boyunca omuz omuza yürüyorlardı ve Salakin, arkadaşının gözlerinin içine bakarak heyecanla konuşuyordu:

"Anladın mı, ilkin ahırı ateşe vereceğiz! Demek ki, ahır yanmaya başlayınca herkes yangına koşacak, tabii o da, yani Matvey de! O yangına koşacak, biz de dosdoğru onun odasına! Sonra da onu yumurta soyar gibi soyacağız..."

"Ya yakalarlarsa?" diye düşünceli düşünceli sordu Vanyuşka.

"Asla yakalayamazlar!" dedi Salakin. "Kim yakalayacak ki?"

Sonra sert bir sesle ekledi:

"Yangını söndürmeleri gerekiyor, hırsızları yakalamaları değil! Anladın mı?"

Vanyuşka başıyla onayladı.

Martın başıydı. Yumuşak bir kar, görünmeyen gökyüzünden iri parçalar halinde tembel tembel dökülüyor ve dalları kırılmış iki sıra akağacın arasında kalan yolda yürüyenlerin ayak izlerini örtüyordu.

"Ah, bir başarsak!" dedi Vanyuşka ağır ağır iç çekerek.

"Görürsün, nasıl başaracağız!" diye kendinden emin söz verdi Salakin.

"İnşallah! Yani eğer bir de başarırsak, Tanrım! Bir daha asla böyle bir işe kalkışmam..."

Giysileri çok ince olduğundan hızlı yürüyorlardı: Salakin'in sırtında sayısız delikle bezenmiş bir kadın bluzu vardı, deliklerden kirli bir vatka görünüyordu. Ayaklarındaki bol keçe çizmeler iki yana yalpalayıp duruyordu. Eskilikten artık grileşmiş bir şapka geçirmişti kafasına. Vanyuşka, kaftanının yerine kahverengi kalın yünlü kumaştan bir ceket edinmişti, ama ceketin sağ kolu nedense siyahtı. Vanyuşka, ayağındaki çarıklarla, siperi kırık kasketiyle ve beline bağladığı iple bir köylüden daha çok bütün parasını içkiye yatırmış bir işçiye benziyordu.

İşe çıkmaya karar verdikleri günden bir gün önce Salakin, bir yolunu bulup bir yerden bakır bir tencereyle bir ütü aşırmış, bunları seksen kapik karşılığında bir hurdacıya satmıştı, cebinde bir elli kapiklik yatıyordu.

"Yolda karşımıza atlı biri çıksa da bizi de götürüverse," dedi Salakin. "Yoksa akşama kadar varamayız, burdan oraya kırk küsur verst! Götürse beşer kapik bile verirdik..."

Başlarına, yanaklarına karlar düşüyor, gözlerini yapıştırıyor, omuzlarında beyaz apoletler oluşturuyor, ayaklarına bulaşıyordu. Çevrelerinde ve tepelerinde beyaz bir lapa sessizce kaynıyordu, önlerindeki hiçbir şeyi görmüyorlardı. Vanyuşka, kesilmeye götürülen yaşlı ve hasta bir at gibi başını önüne eğmiş ağzını açmadan yürüyor, canlı ve konuşkan Salakin ise çevreye bakıyor, hiç ara vermeden konuşuyordu.

"Ne kadar yol geldik! Ama ilerde ne olduğunu seçemiyorsun! Ne kar... Ama kar işimize yarar, izleri kapatır... Keşke hep böyle yağsa! Yalnız bu karda yangın çıkartmak

da pek kolay olmaz! Ama bu ışıkta pek bir şey de görünmez. Neyse boş ver..."

Lapa lapa yağan kar daha küçük, daha kuru taneler haline dönüşmüştü, artık yere dümdüz, ağır ağır düşmüyordu, telaşlı, daha da yoğun bir halde havada dönmeye başlamıştı. Birden karların arasından ağır, kara bir yığın halinde yana kaykılmış, çatısındaki ağır kar yığınları yüzünden toprağa gömülmüş gibi görünen bir bina ortaya çıktı.

"Fokin'in hanı," dedi Salakin. "Gel hadi, meyhaneye girelim de birer kadeh bir şey içelim..."

"Tamam," dedi Vanyuşka bütün vücudu zangır zangır titreyerek.

Meyhanenin önünde bir kızağa koşulmuş iki at hareketsiz duruyordu. Çelimsiz ve yeleleri karmakarışık atlar kirpiklerinin üstüne düşen karları silkeleyerek uysal gözlerle hüzünlü hüzünlü bakıyorlardı. Boyasız boyundurukları kapkara toza bulanmıştı.

"Hah işte kömürcü burda!" dedi Salakin. "Belki bizi götürür..."

Sahiden de meyhanede, pencerenin önündeki masada genç bir adam oturmuş bira içiyordu. Vanyuşka'nın gözüne, siyah lekelerle kaplı zayıf bir yüzün üzerindeki uzun, komik bir burun çarptı. Kömürcü sandalyede bacaklarını ayırmış, sereserpe bir halde ciddi bir yüz ifadesiyle oturmuş, ağır yudumlarla içki içiyordu. İçkisini bitirdiğindeyse tüm vücudu sarsılarak öksürmeye başladı ve duruşundaki tüm ciddiyet bir anda kayboldu. Vanyuşka tezgâha yaklaştı, buram buram kokan bir kadeh acı votkayı bir dikişte yuvarladı ve Salakin'e kömürcüyü göstererek göz kırptı.

"Delikanlı, kente mi gidiyorsun?" diye sordu Salakin kömürcünün yanına yaklaşarak.

Delikanlı, Salakin'e baktı ve boğuk bir sesle yanıt verdi:

"Kente yük almadan gitmeyiz."

"O zaman kentten geliyorsun!"

"Sana ne?"

"Bana ne mi? Biz de arkadaşımla Borisovo'ya gidiyoruz, bir yağhanede çalışmak üzere bizi tuttular da. Yolunun üstündeyse bizi de götürüver!"

Delikanlı önce Salakin'e, daha sonra Vanyuşka'ya baktı, bardağına bira doldurdu ve bardaktan taşan bir parça köpüğü parmağıyla durdurarak kısa bir yanıt verdi:

"Bize uymaz."

"Götürürsen arkadaş oluruz! Sana beşer kapik veririz..."

"İhtiyacımız yok," dedi delikanlı, Salakin'e bakmadan.

"O zaman Tanrı rızası için götürüver!" diye rica etti Vanyuşka sessiz ve ürkek bir biçimde.

Delikanlı, Vanyuşka'ya baktı, kaşlarını çattı ve olmaz der gibi kafasını salladı.

"Sen de ne biçim adamsın be!" diye haykırdı Salakin. "Senin için ne fark eder ki? Uzağa gideceğiz, yorulduk, şu sırtımızdaki giysilere bak..."

"Kalın giyinseydiniz," dedi kömürcü alaycı bir gülümsemeyle.

"Olsa giymezdik sanki!" diye mırıldandı Vanyuşka inandırmak isteğiyle. "Görüyorsun işte yoksul insanlarız..."

"Neden yoksulsunuz?" diye kayıtsız bir biçimde sordu kömürcü ve birasını içmeye koyuldu.

Vanyuşka arkadaşıyla bakıştı. İkisi de kömürcünün karşısında şapkaları ellerinde, hiçbir şey söylemeden dikiliyorlardı.

O zaman meyhaneci yaşlı kadın lafa karıştı:

"Götürüversen bir yerin kırılmaz ya, Nikolay. Yükün var mı? Atlar boşu boşuna koşacak. Hem duydun ya, beşer kapik verecekler! Parayı peşin al, bırak gelsinler."

Kömürcü iki arkadaşı sırayla tekrar gözden geçirdi. Sonra derin bir soluk aldı ve:

"Onar kapik," dedi.

"Tamam, anlaştık!" diye bağırdı Salakin elini sallayıp. "Al, helal olsun!"

"Paraları kontrol et," diye akıl verdi yaşlı kadın.

Kömürcü, Salakin'in verdiği yirmi kapikliği masanın üstüne attı, sesine kulak verdi, sonra parayı dişledi ve tezgâha yanaşıp parayı bu kez tezgâhın üstüne atarak yaşlı kadına:

"Biranın parasını burdan al!" dedi.

"Vay it oğlu it!" diye fısıldadı Salakin, Vanyuşka'ya.

Kömürcü, yaşlı kadından paranın üstünü aldıktan sonra Vanyuşka'ya:

"Sen arkaya otur, sen de benim yanıma gel..." dedi.

"Tamam!" diyerek onayladı Salakin. "Tamam da, niye ikimiz birlikte oturmuyoruz?"

"Birlikte olunca ne yapacaksın?" diye kuşkuyla sordu kömürcü.

"Daha kolay ısınırdık..."

"Bak sen..." diye gülümsedi kömürcü. "Hayır, ne diyorsam onu yap. Eğer arkadaşın atımı çalmaya kalkışacak olursa kafana bir şey indirip bağlarım seni, sonra da..."

Sözünü bitirmeden gülmeye, ardından uzun uzun, boğulur gibi öksürmeye başladı...

VI

Kömürcü, nihayet yolcusuyla konuşmaya başladığında meyhaneden beş verst kadar uzaklaşmışlardı:

"Kimsin sen?"

"Bir adam," dedi Salakin dişlerinin arasından.

Kızakta gitmek daha da üşütücüydü. Salakin küçük bir ürpertiyle tepeden tırnağa titredi. Tipi hemen hemen kesilmişti, ama sert bir rüzgâr esiyordu. Salakin daha önce iki kez kızaktan aşağı atlamış, ısınmak umuduyla yolda, kızağın yanında koşmuştu. Ancak derin ve yumuşak karın üs-

tünde koşmak zor oluyordu, çabucak yorulmuş, tekrar kızağa binmişti, sonra daha da çok üşümüştü. Sağlam bir kısa gocuk ve bir çapan* giymiş olan kömürcü, Salakin'in kızaktan her atlayışında ucunda bir zincir ve zincirin ucunda da bir funtluk madeni bir küre bulunan kısa ve kalın bir sopayı çapanın kolundan dışarı çıkarıyordu. Salakin bu alete topuz dendiğini biliyordu ve soğuk kadar keskin bir öfkenin yüreğini sıkıştırdığını hissediyordu.

"Herkes insan!" dedi kömürcü. "Ben kimin nesisin diye soruyorum."

"Kimsenin bir şeysi değilim. Kimsesizin biriyim," diye yanıtladı Salakin ve ileri doğru bağırdı: "Vanya hayatta mısın?"

"Hayattayım," diye yanıtladı Vanyuşka alçak sesle.

"Üşüdün mü?"

"Evet..."

"Size bakıyorum da," dedi kömürcü homurdanarak, "acınacak insanlarsınız. İkiniz de çulsuzsunuz... Şu tembel heriflerdensiniz anlaşılan..."

Salakin büzülmüş oturuyor, dişleri birbirine vurmasın diye ağzını açmıyordu.

Arkasına baktı, orada, seyrek kar tanelerinin arasından ıssız, maviye çalan ovayı gördü. Ova, Salakin'in yüzüne soğuk ve iç karartıcı soluğunu üflüyordu. Üzerinde insan gözünün takılabileceği hiçbir şey yoktu bu ovada.

"Bizim adımız Semakinler; üç erkek kardeşiz. Odun kömürü yapıyoruz ve bu kömürleri kente, şarap fabrikasına götürüyoruz, evet... Dirlik düzenlik içinde yaşıyoruz. Karnımız tok, üstümüz başımız sağlam... Her şeyimiz olması gerektiği gibi çok şükür! Kim doğru dürüst çalışır, tembellik, aylaklık etmezse, her zaman iyi yaşar... Abilerim evli, ben de bayramdan sonra evleneceğim... İşte böyle! Çalışa-

* Çapan: İpek veya pamuklu kumaştan dikilmiş, kışlık olanlarının içi kapitoneli, gömlek biçiminde kadın ve erkek giysisidir.

bilenin yaşamı kolaylaşır..."

At, hamutunun içine iyice gömülerek zar zor koşuyordu. Kızak sarsılarak ilerliyordu, Salakin ise kızakta, insanın avcunun içindeki bir ceviz gibi, sallanıyordu. Kömürcünün sıkıcı, anlamsız ve ağır sözleri Salakin'in ruhunda ağır birer tuğla gibi üst üste yığılıyor ve ruhunu iyice daraltıyordu. Bu adamın kısık sesini işitmek Salakin'in canını yakıyor ve kalbini kırıyordu.

"Vanyuşka!" diye bağırdı.

"Ne var?"

"Birazcık koşsaydın..."

"Niye?" diye zayıf bir sesle sordu Kuzin.

"Donmamak için!"

"Boş ver..."

Kömürcü iç çekti. Sonra hafifçe gülümsedi, burnunu koluna sildi ve yeniden konuşmaya başladı:

"Ne biçim adamlarsınız! Bu sizinki de hayat mı sanki? Soğuktan donarak aç bîilâç... sersemce yaşıyorsunuz! İnsan olana böyle bir hayat yakışır mı? İyi yaşamak lazım..."

"Sen paralarını benimle paylaş, ben de iyi yaşamaya başlayayım," dedi Salakin hırsla.

"Ne dedin?"

"Paylaş, diyorum..."

"Paylaşmayı gösteririm ben sana! Bunu gördün mü, bunu?"

Salakin'in suratının önünde zincirin ucundaki topuz sallanıyordu. Salakin, kömürcünün, gülerken dişleri dışarı fırlamış bir şeytanı andıran kapkara yüzünü gördü. Ve birdenbire Salakin'in bütün vücudunu sanki bir ateş kapladı, sanki göğsünün içinde yüreği parçalandı, ateş kusmaya başladı ve bu ateş başına hücum ederek gözünün önündeki her şeyi kan kırmızısına boyadı. Sağ kolunu var gücüyle kaldırdı ve dirseğini kömürcünün suratına indirerek onu arka üstü yere yıktı. Bu sırada topuz, kömürcünün üzerine,

kürek kemiklerinin arasına düştü, vücuduna keskin bir acı yayıldı ve soluğunu daralttı.

"İmdat, adam öldürüyorlar!" diye kesik kesik haykırdı kömürcü.

Ancak Salakin tüm ağırlığıyla adamın üstüne çökmüş, parmaklarıyla kömürcünün boğazına sarılmış, bir yandan boğazını iyice sıkarken bir yandan da dizleriyle kömürcünün karnını sıkıştırıyordu:

"Hadi, konuş, bağır, konuş..."

Kömürcü hırıldıyor, dişleriyle Salakin'in giysisini omzundan ısırmış, onun altında bıçak altındaki balık gibi kıvranıyor, elleriyle Salakin'in boğazını arıyordu. Topuz kömürcünün parmaklarının arasından kurtulmuştu, ancak bileğindeki kayışta asılı duruyordu. İkide bir Salakin'in vücuduna değiyor ve her dokunuşunda canını yakmasa da onu korkutuyordu.

"Vanyuşka! Yardım et!" diye vahşi bir sesle bağırmaya başladı Salakin.

Soğuktan büzülmüş olan Vanyuşka, büyük bir kömür çuvalına sarınmış, kızağın içinde yatıyordu. Kömürcünün çığlığını duyduğunda korkuya kapılmıştı. Neler olduğunu hemen, içgüdüsel olarak tahmin etmiş ve kafasını çuvalın içine iyice gömmüştü...

"Uyuduğumu, duymadığımı söylerim," diye akıl etmişti hemen.

Ancak arkadaşının yardım çağrısını duyduğunda tepeden tırnağa ürperdi ve atın toynağının altından fırlamış bir kar parçası gibi kızaktan aşağı atladı. Birden kafasında, eğer kömürcü, Salakin'in hakkından gelirse kendisini de, yani Vanyuşka'yı da öldüreceği düşüncesi bir kıvılcım gibi parlamıştı. Kocaman bir düğüm gibi birbirine geçmiş iki insan vücudunun yanına geldiğindeyse kömürcünün kana bulanmış olsa da hâlâ kara olan yüzünü, sağ kolunda sallanmakta olan ve simsiyah parmaklarının kasılmalarıyla yaka-

lamaya çalıştığı topuzu gördü. Vanyuşka bu kolu yakalayıp bükmeye, kırmaya çalıştı...

Atlardan çelimsiz, uzun tüylü, mahzun gözlü olanı, kafasını sallaya sallaya sessiz adımlarla yolda ilerliyor, kızağın içinde hırıldayarak ve dişlerini gıcırdatarak anlamsız bir biçimde çabalayıp duran üç adamı soğuk ve ölü bir enginliğe doğru götürüyor, öteki at ise bu adamların ayaklarının yüzüne çarpmasından korkarak yavaş yavaş geride kalmaya başlıyordu.

VII

Vanyuşka, mücadeleden yorgun ve tere batmış olarak çıktığında gözlerindeki korkuyla Salakin'e alçak sesle şöyle dedi:

"Baksana, at nerde? Kaçmış!"

Salakin, yaralı suratındaki kanları silerek:

"At konuşamaz," diye mırıldandı.

Arkadaşının sakin sesi Vanyuşka'nın korkusunu azalttı.

"Başımıza iş açtık!" dedi Vanyuşka, yan gözle kömürcüye bakarak.

"Onun bizi öldürmesindense bizim onu öldürmemiz daha iyi," dedi Salakin aynı sakin sesle ve hemen ciddi bir ifadeyle ekledi: "Hadi, davran da giysilerini çıkaralım! Gocuk sana, çapan da bana. Çabuk olalım, bakarsın birisiyle karşılaşırız ya da peşimize düşen olur..."

Vanyuşka bir şey söylemeden kömürcüyü çevirerek sırtındakileri çıkarmaya koyuldu. Gözünü ayırmadan arkadaşına bakıyordu. Bir yandan da "Korkmuyor mu acaba?" diye düşünüyordu.

Arkadaşının bir ölüye karşı bu sakin ve becerikli tutumu Vanyuşka'da şaşkınlık ve Salakin'e karşı bir ürkeklik uyandırmıştı. Salakin'in çiçek bozuğu, yaralı suratı onu daha da fazla hayrete düşürüyordu. Bu surat durmadan titriyor, ses-

siz bir kahkaha atıyormuş gibi çarpılıyordu ve gözleri, kafayı bulacak kadar içki içmiş ya da bir şeye çok sevinmişçesine parlıyordu. Vanyuşka itiş kakış sırasında kasketini kaybetmişti. Salakin kömürcünün şapkasını aldı, Vanyuşka'nın eline tutuşturdu ve:

"Giy, böyle donacaksın!" dedi. "Hem yakışık da almaz... Koskoca adam şapkasız olur mu?"

Ölünün pantolonunun ceplerini dışına çevirmeye koyuldu ve bunu o kadar çabuk, o kadar beceriklice yaptı ki, sanki hayatı boyunca yaptığı tek iş insanları öldürmek ve soymaktı.

"Her şeyi tam tekmil düşünmek gerek," dedi Salakin, kömürcünün bileğinden topuzu çıkarırken. "Hiç kimse şapkasız dolaşmaz. Vay be, beş altın ruble, yok yok, yedi buçukmuş..."

Vanyuşka, parlayan gözlerle paralara bakarak ürkek bir sesle:

"Sen..." diye konuşmaya başladı.

"Ne var?" diye sordu Salakin ona şöyle bir göz attıktan sonra. Ardından küçümseyerek homurdandı: "Eh, bu kadar hayır yüzümüzü güldürür işte! Hadi yürü bakalım yavrum! Bir an evvel götür bizi..."

Ve Salakin avcuyla atın sağrısına vurdu.

"Parayı kastetmemiştim," dedi Vanyuşka. "Benim sormak istediğim..."

"Ne?"

"Bunu ilk kez mi yapıyorsun?" Vanyuşka gözleriyle kömürcünün paltosuz vücudunu gösterdi.

"Salak!" diye haykırdı Salakin alaycı bir gülümsemeyle. "Ne yani, haydut muyum ben?"

"Adamın üstündekileri çok çabuk çıkarttın da onun için..."

"Canlıları soyuyorlar, bir ölüyü soymakta ne keramet var?"

Diz çökmüş olan Salakin birden sarsıldı ve ağır ağır Vanyuşka'nın ayaklarının dibine düştü. Vanyuşka, sanki tüm vücudu soğuk suya dalmış gibi silkindi, bir çığlık attı, arkadaşını kendisinden uzaklaştırmaya çalıştı, bu arada at çığlıktan ürküp dörtnala koşmaya başladı.

"Boş ver, yok bir şey," diye mırıldandı Salakin arkadaşına tutunarak. Yüzü daha da morarmış, gözleri donuklaşmıştı.

"İki küreğimin ortasına vurmuştu. Yüreğime indi sanki... geçer..."

"Yeremey," dedi Vanyuşka titreyen bir sesle. "Geri dönelim, Tanrı aşkına!"

"Nereye?"

"Kente! Ben korkuyorum..."

"Kente dönemeyiz! Hayır, gidelim, atı satalım, sonra da buraya, Matvey'in yanına gelelim..."

"Korkuyorum," dedi Vanyuşka sıkıntıyla.

"Neden?"

"Hapı yuttuk biz, kardeşim! Şimdi ne olacak? Biz seninle bunun için mi buralara gelmiştik?"

"Canın cehenneme!" diye bağırdı Salakin ve gözleri öfkeyle parladı. "Hapı yutmuşuz! Ne demek hapı yutmuşuz? Adam öldüren bir tek senle ben miyiz? Böyle bir şey bu dünyada ilk kez mi oluyor?"

Vanyuşka arkadaşının yüzünün yine umutsuz ve adeta sarhoş gibi bir ifade aldığını görerek ağlamaklı bir sesle:

"Kızma!" dedi.

"Nasıl kızmayayım!" diye öfkeyle haykırdı Salakin. "Böyle oldu işte ne yapalım..."

"Ee, ne yapacağız şimdi?" diye üstüne basarak sordu Vanyuşka. Bir yandan da tüm vücudu tir tir titriyor ve ürkek ürkek çevresine bakınıyordu. "Onu nereye götüreceğiz? Aslında şu anda Vişenki'de olmalıydık, oysa baksana ne götürüyoruz?"

"Fuu, dur iblis!" diye ata bağırdı Salakin ve çabucak, bir top gibi, kolayca kızaktan yola atladı.

"Haklısın, kardeş!" diye mırıldandı, kömürcünün koluna yapışarak. "Tut da sürükleyelim! Ayaklarından tut, hadi! Çeksene!"

Vanyuşka, cesedin yüzüne bakmamaya çalışarak ayaklarından tutup kaldırdı, ama yine de kömürcünün yüzünün yerinde mor, yuvarlak ve korkunç bir şey gördü.

"Bir çukur kaz!" diye buyurdu Salakin ve ayaklarının kuvvetli, hızlı hareketleriyle karları iki yana atarak yumuşak karın içinde sıçramaya başladı. Bunu öyle tuhaf bir biçimde yapıyordu ki, Vanyuşka, kömürcünün cesedini karın üstüne bırakıp yanında dikildi ve yardım etmeksizin arkadaşını izledi.

Salakin, gayretli, hızlı bir biçimde ölünün göğsünü ve kafasını karla örterek:

"Göm, göm!" dedi. İki arkadaş kızağın iki adım ötesinde çabalayıp duruyorlar, at ise boynunu eğmiş, tek gözüyle onlara bakıyor ve donmuş gibi kımıldamadan duruyordu.

"Tamam, gidelim," dedi Salakin.

"Az oldu!" diye itiraz etti Vanyuşka.

"Ne az oldu?"

"Fark edilir, tümsek..."

"Boş ver!"

Kızağa bindiler ve birbirlerine iyice sokularak yola koyuldular. Vanyuşka geriye, yola doğru baktı ve cesedin üstündeki kar yığını hâlâ gözden kaybolmadığı için çok yavaş gidiyorlarmış gibi geldi.

"Atı daha hızlı koştur," diye Salakin'e rica etti, gözlerini sımsıkı kapattı ve uzun bir süre de açmadı. Gözlerini açtığında ise uzaktan da olsa yolun solunda, dümdüz karın üstündeki hafif yükseltiyi yine gördü.

"Mahvolduk biz Yerema!" dedi Vanyuşka nerdeyse fısıltıyla.

"Bir şey olmaz," diye boğuk bir sesle yanıt verdi Salakin. "Atı satalım, sonra kente döneriz... Bizi arayıp dursunlar! İşte Vişenki de göründü..."

Yol, tepenin eteğine, pek derin olmayan karlı bir vadiye iniyordu. Renkleri kararmış çıplak ağaçlar yolun iki yanında salınıp duruyordu. Bir karga gakladı. İkisi de irkildiler, bir şey söylemeden birbirlerinin yüzüne baktılar...

"Daha dikkatli ol," diye fısıldadı Vanyuşka, Salakin'e.

VIII

Meyhaneye paldır küldür, pek laubalice girdiler.

"Hadi iyi yürekli adam," dedi Salakin meyhaneciye, "bize birer kadeh içki ver!"

"Olur," diye karşılık verdi uzun boylu, kel kafalı esmer bir mujik, tezgâhın arkasında ayağa kalkarak. Sonra Vanyuşka'ya öyle güleryüzle baktı ki, Kuzin, meyhanenin ortasında durdu ve suçlu suçlu gülümsedi.

"Bizim buralarda bir âdet vardır," diye söze başladı meyhaneci Salakin'in önüne votkayı koyarken, "insanlar bir yere girdikleri zaman 'Merhaba!' ya da 'İyi günler!' derler. Uzaktan mı geliyorsunuz?"

"Biz mi? Hayır, biz... çok uzaktan gelmiyoruz... otuz verst kadar öteden," diye açıkladı Salakin.

"Hangi yöne gidiyorsunuz?"

"Bu yöne," dedi ve meyhanenin kapısını gösterdi Salakin.

"Kent civarında bir yer o zaman?" diye sordu meyhaneci.

"Öyle... Gelsene Vanya, sen de iç!"

"Vanya kardeşin mi?"

"Hayır," diye çarçabuk yanıtladı Vanyuşka. "Niye kardeş olalım ki!"

Meyhanenin bir köşesinde, kapıya yakın bir yerde sivri, gaga burunlu ve gri, keskin gözlü, kısa boylu bir mujik otu-

ruyordu. Yerinden kalktı, yavaş yavaş tezgâha yaklaştı ve gözlerini dikip küstah bakışlarla iki arkadaşı tepeden tırnağa süzmeye başladı.

"Ne istedin?" diye sordu meyhaneci.

Mujik, gıcırdayan bir sesle:

"Yok bir şey..." dedi. "Belki de tanış çıkarız diye düşündüm de..."

"Biraz oturup ısınacağız," dedi Salakin tezgâhtan uzaklaşarak ve Vanyuşka'yı kolundan tutup çekti.

Kenara doğru gittiler, bir masanın arkasına geçip oturdular, gaga burunlu mujik tezgâhın yanında kaldı ve alçak sesle meyhaneciye bir şeyler söyledi.

"Gidelim," diye fısıldadı Vanyuşka Salakin'e.

"Bekle," diye yüksek sesle karşılık verdi Salakin.

Vanyuşka arkadaşına sitemli bir bakış atıp başını salladı. Ona göre, şu anda insanların yanında yüksek sesle konuşmak, tehlikeli, hoş olmayan ve rahatsız edici bir şeydi.

"Bize birer tane daha doldur," dedi Salakin. Meyhanenin kapısı gıcırdadı ve içeri biri yaşlı, uzun kır sakallı, öteki tıknaz, koca kafalı, dizlerine kadar gocuk giymiş iki adam daha girdi.

"Hayırlı günler," dedi ihtiyar.

"Hoş geldiniz," diye karşılık verdi meyhaneci ve Salakin'e baktı.

"At kimin?" diye sordu tıknaz adam, başıyla kapıyı göstererek.

Sivri burunlu mujik, parmağıyla Salakin'i göstererek ağır ağır:

"Şu iki adamın," dedi.

"Bizim," diye doğruladı Salakin.

Vanyuşka ise sesleri duyuyordu, endişeden yüreği donmuştu. Buradaki insanların hepsi her şeyi biliyorlarmış, hiçbir şeye şaşırmıyorlarmış ve sanki bir şey bekliyorlarmış gibi geliyordu Vanyuşka'ya.

"Gidelim," diye fısıldadı arkadaşına.

"Siz kimsiniz?" diye sordu tıknaz adam, Salakin'e.

"Biz mi? Kasabız," diye ani bir cevap verdi Salakin ve gülümsedi.

"Ne diyorsun sen?" diye huzursuz, ama pek yüksek olmayan bir sesle haykırdı Vanyuşka.

Ancak mujiklerin dördü de onun haykırışını duymuşlar, hepsi de kafalarını yavaş yavaş ona doğru çevirip meraklı gözlerini üstüne dikmişlerdi. Salakin onlara sakin sakin bakıyordu, yalnızca sımsıkı sıktığı dudakları titriyordu. Vanyuşka ise başını masanın üstüne eğmiş, soluğunun daraldığını hissediyor ve bekliyordu. Bir yağmur bulutu kadar ağır olan sessizlik pek uzun sürmedi...

"Belli, görüyorum," dedi tıknaz mujik, "kızağın ön tarafı kan içinde..."

"Ne?" dedi Salakin küstah bir sesle.

"Ben kanı fark etmemiştim," dedi ihtiyar. "Sahi kan mı var? Kızağın üstüne baktım, her şey kapkaraydı, demek bunlar kömürcü diye düşünmüştüm. Bir içki doldur bana, İvan Petroviç..."

Meyhaneci bir bardağa votka doldurdu ve besili bir kedi gibi ağır adımlarla kapıya doğru yürüdü. Gaga burunlu mujik, meyhanecinin kendisiyle aynı hizaya gelmesini bekledi ve o da meyhaneden çıktı.

"Hadi," dedi Salakin, sandalyeden kalkarak, "hadi Vanya, gitmemiz gerek! Meyhaneci nereye gitti? Hesabı..."

Tıknaz mujik, Salakin'e arkasını döndükten sonra:

"Şimdi gelir," dedi ve sigara sarmaya başladı. Vanyuşka da ayağa kalkmıştı, ama aynı anda sandalyeye geri çöktü. Dizleri gevşemiş, bacakları yumuşamıştı, vücudunu taşımıyordu. Arkadaşının yüzüne boş bakışlarla baktı, Salakin'in dudaklarının titrediğini görünce üzüntüsünden ve korkusundan sessizce homurdanmaya başladı.

Meyhaneci tek başına geri döndü. Aynen dışarı çıkar-

kenki gibi yavaş ve sakin adımlarla tezgâhının arkasına geçti ve dirseklerini tezgâha dayayarak ihtiyara:

"Hava yeniden ısınıyor..." dedi.

"Ilık günler geliyor..."

"Biz gidiyoruz artık!" dedi Salakin yüksek sesle, tezgâha doğru yaklaşarak. "Al."

Meyhaneci tembel tembel gülümseyerek:

"Bekle," dedi.

"Zamanımız yok," dedi Salakin daha alçak bir sesle ve gözlerini yere indirerek.

"Olsun, bekle," diye yineledi meyhaneci.

"Ne olacak?"

"Muhtara haber saldım..."

Vanyuşka hızla ayağa kalktı, sonra tekrar yerine oturdu.

"Muhtarla ne işim var benim?" dedi Salakin, omuzlarını çarpıtarak. Sonra nedense şapkasını başına geçirdi.

Meyhaneci, Salakin'den uzaklaşarak tembel tembel:

"Ama onun seninle işi var," dedi.

İhtiyar adam ve tıknaz mujik, anlayamadıkları konuşmayı merak ettiler ve tezgâha yaklaştılar.

"Et satıyorsun, ama kömür çuvalı taşıyorsun, bunun nasıl bir iş olduğunu sana sormak istiyor."

"Ha-a-a?" dedi ihtiyar uzata uzata ve Salakin'in yanından uzaklaştı..

"Tamam!" diye bağırdı tıknaz mujik. "Atı çaldınız, değil mi?"

"Hayır!" diye bağırdı Vanyuşka ince bir sesle.

Salakin elini salladı ve ona doğru dönerek çarpık bir gülümsemeyle:

"Geldiler, hazır ol!" dedi.

Meyhanenin kapısından beş kadar mujik daha telaşla içeri girdi. İçlerinden uzun boylu ve kızıl saçlı olan biri elinde uzun bir sopa tutuyordu. Vanyuşka fal taşı gibi açılmış gözleriyle onlara baktı, hepsi de sarhoş misali ayaklarının üstün-

de sallanıyorlarmış ve meyhaneyi de sallıyorlarmış gibi geldi.

"Merhaba gençler!" dedi eli sopalı mujik. "Söyleyin bakalım bize, kimsiniz siz? Nerelisiniz? Mesela ben muhtarım, peki siz kimsiniz?"

Salakin muhtara baktı ve köpek havlamasına benzeyen bir gülüşle gülmeye başladı. Ama beti benzi atmıştı.

"Bir de gülüyor musun?" dedi mujiklerden biri sert bir şekilde ve kollarını sıvamaya koyuldu.

"Dur, Korney," diyerek onu durdurdu muhtar. "Her şeyin bir sırası var. Çocuklar, açık açık söyleyin bakalım, atı nerden aldınız? Hadi!"

Vanyuşka, eriyerek çatıdan kayan karlar gibi ağır ve yavaş bir hareketle kendini sandalyeden yere bıraktı ve diz çöküp, kekeleyerek mırıldanmaya başladı:

"Ortodokslar, ben yapmadım! O yaptı! Biz at çalmadık, kömürcüyü öldürdük... Şurda, yakında, üstünü karla örttük. Atı çalmadık, sadece onunla buraya geldik, vallahi billahi! Hepsi bu, ben yapmadım! At kendisi geride kaldı; gelir şimdi! Biz öldürmek istemedik, o başlattı, topuzla! Biz Borisovo'ya gidiyorduk, kâhyayı soymak istiyorduk, önce yangın çıkartacaktık, atlara elimizi bile sürmedik! Bütün bunlara beni o zorladı, bu işte..."

"Yeter be!" diye bağırdı Salakin. Şapkasını başından çıkarıp aldı, sessiz, sağlam ve karanlık bir duvar gibi karşısında dikilmekte olan mujiklerin ayaklarının dibine fırlattı.

"Çıban gibisin Vanka, geber!"

Vanyuşka sustu, başını göğsüne indirdi, elleri vücudunun iki yanında sallanıyordu.

Mujikler uzun süre onlara kaşlarını çatarak, bir şey söylemeden baktılar. Sonunda gaga burunlu ve gıcırtılı sesli mujik, derin derin iç çekip sıkıntıyla:

"Bunlar da katil olacak ha, salaklar!" dedi.

1901

HAPİSHANE

I

Külrengi yağmur bulutları kentin üstünde hareketsiz duruyordu; hafif bir yağmur, sokakları donuk, titrek bir örtüyle sararak tembel tembel çamurlu toprağa düşüyordu...

Çevresi sıkı bir polis kordonuyla kuşatılmış yoğun bir kadın ve erkek kalabalığı, ıslak kaldırımda, evlerin rutubetli duvarlarına sokularak ağır adımlarla yürüyor, bu kalabalığın üstünde boğuk, anlaşılmaz bir gürültü dalgalanıyordu.

Külrengi, asık suratlar, sımsıkı kenetlenmiş çene kemikleri, yere indirilmiş karamsar bakışlı gözler. Birisi, çaresizliğin utanç verici ve ağır bilincini gizlemeye çalışarak şaşkın şaşkın gülümsüyor, aşırı samimi şakalar yapıyor. Zaman zaman bastırılmış bir öfke çığlığı duyuluyor, ama bu çığlık, sanki çığlığı atan adam, öfkelenmenin zamanı mıdır, yoksa bunun için artık geç mi kalmıştır, gibi sönük ve ikircimli bir ses çıkartıyor.

Polislerin yorgun yüzleri kaygılı ve kızgın. Yağmur damlaları şapkalarında ve bıyıklarında donuk donuk parlıyor. Dövüşmeden yenilmiş insanların üstüne yağmurla birlikte iri, yapışkan kar taneleri ile, bunaltıcı bir keder yağıyor.

Birisi kısılmış bir sesle bağırdı:

"Avluya tıkın hepsini!"

Bir itiş kakıştır başladı, insanlar tıpkı koyunlar gibi, birbirlerine sokularak kara bir sel halinde avluya doluştular.

Öfkeli bağırışlar daha yüksek perdeden, daha sinirli çıkıyor, kızgın haykırışlar işitiliyor, kadınların gözyaşı dolu çığlıkları çın çın ötüyor...

Yanağından kan damlayan, neşeli ve iyi yürekli üniversite birinci sınıf öğrencisi Mişa Malinin, kalabalığın ortasında yürüyor, saf, mavi gözleriyle çevresindeki solgun, kızgın ve şaşkın yüzlere merhametle bakıyordu. Kadınların çığlıkları, sinirli bir gülüş, boğuk bir homurtu, onu heyecanlandırıyordu; o sıkışıklıkta soluğu daralarak, ağır bir utanç duygusuyla, öfkeden ağlamaya hazır, çevresindekileri ite kaka bir an önce avluya girmeye çalışıyordu. Bu avluda saklanmak, kendini herkesten ayırmak, tek başına kalmak istiyordu.

...Birinin küçücük elleri, paltosunun koluna sımsıkı yapıştı. Karşısında kocaman nemli gözlerle solgun bir yüz gördü. Gözyaşlarından ya da yağmurdan ıslanmış bu yüz, ona doğru kalktı ve kasılarak çarpılmış, parlak kırmızı dudaklar titreyerek hararetle fısıldadı:

"Ben gelmeyeceğim!.. Gelemem, istemiyorum! Beni itti... Buna hakkı yok... Söyleyin ona..."

Kız tıkanıyor, başını sallıyordu ve kara bukleleri isyankâr bir biçimde ıslak yanaklarına, beyaz, yüksek alnına dökülüyordu.

"Buna hakkı yok!" diye bağırdı ansızın kız, sesiyle tüm gürültüyü bastırarak, elini salladı, doğruldu ve gözleri parladı.

O zaman Mişa'nın göğsünde de bir ateş yandı, bu ateş yakıcı seller halinde damarlarına yayıldı, içindeki utancı dağladı, göğsünü delikanlıca bir yüreklilikle doldurdu. Mişa ileri atıldı. Kapkara yığın, onun bu hamlesiyle içine taş düşmüş çamur gibi, iki yana açıldı... Karşısında uzun boylu, gri kaputlu bir adam gördü ve çınlayan bir sesle adama haykırdı:

"Vurmaya hakkınız yok!"

"Ne! Kim vuruyor?" diye öfkeyle elini sallayıp karşı çıktı grili adam. Adamın kızıla çalan sarı bıyıklı yorgun yüzü küçümseme dolu bir ifadeyle çarpıldı ve elini Mişa'nın omzuna koyup:

"Rica ediyorum, gidin!" dedi.

Mişa, adamın yüz ifadesini gördü, yüreğinde utancın keskin ısırığını duyumsadı.

"Gitmeyeceğim!" diye kudurmuşçasına bağırdı. "Gitmeyeceğiz... sürü değiliz biz! Yeter bu kadar zorbalık!"

Özgürlük hakkında, insan onuru hakkında işittiği tüm güzel ve güçlü sözcükler göğsünden kızgın bir sel halinde boşandı ve kiminde hiddet, kiminde korku uyandırarak insanların tepesinde parıldamaya başladı. Kendi sesinden sarhoş olan ve rengârenk bir çığlık kasırgasıyla serseme dönen Mişa, kalabalığın arasında, kara bir duman bulutunun içindeki bir kıvılcım gibi, fır fır dönmeye başladı ve nasıl yakaladıklarını, kalabalığın içinden nasıl çıkarttıklarını ayırt edemeden kendisini bir arabada buldu.

Gözlerini fal taşı gibi açıp hırsla derin bir soluk aldı, içi henüz ne olup bittiğinin bilincine varmaksızın sağlam, sevinçli bir heyecanla dolarak ürperdi. Yanında kendisini belinden tutmuş bir komiser oturuyordu. Komiser, kara bıyıklı, sağ yanağında yara izi olan genç bir adamdı. Suratı asıktı; dudaklarını sımsıkı kapatmış, kısık gözlerle ileri doğru bakıyor, ikide bir sol eliyle yanağına dokunuyordu.

"Beni... beni nereye götürüyorsunuz?" diye sordu Mişa uysal bir sesle.

"Karakola..." diye yanıtladı komiser dişlerinin arasından ve yüzü hastalıklı bir biçimde titredi..

"Yumruk mu attılar yoksa size?" diye merhametle sordu Mişa.

"Di-şim ağrıyor... Allah kahretsin!" dedi komiser böğürürcesine. Sonra arabacının sırtına bir yumruk attı ve kız-

gın, isterik bir sesle sızlanır gibi: "Hadi, hadi daha çabuk... geberesice!" dedi.

Kır saçlı, ufak tefek bir adam olan arabacı, yüzünü komisere döndü ve kırmızı, ıslak gözlerini tatlı tatlı kırpıştırarak yatıştırıcı bir ifadeyle:

"Yetişiriz, beyim..." dedi. "Kilise değil ya bu, merak etme hapishaneye hiçbir zaman geç kalmazsın..."

"Kapa çeneni!" dedi komiser tıslar gibi.

Arabacı korkuyla dizginlere yapıştı ve ata:

"Hadi yavrum..." diye mırıldanmaya başladı.

Sokakta, gelip geçenlerin karanlık gölgeleri, yapış yapış, yoğun bir sisin içinde telaşlı telaşlı görünüp kayboluyordu. Bu insanlar, bu külrengi, nemli karanlıkta yollarını kaybetmişler de nereye gittiklerini bilmeden sessiz sedasız, kederli kederli dört dönüyorlarmış gibi görünüyordu. Tramvay vagonları boğuk bir gürültü ve ulumayla çabuk çabuk geçiyor, tekerleklerinin altında öfkeli, mavi kıvılcımlar parlıyor, vagonların içindeyse kapkara insanlar oturuyordu. At nallarının kaldırım taşlarında çıkarttığı yorgun şangırtı hiç kesilmiyor, fenerlerin sarı ışıkları beliriyor, şaşkın şaşkın titreşiyor ve hiçbir şeyi aydınlatmaksızın sis tarafından yutularak yok oluyordu. Bir kupa arabasının lastik tekerlekleri eğri büğrü kaldırım taşlarının üstünde zıplıyordu. Mişa'nın göğsünde de pek hoş olmayan hafif bir ürpertiyle bir şeyler titremeye başlıyordu.

Polis karakolunun kapısında kısa boylu, şişman, duman gibi gri biri kısık ve kayıtsız bir sesle:

"Vay be!" dedi. "Birini daha mı getirdiniz? Yer yok ki!.. Emir geldi, yeni gelenleri doğruca hapishaneye götüreceksiniz..."

"Canları cehenneme..." diye inledi komiser ve birden acıdan kırışmış yüzünü Mişa'ya doğru çevirerek sitemle:

"Görüyorsunuz ya, bay öğrenci... evet, efendim!" dedi. "Siz de hâlâ, halktan yanayız, deyip durun bakalım... ama

hasta bir adam ne olursa olsun sizi götürmek zorunda kalıyor!"

Sonra başını sertçe geri çevirip arabacıya bağırdı:

"Hey sen! Vilayet hapishanesine çek!.."

Mişa kahkahalarla gülmek istiyordu, ama hasta bir adamın kalbini kırmak istemediğinden kendini tuttu, kısa bir süre sustu, sonra sevecen bir biçimde:

"Kreozot kullansanız..." dedi.

Komiser cevap vermedi. Ancak hapishanenin duvarının dibinde arabadan inerken, kederli bir ifadeyle:

"Kreozotu da denedim..." dedi. "İşe yaramıyor!.. Buyurun gidelim!"

II

Hapishanede de boş yer yoktu, Mişa'yı cinayet suçundan hükümlüler için pek büyük olmayan bir hücreye koydular. Kır saçlı, uzun boylu, uzun yüzlü, sivri sakallı, gözleri renksiz ve hareketsiz bir gardiyan, kir içindeki ağır kapıyı gürültüyle kilitledi ve kapıda kesilerek açılmış küçük, yuvarlak bir pencereye doğru eğilerek, bir boruya konuşur gibi, kısık ve düz sesiyle:

"Bir şey gerekirse seslenin..." dedi.

Delikanlı odayı gözden geçiriyordu. Kapının sol yanında bir soba ağır bir üçgen halinde çıkıntı oluşturuyordu, dört kişilik, kir içindeki tahta yataklar sobaya iyice bitişmişti; yataklar, kalın bir demir parmaklıkla kapatılmış olan pencereye dek duvar boyunca uzanıyordu. Yataklarla sağ taraftaki duvar arasında bir buçuk arşın kadar genişlikte rahatça dolaşılabilecek bir boşluk kalıyordu. Bu pis ve iç karartıcı odada yataklardan başka hiçbir şey yoktu. Çatlaklarla kaplı taş tonoz, sol taraftaki duvarın yanında nerdeyse yatakların hizasına kadar inerek ağır bir kemer halinde eğiliyordu. Tonozun en yüksek noktasında üzeri tozlan-

mış küçük bir elektrik lambası yanıyor, ezilmiş tahtakurusu lekeleriyle ve birtakım yazılarla kaplı duvarları aydınlatıyordu.

Yatakların üstünde, sobanın yakınında bir yere galiba çiviyle alt alta rakamlar yazılmıştı. Birisi bu rakamları dizmiş ve çoğaltmış, burada geçirdiği günlerin boşluğunu bununla doldurmuştu. Kurumuş koyu bir küf lekesinin üstüne iri harflerle şöyle yazılmıştı:

Biz iki hayduduz Vyazmalı
Dolaştık birlikte dünyayı,
Kapik keseriz köşe başlarında,
Bir somuncuk alırız kapikle,
İndiririz gövdeye.

Mişa, "gövdeye indiririz" ne demek diye düşünerek gülümsedi.

Duvarda neşeyle oraya buraya dağılmış eğri büğrü harf sıralarına bakarak, "Herhalde açgözlülükle yeriz!" demek diye karar verdi. "İki haydut" ona iki çaresiz soytarı gibi göründü. Mişa şiiri bir kez daha okudu ve gülmeye başladı.

Hücre kapısının arkasından şıpıdık şıpıdık ayak sesleri duyuldu, kısık bir ses öfkeli öfkeli sordu:

"Ne istiyorsunuz?"

Mişa irkildi, başını çevirdi. Kapıdaki küçük pencereden soğuk ve hareketsiz bir göz ona bakıyordu.

"Siz mi seslendiniz?"

"Hayır. Ben gülüyordum."

Göz yukarı doğru zıpladı, sönük ve alınmış gibi bir ses duyuldu:

"Burada gülünmez..."

Mişa'nın önünde gardiyanın zayıf, uzun yüzü, yuvarlak, renksiz gözleri, bu gözlerin üstünde yukarı doğru kalkık, uzun kıllı kır kaşları, sarı, kırışık bir deriyle kaplı geniş alnı görünüp kayboldu.

Öğrenci iç çekti ve yazıları okumaya başladı. Tavanda, yatakta yatarken bir elin kolaylıkla değebileceği yere birisi özene bezene, matbaa harfleriyle şunları yazmıştı:

"Yakof İgnativ Usof burda kaldı. Alçaklıkları yüzünden karısını ve Saşka Grızlov'u öldürdü. Ocakta oldu bu olay. 1900 yılı. İkisinin de bağırsaklarını deşti."

Mişa yeniden irkildi. Yazının içeriği, daha da çok Usov'un, insanları öldürmeye hakkı olduğuna ilişkin kesin inancının hissedildiği titizlik onu çok şaşırtmıştı. Usov'u hayalinde canlandırmak istedi, ama bu adama uygun bir insan tipi bulamadı. Bu soğukkanlı katil, onun imgeleminde belli bir biçimi olmayan, ürkünç bir leke olarak resmediliyor ve bu lekenin ortasında donuk, kan kırmızısı bir ateş düzgün bir ışık saçarak parlıyordu.

Kapının arkasında ağır ayak sesleri ve bir bağırtı işitildi: "Hazır ol!"

Daha sonra demir gümbürdedi, kapı ardına kadar açıldı, hücreye, iki gardiyanla hapishanenin ikinci müdür yardımcısı girdi. Müdür yardımcısı, esmer, sivri suratlı, bir fareninkini andıran ürkek küçük gözleri olan ufak tefek bir adamdı. Yan gözle öğrenciye bakıp bir şey söylemeden arkasını döndü. Gardiyanlardan kızıl saçlı, şişman ve koca göbekli olanı pencereye yaklaştı, eliyle parmaklığa dokundu; öteki gardiyan, Mişa'nın tanıdığı uzun boylu ihtiyar, kapının yanında kımıldamadan duruyor ve ölü gözleriyle delikanlının yüzüne bakıyordu. Gardiyanın ayaklarının yanından kayarcasına, sanki kışın bir soğuk hava bulutu içeri giriyormuş gibi, bir cinayet sanığının gri gölgesi içeri girdi; katranla iyice sıvanmış ahşap bir tası yatağın altına hızla savurup kayboldu. Hapishane görevlileri de ayaklarını pat pat yere vurarak çıktılar. Ağır sürgü keskin bir çığlık kopardı, sonra kapıya gürültüyle kilit vuruldu, anahtarların soğuk ve sert şangırtısını da beraberlerinde götürerek koridorda uzaklaştılar.

"Hazır ol!" Mişa'nın hücresine bastırılmış bir haykırış geldi.

Bir yerlerde bir makara uzun bir çığlık kopardı, bir kapı çarptı, atış sesine benzeyen bir ses yüzünden hava sarsıldı, demirin ağır gıcırtısı tekrar duyuldu, ölçülü sert ayak sesleri geldi, Mişa, o sert haykırışı bir kez daha duydu:

"Hazır ol!.."

Sonra ortalık sessizleşti, sanki tüm hapishane bir anda yumuşak, ses geçirmez, koyu bir kumaşla kaplanıverdi...

Malinin dişi ağrıyormuş gibi hissediyordu, ama bu sızıdan hemen o anda utandı, başını salladı, ellerini pantolonunun ceplerine iyice soktu ve yüksek sesle ıslık çalarak hücreyi adımlamaya koyuldu.

Kapıdaki küçük pencerede gardiyanın ölü bakışlı gözü belirdi ve kuru, yaşlı sesi sakin bir biçimde:

"Islık çalmak yasak!" dedi.

"Yasak mı?" diye yineledi Mişa durarak.

"Evet..."

"Tamam... ben de çalmam!" dedi Mişa, omuzlarını yukarı kaldırıp gülümseyerek.

Göz birkaç saniye donuk donuk parıldadı, sonra yavaş yavaş yukarı doğru döndü. Kapının ardında uzaklaşan yumuşak ayak sesleri duyuldu. Kürek mahkûmlarının kaldığı komşu hücrede tekdüze, anlaşılmaz bir gürültü duyuldu... Biri herhalde dua ediyor ya da bir masal anlatıyordu... Mişa pencereye yaklaştı, pencerenin kenarına çıkıp alnını parmaklığın soğuk demirine dayayarak gecenin karanlığına bakmaya başladı... Gece o kadar koyu karanlıktı ki, elini pencereden dışarı uzatacak olsan, üzeri rutubetli, kurum karası bir tabakayla kaplanacakmış gibi geliyordu...

III

Adeta seslerin yolunu gözleyen ve bu sesleri bütün keskinliğiyle açığa çıkarmaya hazır bekleyen bir sessizlikte Mi-

şa, içinde, kendisinden duyduğu gururun yeniden büyümekte olduğunu hissediyordu.

... Yüzlerce insanın arasında zorbalığa cesurca karşı koyma yürekliliğini bir tek o kendisinde görebilmişti!.. Genç kızın ıslak gözleri aklına geldi. O kız, belki de şu anda küçücük odasında oturmuş, kız arkadaşlarına uzun boylu bir üniversite öğrencisinin bir konuşma yaparak herkesi zorbalıkla savaşmaya çağırdığını anlatıyordu.

Zifiri karanlık gökyüzünün yükseklerinde küçük ve çok uzak yıldızlar titrek titrek ışıldıyordu. Bu yıldızlar pencerenin kirli camlarından güçlükle görülüyordu.

Mişa gözünü kırpmadan yükseklere bakıyor ve kafasındaki düşünceler, yavaş yavaş hareket eden bir halka oyunu içinde biri diğerinin yerini alarak dönüp duruyordu...

"Özgürlüğe kavuşunca hapishaneyi anlatmak hoş olacak!.." diye düşündü. Gözlerini sımsıkı kapattı, kısa bir süre düşünceye daldı ve bir dakika sonra heyecanla fısıldadı:

Demir parmaklıklar arasından
Pencereye bakıyor yıldızlar gökyüzünden...
Ah! Rusya'da yıldızlar bile
Parmaklıklar arasından bakıyor gökyüzünden...

Bu dörtlük Mişa'ya pek güzel ve nükteli geldi. Buna sevinerek pencerenin kenarından yere atladı ve hücrede dolaşarak heyecanlı bir gülümsemeyle şiiri yüksek sesle okumaya koyuldu:

Ah! Rusya'da yıldızlar bile
Parmaklıklar arasından bakıyor gökyüzünden!

"Konuşmak yasak!" diye biraz yüksek perdeden kaygılı bir fısıltı duyuldu.

Mişa durdu ve birkaç saniye bir şey söylemeden gardiyanın kapının arasından parlayan gözüne baktı.

"Neden yasak ki?" diye sordu sonunda, elinde olmaksızın sesini alçaltarak.

"Yasak da ondan!"

Mişa'ya sanki göz, artık canlanmış ve gözün içinde korku pırıltıları varmış gibi geldi.

"Ama neden?" diye sessizce sordu Mişa, kapıya yaklaşarak. "Zaten sizden başkası da duymuyor... yoksa sizi rahatsız mı ediyorum?"

Mişa kapıya doğru eğildi, yüzüne ılık bir solukla birlikte şu garip ve sert sözler değdi:

"Niye gülüyorsunuz bay öğrenci? Sizi gülmeniz için mi buraya koydular?"

"Ama söyleyiniz..." diye söze başladı Mişa.

Ancak gardiyanın gözü kayboldu ve kapının arkasında sessizlik pusu kurdu.

"Hazır ol!" Pencerenin arkasında kısık bir ses duyuldu.

Aşağı doğru indirilen bir tüfeğin şangırtısı geldi. Karanlığın içinde bir nöbetçi alçak sesle telaşlı telaşlı mırıldanıyordu:

"On iki pencere... iki kulübe..."

"Hey sen Çuvaş! Pencereden uzanmış bir baş ya da el görürsen ateş etme sakın!.."

"Baş üstüne!"

"Ha şöyle! Yoksa geçenki gibi gümlersin! Bıkov, her şeyi anlat ona!.."

Sessizlikte her bir sözcük, karanlığın içindeki bir kıvılcım gibi parlıyor.

"Pencereden bakanları görürsen ateş etme! Anladın mı?"

"Tamamam..."

Bozuk bir dille söyleneıı sözcükler ürkek ve kederli sesler taşıyordu.

"Ama eğer birisi pencereden atlayacak ya da şurdan veya burdan koşacak olursa, görüyor musun?"

"Tanımam..."

"Hemen bağır, kim var orda, diye. Bir kere, iki kere seslen, üçüncüde ateş et, ama yalnızca yukarı doğru, uyarmak için... Koşan olursa da ateş et... ya da dipçikle veya süngüyle vur... Nasıl, iyice anladın mı?"

"Tanımam..."

"Hadi bakalım, şimdi burdan oraya kadar yürü... ve pencerelere bak... Uyumayı sakın aklından geçirme!"

"Asla..."

"Ha şöyle, put gibi dik dur! Söyle bakalım, ne zaman ateş etmen gerekiyor?"

"Tuvara tırmandıhlarında..."

"Peki ya biri duvarın üstünden atlarsa?"

Rutubetli toprağa sabırsızlıkla vuran ayakların sesi işitiliyordu.

"Hadi söyle, iblis!.."

"O zaman dövmek lazım..." ürkek, hafif bir ses duyuluyor.

"Eğer pencerede başlarını görürsen, o zaman ne yapacaksın?"

Bir sessizlik. Bir tüfeğin şakırtısı. Hırslı bir tükürme sesi...

"Seni odun kafalı!.."

Yüksek sesle ağza alınmadık bir küfür savruluyor ve biri avcunun içiyle sanki şap şap hamura vuruyormuş gibi iğrenç bir ses işitiliyor...

"O zaman hiçbir şey yapmam..." diye bir iç çekiş gibi, zar zor duyulan bir yanıt geliyor.

"Atma!" diye kükrüyor kalın bir ses. "O zaman başını içeri sok, demen lazım... Anladın mı? Kurbağa suratlı... Marş marş!"

...Mişa, bu kadar kederli ve ürkek konuşan nöbetçiyi görmeye çalışarak parmaklığa iyice yapışmıştı. Hapishane binasının duvarıyla yüksek avlu duvarı arasındaki dar boş-

luk yoğun bir sisle doluydu ve bu sisin içinde pek iriyarı olmayan gri bir gölge başını yukarı kaldırmış yavaş yavaş, nerdeyse hiç ses çıkarmadan hareket ediyordu. Süngü, ince bir çizgi halinde karanlıkta parlarken suyun içindeki bir balığı andırıyordu.

Telaşlı, korkuya kapılmış bir haykırış duyuldu:

"Kafanı içeri sok!"

Mişa sessizce pencerenin kenarından indi, çevresini gözden geçirdi. Hücrenin içi boğucuydu... Duvarın gri fonu üzerine kurşun kalemle iri iri yazılmış açık saçık bir küfür gözüne çarptı... Küfürü okudu, kısa bir süre sustu ve birden yüksek sesle küfürü tekrarladı... Sonra kapıya baktı, yatağa uzandı ve gözlerini kapattı...

Hemen o anda bir balık gözü kapıda donuk donuk parıldamaya başladı...

IV

Mişa, yatağa iyice yayılarak derin bir uyku çekti ve düşünde dar, karanlık bir sokakta koştuğunu, arkasından gelen görünmez birinin onu kovaladığını, omuzundan yakaladığını ve anlaşılmaz, sert sözler haykırdığını gördü:

"Yoklama!.."

Gözlerini açtı, başını hafifçe kaldırdı. Yatağın yanında kızıl saçlı şişman gardiyan dikilmiş, ceketinin eteğinden tutmuş çekiştiriyordu. Uzun boylu, hafif kambur hapishane müdür yardımcısıysa gri gözleriyle alaycı bir şekilde ona bakıyor ve:

"Lütfen zamanında kalkın, burası ananızın evi değil!" diyordu.

"Hemen..." dedi Mişa, masum bir gülümsemeyle ve çabucak yataktan atladı.

Müdür yardımcısı, Mişa'nın yüzüne bir göz attı, kapıya doğru döndü ve daha yumuşak bir biçimde:

"Kâğıt isteyebilir, evinize mektup yazabilirsiniz... yatak yorgan ve başka şeyler için..." dedi.

Daha sonra Mişa koridorun sonuna, elini yüzünü yıkamaya gitti. Burada geniş ve uzun madeni bir teknenin üstünde duvardan dışarı fırlamış bir dizi pirinç musluk vardı ve bu musluklardan yuvarlak, kalın bir şerit halinde soğuk su akıyordu... Koridorda ellerinde teneke çaydanlıklarla gri giysili tutuklular koşuşuyorlardı ve arada bir haykırış duyuluyordu:

"Kaynar su, kaynar su... hey!"

Mişa'nın karşısından uzun boylu, düzgün vücutlu, solgun yüzlü ve gür kumral sakallı bir kürek mahkûmu, prangalarını şangırdatarak geliyordu; öğrenciye şöyle bir baktı, göz kırptı, gülümseyerek:

"Ne o beyzade, suçüstü mü yakalandın?" dedi.

Kızıl saçlı gardiyan Mişa'ya bir maşrapa ılık ve çok açık çayla büyük bir parça kara ekmek getirdi.

Hapishane yabanarısı yuvası gibi uğulduyordu. Kahkahalar, küfürler, kopuk kopuk şarkılar, gardiyanların sert bağırışları işitiliyor, koridorda paspaslar hafif hafif hışırdıyor, şapır şupur su sesleri geliyordu ve Mişa, yaşama karşı, taştan ve çamurdan yapılmış bu eski binaya hapsedilmiş bu insanlara karşı aşırı bir ilgiyle dolu, bütün dikkatiyle bu yankılı gürültüye kulak kabartıyordu...

Pek az şey okumuştu, gördükleriyse daha da azdı; üniversiteden önceki yaşamı kız kardeşinin ve kız kardeşinin kocasının sıkı kuralları olan evinde sıkıcı bir biçimde geçmişti ve türlü toplumsal sorunlar konusunda çapraşık bir kitap diliyle serbestçe ve hararetle konuşan üniversite öğrencileri arasında kendisini beceriksiz biri gibi hissediyordu. Yaşamdan duyulan ortak hoşnutsuzluk dalgası, içinde, bulanık, ama sağlam bir protesto isteği uyandırarak onun ruhuna da ulaşmıştı. Ancak bu protestoyu tam olarak nereye yöneltmesi gerektiğini henüz anlayabilecek zamanı ol-

mamıştı. Şimdi kendisini bir kahraman olarak hissederken yeni edindiği izlenimleri gençliğin verdiği bir açgözlülükle yutuyor, kocaman delikanlı ruhunun içini bu izlenimlerle dolduruyordu...

Çayını içtikten sonra pencerenin kenarına çıktı. Hapishaneyi çevreleyen yüksek duvarın üstündeki dar yolda geniş omuzlu, kasketli ve kısa, kalın ceketli esmer bir adam ellerini arkasına koymuş hızlı adımlarla yürüyordu. Arada bir kafasını güçlü bir hareketle kaldırıyor ve yürümeye ara vermeden hızlı bir bakışla pencerelere bakıyordu. Mişa, gardiyanın parlak gözlerindeki bu bakışın birkaç kez yüzünden kayarak geçtiğini hissetti. Bu adama bir şeyler söylemek, soyadını söylemek, adamın nerede oturduğunu sormak istedi ve adam pencere hizasına geldiğinde Mişa alçak sesle seslendi:

"Bakar mısınız?.."

Pencerenin altında bir yerde bir nöbetçi belirdi ve parmağıyla tehdit ederek kuru bir sesle:

"Hey... Yasak!" dedi.

Kasketli adam omuzlarını yukarı kaldırdı ve Mişa'ya gülümseyip uzaklaştı. Mişa yere atladı.

Öğle saatlerinde hücreye genç ve bir kamış kadar zayıf, suratı berbat biçimde çiçek bozuğu bir gardiyan girdi. Kapıda dikildi ve tutuklunun yüzüne bakmaksızın sessizce:

"Dolaşmaya buyrun..." dedi. Hapishanenin avlusunda taşların arasındaki küçük çukurlarda, çamuru dibe çökmüş sular parlıyordu; üç tutuklu avluda ellerinde çalı süpürgeleriyle dolaşıyorlar ve suyu tembel hareketlerle kapıya doğru itiyorlardı, ancak iyice çamura doyarak artık bulanmış olan su yavaş yavaş geri gelip taşların arasına yayılıyordu...

Gardiyan Mişa'yı hapishanenin bir köşesine götürdü ve alçak sesle:

"Burada, bu köşeden duvara kadar dolaşın," dedi, "tutuklularla konuşmak yasak!"

Burada, bu mavi ve sonsuz derecede yüksek göğün altında "yasak" sözcüğü Mişa'nın yüreğine ilk kez dokundu. Mişa bu sözcükte ilk kez aşağılayıcı bir şey hissediyordu. Kaşlarını çatıp gardiyanın bir maske gibi kıpırtısız, elmacık kemiklerinin ve çenesinin üstünde diken diken açık renk kılların uzadığı yüzüne şöyle bir baktı. Bu yüzdeki gözler de ona gereksiz ve başkasına ait gözlermiş gibi göründü; gardiyanın uzun kirpiklerle kaplı, koyu oval gözleri, sevecenlikle bakıyordu ve bu gözlerde ürkek ve şaşkın bir parıltı vardı...

"Yürüyün!" dedi gardiyan. "Durmak yasak..."

Mişa ağır ağır yürüyordu, gardiyan ise çevreye bakınarak bir kenarda bir süre onu izledi.

"Niye hep başkaldırıyorsunuz?" dedi sessizce yere bakarak. "Okusaydınız... sonra savcı yardımcısı çıksaydınız, bu kadar işte! Oysa siz isyan ediyorsunuz... Bu kadar genç ve yakışıklı... Anneniz hayatta mı?.."

Mişa, gardiyanın sözlerinden duygulanmıştı, durdu, gülmeye başladı ve ellerini göğsüne koyup kendisi de basit, tatlı bir şeyler söylemek istedi... ama gardiyan korkuyla geri sıçradı, çevresine bakındı ve hemen:

"Yürüyün, yürüyün!" diye fısıldadı. "Sonra görürler de çene çaldığım için beni cezalandırırlar..."

Gardiyan hapishanenin köşesine gizlendi, karmakarışık bir hüzün ve merak duygusuyla dopdolu olan delikanlıysa yüksek avlu duvarı boyunca ağır ağır yürümeye başladı...

Köşelerinde dört kulesi olan alçak, kirli gri renkli hapishane binasının üstünde sonbahar yağmurlarıyla yıkana yıkana rengini atmış soluk mavi gökyüzü sessizce uzanıyordu...

Mişa, çevresine bakınarak, "Ne kadar zamandır buradayım?" diye düşündü. Ona öyle geliyordu ki, eğer kendisini salıverirlerse hapishane hakkında epeyce ilginç şey anlatabilirdi artık.

Gezinti süresinin ne kadar çabuk geçtiğini fark etmemişti ve çiçek bozuğu suratlı gardiyan yanına yaklaşarak, "Hücrenize buyurun..." dediği zaman şaşırarak:

"Ne çabuk?" diye haykırmıştı.

Gardiyan başıyla onaylamıştı. Koridordan geçerken alçak sesle Mişa'ya:

"Benim annem güçsüzler yurdunda..." dedi.

Sonra da suçlu suçlu başını öne eğdi.

"Ya!.. Zararı yok!" dedi Mişa gülümseyerek. Daha uygun sözcükler bulamamıştı. Ağır hücre kapısı yeniden kapandı, sürgü ve kilit demiri sert ve öfkeli bir sesle gümbürdedi...

Mişa'nın yaşamı böylece tekdüze ve tek renkli olarak gün gün akıp gidiyordu...

V

...Yoklama çoktan bitmiş, hapishane ağır bir uykuya dalmıştı. Kapıdaki göz deliğinin arasından zaman zaman koridordan taşan garip sesler geliyordu... Birisi uykusunda fısıltıyla konuşuyor, bir başkası sayıklıyor olmalıydı. Kapının arkasından gardiyanın şıpıdık ayak sesleri geliyordu. Gözlerini hiç oynatmayan ihtiyar nöbetçiydi bugün. Koridorda ağır adımlarla yürüyor ve mırıldanıyor, Mişa ise yatağına uzanmış yatıyor, dikkatle kulak kabartmış düşünüyordu.

Bugün, gezinti sırasında çiçek bozuğu suratlı gardiyan ona bütün hikâyesini anlatmıştı. Terzi olan annesini iğfal edip sonra da hatıra olarak bir fotoğrafla bir çocuk bırakarak terk eden bir subayın oğluymuş. Genç kadın on dört yıl oğluna bakmış ve nefes almadan çalışmış, hayatında oğlundan başka hiçbir şeyi olmamış. Oğlunu kilise okuluna, sonra da kent okuluna vermiş, ama burada bir gün öğretmen, çocuğun saçlarından tutup çekmiş ve oğluna hiçbir zaman

tek bir kaba söz bile söylememiş olan anne, çocuğunu okuldan almış. Sonra ona bir sorgu yargıcının yanında kâtiplik bulmuş, kendisi de durmadan dikiş dikmiş, çiçek yapmış, çorap örmüş, hep çalışmış. Oğlunu askere almışlar. Anne sevgisiyle yetişmiş ve annesine âşık olan çocuk, askerde çavuşunun alaylarına dayanamamış ve bir eğitim sırasında komutanına vurmuş. Bu yüzden onu, hizmetini de saymadan üç yıllığına disiplin taburuna göndermişler, annesiyse durmadan çalışıyor ve oğlunun hayatından kaygı duyarak gözyaşı döküyormuş. Yedi yıl askerlik yaptıktan sonra bitkin, ürkek bir halde eve dönmüş ve annesini nerdeyse gözleri kör bir durumda bulmuş. Kadıncağız artık çalışamadığı için kilise kapısına sadaka toplamaya gidiyormuş... Ama o zaman annesi, buruş buruş olmuş parmaklarının ve yarı kör gözlerinin son eseri, gıkını bile çıkarmadan oğlu için harcadığı gücünün son timsali olan kendi ördüğü bir şalı ona armağan etmiş. Adam birkaç ay iş bulamamış ve annesinin topladığı sadakalarla yaşamış. Daha sonra kadın tamamen kör olmuş; adam da en sonunda hapishanede iş bulmuş; birisi kör kadıncağızı güçsüzler yurduna yerleştirmiş, hâlâ orada oğluna çorap örüyormuş...

"Ne kadınmış!" diye düşündü Mişa. "Ne büyük sevgi... ne sade, duygulandırıcı bir güzellik!"

Çiçek bozuğu suratlı adamın ürkek, şaşkın bakışlı gözlerini, alçak sesini anımsadı...

"Kadının harcadığı emekte nasıl büyük bir anlam var, üstelik oğlu böyle biriyken..."

"Bay Malinin!" diye biraz yüksekçe bir fısıltı işitildi.

Mişa yataktan indi, kapıdaki küçük pencerede gardiyanın gözü huzursuz huzursuz parlıyordu.

"Niye konuşuyorsunuz?" diye sordu ihtiyar.

"Ben mi? Ben konuşmuyorum ki..." dedi Mişa hayretle.

"Ama ben duydum!"

"Herhalde şey olmalı..."

"Öyledir, öyledir. Ama kendinize hakim olun..."

Gardiyanın gözü bir an kayboldu, sonra tekrar göründü ve ihtiyar fısıltıyla konuşmaya başladı:

"İşte herkes böyle kendi kendine konuşuyordu... buradakilerden biri... gerçeği söyledi. Benim yeğenimdi o..."

"Ee sonra?" diye sordu Mişa hemen.

"Sonrası, tımarhaneye götürdüler onu..."

"Yeğeninizi mi?"

Göz tuhaf bir biçimde sıçradı. Gardiyan doğrulamak için başını sallamış olmalıydı.

"Burada mı yatmıştı?" diye sessizce sordu Mişa.

"Dokuz numarada..."

"Ve siz de onu... Siz de burada mıydınız?" diye sordu Mişa bir süre sonra.

"Ben on yedi yıldır buradayım," diye sakin bir şekilde karşılık verdi ihtiyar.

Mişa, ihtiyar adamın donuk gözüne, kıkırdaklı uzun burnuna bakarak:

"Acaba yeğeninizi de böyle, beni beklediğiniz gibi mi beklediniz?" diye sormak istedi.

Ama ihtiyarı incitmekten korkarak bu soruyu sormadı, sadece şöyle dedi:

"Uzun zamandır buradaymışsınız..."

"Durun, bir sandalye getireyim kendime," diye fısıldadı ihtiyar, göz kırparak. "Bu şekilde eğilmek zor oluyor... Sırtım ağrıyor."

Gitti. Mişa onun ayaklarının çıkarttığı şıpırtıya kulak vererek kapının önünde duruyor ve:

"Eğer insanda ruh diye bir şey varsa, bu adamın ruhu, yüzü kadar karanlık, buruşuk ve kurudur herhalde..." diye düşünüyordu.

İhtiyar geri geldi, gürültü etmeden sandalyeyi kapıya dayadı ve gözüyle gözünün üstünde iyice yukarı kalkmış olan

uzun kıllı kır kaşı yuvarlak delikte tekrar göründü.

"Böyle daha iyi," diye konuşmaya başladı. "Uyku tutmuyor, kemiklerim ağrıyor... Siz de uyumuyorsunuz... O halde biraz konuşalım... Geceleri olabilir... gündüz yasak, gece kim bilecek? Gündüzleri, size sert davranıyormuş gibi yapıyorum... başka türlü davranmak olanaksız, müdüriyet öyle istiyor! Ama geceleri sizinle konuşabiliriz... Hem de sizin suçunuz ne ki zaten? Size acıyorum... Gülüyorsunuz, seviniyorsunuz, sanki size rütbe vermişler gibi... Gençlik işte! Müdüriyetin sözünü dinlemelisiniz..."

Bunları dinlemek Mişa'nın hoşuna gitmemeye başladı. Sinirli bir biçimde kapıya doğru eğildi ve ihtiyara:

"Yeğeniniz ne iş yapardı?" diye sordu.

Kuru ve renksiz ses, hücrenin içinde yeniden hışırdamaya başladı:

"Tesviyeciydi... Bir mühendisi vurdu... Bunu gazeteler bile yazdı... Hem de nasıl! Yeğenim bana gazeteyi kendisi okumuştu... Gazete rastlantıyla eline geçmiş, tam da onunla ilgili haber varmış gazetede... Okudu ve güldü... böyle sizin gibi... Sert delikanlıydı... Annesi, yani kız kardeşim, bağıra bağıra ağladı, ağladı... Ama kanı gözyaşıyla yıkayamazsın... Bir gün yeğenime 'E, Fyodor, hapishane nasıl?' diye sordum. Ama onun tek yaptığı ağzını şapırdatarak gülmekti... Buradayken ilk başta hep susardı, öfkeliydi. Sonraysa konuşmaya başladı... hatta konuşmaya kendini iyice kaptırdı..."

"Neler konuşuyordu?" diye sessizce sordu Mişa.

"Çeşitli şeyler işte... kim bilebilir neler söylediğini? Siz Kalugalı değil misiniz?"

"Evet..."

"Soyadınız tanıdık geldi de. Kaluga'da bir posta müdürü vardı, Malinin..."

"Babam..."

"Ben de Kalugalıyım... evet! Babanız öldü mü?"

"Öldü..."

"Ya demek öyle... Hepimiz öleceğiz!"

İkisi de fısıltıyla konuşuyorlardı ve sesleri, sessizliğin içinde kuru sonbahar yaprakları gibi hışırdıyordu. Pencerenin ardında, nöbetçinin ölçülü adımları sanki geçen dakikaları ölçüyormuş gibi yere vurarak boğuk sesler çıkarıyordu.

"Canınız sıkılıyor mu burada?" diye sordu Mişa.

"İhtiyarların her yerde canı sıkılır..." diye yanıt verdi fısıltı kapının ardından.

"Peki... yeğeninize üzülüyor muydunuz... o burada kalırken?"

"Adam öldürmüş birine ne üzüleceğim... Kız kardeşime üzülüyordum... Adam öldürmüş birine gelince..."

İhtiyar birden sustu ve yüzü sanki aşağı düşmüş gibi kayboldu. Mişa küçük pencereden baktı ve bekledi.

İhtiyarın yüzü, Mişa'nınkiyle aynı hizaya geldi, etrafı tutam tutam kır sakallarla kaplı büyük ağzının ince dudaklarını ağır ağır oynatan ihtiyar, kafasını sallayarak, gülümser gibi bir ifadeyle:

"Yalan söyledim... Fedka'ya üzülüyordum... gençti... iyi bir delikanlıydı..." dedi.

Ansızın çıkmış bir rüzgârın uykuya dalmış bir göletteki karanlık suları harekete geçirmesi gibi koridordaki sessizliği bir anda yerinden oynatan vahşi, sarsıcı bir uluma duyuldu.

"Vurmayın... lütfen... bağışlayın!"

"Nedir bu? Ne oluyor?" diye haykırdı Mişa irkilerek.

"Şşşt!" dedi ihtiyar. "Bir şey yok... Rüya görüyor... Sık sık böyle bağırırlar... Tabii herkesin kendine göre bir vicdanı var... Hadi, siz de uyuyun artık... Allah rahatlık versin... Saat on ikiyi vurdu..."

İhtiyar ayağa kalktı ve geri çekildi. Ayakları o kadar ses çıkarıyordu ki, sanki döşemenin üstünde kocaman, yumuşak ve çok ağır bir şey sürükleniyordu.

Mişa yatağa yaklaştı, yattı ve hüzün dolu gözlerini sessizce kafasının üstünde asılı duran kir içindeki taş tonoza dikti.

VI

Mişa, kısa geçmişinden uzaklaşmış gibiydi ve bu kısa geçmişteki en parlak şey, yaptığı "kahramanlık"tı. Bunu artık o kadar çok anımsamıyordu. Garip hapishane yaşantısında henüz tam olarak bilincine varamadığı bir konuda belli belirsiz bir kinaye hissediyordu.

Hapishane yönetimi ona karşı hoşgörülü, güleryüzlü davranıyordu. Mişa'nın içtenlikli yüzü, pembe yanakları, saf bakışlı mavi gözleri, güçlü, kırmızı dudaklarındaki iyilik dolu gülümseme, göğsünden gelen güzel sesi ve kuvvetli, birazcık da hantal vücudu galiba yararına olmuştu.

Bir gün, birinci müdür yardımcısı bir yoklama sırasında:

"Ee, Bay Malinin, bizim burası hoşunuza gidiyor mu?" diye sormuştu.

"Biliyor musunuz, ilginç bir yer!" diye yanıtlamıştı Mişa gülümseyerek.

Müdür yardımcısı kaşlarını çatarak gülmeye başlamış, sonra alnının, derin kırışıklarla kaplı derisi gözlerinin üstüne doğru inmiş ve:

"Ah sizi gidi, alçakgönüllü gözlemci, sizi!" demişti. "Gezinti süreniz yarım saat uzatıldı..."

"Teşekkür ederim!" demişti Mişa.

"Teşekküre değmez, efendim!" diye her nedense kuru bir yanıt vermişti hapishane yöneticisi hücreden çıkarken.

Çiçek bozuğu suratlı gardiyan, yani Ofitserov* bu adamla ilgili olarak Mişa'ya şöyle bir hikâye anlatmıştı: Bir gün oda hizmetçisi kızın, karısına ait bir yüzüğü çaldığından kuşkulanmış ve suçunu itirafa zorlamak için kıza bütün

* Subay oğlu anlamına gelir –ç.n.

bir gün ve gece işkence etmiş. Sinirine dokunan iki tutukluyu çağırtmış, onlara kızı soymalarını, çırılçıplak masaya bağladıktan sonra gıdıklamalarını buyurmuş. Kız kendini kaybettikçe su vermelerini ve tekrar işkence etmelerini emrediyormuş. Sonunda tutuklulardan biri bu işkenceye dayanamamış, aklını oynatmış ve vahşice bir cinsel açlıkla oracıkta, müdür yardımcısıyla arkadaşının gözleri önünde kıza tecavüz etmek istemiş. Adamı dövmüşler, tecrite atmışlar, dayak izleri geçince de akıl hastanesine göndermişler.

"İşte böyle!" diye sessizce eklemişti Ofitserov hikâyeyi bitirdiğinde ve ürkek gözlerini kirpiklerinin altına gizleyerek korkuyla etrafına bakınmıştı. Mişa bu hikâyeyi dinlerken işkenceciye karşı bir tiksinti hissetmişti, ama o gün, onu hücresinde gördüğü zaman, bu adama karşı içinde şiddetli bir meraktan ve hafif bir iğrenmeden başka bir duygu taşımadığını hayretle fark etmişti...

Mişa, kalın ceketli esmer adamdan başka, altı kadar siyasinin daha gezintiye çıktıklarını pencereden görüyordu. Görünüşlerine bakılırsa bunlar işçiydi. Sağlam yapılı, tıknaz, kötü giyimli insanlardı. Her şeye sert, kuşkulu bakışlarla bakıyorlardı. Adamların gözleri, Mişa'nın yüzünde durduğu zaman, Mişa, nedense bu bakış karşısında kendisini huzursuz hissetmiş ve pencerenin kenarından yere atlamak istemişti. Bu insanların zayıf ve aç suratlarına sanki sarsılmaz bir kararlılık ifadesi kazınmıştı. İçlerinden bazıları Mişa'ya gülümsüyorlar, birtakım işaretler yapıyorlardı. Mişa da onlara gülümsemeler ve hareketlerle karşılık veriyordu. Bu insanlara karşı ilgi ve saygı duyuyordu, cinayetten hükümlü olanların da bu adamlara aynı ilgiyle baktıklarını fark ediyordu. Gri giysili bu adi tutuklular bazen nöbetçinin dikkatsizliğinden yararlanarak, siyasilerin yanına koşup sigara istiyorlar ya da onlarla çok hızlı ve sessiz bir sohbete girişiyorlardı.

... Bazen öğle yemeğinden sonra adi tutuklular, Mişa'nın

hücresinin altında bulunan yemekhanede otururken şarkı söylemeye başlıyorlardı ve hücre, döşemenin arasından gelen boğuk ve donuk seslerle doluyordu. Bu seslerin oluşturduğu yoğun dalganın içinde Mişa sözcükleri yakalayamıyordu. Yalnız bir keresinde birinin hasret dolu tenor bir sesle yakınarak söylediği şu şarkının sözlerini anlayabilmişti.

Mavi deniz,
Fırtınalı deniz...
Uluyan rüzgâr,
İç karartan rüzgâr...

Ancak tutuklular daha çok neşeli, tasasız şarkıları ıslıkla, hey hey sesleriyle söylerlerdi; bu şarkılar hapishanenin duvarlarını azgın bir kuvvetin haddini bilmez sesleriyle doldururdu. O zaman Mişa'ya sanki hapishane öfkeden titriyormuş, duvarlarının taşlarında yeni yeni çatlaklar oluşuyormuş, bu çatlaklardan insanların üzerine ağır bir öfke, telaşlı ve görünmez bir biçimde dökülüyormuş gibi gelirdi... Her yandan gardiyanlar koşup gelirler ve kederden doğmuş olan bu neşe patlamasını hemen söndürüverirlerdi... Mişa, gardiyanların adi tutuklulara farklı davrandıklarını görüyordu: Kolaylıkla köleleştirilebilecek olanları hor görüyorlar ve boyun eğdiriyorlar, insanlık onurunu koruyabilen yürekli insanlara karşı ise tüm yöneticiler dikkatli, hatta zaman zaman dostça davranıyorlardı. Pek ender olarak bazı yöneticiler, güçlerini bu insanlara karşı açıkça ve düşmanca gösteriyorlardı. Gardiyanlar "siyasilere" –Mişa'ya öyle gelmişti– bir şeylerin beklentisi içinde, gizli bir merakla bakıyorlardı ve bu merakta bir güvensizlik, özel ve olağanüstü bir şeyler olacağı konusunda yorgun bir bekleyiş hissediliyordu...

Bir gün Mişa'yı dolaşmaya çıkaran Ofitserov onun kulağına şunları fısıldamıştı:

"Gece sizinkilerden üç kişi daha getirdiler..."

"Öğrenci mi?"

"Fabrika işçileri..."

"Söyleyiniz Ofitserov, onları neden hapse tıktıklarını biliyor musunuz?" diye sordu Mişa.

Gardiyan bir süre düşündü, etrafına bakındı, gözlerini koca koca açarak ve boğuk bir sesle iç çekerek:

"Herkes kendi dilediği gibi yaşamak istiyor..." dedi. "Sonunda da kavga çıkıyor!"

Ancak biraz sustuktan sonra esrarlı bir biçimde ekledi:

"Uzlaşmıyorlar..."

"Neyle?"

"Genel olarak hiçbir şeyle!.."

VII

Yaşlı gardiyan –adı Korney Daniloviç'ti– hemen hemen her gece hücrenin kapısına yanaşıyordu ve esmer yüzünü küçük pencerenin yuvarlak çerçevesine dayayarak bir ihtiyarın çenesi düşüklüğüyle Mişa'ya birtakım bağlantısız öyküler anlatmaya koyuluyordu. Korney pek çok şey görmüş geçirmişti, ama yaşamdan edindiği bütün izlenimler, belleğinde koskoca bir mutsuzluklar, anlamsız bir çalışma, aşağılanma ve birtakım içgüdüsel davranışlar yumağı halinde birbirine karışmıştı. Bu davranışlar Mişa'ya bazen iyi davranışlar olarak görünüyor, onu duygulandırıyordu. Bunlar, daha çok tuhaf ve çirkin, çoğuncası açıklanamayan, rastlantısal, sanki bu adam bu hareketleri kendi iradesiyle değil de, kendisini dışardan yöneten bilmediği, anlayamadığı bir iradenin emirlerine karşı çıkmadan, düşünmeden yerine getiriyormuşçasına yaptığı davranışlardı...

Bir balığınkini andıran gözünü hiç kımıldatmadan Mişa'nın yüzüne diktikten sonra:

"Bundan... on beş yıl kadar önceydi," diye fısıldadı. "Baktım, yanımda oturmuş, kara kara düşüncelere dal-

mış... oğlum, Aleksey... Kiliseye gitmiyor, meyhaneye de gitmiyor... İzledim... Ştundistler diye bir örgüte bulaşmış... E-evet... İlk önce sövüp saydım, bana bak, dedim, gününü gösteririm sana! Ama vazgeçmiyor... Gittim, onu papaza şikâyet ettim... Papazın yanından geldi... Bakıyorum, öyle kızmış ki... Ona kahkahalarla gülüyorum, peder ağzının payını verdi, değil mi? diyorum. Tutmuş bir de pedere küfrediyor... Sen ne biçim adamsın, diyorum. Buna nasıl cüret edersin? Bana da küfrediyor... Öyle kafam kızdı ki, bir tas dolusu kızgın lapayı suratına fırlattım... Yüzü yandı... Çekti gitti... O günden beri ne ses, ne seda... Siz gençler ne kadar dik başlısınız... e-evet!"

"Şimdi acıyor musunuz ona?" diye sessizce sordu Mişa.

İhtiyar hemen cevap vermedi. Bir süre sustu, kesik bir ses çıkardı, birkaç saniye burnundan bir şeyler mırıldandı, sonra sakin bir biçimde:

"O zaman da acımıştım..." dedi. "Ben herkese acırım... Bazen katillere bile acırım... Hem bazıları durduk yerde adam öldürmüyorlar, işleri gerektirdiği için öldürüyorlar... Belki de bazı katillere teşekkür etmek gerekir... Cellatlara mesela... Cellat boşuna adam öldürmez, herkesin yararı için öldürür... Canileri öldürmek de günah değildir, siz bir celladın adam öldürmekten zevk aldığını mı sanıyorsunuz?"

Mişa hızla kapıdaki deliğe doğru eğildi, nedenini bilmeden öz oğlunu yanından kovmuş olan ve bir cellada acıyabilen bu ihtiyarın yüzünün şu anda taşıdığı ifadeyi görmek istiyordu. Ama ihtiyarın yüzü, her zaman olduğu gibi, çatlaklarla kaplı bir kayayı andırıyordu ve bu yüzdeki gözler iki donuk cam parçası gibi parlıyordu...

"Ne bakıyorsunuz?" diye sordu ihtiyar.

"Hiç, öylesine..." diye sessizce yanıtladı Mişa. "Söyler misiniz, oğlunuzun Ştundistlerle tanışması neden hoşunuza gitmedi?"

"Onların zararlı olduğunu söylüyorlardı. Ama bu

adamlardan dördü, üç yıl kadar önce burada yatmıştı... zararsız, ağırbaşlı mujiklerdi. Okumuş yazmış, aklı başında adamlardı... Burada arkalarından kötü bir şey söylenmedi! İyi tutuklulardı.... Aleksey'i onlara sordum, tanımıyoruz, dediler. Bizler kalabalığız, dediler. Belki de doğrudur, sık sık burada yatarlar..."

Bir süre sustuktan sonra devam etti:

"Artık suçluların cinsi de değişti... Eskiden yalnızca hırsızlar, soyguncular ve katiller vardı... şimdiyse üniversite öğrencileri, siyasiler, Ştundistler ve başkaları... Tam bir çürüme başladı!"

"Bu konuda haklı değilsiniz!" dedi Mişa ateşli ve aceleci bir biçimde. "İnsanlar hayatı düzeltmek, onu herkes için daha güzel bir hale getirmek istiyorlar..."

Kapının arkasından hafif, kuru bir kahkaha duyuldu ve sonra ihtiyar öksürerek şöyle dedi:

"Bunu duymuştum... evet! Çokları böyle söylüyordu..."

Kalktı, sanki hoşnut olmamış ve kızmış gibi gitti.

Bir keresindeyse şöyle bir hikâye anlatmıştı:

"Ben yufka yürekli biriyim... İnsanları anlayabilirim! Benim koridorumda kaçak bir kürek mahkûmu kalıyordu. Sağlam yapılı, yakışıklı, kibar, saygılı bir delikanlıydı... Mujikti, ama tam bir beyefendi gibi gülümserdi... Gülümsediği zaman hiçbir isteğini geri çeviremezdin. 'Danilıç, tütün bul!' der. Bulurum... Bir yerden bir çakı aşırmış, çakıdan küçük bir testere yapmış, yağ bulmuş, başlamış pencerenin parmaklığını kesmeye... Anında fark ettim... Öyle acıdım ki ona! Eh, diye düşünüyorum, birader, sen de bu işi başaramayacaksın! Ama engel olmuyorum, varsın oyalansın, diyorum. Hiçbir şey burada yaşamak kadar bir delikanlıya sıkıcı gelemez... ama gözüm üzerinde... Bununla avunsun, diyorum..."

Korney Danilıç, tatlı tatlı gülmeye başlamıştı.

"Sonra işi bitmeye yüz tuttuğunda durumu müdüre bildirdim..."

"Neden?" diye haykırdı Mişa.

"Başka ne yapacaktım yani?" diye sordu ihtiyar.

"Bunu ona, yani kürek mahkûmuna söyleyebilirdiniz!"

"Siz de tuhafsınız," diye hafifçe gülümsedi Korney. "Parmaklık ne olacak peki? Testereyle kesilmişti."

"O zaman kesmeye başladığında söyleyebilirdiniz!"

"E-evet... Olur muydu acaba? Öyle olabilirdi... Doğru... Ama benim yaptığım daha iyi oldu, adam yine de kendini oyalamış oldu..."

"Ama sonra onu cezalandırdılar, değil mi?"

"Başka ne olabilirdi ki? Cezalandırmadan olmazdı..."

"Çok mu ceza verdiler?"

"Anımsamıyorum... Bir ay tecritte tuttular, ama... sonra galiba mahkemede bir şeyler daha verdiler... anımsamıyorum şimdi..."

"Ne saçma şey!" diye öfkeyle bağırdı Mişa.

İhtiyarın esmer yüzü küçük pencerenin içinde garip bir biçimde sallanmaya, derin bir iç çektikten ya da esnedikten sonra ağır ağır konuşmaya başladı:

"E-evet... iflah olmaz bir yaşam!"

İhtiyar adam ve delikanlı bu tür konuşmalarla saatler geçiriyorlardı. Biri kayıtsız ve soğuk, öteki, çaresiz bir öfke ve şaşkınlıkla dolu. İkisinin arasında pas yüzünden yer yer delik deşik olmuş bir demirle kaplı kalın bir kapı duruyordu ve bu kapıdaki küçük bir delikten uykusuz ve çenesi düşük bir hapishane sakini, bir delikanlının ruhunu iç kararttıcı eski püskü anılarıyla dolduruyordu. Mişa içinde ağır ve karanlık bir şeyin belirdiğini hissetmeye başlıyordu.

Bir gün Ofitserov'a şu soruyu sordu:

"Baksanıza, burası hoşunuza gidiyor mu?"

"Dayak olmasa idare eder..." diye yanıtladı çiçek bozuğu suratlı gardiyan sakin ve yumuşak sesiyle.

"Sizi dövüyorlar mı? Kim dövüyor?"

"Beni ender olarak döverler... Ben genel olarak söylüyorum, herkesten söz ediyorum!.. Tutuklular dövüşürler... korkunçtur. Gardiyanlar da onları döverler... hepsini değil... herkese vurulmaz! Ama dövülebileceklere de artık Allah ne verdiyse!"

Ürkerek omuzlarını çarpıttı, etrafına bakındı ve güzel gözlerini iri iri açarak devam etti:

"Ben buna bakamıyorum..."

Gözetleme kulesinin bir köşesinde, bir çöp, kırma taş ve odun yığınının yanında duruyorlardı. Tepelerinde karanlık bulutlar yavaş yavaş, ağırbaşlılıkla hareket ediyor, rüzgâr esiyor ve kentte bir yerlerden yorgun, bölük pörçük sesler getiriyordu...

Ofitserov, karşısında göz kamaştıran parlak bir şey görmüş gibi sık sık gözlerini kırparak kaygılı bir fısıltıyla konuşmaya başladı:

"Bağışlayın beni, benimki aptalca bir şey olabilir ..."

"Ne var?" diye çabucak sordu delikanlı sesini alçaltarak ve heyecanlanarak.

Ofitserov yanına yaklaştı ve titreyen bir sesle:

"Tanrıyla ilgili... Siz Tanrıya inanır mısınız?"

Mişa başını eğdi ve biraz durduktan sonra alçak sesle yanıtladı:

"Bil-miyorum..."

"Ben de bilmiyorum!" diye telaşla lafı kaptı gardiyan. "Bu konuyu çok düşünüyorum... Eğer Tanrı gerçekten varsa... o zaman neden her yerde bu derece dehşet var?.. Bu acımasızlık neden? Siz okumuş adamsınız... Söyleyin neden bu dehşet, bu acımasızlık?"

Gardiyanın gözlerinde iri, donuk gözyaşları belirdi, başının bir hareketiyle bu gözyaşlarını silkeledi ve aceleyle, çevresine bakmadan uzaklaştı.

VIII

Mişa hücrede heyecanla dolaşıyordu, çevresini saran alacakaranlıkta ise sessiz ve acıklı bir şarkı, aç bir kurdun uzaklardan gelen ulumasını andıran çirkin bir şarkı, pencerenin açılır kapanır bölümüne ince bir şerit halinde dökülerek kulağına kadar geliyordu:

"A-a-a! O-o-oy!"

Delikanlının son zamanlarda yaşadığı, bu tekdüze inlemeyle adeta yeniden dirilmiş olan her şey, sırayla, ısrarla ve inatla, sanki ondan bir açıklama bekleyerek belleğinde beliriyordu.

Yaptığı "kahramanlık", artık ona, üzeri tozla ve isle kaplı eski bir tablo kadar bulanık, pek az anlaşılır bir şey olarak görünüyordu. Bu arada kendisini de gösterdiği çaresizlik yüzünden mahcup, aynı zamanda da kafası çalışmayan, mekanik, ama örgütlü bir güce kolaylıkla yenilmiş olmaktan utanca kapılan insanların oluşturduğu bir kalabalığın ortasında aptalca ellerini kollarını sallayan gülünç bir üniversite öğrencisi olarak görüyordu. Polislerin yorgun, öfkeli, kayıtsız suratları, Mişa'nın, karşısına geçip nutuk attığı subayın küçümseyici yüz ifadesi, dişi ağrıyan komiser... Bütün bunlar, delikanlının belleğinde beynini ezen bir karabasan olarak ortaya çıkıyordu...

Mişa, "Herhalde gösterdiğimiz çaresizlikten dolayı onlar bile utanmışlardır..." diye düşündü ve o anda anladı ki, insanlara hayvanlara davranır gibi davranmaya alışmış bu asık suratlı, pos bıyıklı askerler, hiçbir şeyden utanmazlar ve onları köleleştirmiş olan, istediği gibi hareket ettiren bu gücün karşısında korkudan ve fiziksel acıdan başka hiçbir şey hissedemezler. Arabacı aklına geldi. Komiser ona bağırdığında dizginlere nasıl da korkuyla asılmıştı... Karakolun kapısındaki umursamaz adamın, insanlardan keresteden ya da tuğladan söz eder gibi söz eden o adamın sesi kulaklarında

çınladı... Oğluna babasının mesleğini soyadı olarak vermelerine karşı çıkmayan Ofitserov'un annesini anımsadı. Oysa kadın, bu soyadının oğluna yönelik kötü yürekli ve incitici alayların nedeni olacağını biliyor olmalıydı... Ofitserov, üç yılını belki de bu yüzden disiplin taburunda geçirmişti... Kendisine yapılan hakareti, on ruble karşılığında affeden hapishane müdürünün oda hizmetçisini anımsadı... Hayatı boyunca insanların zalimliğinden korkan Ofitserov... Gıkını çıkarmadan başkasının emirlerine boyun eğerek on sekiz yıldır insanlara hep aynı saçma sözü söyleyerek "yasak!" diyen ve neden yasak olduğunu hiçbir zaman kendisine sormamış olan ihtiyar Korney'in anlamsız acıma duygusu...

İnsanlar düşlerinde bile dayak yediklerini görüyorlar, bunu hissediyorlar ve korkuya kapılarak uykularında vahşi seslerle:

"Vurmayın! Acıyın..." diye haykırıyorlar.

Mişa hücrenin ortasında durdu. Göğsünü yapış yapış bir can sıkıntısı doldurdu. Pencerenin ardında hüzünlü bir şarkı salınıp duruyordu:

"A-a-o-y..."

Mişa'ya, sanki içinde, göğsünde bir sıkıntı, bir sızı ve insanlar için duyduğu acı bir utanç titriyor ve inliyormuş gibi gelmeye başlamıştı...

"Dinleyin..." diye sessiz bir fısıltı duyuldu hücrede. Mişa nerdeyse sevinçle kapıya gitti; kapının ortasındaki delikte Ofitserov'un güzel gözleri tatlı tatlı parlıyordu.

"Ne istemiştiniz?" diye sordu Mişa.

"Uyumuyor musunuz?"

"Hayır..."

"Hapishanede pek çok insan iyi uyuyamaz... Şu şiiri dinleyin... ilginizi çekiyorsa tabii..."

"Lütfen... okuyun!"

"Yalnız, bunların yasaklanmış şiirler olduğunu sanıyorum... İkinci katta yazılmış... kulede, duvara kurşun kalemle yazmışlar..."

Ofitserov'un gözleri bir an için kapıdaki delikte kayboldu, sonra bu deliğe dudaklarını dayadı ve hücreyi ılık bir keder ve korkuyla dolu sessiz, gizemli bir fısıltı doldurdu:

Bir zamanlar bir adam vardı...
Yalnızca gerçekle arkadaştı,
Ve gerçekle arkadaşlığı yüzünden
Hiç kimse sevmezdi onu...

Herkes ondan söz ederdi
Nefretle ve korkuyla,
Ve hiçbir yerde bir barınak
Bulamıyordu o adam...

Yalnızdı, herkese yabancı,
Sessizce öldü bir zindanda,
Ve uğurlamadı hiç kimse
Tabutunu mezarına...

Bilinmez nerede gömülü
Gerçeğin sadık dostu,
Yalnızca ben bilirim
Benim yüreğim bilir ve gizi ve susar...

Üzeri demirle kaplanmış bu eski kapıdaki yuvarlak deliğin içinde koyu renk, yumuşak ve canlı bir şey, kederle titreyen sessiz sözcükler yaratarak kımıldıyordu. Mişa gözlerini fal taşı gibi açmış, kafasını bu küçük pencereye doğru eğerek dikilmiş, dinliyordu ve ona öyle geliyordu ki, insanların ağır iç çekişleriyle yüklü, birçok özlemi ve yalnızlık düşüncesini emmiş olan bu kapının tahtası, insanoğlunun çektiği acıyı hüzünlü bir efsaneye dönüştürmüş ve şimdi bu efsaneyi gizemli bir biçimde anlatmaktadır. Ve sonu olmayan bir iniltili-şarkı, pencerenin ardındaki karanlığın içinde belli belirsiz bir sesle iç çekerek bu efsaneyi tekrarlamaktadır.

Küçük pencerede bir şey yer değiştirdi, sonra Ofitserov'un gözleri, gülümseyerek sımsıcak ışıklarla parladı.

"Beğendiniz mi?" diye fısıldadı Ofitserov.

Mişa'nın boğazı kurumuştu, göğsündeki hava az geliyordu. Bu güzel gözlere dikkatle baktı ve birden gardiyan bu şiiri kendisi yazmış olmalı, mutlaka kendisi, diye düşündü. Biraz durduktan sonra sessizce yanıt verdi:

"Beğendim... Neden bunun yasaklanmış bir şiir olduğunu düşünüyorsunuz?"

"Başka nasıl olabilir, gerçekten söz ediyor!"

"Siz... siz şiir yazmıyor musunuz?"

"Ben mi?" diye hayretle sordu Ofitserov. "Hayır... Nasıl yazayım? Yalnız askerdeyken kendime bir dua yazmıştım..."

"Nasıl bir şey? Okuyun lütfen!"

Birkaç saniyelik bir sessizlik oldu ve basit, içtenlikle söylenen sözcüklerin hışırtısı hücrede dolaşmaya başladı:

"Yüce Tanrım! Neden insanlar arasındaki bunca acımasızlık ve öfke? Tanrım, neden?"

Bu soru, Mişa'nın göğsüne yumuşak, ama güçlü bir biçimde çarptı, tüm göğsünü kapladı ve ezerek bumburuşuk yaptı. Ses çıkarmadan geriye doğru bir adım attı, yatağın kenarına ilişti ve sırtını sobanın köşesine iyice dayayarak hiç kımıldamadan gözlerini kapıya dikti. Beklediği bir şey vardı...

Ofitserov ise sakin sakin konuşuyordu:

"Bu dua uzundu... Unutmuşum artık... Biliyor musunuz, ben şiiri çok severim... Şiir, insanların konuştukları şeylere hiç benzemez..."

Mişa, gardiyanın gözlerinin kendisine dikkatle bakmakta olduğunu gördü; kapının arkasından bir hışırtı, pencerenin arkasından ise tekdüze, hüzünlü şarkı sesleri işitiyordu... Sırtı sobadan ısınmıştı, ama göğsü daralıyor ve üşüyordu.

"Hasta mısınız?" diye sordu gardiyan. "Hava kötü..."

"Hayır, bir şeyim yok..." diye boğuk bir sesle yanıtladı Mişa.

Hücrenin içi boğucu geliyordu Mişa'ya. İçerde tuhaf bir biçimde yoğun, ağır ve sıcak fısıltılara doymuş bir hava vardı ve bu havayı solumak çok zor oluyordu.

"Yatın artık," diye öğütledi Ofitserov. "Uyku zamanı."

Sonra birden ekledi:

"Yanınızdaki hücreye birini daha attılar..."

Mişa kısa bir süre sustu. Ofitserov'un gözleri pırıl pırıl parladı ve kayboldu.

Şimdi bu gözlerin yerinde yalnızca kapının ortasındaki küçük, yuvarlak delik kalmıştı ve bu delikten bir daire halinde düzgün, hareketsiz bir ışıkla aydınlanan külrengi, ölü bir duvar parçası görünüyordu. Mişa hasta gibi alnını kırıştırıp bu duvar parçasına baktı ve kendi kendisine okumaya başladı:

Ve hiçbir yerde bir barınak
Bulamıyordu o adam...

Bir şarkı, pencerenin ardında zar zor duyulan bir sesle, sanki karanlıkta gezintiye çıkmış gibi dolanıyor, titriyordu... Sanki bu şarkıyı söylemeye başlamış olan her kimse duramıyordu artık, kendini elinde olmadan şarkının gücüne kaptırmıştı ve bu tekdüze yakınma içinde göğsünü parçalıyordu...

Sonra Mişa'nın kulağına anlaşılmaz bir tıkırtı geldi... sanki bir yerlere birkaç damla yağmur düşmüştü...

IX

Malinin pencerenin kenarına sıçradı, başını parmaklığın demirine dayadı ve parmaklarını sessizce duvara vurarak, düşünceye daldı. Ağır bir kaygıyla doluydu.

Gecenin yoğun sisi, dışardan delikanlının solgun ve

avurtları çökmüş yüzüne sessiz sessiz bakarak pencerenin camlarına iyice yapışıyordu. Tek tük, kuru kar taneleri bir an için karanlıktan koparak cama çarpıp hüzünle hışırdıyor ve karanlıkta yutularak kayboluyordu...

Mişa'nın belleğinde şu ürkek sızlanma açıkça duyuluyordu:

"Yüce Tanrım! Neden insanlar arasında bunca acımasızlık ve öfke? Neden Tanrım?"

Vyazmalı "iki haydut", neşeyle gülümseyerek karşısına dikildiler; Yakov Usov'u, yani öldürme hakkına kesinlikle inanmış olan adamı anımsadı...

Sert ve sağlam insanlar, gecenin karanlığındaki ateşler gibi tek başlarına ve cesaretle bir yerlerden çıkıp geliyorlar. Hapishane duvarı boyunca yürüyorlar ve "hiçbir şeyle uzlaşmayanlar", bütün dikkatlerini toplayarak tüm yaşamı kucaklayan büyük bir düşünceyi akıllarından geçiriyorlar.

Mişa pencerenin kenarından ağır ağır indi, hücrede koşmaya başladı.

Kapının arkasında, koridorun hareketsiz sessizliğinde kaynayan suyu andıran tuhaf bir ses yavaş yavaş yüzerek yayılıyordu. Mişa durdu, kulak kabarttı... Karşısındaki hücrede biri sayıklıyor, biri telaşla anlaşılmaz sözler mırıldanıyor, bu sayıklamalar ve mırıldanmalarla soluğu daralıyor ve bütün bu sözlerde de yine bir sızlanma işitiliyordu. Koridorun sonunda gardiyanlar sessizce sohbet ediyorlardı.

"İşte hepsi bu!" Mişa, Ofitserov'un bu kaygılı haykırışını duydu.

Hücrede yeniden garip bir tıkırtı, düzensiz aralarla yayılan birkaç hızlı vuruş sesi duyuldu. Mişa kaşlarını çatarak çevresine bakındı. Döşemede bir fare sessizce, sanki küçük bir yün yumağı yerde yuvarlanıyormuş gibi koştu ve yatağın altında kayboldu. Sonra bu sinirli tıkırtı bir kez daha ısrarla duyuldu. Mişa bir tahmin yürüttü, silkinip nedense elini duvara sıkıca dayadı ve avcunu pürtüklü sıvaya sür-

meye başladı, sanki bu tıkırtıyı yakalamak istiyordu.

Sesler duvarın tam bu noktasından doğuyormuş gibi geliyordu ona. O zaman diz çöktü, nedense kaşlarını çattı, elini yukarı kaldırdı... sıkıntıyla indirdi, sonra tekrar kaldırdı ve tırnaklarını düzensiz bir biçimde duvara vurmaya başladı... Sonra kulak kabarttı. Ses gelmiyordu.

Yerinden fırladı, kapıya atıldı, dudaklarını kapıdaki deliğe dayayıp endişe içinde, yalvarırcasına, ama alçak sesle:

"Ofitserov! Gardiyan!" diye seslendi.

Ofitserov kapıda göründüğünde Mişa telaşlı ve sinirli bir biçimde fısıldadı:

"Dinleyin... azizim! Duvara vuruyor..."

"Komşu mu?"

"Söyleyin... fısıldayın ona, anlayamıyorum!"

"Korkarım ben..."

"Bir şey olmaz! Dikkat ederiz..."

"Öğrenirlerse... o zaman beni..."

"Bir şey olmaz! Ona deyin ki, alfabeyi... bilmiyorum..."

Ofitserov, kapıdan uzaklaştı, sonra koridordan sakin fısıltısı geldi:

"Tamam... söyleyeceğim."

Ve gitti... Sonra tekrar ortaya çıktı, hüzünlü gözleri parladı, fısıltısı duyuldu:

"Dinleyin..."

Mişa ona tek söz etmeksizin duvara koştu, duvarın önünde dikkat kesilerek durdu, adeta dondu kaldı. Her yanını heyecanlı bir konuşma isteği sarmıştı.

Ağzı yarı açık halde gri, ağır duvarın önünde dikiliyordu ve eğilerek duvarla selamlaşmaya hazır, hırstan alev alev yanan gözleriyle duvara bakıyordu...

Duvardan alçak sesli, ama net, ısrarlı, kuru taş sesleri açık seçik, kolayca anlaşılabilecek bir biçimde birbiri arkasına gelmeye başlamıştı ve Mişa'nın sağ elinin parmakları,

elinde olmadan titreyerek bu vuruşları aynen tekrarlıyordu...

... Birkaç gün sonra Mişa bir battaniyeye sarınmış olarak pencerenin önünde duruyordu. Omzunu pencerenin sövesine sıkıca dayamıştı. Kaşlarını çatmış, ayazın pencere camlarında yaptığı tuhaf resimlere bakıyordu.

Hapishane duvarının arkasında görünmeyen bir güneş, soğuk kış göğüne yükselmiş, iç karartan gri bulutlar daha açık, daha saydam olmuştu. Kar yağmıştı; yerde ince bir tabaka halinde kar vardı, karın beyazlığını iyice ortaya çıkaran koyu renk, donmuş çamur, insanın içini karartarak göğe bakıyordu...

Mişa soğuktan titreyerek, hücresinin çatlaklarla yarılmış yaşlı duvarının o gece ona aktardığı kuru ve net sesleri anımsıyordu ve bu sesleri söze, düşünceye dönüştürüyordu...

"Yaşam sert ve amansız... Yaşam, kölelerin özgürlük, efendilerinse egemenlik savaşıdır ve yaşam yumuşak ve sakin olamaz, efendiler ve köleler olduğu sürece yaşam iyi ve güzel olmayacak!.."

Mişa, "Sesi nasıl acaba?" diye komşusunu düşündü. Zayıf ve ince bir vücudu olduğunu anımsadı ve sesinin yüksek, keskin, pek hoş olmayan, iyi yürekli, yumuşak yapılı insanların seslerinde duyulan renkli göğüs notalarından tümüyle yoksun bir ses olabileceğine karar verdi. Mişa, arkasında, kirli bir fenerin içinde ışıl ışıl yanmakta olan bir mumu andıran bu adamın artık çoktan uyumuş olduğu duvara pek dostça olmayan bir biçimde kaykılarak dayandı.

Yürekli, kesin, buz parçaları kadar soğuk sözcükler, sağlam, yetkin düşünceler oluşturarak ölçülü ve düzgün diziler halinde delikanlının belleğinde aralıksız ortaya çıkıyordu:

"Yaşamın hakimleri, ellerindeki egemenlikle, köleler ise boyun eğerek ahlak çöküntüsü yaşadıkları sürece yaşam, adil ve güzel olmayacaktır... İnsanlar köle olmanın da, efendi olmanın da aynı ölçüde zararlı ve yüz kızartıcı bir şey olduğunu anlayana dek yaşam dehşetle ve gaddarlıkla dolu olacaktır..."

Sabah soğuğu Mişa'nın vücudunu sımsıkı kollarıyla sarıyordu. Mişa, uykusuz geçen gece yüzünden kıpkırmızı olmuş gözlerini sık sık kırparak ayazın camda yaptığı şekilleri inceliyor ve arada sırada da kendisinde fark etmek istemediği, ama elinde olmadan fark ettiği kötü bir duyguyla duvara bakıyordu. Şu birkaç gecedir duvar, Mişa'nın ruhunu bir yığın bitmez tükenmez hızlı, sinirli ve kararlı vuruşla doldurmuştu ve şimdi bu vuruşları düşüncelere dönüştürürken yüreğinin, ayazın pencere camına yaptığı desenler gibi soğuk bir desenle kaplandığını hissediyordu.

Ama bununla birlikte içinde, derinlerde bir yerde şu sıcak, iç ısıtıcı düşünce sessizce yanıyordu:

"Bunların hepsi keyfi ve adaletsiz şeylerdir... İnsanlar yalnızca iki kampa bölünebilir mi?.. Örneğin ben? Aslında ben ne efendiyim, ne de köle!"

Bu küçük, kurnazca düşünce, ruhunda bir kıvılcım gibi parlayıp yok olduktan sonra hemen yerini büyük, ciddi ve kesin düşüncelere bıraktı. Bu düşünceler, delikanlının önüne uzun süreli, çok emek gerektiren, kimsenin ayrımına varamayacağı bir çalışma için demir gibi bir talep koyuyordu. Bu, sarsılmaz bir cesaretle, yaşamı aklının ve yüreğinin ateşiyle bir yığın çürümüş, çarpık, köhne önyargı ve boş inandan, otorite ve alışkanlıktan temizleyecek olan basit, alçakgönüllü bir amele rolüne ses çıkarmadan razı olma isteğiyle dolu yüce bir çalışmaydı...

Mişa içi titreyerek:

"Ben bunu yapabilir miyim?" diye sordu kendisine.

Hemen o anda da utanç içinde anladı ki, duyduğu kor-

ku yüzünden bu soruyu bilerek ve isteyerek, sorması gerektiği biçimde sormamıştı.

O zaman soruyu daha doğru bir biçimde sordu:

"Ben bunu istiyor muyum?"

... Soğuk, kapalı bir kış günü başlıyordu. Hapishane uykudan uyanıyordu: Koridorda kilit demirleri boğuk seslerle gümbürdüyor, kapıların paslı menteşeleri gıcırdayarak sızlanır gibi sesler çıkarıyor, hapishane yöneticilerinin sert bağırışları çın çın ötüyor, tutukluların bazen boğuk ve ürkek, bazen cesur ve öfkeli sesleri işitiliyordu.

Hapishane duvarının yaşlı taşları arasından komşusunun kendisine yolladığı şu gururlu sözler Mişa'nın belleğinde canlanıyordu:

"Kim aklını önyargıların zindanından kurtarmışsa onun için hapishane diye bir yer yoktur, çünkü işte biz taşları konuşturuyoruz, işte taşlar bizim yerimize konuşuyorlar!.."

Pencerenin arkasında, hapishanenin avlu duvarı boyunca bir nöbetçi düşüncelere dalmış, ayaklarını donmuş toprağa sert bir biçimde vura vura yürüyordu, duvarın üstünde bir kuzgun oturmuş, başını yana eğmiş, yuvarlak, kara gözünü dikmiş merakla nöbetçiye bakıyordu...

1905

Filipp Vasilyeviç'in Bir Hikâyesi

Kent parkında, ağaçların altındaki bir bankta oturuyordum. Rüzgâr, başımın üstündeki ıslak, siyah dalları öfkeyle sallıyor, son yaprakları da koparak tepenin eteklerine, geniş, bulanık nehre doğru sürüklüyordu. Nehir de rutubetli bir soğukluğu üflüyordu havaya.

Nehrin ötesinde, solmuş çayırların sapsarı kadifesi içinde küçük bir göl parlıyor, su, donuk sonbahar göğünü hüzünle yansıtıyordu; ayın soluk yuvarlağı gökyüzünde eriyordu. Güneş çoktan ormanın karanlık girdabına inmişti ve maviye çalan kır bulutlar arasında kızıl bir gurup şeridi dağların arasındaki boğazlarda bir ateş seli gibi görünüyordu.

Uzun boylu, kötü giyimli genç bir adam:

"Bakar mısınız..." dedi alçak sesle; ağaçların çıkardığı gürültü, genç adamın ayak seslerini bastırmıştı ve yaklaştığını duymamıştım. "Bana bir ekmek parası verin!"

Başı öne eğildi, bir adım geriledi, ama şapkasını çıkarmadı. Ben bir şey demeden elimi cebime soktum.

"Az bir şey!" dedi çabucak ve gururla başını kaldırdı. "Dilenci olduğumu mu sanıyorsunuz? Hayır, yalnızca işsizim... Çok açım... İnanıyorsunuz, değil mi?"

"İnanıyorum," dedim.

Elmacık kemikleri çıkıktı, tatlı gri renkli gözleri yüksek alnının altında derinlere kaçmış gibiydi.

Soğuktan ya da utançtan titreyen uzun parmaklı eliyle parayı alırken kaşlarını çatarak homurdanır gibi:

"Teşekkür ederim!" dedi.

Ayağa kalktım, yanı sıra yürümeye başladım. Merakımı uyandırmıştı, sordum:

"Size daha başka bir faydam olamaz mı acaba?"

"İş bulunuz!" diye haykırdı hemen. "Yapabilir misiniz bunu?"

"Denerim..."

"Para istemek ağırıma gidiyor, utanıyorum... çalışmak istiyorum!"

"Adınız nedir?"

"Platon Bagrov... Köylüyüm. Köy okulunu bitirdim. İyi okudum, öğretmen hanım da beni çok severdi... Toprak sahibi bir yaşlı kadını beni liseye göndermek için razı etmişti..."

Gözlerinin altında büyük koyu lekeler vardı. Kemerli burnu soğuktan kıpkırmızı olmuştu. Delikanlı ellerini pantolonunun ceplerine soktu, sırtını kamburlaştırdı, geniş omuzlarını çarpıttı. Boğazına kadar ilikli incecik ceketiyle, çarpılmış uzun çizmeleriyle ve eski, buruş buruş şapkasıyla bir laternacıya benziyordu. Sakin sakin, sesinde keder ve yakınma olmaksızın, sanki kendi konuşmasına kendisi de kulak vererek ve konuşmasını içinden kontrol ederek konuşuyordu.

"Lisede dört yıl okudum; ikinci sınıftayken annem öldü. Tarlaların arasında yolunu kaybetti, donarak öldü; babam daha önce ölmüştü; dördüncü sınıfa geçtiğimdeyse toprak sahibi yaşlı kadın öldü... Kadının varisleri benim için para ödemek istemediler ve liseden ayrılmak zorunda kaldım... Böylece eğitimim sona ermiş oldu..."

Kadının biri delikanlının önüne geçip onu itti. Delikanlı hızla başını kaldırdı, kadına baktı, elini şapkasına götürüp boğuk bir sesle:

"Özür dilerim!" dedi.

Kadın, delikanlının yüzüne bakmadan geçip gitti. Genç adam dudaklarını sıktı, sonra gülümseyerek:

"İnsanlar birbirlerini itip kakmaya ne kadar da alışmışlar..." dedi. "Sanki itip kakmanın hiçbir önemi yok..."

Bir meyhaneye girdik, sigara dumanı içindeki küçük odanın bir köşesindeki masaya geçtik. Ben kendime bir bira söyledim. Delikanlı ise, kendisine yiyecek bir şeyler getirmelerini beklerken çevresine bakınarak alçak sesle şunları anlatıyordu:

"İlk zamanlar lisedeki bekçilerden birinin yanında kaldım, daha sonra bu bekçi beni bir bakkal dükkânına çırak olarak yerleştirdi, ama patronum kavga etmeyi seven bir adamdı ve oradan ayrıldım..."

Garson masaya ekmek tabağını koydu. Platon hemen bir parça ekmek aldı, ama eli garip bir biçimde titriyordu, çabucak bana baktı, ekmeği geri koydu, başını eğip devam etti:

"O zaman on dört yaşındaydım, şimdi on dokuzundayım, iki yıl sonra askere gitmem gerekiyor. Beş yılda pek çok şey gördüm, çeşitli kentlerde yaşadım, bir su tesisatçısının, bir bahçıvanın yanında çalıştım, güneyde bir gazetenin yazıhanesinde dağıtım memuru olarak bulundum, Azak Denizinde balık avladım, Hazar Denizi kıyısına gittim, çok şey gördüm geçirdim! Bakıyor ve düşünüyordum... Biliyor musunuz, yaşamın düzeni çok kötüydü!"

Garson bir kâse içinde bulanık ve kokusu çok kuvvetli bir şey getirdi. Platon, burnunu açgözlülükle havaya dikti, kâseyi iki eliyle kendine doğru çekti ve konuşmasına ara vermeden çorbayı tabağına dökmeye koyuldu.

"Okumayı çok severim, kazandığım paranın üçte birini kitaplara harcamak gibi bir de kuralım vardır... Okuyup bitirdikten sonra kitapları satıyorum tabii... Yazık oluyor, ama yanında oradan oraya taşıyamıyorsun ki... Aynı yerde

uzun zaman yaşamayı sevmiyorum... Olabildiğince çok yer görmek, bilgili bir insan olmak istiyorum..."

"Bilgili bir insan olmak güzel bir istek, ama bana öyle geliyor ki, bunun için bir yerde uzun süre oturmak gerekir. Ama neden yemiyorsunuz?" dedim, yiyecekleri koklarken burun deliklerinin nasıl şiştiğini görerek... Gülümsedi ve açlığını benden pek de başarılı olmayan bir biçimde gizlemeye çalışarak yemeye başladı.

Belli belirsiz bir ritmin ve bir delikanlının yaşına özgü olmayan derin bir ciddiyetin hissedildiği yalın konuşmasını dinlemek biraz tuhaf bir şeydi. Pürüzsüz konuşmasıyla bir parça poz yapıyordu ve beni yüksek kültür düzeyine inandırmak için telaşlandığı belliydi... Artık nasıl büyük bir açgözlülükle yemek yediğini görerek onu utandırmamak için yüzüne bakmamaya çalışıyor, odayı gözden geçiriyordum.

Odanın öbür köşesinde kasketini ensesine yatırmış bir telgrafçı oturuyordu. Göğsünü masaya iyice dayamış, kaşlarını çatarak önünde duran yarım şişe votkaya bakıyordu. Tepesinde, havayı hoşnutsuz ve endişeli bir vızıltıyla dolduran iri karasinekler uçuyordu. Sinekler pencerelerdeki çiçeklerin tozlu yapraklarının arasına giriyor, sonra küt diye camlara çarpıyorlardı. Odanın içinde boğucu bir tütün, ekşi lahana, sardunya, votka kokusu vardı...

İçeriye uzun boylu, suratı sivilceli bir adam girdi, telgrafçının karşısındaki masaya oturdu, bir şey demeden kadehini doldurdu, içti, kızıl bıyıklarını özene bezene emdi ve kalın sesiyle:

"Nasılsın?" diye sordu.

Telgrafçı sandalyenin arkalığına iyice yaslandı, elinin içiyle masaya bir şaplak indirdi ve yanıt verdi:

"Camları kıracak haldeyim!"

"Şikâyet et!" diye akıl öğretti kızıl saçlı, bir kadeh votka daha doldururken.

"Canı cehenneme! Herkes şikâyet ediyor da... kim dinliyor sanki?"

Hafifçe gülümseyen Platon bana baktı ve sessizce:

"Ben içki içmem, ama meyhanelerde oturmayı çok severim, çok ilginçtir!" dedi. "Her zaman birtakım özel sözlere tanık olursun..."

"Bütün bunlar çirkin ve pis şeyler," dedim. "Eğer okumayı seviyorsanız, daha fazla okuyun, kitaplarda, meyhanelerdekinden daha değerli şeyler bulacaksınız!"

"E-evet, elbette!" Nedense hemen onaylamadı delikanlı ve kısa bir süre sustuktan sonra ekledi: "Gerçi bilirsiniz, bazen de düşünürsün ve çirkin sözcüklerin altında bir kitapta okumuş olduğun bir düşünceyi görürsün... O zaman kitaba daha çok inanırsın ve insanlar daha iyi... daha akıllı görünürler..."

"Tanıdığınız kültürlü insanlar oldu mu?" diye sordum.

"Gazetede çalışırken vardı... İş arkadaşlarım bana çok iyi davranırlardı... bana kitap verirlerdi... Ayrıca Rostov'da bir tanıdığım vardı. Marangozdu kendisi, ama çok okumuş bir insandı, koca bir kütüphanesi vardı," dedi Platon ağır ağır.

Karnı doyunca çakır keyif olmuştu ve görünüşüne bakılırsa uykusu gelmiş, gözleri donuklaşmıştı. Kalktım, ona adresimi verdim, ertesi gün bana gelmesini söyleyip elimi uzattım. Elimi kuvvetlice sıktı ve başını eğip yalnızca:

"Teşekkür ederim!" dedi.

Benim ona karşı bu davranışımdan duygulandığını gösteren bir şey fark etmedim, gerçi pek tabii ki, bir minnettarlık beklemiyordum, ama onun bu kuru davranışı, ya da başka bir şey, doğrusu pek hoşuma gitmedi. Hepimiz, birbirimizin hizmetlerine değer vermek zorundayızdır, toplum yaşamında gerekli bir şeydir bu...

Sokağa çıktığım zaman artık hava kararmıştı. Uzun bir fener dizisi, pırıl pırıl parlayarak karanlığın içinde uzanıp gidiyordu; rüzgâr esiyor, alevler titriyordu...

"O incecik ceketle üşüyor olmalı," diyerek Platon Bagrov'u düşündüm...

Platon için tanıdığım bir profesörün evinde bir kapıcılık işi bulmayı başardım. Profesör çok sevimli bir ihtiyardı, bundan birkaç yıl önce üniversitedeki dersini bırakmıştı, artık bir buğday paraziti konusundaki araştırmasıyla uğraşarak sade bir emekli yaşamı sürüyordu. Küçücük, güzel bir evi vardı; kente yakın bir yerde bulunan ve yazın her yandan yaşlı ıhlamur ağaçlarıyla, akasyaların ve leylakların koyu dalgalarıyla sarılı olan ev, bir yeşillik denizinin içinden konuksever sessiz bir ada gibi bakardı.

Profesörün ufak tefek, mavi gözlü, çınlayan sesiyle kahkahalar atan, neşe dolu, şımarık ve sorumsuz bir kızı vardı. Kız, oldukça iyi piyano çalar, resim yapar, edebiyat eserleri okur ve her zaman beyaz elbiseler giyerdi. Bu beyaz elbiseler ona, bir akağacın kabuğu gibi, çok yakışırdı. Çevresinde her zaman kendisi gibi zarif kız arkadaşları olurdu, üniversite öğrencisi delikanlılar da sık sık yanında görünürlerdi. Hemen hemen her akşam evlerinde gürültülü, zaman zaman da neşeli toplantılar olurdu; çalarlar, söylerler, şiir okurlar, dans ederlerdi. Yaşlı profesör ise bir köşede oturur, kırçıl sakalını sıvazlayarak gençlerin neşesine hafifçe gülümserdi.

Bu eve sık sık gidiyor ve Platon'u görüyordum. Artık yüzü dolgunlaşmış, gözlerinin altındaki halkalar kaybolmuştu, kalın, siyah bir kazak, siyah şalvar ve yüksek konçlu çizmeler giyiyordu. Bu sıra dışı giysiyle herhalde insanların ilgisini çekmek istiyor olmalıydı. Uzun boyu, kemikli yapısıyla hareketleri hantaldı. Koyu renk kısa saçları bir parça kıvrılmıştı, gözleri düşünceli, sakin bakıyordu ve çıkık elmacık kemikli yüzünde ciddi bir şey vardı.

Bir şey söylemeden selamlıyordu beni. O kadar ölçülüydü ki, beni ve bu arada kendisini de yakışıksız bir duruma düşüreceğini hissederek ev sahiplerinin yanında hiçbir za-

man benimle konuşmuyordu. Ama bahçede yalnızken rastladığımda elini sıkıyordum, sohbet ediyorduk.

"Nasıl, burası hoşunuza gidiyor mu, Platon?"

"Fena sayılmaz!" diye kibarca yanıtlıyordu. "Boş zamanım fazla değil, ama yine de kitap okuyabiliyorum... Görmek, hissetmek, çalışmak, düşünmek, işte yaşam bu! Öyle değil mi?"

"Evet, evet!" diyordum ben onaylayarak ve onun canlılığına hayran kalarak. "Ama asıl önemli olan daha çok sayıda iyi kitap okumanız... Ee, patronlarınız hoşunuza gidiyor mu?"

"Çok iyi insanlar olmalılar... hizmetçilere kaba davranmıyorlar. Bu pek ender görülen bir şeydir... Hanımefendi ömür biri! Koşuyor, ciyak ciyak bağırıyor, yüzünü buruşturuyor, her zaman tertemiz, bakımlı bir domuz yavrusu gibi!"

Lidiya Alekseyevna hakkındaki bu düşünce hoşuma gitmemişti. Hizmetçilerin patronlarına karşı olumsuz düşünceleri tamamen anlaşılır bir şeydir, ama Platon yarı aydın bir kişiydi ve hanımına karşı bu davranışıyla bir bulaşıkçının düzeyine indiğini anlamış olmalıydı. Bu konuda ona hiçbir şey demedim, ama o, gülümseyerek devam etti:

"Çok iyi bir kız! İyi yürekli bir insan, şımarıklıklar yapıyor ama insanlara da iyi davranıyor... Bazen oda hizmetçisine bağırıyor, ama kırmadan, küçük bir çocuk gibi..."

"Sizden yalnızca bir yaş küçük," dedim.

"Bunun hiç önemi yok!" diye sakin bir biçimde karşı çıktı. "Yıllar çeşit çeşittir, zamanı, edinilen izlenimlerin niteliği ve niceliğiyle ölçmek gerekir... O ne gördü, ne biliyor ki?"

Yaşam deneyimiyle övünmeyi seviyordu, bu da benim canımı sıkıyordu. Hem ona inanmamak için nedenim de vardı. Lidiya Alekseyevna yanından geçerken, kapıcının elinin hemen şapkasına doğru havalandığını kaç kez görmüştüm; başı, kızın önünde uysalca eğiliyordu ve sanki uzun boyuyla kızı korkutmaktan çekinerek gülünç ve biçimsiz

bir şekilde iki büklüm oluyordu. Ev sahibesiyle karşılaştırıldığında bir dev kadar biçimsiz ve iriyarıydı. Bu yerlere kadar eğilmelerin anlamını anlamıyordum, ama Lidoçka, bu selamların taşıdığı abartılı saygıyı fark ediyordu. Bu doğaldı: Düşmanın gözleri her zaman iyi görür; bir erkekteki gülünç bir şey en önce bir kadının dikkatini çeker...

Neşeli genç kız ona tatlı tatlı gülümsüyor, zaman zaman da önemsiz sözcükler bağışlıyordu. Hatta bir gün, Platon odun kırarken ona yorulup yorulmadığını bile sormuştu. Bunu yapmaması gerekiyordu.

Genç kızı uyardım:

"Aşırı derecede kendine güvenen biri... kendisini bulunmaz Hint kumaşı sanıyor... Tanrı bilir aklından neler geçiriyordur?"

Kız, sözlerimi önemsemedi...

"Tuhaf bir adam," dedi düşünceli düşünceli gülümseyerek. "Öyle komik, öyle uzun boylu ki... ve mutfakta hep felsefe yapıyor... bu yüzden onunla alay ediyorlar..."

Lidiya Alekseyevna bana, hizmetçi kızların peşinde koşmadığı, kapının önünde oturup çekirdek çitlemediği ve kitap okuduğu için uşakların Platon'a aptal dediklerini anlatmıştı. Ahçı kadının ve hizmetçi kızların gözünde onun davranışları bir kapıcıya özgü davranışlar değildi. Platon çok konuşuyor ve anlaşılmaz laflar ediyordu, bütün bunlar da mutfak sakinlerinin sinirine dokunuyordu.

"Öğretmenlik sınavına girmesini öğütlemek gerek, en iyisi köyüne dönmesi," dedim.

"Evet," diye onayladı Lidiya Alekseyevna, "onun için daha iyi olur..."

Genç kız, o andan itibaren Platon'a daha fazla dikkat etmeye başladı. Bunun nedeni, Platon'un içindeki kılık değiştirmiş masal prensini ortaya çıkarma düşüncesi değildi elbette. Sadece evinin bahçesini süpüren bir adamın neler hissettiğini, neler düşündüğünü öğrenme merakıydı...

İlkbahar gelmişti. Ekin kargaları göçten dönmüştü. Evin çatısının üstünde, yaşlı ıhlamur ağaçlarının dalları arasında telaşlı kuşların attıkları çığlıklar günlerdir hiç susmuyordu.

Platon'un gözünün önündeki şeylerden daha ötelere doğru bir tuhaf baktığını, sanki bu gözlerin ısrarla kendisi için gerekli olan bir şeyi aradığını, bulamadığını ve hayretle büyüyerek hüzünlü bir ifadeyle gülümsediğini fark ettim. Suskunlaşmıştı, hareketlerinde bir şaşkınlık belirmişti... Dingin bir nisan günü, arkamdan kapıyı kilitlerken alçak sesle:

"Yarın size gelebilir miyim?" diye sordu.

"Buyrun," dedim. "Akşam saat beşle altı arasında... Hoşça kalın! Beşle altı arasında..."

Tam saatinde geldi, her zamanki gibi, kazağını giymişti, utanarak gülümsedi ve ağır ağır masaya çöktü.

Okuduğu kitaplardan söz açtım, ama görünüşe bakılırsa bu konu ilgisini çekmiyordu; dalgın ve isteksiz bir yanıt verdi. Kederli gözleriyle başımın üstünden ya da yüzümün içinden bir yere doğru bakıyordu. Çıkık elmacık kemikli yüzüne keder yakışmıyordu. Birden:

"Ben... şiir yazmaya başladım!" diye bir açıklama yaptı.

Yüzüme utanarak baktı ve alçak sesle sordu:

"Gülünç gelmedi mi size?"

"Hayır, hiç de değil!" diye onu rahatlattım. "Bana şiirlerinizi okur musunuz?"

Neşesiz gözleriyle gülümsedi, dirseklerini masaya dayadı, saçları dağılmış başını dirseklerine kadar indirdi ve kısık bir sesle kesik kesik okumaya başladı:

Gece oldu. Oturuyorum pencerenin önünde,
Bahçe uykuda. Bahçe karanlık ve sessiz.
Bakıyorum gecenin dilsiz karanlığına,
Ve ruhum haykırıyor istemeyerek:
Neden bu kadar zor, bu kadar acı verici?
Neden?

Çizmelerinden gelen katran kokusu gibi şiirinden de adi bir tütün kokusu geliyordu, kazağının dirsekleri yıpranmıştı, kazağın yakasında düğme yoktu ve Platon'un boynundaki damarların nasıl ağır ağır, kuvvetle attığını görüyordum. Masaya gözünü dikmiş okuyordu:

Ruhuma yanıt yok hiçbir yerde...
Ruhum çepeçevre karanlığa bürünmüş...
Toprak uyuyor ve dilsiz nemli hava...
Bir tek yüreğim atıyor güm güm...
Ah, neden hep gülüyor o?
Neden?

Sustu, başını kaldırdı ve kaşları soru sorar gibi yukarı kalktı.

"Ee, nasıl?"

Şiirine takılmak istedim.

"Güzel değil!" dedim hafifçe gülerek. "İkisinin de gülmesi ya da ikisinin de ağlaması gerek... Başka şiirleriniz de var mı?"

"Var," dedi sessizce ve tekrar başını eğip yavaş yavaş okumaya başladı:

Elveda! Kederle dolu ruhum...
Yine yalnızım, eskisi gibi,
Ve yine karanlık yaşamım.
Elveda, parlak ışığım!..
Elveda!
Elveda. Yelkenimi açtım,
Dikiliyorum kederle dümenin başında,
Neşeli martı sesleri
Ve bembeyaz köpükler
Her şey, toprağın vedalaştığı
Benimle... Elveda!

Kısık sesi, sanki bir ölünün başucunda Zebur okunuyor-

muşçasına tekdüze çıkıyordu. Kısa bir süre durdu, bana baktı ve derin derin iç geçirip devam etti:

Denizin enginlikleri korkutuyor beni bir felaketle,
Ve kemiriyor keder kurdu ruhumu,
Ve uluyor ürkütücü bir sesle ak bir dalga...
Ama tüm suyuyla bile deniz
Silemez seni yüreğimden!..
Elveda!

Kımıldamadan oturuyor, susuyordu. Rahatsız olmuştum, ona nasıl yardım edebileceğimi bilemiyordum. Biraz düşündükten sonra bir cerrah gibi hareket etmeye, artık işe yaramayan bir organı bir anda kesip atmaya karar verdim.

"Âşık mısınız yoksa?" diye sordum.

"Evet," dedi sessizce.

"Kim bu kız? Hizmetçi Fekluşa mı?"

Hayretle kaşlarını kaldırdı ve:

"Lidiya Alekseyevna..." diye cevap verdi.

Elbette bunu biliyordum, ama onun bunu açıkça söyleyeceğini beklemiyordum, aslında bunu onun ağzından duymak da istemiyordum. Bana çok gülünç ve pek de hoş olmayan bir şey olarak görünüyordu.

"Bakın, azizim," diye söze başladım olabildiğim kadar ciddi ve sevecen bir dille, "bunun gülünç bir şey olduğunu kabul edin!"

"Gülünç mü?" diye sessiz bir çığlık attı ve gözleri şaşkınlık içinde fal taşı gibi açıldı.

"Evet öyle!" dedim. "Doğrusu sizinle ciddi konuşmakta zorlanıyorum..."

"Neden?" derken o bastırılmış çığlığını yineliyordu.

"Evet, bir düşünsenize, daha on dokuz yaşındasınız... tamam, bir şeyler gördünüz, bir şeyler biliyorsunuz, ama siz onun dengi misiniz? O, ince zevkleri olan, iyi eğitim görmüş bir kızdır... doğal olarak bütün kabalıklar ona düş-

mandır. Tabii, sonuçta önemli olan bu değil! Ama böyle bir birleşme, yani o ve siz, tümüyle olanaksız bir şey bu... Oldukça aklı başında bir insan olarak sizin böyle bir şeyin olanaksızlığını kendiliğinizden hissetmeniz gerekirdi..."

"Ama ben böyle bir şey hissetmiyorum..." dedi sessizce, ama ısrarla ve aynı ses tonuyla sordu: "Yoksa ben, herkes gibi bir insan değil miyim?"

Omuzlarımı kaldırdım ve ona tekrar bir şeyler söylemeye başladım. Bana gri gözleriyle bakıyordu ve ben sözlerimin onu etkilemediğini görüyordum.

"Ve ayrıca," dedim, Platon'un yanından uzaklaşarak, "Lidiya Alekseyevna beni seviyor..."

Sandalyeden ağır ağır kalktı, dudaklarını iyice sıktı, kamburunu çıkarttı ve elimi sıkmayı unutarak çıktı gitti...

Arkasından baktım ve bu gülünç, ama pek hoş olmayan hikâyeye ciddi ciddi karışmam gerektiğini hissettim...

Ertesi gün, akşamleyin Lidiya Alekseyevna'ya gittim ve onu çok güldürmemek için dikkatli, ama aynı zamanda da yeterince inandırıcı bir biçimde ona, kapıcısına ilgi göstermekten vazgeçmesinin belki de daha iyi olacağını söyledim.

"Neden?" diye hayretle sordu. "Onunla konuşmak çok ilginç oluyor... Kabalığına karşın bazen anlattığı hikâyeler çok dokunaklı oluyor... hem sıradan insanların yaşantısını o kadar parlak resmediyor ki... Söyleyin bakalım, zalim adam, niçin onunla konuşmayacak mışım?"

O zaman Platon'un ona âşık olduğunu ve ilk aşkın, ne olursa olsun bir erkeğin yüreğini tüm yaşamı boyunca etkilediğini söyledim... İğrenircesine irkildi, gözleri şaşkınlıktan yusyuvarlak oldu, yanakları alev alev yanmaya başladı ve kırgın, şaşkın bir halde odada heyecanla dolaşmaya koyuldu.

"Buna nasıl cüret eder?" diye öfkeyle haykırıyordu. "Hem de o? Elleri ter içinde... üstelik kıpkırmızı... kulakları da kırmızı... Fakat, ben nasıl oldu da tahmin edeme-

dim? Gülünç doğrusu! Acıdım ama ona... pek hoş bir durum değil bu... Şiir mi yazmış dediniz?"

"Hem de oldukça iyi şiirler," dedim.

"Nasıl oldu da fark edemedim? Doğrusu ilginç bir şey... âşık bir demokrat... tam bir roman! Aman Tanrım! Peki ama şimdi ne yapacağız, Filipp Vasilyeviç? İşten çıkartmak gerekir, değil mi?"

"Şu anda değil!" diye öğütledim. "Bunu yapmadan da halledilebilecekken bir adamın gönlünü kırmaya ne gerek var? Onu işten atmak tabii ki gerekiyor, ama bunu dikkatli bir biçimde yapmalı... Sıcağı sıcağına değil..."

"Yine de şiirlerine bir göz atmak isterdim," dedi kız hayallere dalmış gibi.

Lidoçka'nın çocuksu düşüncesizliğini gözden kaçırarak böyle bir öğüt verdiğim için kısa bir süre sonra bütün kalbimle acı duyarak pişman oldum.

Ertesi gün kentten ayrılmıştım. İki-üç gün sonra ise kapıcının küçük hanıma âşık olduğunu evdekilerin hepsi artık biliyorlarmış. Sonradan öğrendiğime göre eğlenceli, doğrusu kötü sahneler de olmuş.

"Platon!" diye sesleniyormuş Lidoçka.

Platon geliyormuş.

"Beni seviyor musunuz?" diye tatlılıkla soruyormuş kız.

"Evet!" diyormuş kapıcı kesin bir ifadeyle.

"Çok mu?"

"Evet," diye yineliyormuş Platon.

Lidoçka, delikanlının çıkık elmacık kemikli yüzüne hülyalı bakışlarla bakarak, gizemli ve sessiz bir şekilde:

"Sizden bir şey rica etsem," diyormuş, "benim için her şeyi yapar mısınız, Platon?"

"Her şeyi!" diye yanıtlıyormuş delikanlı kararlı bir şekilde.

"O halde," diye hayran hayran gülümseyerek devam ediyormuş kız, "o halde, sevgili Platon..."

Kızın yüzü kederleniyor ve derin derin iç çekerek sözünü şöyle bitiriyormuş:

"Semaveri hazırlayın..."

Platon gidip semaveri kuruyor, elmacık kemikleri daha da dışarı fırlıyor, gözleriyse alnının altına, daha da derinlere kaçıyormuş.

Lidoçka bazen Platon'a aşkının gücünü sorduktan sonra ona çamurlu galoşlarını yıkatıyor ya da eline bir not tutuşturarak bir arkadaşına yolluyordu ve Platon'dan yapmasını istediği her şeyde hep delikanlının sevgisiyle bağlantı kuruyordu. Akşamları, konuklar toplandığında Platon'u çağırıyor, ona şiir okutuyordu. Delikanlı başını iyice eğip hiç kimsenin yüzüne bakmadan şiir okuyordu. Onu övüyorlardı. Teşekkür ediyor, oradakileri selamlıyordu, ama yüzü taş gibiydi. Lidoçka onun yanında konuklara:

"Hiç de fena değil, ne dersiniz?" diyordu. "Bazen bunlardan daha kötülerini bile basıyorlar. Bu şiirler ustaca olmasa da içtenlikli şiirler... şairin gerçekten âşık olduğunu, hem de umutsuz bir biçimde âşık olduğunu anlıyorum! Onu mutluluğa götürecek yolda sınıfsal önyargılar ve uğruna şiirler yazdığı kızın soğuk yüreği duruyor..."

Kızın delikanlıya duyduğu hınca ihtiyatsız ve haksız buluyorum... Bana öyle geliyor ki, genç adamın aşkı kızın onuruna dokunuyordu ve bunun öcünü de o zavallıdan alıyordu... Bununla birlikte ötekiler de ona karşı daha iyi davranmıyorlardı. Yaşlı profesör çok iyi bir adamdı, bütün böcekleri bilgece bir sevgiyle severdi, ama delikanlıya yapılan şakalardan o da keyif alıyordu.

"Dinleyiniz, şair!" diyordu profesör. "Sizden kesin olarak rica ediyorum, kuşkonmaz fidelerine o kadar çok gübre dökmeyin! Bunu size kaç kez söyledim, ama siz her defasında unutuyorsunuz... sonra ben kuşkonmazsız kalıyorum, eğer işler bu kadar kötü gidecekse... Yine de sinirlenmiyorum, durumunuzu anlıyorum... Son derece normal: İnsan

çocukken kızamık ve kızıl geçirir, delikanlılığında âşık olur, şiir yazar, birtakım kahramanlıklar yapmayı hayal eder... zaman harcamak, yaşam için pek de yararlı bir şey değildir... ama yine de yaşlılıktaki sağduyudan daha iyidir!"

Profesör her zaman uzun konuşurdu, konuşması sıkıcıydı, ama konuşmayı severdi.

Hizmetçi takımı da şaka yapıyordu. Hizmetçilerin şakaları elbette daha basit, daha kabaydı. Görülen o ki, bütün şakalar hedefe tam isabet ediyordu, çünkü hedef oldukça büyüktü. Ancak hepsinden daha yaratıcı olan Lidoçka'ydı. Bunu gizleyemiyorum, ama kuşkusuz doğru da bulmuyorum.

Lidoçka, akşamları, ay ışığında, açık bir pencerenin önünde hayallere dalmış gibi oturuyor ve kız arkadaşlarına, aşkın engel tanımadığını, kendisi için soyluymuş, köylüymüş fark etmediğini, onun için sadece bir erkeğin, bir sevgilinin önemli olduğunu bağıra bağıra anlatıyordu. Platon bu sözleri duyuyordu.

Kız sonra onu yanına çağırıyor, soğuk ve kuru bakışlarla yüzüne bakıyor ve kendisi için bir iş yaptırıyordu.

Yumuşak ve sevecen akortlarla âşığının ruhuna tatlı tatlı dokunan melankolik oyunlar oynuyor, içinde sevgiliyle ilgili şefkat ve özlem umutlarının yer aldığı tatlı, sessiz şarkılar söylüyordu ve bütün bunları, kapıcının göreceği, duyacağı ve hissedeceği şekilde yapıyordu...

Delikanlı bir gün bahçede kızın yanına yaklaştı ve:

"Niçin benimle alay ediyorsunuz?" diye sordu. "Sizi sevmemin neresi komik? Yakında bu kentten gideceğim... Sizi tatlı, iyi bir insan olarak anımsamak istiyorum... Bana işkence etmeyin!"

Alçak sesle konuşuyordu ve kımıldamadan duruyordu, ama Lidoçka delikanlının yüzünde fark ettiği bir şeyden ürküp tek söz bile etmeden kaçtı.

Ama ertesi gün Platon'a biraz daha acı çektirme zevkinden kendini alamadı. Onu odasına çağırıp iki kız arkadaşının

önünde şiir okuttu. Şiirde genç, sağlam bir meşe ağacından söz ediliyordu. Ağacın dallarından biri kraliçenin yüzüne değiyordu ve kraliçe meşenin kesilmesini buyuruyordu. Kötü bir şiirdi; küçük hanımlar şiiri dinlerken gülümsüyorlardı...

Bu mesele, bir sabah Lidoçka'dan aldığım bir notla sona erdi:

"Hemen gelin, Platon'un başına bir kaza geldi. Lida."

Lidiya Alekseyevna beni şaşkın, solgun, yarı hasta bir halde karşıladı.

"Biliyor musunuz, kendisini vurdu!"

"Sahi mi?" diye haykırdım, çok şaşırmıştım.

"Evet, evet! Gördünüz mü yaptığınızı!" diyerek odada sinirli sinirli oradan oraya koşuyordu. "Bütün suç sizde, sizde!"

"Bende mi?"

"Tabii! Daha o zaman onu hemen işten atmak gerekirdi, oysa siz olmaz dediniz. İşte görüyorsunuz şimdi... Zavallı! Ona çok acıyorum..."

Gözlerinde yaşlar belirdi, anlaşılan gece uyuyamamış ve çok ağlamıştı...

"Onun... onun ciddi olduğunu bilseydim, dalga geçmezdim," dedi mendilini yüzüne bastırdıktan sonra sarsıla sarsıla ağlayarak. "Henüz sağ olduğunu söylüyorlar... yanına gidin lütfen! Ben gidemem... sonra... Babam öyle üzüldü ki... herkes üzülüyor onun için... Ne kadar değişik bir insandı!"

Çocuk işte! Lidiya ondan kırık bir oyuncaktan söz eder gibi söz ediyordu...

Hemen hastaneye gittim ve yol boyunca üzüntü içinde Platon'u düşündüm. Ne kadar sağlam, ne kadar dayanıklı görünüyordu, ama işte daha yaşamla ilk çarpışmasında yere düşmüş, paramparça oluvermişti. Sinirli bir yaşam süren kültürlü bir insan için son derece normal olan bu dayanıksızlığı Platon'a yakıştıramıyordum...

Sapsarı, kansız, yüzü kırış kırış bir halde, sırt üstü yatıyordu; gözlerinin rengi koyulaşmış, irileşmişti, keder ve acı gözlerinde donup kalmıştı. Uzun, damarlı eli yataktan halsiz bir biçimde sarkmıştı, parmakları nerdeyse yere değiyordu. Ağır bir bakışla uzun uzun yüzüme baktı ve hiçbir şey söylemedi... Sonunda, dişlerinin arasından, gıcırdayan bir sesle, halsizlikten zor soluk alarak bir gayret:

"Sorun onlara... yanlarında çalıştım... daha rahat, daha temiz yaşasınlar diye... niye beni bu derece yaraladılar?"

Gözleri kapandı. Elini kaldırıp yatağın üstüne koydum ve şefkatle:

"Dostum, insanları bu kadar sert biçimde yargılamaya gerek yok..." dedim. "İyileşeceksiniz ve her şey ortaya çıkacak... Siz de biliyorsunuz ki, iyi insanlardır..."

Gözlerini açmadan:

"Orada benim... kitaplarım kaldı..." dedi. "Kitaplarımı Rostov'a gönderin... Marangoz Yevsey Skryabin'e... Unutmayın!"

"Tamam, gönderirim!"

Not defterimi çıkarıp marangozun adresini yazdım. Hiç kımıldamadan yatıyordu. Göğsünden boğuk hırıltılar geliyordu ve gözlerinin yerindeki koyu iri lekeler yüzünü bir ölünün yüzüne benzetiyordu.

Yüzüne bakıp sustum, kalsam mı, gitsem mi bilemiyordum.

Sonunda gözlerini açıp fısıltıyla:

"Gidiniz!" dedi.

"Hoşça kalın!" dedim.

Elinin bir hareketiyle bana karşılık verdi.

İçimde kötü, yakıcı bir duyguyla ağır ağır koğuştan çıktım ve koridora çıktığım sırada Platon'un hırıltılı sesini işittim:

"Hastabakıcı... yanıma... yanıma kimseyi bırakmayın..."

Anlaşılan Lidiya'nın geleceğini sanıyordu.

O gece öldü.

Verdiği görevi yerine getirerek bıraktığı kitapları Rostov'a gönderdim. Hizmetçilerin söylediğine göre, şiir defterlerini sobada yakmış. Ancak kitapların arasında üstü karalanmış bir dosya kâğıdı elime geçti. Kâğıda aceleyle şu satırlar yazılmıştı:

"Uzun bir süredir, ağır adımlarla yaşamın en altından size, yaşamın en tepesine doğru tırmanıyorum ve yürüdüğüm yoldaki her şeye vaat edilmiş toprağa giden bir casusun aç gözleriyle baktım..."

Bu kâğıdı Platon'un anısına olan saygımdan dolayı alıkoydum; geçenlerde masamda bir şey ararken buldum ve birden delikanlı aklıma geliverdi... ve işte bu hikâyeyi yazdım.

1905

Bir Kez Daha Şeytan Hakkında

Partisinin büro toplantısında gördüğü, duyduğu ve söylediği her şeyden keyifli bir yorgunluk duyan İvan İvanoviç İvanov, eve giderek çalışma odasındaki kanepeye uzandı, gülümseyerek tatlı tatlı gerindi ve tatlı bir uyuşukluk duygusu içinde öylece kaldı.

Pencerenin ardından faytonların zangırtıları geliyor, kafasının içinde özgür konuşmaların yankısı hâlâ duyuluyordu. Canlı sözcük oyunlarını, güzel tümceleri, ustaca deyimleri, konuşmacıların heyecanlı yüzlerini anımsıyordu. Birden yalnız olmadığını hissetti.

Elinde olmadan kaşlarını oynatıp başını kaldırdı. Çalışma odasının köşesindeki sobanın beyaz çini karolarının üstünde sarı, kare biçiminde soğuk bir yüz cansız cansız parlıyordu. İvan İvanoviç, vücudunun bir hareketiyle doğruldu, ellerini dizlerine dayayarak oturdu ve boynunu ileri doğru uzatıp gözlerini kıstı.

"Tanımadınız mı?" diye keskin bir çığlığı andıran, ama pek yüksek olmayan, madeni bir ses duyuldu.

"Ah... Siz miydiniz?" dedi İvan İvanoviç utanarak. "Evet, birden sizi tanıyamadım... artık gerçek ve canlı o kadar çok olay var ki, insan elinde olmadan sizin varlığınızı unutuyor, özür dilerim! Hem biraz da değişmişsiniz..."

"Ne yaparsınız kendim değişmezsem değiştiremiyorum da..." dedi şeytan alaycı bir gülümsemeyle.

"Hmm..." dedi İvan İvanoviç, "ben yalnızca yüzünüzden söz ediyorum..."

"Yok canım! Artık hiç kimsenin yüzü bir gün önceki gibi değil," diye mırıldandı şeytan umursamadan.

"Galiba bir şey ima ediyor, uyanık!" diye aklından geçirdi İvan İvanoviç ve serçe parmağıyla huzursuz huzursuz kelini kaşıyıp:

"Siz... yoksa bana iş için mi gelmiştiniz?" diye sordu.

"Aman, İvan İvanoviç!" dedi şeytan dertli dertli iç çekerek. "İnsanlar pislik yaratmakta kendisini geride bırakmışken şeytana dünyada yapacak ne iş kaldı ki? Ben artık kadro dışı bir yaratık oldum... gözlüyorum, kışkırtıcılık yapmayı öğreniyorum..."

"Evet," dedi İvanov ciddi bir ifadeyle, "önyargılar yok oluyor artık..."

"Nasıl yok olmasın, nasıl!" diye onayladı şeytan. "Sizin kongredeydim ve vatan sevgisini, emekçi sınıfların çıkarlarını, gerçeği, onuru bir sözcük seli içine nasıl bir gayretle gömdüğünüzü gözlerimle gördüm."

"Müsaade buyurun!" diye soğuk bir biçimde şeytanın sözünü kesti İvan İvanoviç. "Ben önyargılardan söz ediyorum..."

"Ben de!" diye söylendi şeytan ve gülmeye başladı.

"Seni gidi alçak!" diye geçirdi içinden İvanov.

"Ee, İvan İvanoviç, uzun ve azimli çalışmanızın sonucundan hoşnut musunuz?" diye dostça sordu şeytan.

"Elbette!.. Yani... müsaade buyurun! Benim çalışmamın sonucu saydığınız şey nedir?" İvanov, gözlerini şeytanın sarı suratına dikmişti. Şeytanın suratı ise gülümsedikçe erimiş bakır gibi yayıldıkça yayılıyordu.

"Nasıl yani?" diye haykırdı şeytan. "Ya tüm ülkenin uyanışı? Sizin çalışmalarınız sayesinde gelişen insanlık onu-

ru duygusunun güçlü bir dalga halinde çatlaması, halkın sahip olduğu haklar konusunda büyüleyici bir hızla artan bilinci, yıllardır uyandırdığınız bilinç, ateşten bir dalgayı andıran bu özgürlük isteği..."

"Müsaade buyurun, efendim!" diye haykırdı İvan İvanoviç ayağa fırlayarak. "Her şeyden önce siz bir şeytansınız ve yüksek bir üsluba kendinizi kaptırmanız gerekmez, evet! Sonra beni suçlamanız... yani bütün bunları benim haneme yazmanız... bu ateş dalgaları... çaresiz teşekkürlerimi sunuyorum!"

İvanov'un parmakları titriyordu, kafasının kelini ise ter tanecikleri kaplamıştı. Şeytanla yüz yüze duruyor ve havada elini sallıyordu. Şeytan ise sessiz kahkahalar atıyordu.

"Uyanış vesaire... Elbette bunları yadsımıyorum... hayır! Ama siz, yurtluğumu yaktıklarını biliyor musunuz? Koyunlarımı kestiklerini, atlarımın kuyruklarını kopardıklarını biliyor musunuz? Halkın kendi hakları konusunda bilinçlenmesini bunda mı görüyorsunuz? Ateş dalgaları... ben miyim? Bilin ki, ben hiçbir ateşi alevlendirmedim..."

Şeytan çınlayan bir sesle haykırdı:

"İvan İvanoviç! Siz kendinizi inkâr mı ediyorsunuz? Düşünsenize, aç ve haklarından yoksun bir halkın başına gelen felaketlerden söz eden dergileri ve gazeteleri kim çıkarıyordu? Hayatınız boyunca özgürlük düşüncesine hizmet eden siz değil misiniz? Ve bu düşünceyi sadece ve sadece devrimin gerçekleştirebileceğini defalarca söyleyen de siz değil misiniz? Siz devrimcilere yakınlık gösteriyor ve zaman zaman bu yakınlığı gerçek biçimlere döküyordunuz. Acaba siyasiler için hiç üç ruble, yasadışı yayınlar için de bir ruble verdiğiniz olmadı mı?"

"Yeter!" diye bağırdı İvan İvanoviç. "Biliyorum, efendim, gazetelerde yazılar yazdım, konuşmalar yaptım... ama her zaman bir tek şeyi, hukuksuzluğun yerini düzenin alması gerektiğini kanıtlıyordum. Hepsi bu... Mujiklere evi-

mi yakmayı öğretmedim... işçilere beni haftalarca ateşsiz ve susuz, ilaçsız ve demiryolsuz, postasız, telgrafsız bırakmalarını öğretmedim... anarşiyi ben öğretmedim! Ve devrim için bütün bu on altı yıl boyunca topu topu yedi ruble kırk beş kapik para verdiğimi anımsıyorum! Ve bu parayı yakınlık duyduğum için değil, sadece... sadece acıdığım için verdim!"

"Ama, İvan İvanoviç, doğrusu birazcık yardım etmiştiniz... İşçilerin ve köylülerin bilincine bazı şeyler sokmuştunuz..." dedi şeytan ısrarla ve yüzünde utanmaya benzer bir şey yansıdı.

"Hiçbir şey onlara hayvanlarımı mahvetme iznini vermezdi! Ve ben hiçbir zaman işçi ve köylüler arasında propagandayla uğraşmadım... yalan bu! Yo, kusura bakmayın ama, ülkenin bu kadar aşırı derecede uyanmasındansa yurtluğumun ayakta kalmasını yeğlerim..."

İvan İvanoviç bu tümceyi söyledi ve birden kendisini çırılçıplak hissetti. Sağlam ve rahat giysisi bir duman bulutu gibi dağılıvermişti ve heykellerde incir yaprağı konan o yeri utanç içinde elleriyle örterek göbeğini sallaya sallaya bir o ayağına bir öbür ayağına dayanıyordu...

"İvan İvanoviç!" diye bağırdı şeytan. "Neyiniz var? Kendinizi böyle açığa çıkarmak için daha vakit erken!"

İvanov kederle vücuduna bakıyor ve susuyordu.

"Kuşkusuz, ben... nasıl derler, çenemi tutamadım," diye söze başladı alçak ve kederli bir sesle.

"Peki bunlar gerçek duygularınız mıydı?" diye fısıldadı şeytan İvan İvanoviç'e.

"Asla değil!" diye haykırdı İvanov yine sinirlenerek. "Çirkin bir konuşma tarzınız var. Siz de pekâlâ biliyorsunuz ki, bütün bu grevlerde, kargaşalıklarda, dehşet saçan diğer olaylarda benim hiçbir suçum yok... Ve eğer bazen... bir şey dediysem... birazcık sert... belki de... bu, bizimkilerin yanındayken öfkeli ve sinirli olduğum zamanlarda ol-

muştur! Oysa siz bana bir provakatör rolü biçiyorsunuz..."

"Hayır!" dedi şeytan. "Ama ben düşünüyordum da, onurlu bir insan..."

"Evet öyle! Onurlu insan, aklı başında insandır!" dedi İvanov etkileyici bir ifadeyle ve sağ elini yukarı kaldırarak. "Siz... politik bakımdan ham birisiniz ve benim programımı anlamıyorsunuz... Oysa benim programım hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir program: Eşitlik düşüncesini kabul ediyorum, ama bir asker, asker, bir postacı da postacı olmalıdır, o kadar! Anladınız mı?"

"Ah, evet!" dedi şeytan. "Çok zekice..."

"İnsanların eşitliği, düzeni yadsımamalıdır, düzen içinse ordu gereklidir... ve daha pek çok şey... Özgürlüğü düzene sokan akıl olmalıdır, peki aklın temsilcisi kimdir?"

"Siz misiniz?" diye sordu şeytan.

İvan İvanoviç alçakgönüllülükle gözlerini yere indirdi ve devam etti:

"Kadın erkekle eşittir, ama onun böyle olduğunu kabul etmek için henüz vakit erkendir..."

"Pek tabii ki!" dedi şeytan.

"Ve eğer zaman zaman devrimden söz etmişsem devrimi barışçı yoldan yapmak gerektiğini de hep eklemişimdir... Evet! Ben hiçbir zaman bir devrimci değildim..."

"Ama kongrede kendinizi bu isimle adlandırdınız!" dedi şeytan.

"Ama tarımsal kargaşalıklar anlamında değil!" diye üzüntülü bir ifadeyle karşı çıktı İvanov. "Ben devrimciyim, ama sadece... şimdi değil... yani burada değil... ben 'hukuk alanında devrimciyim'... ancak mülkiyet hakkını da yadsıyamam!"

Sonra ağır ağır iç geçiren İvanov elleriyle kalçasını ovuşturdu.

"Demek," dedi şeytan, "devrimi yapan siz değilsiniz?"

İvanov, acı çekiyormuş gibi bir sesle:

"Beni anlayın," dedi, "devrimdeki bilinçli ve akıllıca her şey benim eserim, kendiliğinden ve bilinçsiz olan her şeyse aşırı partilerin eseridir... bu kadar basit!"

"Demek, gerçekten de," dedi şeytan, "proleter, özgürlüğünü kendisi kazandı?"

"Sizde de hiç mantık yok, azizim!" dedi İvan İvanoviç sıkıntıyla. "Proleter bunu nasıl yapabilirdi ki? Proleter, özgürlük konusunda kekelerken ona ateş ediyorlardı ve o... ölüyordu. Oysa ben... özgürlüğe izin verilmesi gerektiği konusunda karakoldan senatoya kadar bütün mercilerde az mı uğraştım? Bu konuda yazılar yazıyor, konuşmalar yapıyor, gençleri özgürlük savaşımına yönlendiriyordum... ama onlara her zaman barışçı yollardan savaşın diyordum. Ayrıca ziyafetler veriyordum –anımsıyor musunuz?– artık zamanı geldi... falan diye son derece açık konuştuğum halka açık ziyafetler veriyordum. Ama bana hiçbir zaman ateş etmiyorlardı, demek ki, benim hükümetin nazarında prestijim vardı ve buradan da anlaşılıyor ki, bütün bu müziği yaratan da benim sesimdi. Başkasının düşüncesine karşı daima nazik ve saygılı olmuşumdur. Anayasa şerefine kadeh kaldırmanın hoş karşılanmadığı zamanlarda ben alçakgönüllü bir biçimde kadehimi 'onun şerefine' diye kaldırıyordum ve ne demek istediğimi herkes anlıyordu. Varsayalım ki, proleter de... ülkenin kurtuluşu işine yardımcı olmuş olsun! Ne sonuç çıkar bundan? Özgürlüğün nimetlerinden yararlanabilir mi? İşte sorun budur!"

"Siz bu sorunu çözümlediniz mi?" diye sordu şeytan.

"Çoktan!" dedi İvanov omuzlarını yukarı kaldırıp.

"Kazanmadan önce mi?.."

İvanov şeytana baktı ve sorusuna yanıt vermedi. Pırıl pırıl parlayan vücudunu şöyle bir gözden geçirip şefkatle okşadı ve devam etti:

"Proleter de... bir insan kuşkusuz, ama o, hükümetin güvenini kazanamıyor, çünkü nerde duracağını bilmiyor,

kültürlü değil ve başkasının düşüncesine saygı gösteremiyor. Proletere yine eskisi gibi ateş etmeye hazırlar ve onunla isteksiz konuşuyorlar. Toplum içinde de... popüler değil... yani olumsuz anlamda popüler. Nazik davranmıyor: Ben ve partimin tek isteği iktidara gelmekken, proleterin ne istediğini Tanrı bilir. Üstelik bir de bağırıyor, kahrolsun... filan feşmekan diye. Proleter bir tek grev yaptı, grev son derece elle tutulur sonuçlar verdi, harika! Bu sonuçları ülke genel kültürünün geliştirilmesi için kullanıyorlar... daha ne istiyor? Hâlâ grev yapmanın ve ülke ekonomisinin genel olarak düzeninin bozulmasına neden olan bütün bu anarşinin ne gereği var? Ne diye devrim fazlalığı yaratmalı? Azizim, devrim her zaman yalnızca 'iktidarın, mutlakiyetin elinden toplumdaki gerçek kültür taşıyıcıları olan liberal grupların eline geçişiyle' olmuştur."

"Bunu 'Söz'den mi aldınız?" diye sordu şeytan.

"Benim için gerçeği söyleyenin sarışın ya da esmer olması önemli değil!" diye kuru bir yanıt verdi İvanov.

"Şu halde, 48'e kadar oynuyorsunuz, daha yüksek değil?"

"89'a kadar oynayamam ya, kabul edin! Ya da daha da büyük bir oyun... küçük bir çocuk değilim! Siz bir sosyal demokrat olarak akıl yürütüyorsunuz, yani çok sağlam temellere dayanmıyorsunuz. Proleter, eğer akıllı bir varlıksa, 'hepimizin tek bir Rusya'nın çocukları' olduğumuzu anlamalıdır. 'Herkesin aynı şeyi sevmesi gereklidir' –işte geçenlerde bir dostum tarafından 'Rus Belleteni' sayfalarında söylenmiş olan yüce sözler. 'Herkesin aynı şeyi sevmesi gereklidir'– işte günümüzün sloganı!"

"Büyüleyici gelecek!" diye haykırdı şeytan. "Bu geleceği görüyorum: Sermayedar ve işçi, köylü ve toprak sahibi, asker ve general –herkes 'aynı şeyi seviyor'!"

"Alay etmeyin!" dedi İvan İvanoviç sinirlenerek. "Anlayın, söz konusu olan vatanın yararı, kültürün kurtarılması-

dır... Yıkımın eşiğindeyiz: Sanayi yok oluyor, fabrikatörler fabrikalarını kapatıyorlar ve sermayelerini yurtdışına çıkarıyorlar. Anlıyor musunuz? Bu proleterin yaptığı işte bu! Proleter ülkeyi mahvediyor!"

Şeytan, sinsice göz kırptıktan sonra:

"İvan İvanoviç!" diyerek onun sözünü kesti. "Peki ya, proleter, ülkeyi kurtarmak için kendi araçlarıyla sanayiyi canlandıracak olursa?"

"Elinde de ne araç var ya!" dedi İvan İvanoviç, küçümseyen bir hareketle omuzlarını kaldırarak.

"Ama düşünsenize, proleter, halkı işinden eden ve ülkesi açlıktan kırılırken paralarını yurtdışına kaçıran sermayedarlara patron gözüyle bakıyor, onları halkın iradesine karşı gelen isyancılar olarak görüyor, daha sonra da fabrikalara el koyuyor, fabrikaları milletin malı ilan ediyor..."

"Ne-e?" diye vahşi bir çığlık attı İvan İvanoviç. "Bu mümkün değil, efendim! Böyle bir şey hiçbir zaman olmadı... Olmayacak da... Siz kimsiniz? Buna nasıl cüret edersiniz?"

İvan İvanoviç yumruklarını sıktı, ileri atıldı ve uyandı.

Çalışma odası sakin ve sessizdi. Orasını burasını yokladı, yüzündeki teri sildi ve çalışma odasının köşesine sert sert baktı. Orada, sobanın beyaz çini karolarının üstünde bakır vantilatör cansız bir biçimde parlıyordu...

1905

GRİ ÜZERİNE

Yeryüzünde Kırmızı ile Kara tartışıyorlar.

İnsanlar üzerinde doymak bilmez egemenlik hırsı –işte Kara'nın gücü. Acımasız, açgözlü ve kötü yürekli Kara, ağır kanatlarını dünyanın üzerine yaymış, tüm dünyayı kendisine karşı duyulan korkunun soğuk gölgeleriyle kaplamış. Bütün insanların yalnızca kendisine hizmet etmesini istiyor, dünyayı demirle, altınla ve yalanla köleleştirerek Tanrı'yı bile insanlar üzerindeki kara egemenliğini onaylamaya çağırıyor.

Soğuk bir ifadeyle konuşuyor:

"Her şey benim için! Ben güçlüyüm, şu halde ben yaşamın ruhu ve aklıyım ve tüm insanların hakimiyim. Kim buna karşıysa, yaşama da karşıdır ve suçludur!"

Kırmızı'nın gücü, onun yaşamı özgür, akıllı ve güzel görme konusundaki ateşli isteğidir. Kırmızı'nın düşüncesi, yaşamın karanlığını güzelliğin parlak ışıltısıyla, gerçeğin müthiş pırıltısıyla, aşkın dingin ışığıyla aydınlatarak her zaman titrek ve aralıksız yanar. Onun düşüncesi, her yerde özgürlüğün güçlü ateşini yakmıştır ve bu ateş, karanlık ve kör dünyamızı herkes için mutluluk gibi yüce bir hayalle sevinçli, hararetli bir biçimde sarmaktadır.

Kırmızı şöyle diyor:

"Her şey herkes içindir! Herkes eşittir, her insanın yüreğinde koskoca bir güzellikler dünyası saklıdır ve insanı an-

lamsız bir gücün kör silahı haline getirerek değiştirmek olanaksızdır. Hiç kimse boyun eğmek zorunda değildir, hiç kimse, kimseye boyun eğdirmek hakkına sahip değildir, egemenlik uğruna egemenlik suçtur!"

Tüm yaşam, yaşamın tüm güzellikleri ve acıları, yaşamın şiiri ve dramı gerçeğin aydınlık şövalyesinin kara canavarla yaptığı bu tartışmada yatmaktadır.

Tekdüze, ufak tefek Gri, telaşlı ve ürkek hareketlerle Kara ve Kırmızı'nın arasında dört dönmektedir. O, sadece sıcak, tok bir yaşamı, rahat bir yaşamı sever ve bu sevgi uğruna, aç bir sokak kadınının pörsümüş vücudunu satması gibi, ruhunu satar. Her türlü güce köle gibi hizmet etmeye hazırdır, yeter ki bu güç onun karnını tok tutsun ve huzurunu sürdürsün. Onun için yaşam, sadece kendisini gördüğü bir aynadır. Bir asalağın bütün yeteneklerine sahip olduğu için dokuz canlıdır. Yiyeceğini bir hayvanın mı, bir insanın mı, bir budalanın mı, bir dahinin mi verdiği onun için hiç fark etmez. Onun ruhu, bayağılık diye adlandırılan kaygan bir karakurbağasının tahtı, yüreği, korkak bir ihtiyatlılık haznesidir. Her şeyin tadını çıkarmak ister ve huzursuzluktan korkar. Bu, onu iki ruhlu ve ikiyüzlü yapar.

Eğer egemenlik savaşında Kara galip gelecek olursa Gri, Kırmızı'yı ihtiyatla kışkırtır:

"Bak, Gericilik nasıl da artıyor!"

Eğer özgürlük ve gerçek şövalyesi galip gelirse Gri, Kara'ya bildirir:

"Dikkat et, Anarşi gelişiyor!"

Onun her zaman tek bir putu vardır: "Düzen benim içindir!" tüm ülkenin ruhen ölümü pahasına olsa bile.

Kara'nın savaştan yorulduğunu hissettiği zaman Kara'nın Kırmızı'yla tartışmasına katılır ve her zaman hem onu, hem ötekini aldatır. Saygılı ve dikkatli bir şekilde Kara'ya şöyle der:

"Kuşkusuz insanlar hayvandır ve başlarına bir çoban gerekir, ama bana öyle geliyor ki, artık otlağı genişletme zamanı gelmiştir! Eğer onlarda olmayan bir şeyi onlara birazcık daha verecek olursak istediklerinden daha azı ellerine geçmiş olsa bile, sahip olduklarından daha fazlasını almış olacaklardır. Bu, onları yatıştırır, Kırmızı'yı da rahatlatır. Zaten Kırmızı bütün gücünü, onların hoşnutsuzluğundan almaktadır. Bunu yapmanıza yardım etmeme izin verir misiniz?"

İzin verirler ve o, kendisi için sıcak bir yaşam, tok bir yaşam ve rahat bir yaşam kurar.

Kara, Gri'yle birleşip kaynaşarak adeta daha az belirgin biçimde katı, ama daha aptal ve daha edepsiz olur. Kırmızı daha parlak alevlerle yanmaktadır.

O zaman Gri, Kırmızı'ya ders verir gibi şöyle der:

"Pek tabii ki, yaşamı ideal olana yaklaştırma zamanı artık gelmiştir, ama bir anda herkesi hoşnut etmek olanaksızdır! Biraz bugün, biraz yarın, eninde sonunda insanlar her şeye sahip olacaklardır. Fayda, bir bilgeyi coşturan şeydir... İş dikkatlice kotarılacak olursa Kara geri adım atar... İzin verir misiniz, onunla içimden geldiği gibi konuşayım mı?"

Ve izin verseler de vermeseler de o, kendisi için sıcak bir yaşam, tok bir yaşam ve rahat bir yaşam kurar.

Kırmızı daha donuklaşır, Kara egemenlik kanatlarını daha da geniş bir alana yayar, yaşam kararır, yaşam ağır ağır soluk alır, Gri, rahatlığın verdiği mutluluğun tadını çıkarır. İhanet edebilir ve satabilir, her şeyi yapabilir, ama hiçbir zaman onurlu davranmaz, hiçbir zaman güzel olamaz.

Bu iki ruhlu küçük alçak, her zaman aşırı uçların ortasında yer alır, böylece çıkarcı koşuşturmalarıyla bu iki aşırı ucun en son noktaya kadar, saçmalık derecesine varın-

caya kadar, ideallerine ulaşıncaya kadar açılmalarına engel olur. Orta noktada yayılan Gri, yaşamın iki ana rengini beceriksizce karıştırarak bir tek donuk, kirli ve sıkıcı renk haline getirir...

Gri, artık çağını doldurmuş şeylerin ölümünü geciktirir, yaşayanın gelişmesini güçleştirir, aydınlık ve korkusuz olan her şeyin ezeli düşmanıdır...

1905

BİLGE

Bir bilge vardı.

Bu bilge yaşamın kederli gizini anlamıştı. Bu giz, bilgenin yüreğini dehşetin karanlık titreyişiyle doldurmuştu ve toprağın gülümsemeleri bu gizin karanlığı içinde dokunaklı bir biçimde sönmüş, sevinçler sessizce ölmüştü. Bilge, aklının soğuk bakışıyla zamanın derinliklerine bakıyor ve orada karanlığı görüyor; geleceği de biliyordu, orada da karanlık vardı. Yurdunun yollarında, kentlerin sokaklarında ve köylerinde yürüyordu, bilge, tek başına başını kederle sallayarak yürüyordu ve yaşamın alacalı gürültüsü içinde onun vaazları bir cenaze çanının kederli çınlaması gibi duyuluyordu.

"İnsanlar! İki karanlık arasında yaşıyorsunuz. Cehalet uçurumundan çıktınız, cehalet dumanı içinde yaşamınız dalgalanıyor, sizi ilerde buz gibi bir cehalet karanlığı bekliyor..."

İnsanlar bilgenin kederli konuşmasını dinliyorlar, bu konuşmadaki acı gerçeği anlıyorlar ve bilgenin gözlerine sessizce bakarak iç çekiyorlardı.

Ancak onu bir bilgenin yalnızlıklar içindeki yoluna uğurladıktan sonra kendi işlerine ve şölenlerine dönüyorlar, ekmeklerini yiyorlar, neşeli şaraplarını içiyorlar ve çocukların oyunlarını yüzlerinde gülücüklerle seyrederken gereksinimlerini ve daha bir gün önce öğrenmiş oldukları acıyı unutuyorlardı.

Egemenlik ve zenginlik uğruna birbirleriyle dövüşüyorlar, aşk sözlerini duygulanarak dinliyorlar, güzel kadınların sevgili yüreklerini yakınlarının kanına bulanmış elleriyle okşuyorlar ve can dostlarını hain dudaklarıyla öpüyorlardı. Birbirlerinin malını çalıyorlar ve hırsızlıklarla zenginleşip ateşli bir şekilde mülkiyeti savunuyorlar, birbirlerine yüzsüzce yalan söylüyorlar ve yalnızca gerçeğin, yaşamın çariçesi olabileceğini yineleyip duruyorlar ve hatta bazıları gerçeğin yararlı gücüne inanıyorlar ve bu inançları yüzünden acı çekiyorlardı. Müziği seviyorlar ve müzik sesleri altında mutluluktan ağlıyorlar, güzellikten büyüleniyorlar, ama çevrelerindeki çirkinliklere göz yumuyorlar, iğrenç şeyler yapıyorlardı. Birbirlerini köleleştiriyorlar ve özgürlüğe susadıklarını söylüyorlar, egemenliklerine boyun eğenleri küçümsüyorlar ve kurnaz hayvanlar gibi gizlice ve korkakça kendi egemenlerinden nefret ediyorlardı. Ve her zaman daha iyiyi elde etmek isteğiyle bu daha iyiyi, telaşla kendi çevrelerinde arıyorlardı, ama yaşamlarının rahatlığı konusunda ufak tefek kaygılara kapılarak ve akıllarını, düşmanlık ve yalan dolan içinde, dünya nimetlerine olan doymak bilmez açlıklarının zaferi için giriştikleri kaba saba kurnazlıklar içinde tüketerek bu daha iyiyi kendi içlerinde yaratamıyorlardı.

Bu maskaralar tıpkı pis domuzlar gibi yaşıyorlardı ve kendilerini düşkün melekler olarak görüyorlardı. Ve onların yaşamı bir pislik volkanı, göklerin pırıl pırıl enginlerine pis kokulu inlemeler ve feryatlar buharı, yapış yapış bir acı ve keder külü, pis kokulu canavarca istekler çamuru püskürten, sonu gelmez bir volkan gibiydi...

Yalnız bilge, dünyanın hayhuyu arasında sessizce yürürken her şeyi bilen birinin sesiyle konuşuyordu:

"Yaşam nedir? Sizler bilmiyorsunuz. Gerçek nedir? Söyleyemiyorsunuz. Ve ne için yaratıldınız? Bilmiyorsunuz. İşte sizin şanssızlığınız bu!.."

Ve bir âşığın sevgilisini kucaklaması gibi onlara kederle şöyle diyordu:

"Ölüm sizi ve çocuklarınızı bekliyor..."

Ve insanların kendilerine nasıl görkemli evler yaptıklarını gördüğünde sitem ederek şöyle diyordu:

"Bunların hepsi yok olmaya mahkûm..."

Ve çiçeklerle çevrelenmiş bir çayırlıkta oyun oynayan çocukları gördüğünde derin derin iç geçiriyor ve içinden şöyle diyordu:

"Gözlerim ölümün hasadını görüyor..."

Ve eğer ölümün karanlık hikmetini kavramış olan bir insanın ruhunu hiç tanımayan yaşam bilgelerinden biri, bilim tapınağında gençlere bilimin en mükemmel gizlerini öğretiyorsa, hafifçe gülümseyerek şöyle derdi:

"Sizin bilgeliğinizin adına dar kafalılık derler! Dünya yok olacağına göre, onun bütün tapınakları da, bilimleri de, bu bilimlerin gerçekleri de, yalanları da, senin henüz bilmediğin yok oluş günün ve saatin de..."

Ancak bir gün, gürültülü kentin kenar mahallelerinden birinde, pisliğin ve yoksulluğun hüküm sürdüğü karanlık ve dar bir sokakta, çürüme kokularının oluşturduğu pis bir dumanın içinde bilge, sıkışık bir işçi kalabalığı gördü; içlerinden biri arkadaşlarına konuşma yapıyordu ve bilge, dinleyicilerin dikkatine şaşıp kaldı. İnsanlar onun vaazlarını hiçbir zaman böylesine istekli dinlemiyorlardı. Ve kıskançlığın sivri iğnesi bilgenin yüreğine battı.

"Yoldaşlar!" diyordu konuşmacı, işçilere. "Bir nehrin dibindeki taşlar gibi emeğimizin çamuru içinde yatıyoruz, üzerimizdeyse bize egemen olanların yaşam dalgaları hızla akıp gidiyor. Biz, onlar için birer basamak gibiyiz ve gövdelerimize basarak yukarıya, gerçeğin tepesine tırmanıyorlar ve oradan, ruhlarımızı biraz daha köleleştirmek için akıllarının gücünü bize karşı yöneltiyorlar... Onlar her şeyi biliyorlar, biz hiçbir şey bilmiyoruz, onlar yaşıyorlar, biz henüz yaşamadık, onlar bütün hikmetleri biliyorlar, biz sadece masalları biliyoruz; onların ellerindeki her şey pırıl pı-

rıl, bizim elimizdeyse karnımızı doyurmak için ekmek bile çok az. Bizleri köleleştirdiler ve bıkıncaya kadar karınlarını doyurdular, ve işte yakında bizim açlığımız, bıkıncaya kadar karnını doyuranları yenecek, çünkü bizler ruhsal bakımdan canlı ve güçlüyken onların ruhları güçsüzdür. Bizler yaşamak istiyoruz, bilmek istiyoruz, insan olmak istiyoruz. Aşırı istekli ruhumuzu, bizlerin sabır kaleleri üzerinde kurulmuş olan tüm dünya hikmetleriyle doyurmak istiyoruz, var olan her şeyi istiyoruz, henüz olmayanları da yaratmak istiyoruz!"

"İnsan!" dedi bilge, hoşgörülü bir gülümsemeyle. "Senin sözlerinin adı yanılgıdır. İnsanların kavrayışı sınırlıdır ve onlar bilebileceklerinden daha fazlasını bilmeyeceklerdir. Aç açına mı yoksa bu derece zayıf olan bilgelik iğneni yönelttiğin insanlar gibi bıkıncaya kadar karnını doyurmuş olarak ölmek mi? Senin için bunun bir farkı yok mu? Tabutuna cahil biri olarak uzanman ya da egemenlerinin zavallı öğretilerinin kefenine sarınman senin için fark etmeyecek mi? Düşün, dünyadaki her şey ve dünyanın kendisi de unutulmuşluğun karanlık uçurumuna, ölümün dipsiz girdabına sürüklenecektir..."

İşçiler bilgenin gözlerine suskun bakıyorlar, onun bilgece konuşmasını kımıldamadan dinliyorlardı ve bilge konuştukça yüzlerini sert bir soğuk kaplıyordu. Sonra içlerinden biri yoldaşına:

"Matvey!" dedi. "Elim ağrıyor, şu yaşlı maymunun ensesine bir tane indiriversene..."

İşte hepsi bu.

...Evet, bu işçinin, bu işçi milletinin bir parça kaba olduğunu kabul ediyorum, ama onun bunda bir suçu var mı? Hiç kimse, hiçbir zaman ona iyi davranmayı öğretmedi ki.

1906

ROMANTİK

Bir Foma Varaksin vardı, yirmi beş yaşında bir marangoz, son derece tuhaf bir adamdı: Kafa kocamandı, şakaklarından basık, ensesine doğru uzun; kalın ensesi, kısa saçlı kafasını geriye doğru çekiyor gibiydi. Foma yayvan burnunu yukarı doğru kaldırarak yürürdü ve uzaktan bakınca birilerine:

"Haydi, elini sür de ne olacağını gör bakalım!" diye kibirle haykırmak istiyormuş gibi görünürdü.

Ancak kocaman ağızlı ve rengi belirsiz gözlerinin yer aldığı bulanık suratına daha ilk bakışta, iyi yürekli, adeta sevinç içinde bir şeyden utanmış bir delikanlının gelmekte olduğu açıkça görülürdü.

Kendisi gibi marangoz olan arkadaşı Aleksey Somov bir keresinde Foma'ya:

"Ne boş bir suratın var!" demişti. "İyi ki suratına iki tane kaş yapıştırmışsın, yoksa aynalarda bir tek burnun sırıtacaktı, hem de ne berbat kesimli bir burun!"

"Sahiden de," diye kabulleniyordu Foma, parmağıyla üst dudağına dokunarak, "yüzüm pek yakışıklı değil, ama olsun, Polya, gözlerimin güzel olduğunu söylemişti!"

"İnanma, bunu fazladan bir şişe bira daha ısmarlaman için söylemiştir."

Aleksey, Foma'dan iki yaş küçüktü, ama beş ay hapis yatmış, çeşitli kitaplar okumuştu ve arkadaşını anlamak is-

temediği, anlayamadığı ya da anlamaya üşendiği zamanlarda ona:

"Bu, burjuva önyargısı," derdi. "Ütopya. Kültür tarihini bilmek gerekir. Sen sınıfsal çelişkileri anlamazsın."

Foma'yı bir gruba sokmuştu. Bu grupta Mark adında, ufak tefek, sivri burunlu bir yoldaş kuş pençesine benzeyen ellerini sallayarak ve hızlı hızlı konuşarak batıdaki işçi hareketini anlatıyordu. Bu hikâyeler Foma'nın daha ilk anda hoşuna gitmiş ve birkaç konferanstan sonra Foma, mobilya cilasına bulanmış elini göğsüne bastırarak içini dökmeye başlamıştı:

"Bunu anlıyorum, Alyoşa! Gerçekten öyle! Gerçekten oluyor bunlar..."

Soğuk ve alaycı Somov yeşile çalan gözlerini kısarak, dudaklarını sıkarak soruyordu:

"Olan neymiş?"

"İnsanların birleşme eğilimi. Bu oluyor işte! Örneğin beni ele alalım: Haçlı, ikonalı kilise yürüyüşü olsun, yangın olsun ya da bir şenlik olsun, benim için fark etmez. Halk nerede toplanmışsa ayaklarım beni karşı konulmaz biçimde oraya sürükler! Kilise de aynı şekilde. Kiliseye gitmeyi neden seviyorum? İnsanlar orada toplanıyor da ondan!"

"Atlatırsın bunu!" dedi Aleksey alaycı bir gülümsemeyle. "Benimsediğin bir düşüncen olduğunda tabii..."

Foma:

"Ben o düşünceyi benimsedim, işte bak burada!" diye sevinçle haykırarak yumruğunu göğsüne vurdu. "Onu daha ilk başta yakalamıştım. Benim için artık o tüm acı çekenlerin Meryem Anası gibi bir sevinç oldu..."

"Ben gidiyorum!"

"Hayır, dur! Tüm emek verenler ve zahmet çekenler bana geliniz, böyle değil miydi? Bu düşünce değil mi, ha?"

"İyi de bu sözler İncil'den. Ne tuhaf adamsın be!"

"Ne önemi var! Benim anladığıma göre, bu düşünce her

yerde bir ve aynı. Görünüşler farklı, resim farklı, ama tasvir aynı! Sevginin anası o! Doğru değil mi?"

Sinirlendiği zamanlarda Aleksey'in üst dudağı yukarı kalkar, sivri burnu titrer, yeşil gözleri bir kuşunki gibi yusyuvarlak olurdu. Aleksey, üst notalarda tuhaf bir biçimde çatlayan kupkuru bir sesle ve şaklayan sözcüklerle konuşarak arkadaşını, içinde sınıf bilincinin mışıl mışıl uyumakta olduğuna, Foma'nın, annesinin aşçı olarak çalıştığı ve ruhunun burjuva önyargıları ve boş inanlarla zehirlendiği bir din adamının evinde yetişmiş olduğu için içindeki bu bilincin asla uyanamayacağına ayrıntılı ve kesin bir biçimde inandırmaya çalışırdı.

"Alyoş!" diye haykırırdı Foma. "Çok şükür zerre kadar zehirlemediler! Tam tersine! Örneğin ben küçükken bile kiliseye gitmezdim. Sana şimdi yalan mı söylüyorum yani? Daha sonraları, okumaya başladığım zaman canım insanların arasına karışmak istedi! Burada esas olan kilise değil, insanların birlik ve beraberliğiydi, anlıyor musun? Düşünce işte buydu! Söz konusu olan nedir? Kardeşlerim, utanın, böyle yaşanabilir mi? Sizler hayvan mısınız? Benim anladığıma göre, sevginin ve vicdanın telkini esas olan, Alyoşa! Doğru değil mi?"

"Hayır, doğru değil!" Aleksey sinirlenerek daha da köpürüyor, elmacık kemiklerinin üzerinde kırmızı lekeler beliriyordu. Foma'ya, sanki Aleksey, tıpkı bir kâğıt oyununda kâğıtları burnuna sokuyormuşçasına sözcüklerle burnuna yumruk atıyormuş gibi geliyordu.

Foma utanarak susuyor, kafasını ovuşturuyor, arada bir suçlu bir sesle arkadaşını yatıştırmaya çalışıyordu:

"Tamam Alyoşa, anlıyorum! Elbette mücadele etmek gerek! Tabii ki, direneceksin!"

Ancak ses tonunu alçaltarak, bu kez kendisi birdenbire inandırıcı bir ses tonuyla kanıtlamaya çalışıyordu:

"Görüyorsun ya, ben sadece insan hakkında konuşuyo-

rum: Genel olarak insan nedir? Ben oyma kalemi miyim örneğin? Diyelim ki, seni kalem gibi ellerine alıp tahtayı oymaya başlıyorlar, çekiçle vuruyorlar, benim sözünü ettiğim işte bu! İnsan alet değildir, öyle değil mi? Ve bir de mücadele elbette! Bu konuda ne denebilir ki! Fakat havarice şeyler, evrensel bir düşünce... genel bir uzlaşma... dünyada barış ve insanlık uğruna..."

Bazen Aleksey kısa bir süre susup iri iri açılmış gözleriyle arkadaşına küçümseyerek uzun uzun bakıyor ve sonunda Foma'nın kulaklarını kesiyormuş gibi konuşuyordu:

"Yoo hayır, sen aptalın tekisin! Kafan karışık senin, her zaman böylesin!"

Bazen de soğuk ve etkileyici bir ifadeyle onu tehdit ediyordu:

"Dur bakalım, yakında kültür tarihi okumaya başlayacağız, görürsün sen!"

Foma sanki küçülüyordu: Anlayamadığı sözcükler, bu sözleri söyleyen insanlara karşı içinde bir saygı duygusu ve anlaşılmaz imgeler uyandırarak onu her zaman baskı altına alırdı. Ütopya onun gözünde inişli çıkışlı bir bataklık gibi canlanmıştı. Bu bataklığın her yanı cılız çalılarla kaplıydı ve insanın içini üşüten bu tümseklerin ve çukurların üstünde, yüzü Meryem Ana'nın yüzüne benzeyen, tepeden tırnağa beyazlara bürünmüş ve hep bir ananın yüce hüznünü taşıyan bir kadın, elini ileriye doğru uzatarak, gözlerinde sessiz gözyaşlarıyla hiçbir şey söylemeden yürüyordu. "Dinsel kült" sözlerini kaç defadır işitiyordu ve kültür ona paskalyada sabah duasına benzeyen bir dinsel tören gibi geliyordu. Giderek bu hikmetlerle dolu bilim, çetrefil sorunların bütün düğümlerini çözebilecekmiş, tüm düşünceleri bir düzene sokabilecekmiş, yaşamın tüm alacalı bulacalı renklerini düzgün ve yakıcı bir aydınlık haline getirebilecekmiş gibi geliyordu. Büyük bir coşkuyla, sözcüklerden boğulurcasına ve daima donuk, adeta sarhoş bir bakışla karşısındakinin dos-

doğru yüzüne bakarak çok ama pek çok konuşuyordu. Aklına gelen her yeni düşünce Foma'da hızlı bir sözcük seli yaratıyordu ve ellerini sallayarak alçak sesle ve sevinçle:

"Harika! Tamam işte bu! Çok basit bir şey!" diye haykırıyordu.

Gruptaki ve atölyedeki arkadaşları ilk başlarda onu dikkatle ve merakla dinliyorlardı, ama kısa süre sonra Foma'nın yalnızca bir geveze olduğunu sezinlediler. Asık suratlı tesviyeci Yegor Kaşin ise ona defalarca:

"Sen dilinin yarısını kessene, geveze herif!" diye öğüt vermişti.

Ama bu Varaksin'i soğutmadı, herkese dostça bakıyor ve ilkbaharda akan bir dere gibi çağıldayıp duruyordu.

İlk kültür tarihi okumasına geldiğinde, saçlarını kalın bir örgü halinde düzgünce toplamış, kısa boylu, tombulca, mavi gözlü bir genç hanımın okumayı yapacağını görünce hüzünlü bir şaşkınlık hissedip bu genç hanımın yüzüne bakmamaya çalışıyordu.

Ama yine de genç hanımın, çocuksu yüzüne başarısız da olsa ciddi bir ifade vermeye çalışırken utanıp sıkıldığını, acele acele, kopuk kopuk konuştuğunu, kendisine bir şey sordukları zamansa yüzünün kıpkırmızı kesildiğini ve gözlerini durmadan şaşkın şaşkın kırpıştırdığını görüyordu. Bu akça pakça, tertemiz kız Foma'da acıma duygusu uyandırıyordu.

Foma, kızın başının üstünden rutubetli, koyu renk duvarı dikkatle incelerken "Herhalde, bu işi ilk kez yapıyor," diye düşünüyordu. Kızın şimşeklerden, fırtına bulutlarından, güneşin batışından, masal kahramanlarından, Yunan tanrılarından söz etmesi onu şaşırtıyordu. Bütün bunların arasında bir bağlantı kuramıyor ve Aleksey'le birlikte eve dönerlerken ona şöyle yakınıyordu:

"Bak bu olmadı, Alyoşa! Böyle bir işe bambaşka birini, şöyle sağlam yapılı, hatta kır saçlı... gür sesli birini vermeleri gerekirdi..."

Somov da hoşnut değildi ve öfkeyle burnundan soluyarak homurdanıyordu:

"Göndere göndere... bir kurbağa yavrusu göndermişler! Şu Zmey Gorınıç nasıl biri, çok tanımak isterdim doğrusu... Onun kim olduğunu çok iyi anlamış olduk, gerisini sen düşün artık..."

"Kız, o kapkalın kitabı kızak yapıp kaysa daha iyi ederdi!" dedi Foma acıyarak, ama kısa bir süre sonra bu başarısızlığı unutup her zamanki ses tonuyla o iyimser hayallerini sürdürdü: "Ama, Alyoşa kardeş, bizim şu kaba saba grubumuza böyle ufak tefek birinin gelmesi güzel, hatta harika bir şey oldu! Böyle yan yana ve..."

"Kes şu saçmalığı!" diye sert bir biçimde onu susturdu Aleksey.

"Niye saçma olsun ki?" diye karşı çıktı Foma yumuşak ve tatlı bir sesle. "Sen sınıf diyorsun ya, örneğin o hangi sınıftan? İyi bir kızcağız. Bizim gibi insanların arasında yaşamaktan utanıyordur zavallı ve..."

"Ne zamandan beri senden böyle tatlı sözler çıkıyor?" diye öfkelendi Somov. "Hangi utançtan söz ediyorsun? Asıl senin utanman gerek! Onların gidecek başka yerleri vardır, neresi işlerine gelirse oraya giderler, bize gelmezler, boşuna hayal kurma!"

Foma sokak boyunca yanan dizi dizi fenerlere bakıp sordu:

"Yani zoraki mi geliyorlar diyorsun?"

"Tabii..."

"E-e?" dedi Varaksin kafasını yukarı kaldırıp. "Ama benim pek inanasım gelmiyor!"

"Neden?"

"Zoraki yaşamanın neresi iyi? Şayet ben ince marangozsam ve işime alışmışsam doğramacılık yapmak sadece kalbimi kırar, öyle değil mi? Oysa onlar adeta kalas yontuyorlar..."

Aleksey:

"Bırak yontsunlar..." deyip yere tükürdü.

İkinci okumada, kızın sözlerinde, yüreğine dokunan birtakım ilginç düşünceler parıldıyormuş gibi geldi Foma'ya ve kız konuşmasını bitirdiğinde:

"Yoldaş Liza, gelecek defaya kadar kitabınızı bana ödünç verir misiniz?" diye sordu.

"Buyurun alın," dedi kız ve görünüşe bakılırsa pek sevindi.

Daha sonra Foma kızla yan yana kente doğru yürüdü ve dirseğini ona çarpmamak için sakınıp durdu. Bir kenar mahalledeki küçücük evlerin, karanlık pencereleriyle iki yandan kendilerine baktığı bir sokaktan tepeye doğru tırmanıyorlardı. Sokağın üst tarafında bir fener yanıyor, fenerin çevresinde donuk sarı bir leke titreyip duruyordu. Sonbahar gecesinin nemli karanlığı, çürümüş ağaç ve bulaşık suyu kokularıyla doluydu.

Foma hafifçe öksürerek ve kibarca ifade etmeye çalışarak Liza'ya soruyordu:

"Şu halde, eski zamanlarda insanların tek bir dil konuştuklarına inanabilirim, öyle mi?"

"Evet, Ariler," diye yanıt verdi Foma'ya sakin bir ses.

"Ve bu da artık kanıtlanmış, öyle mi?"

"Doğru, kanıtlanmış."

"Harika! Mükemmel bir şey bu! Demek ki, şimdi parça parça olan halklar yaşamın bütünlüğüne hizmet ediyorlardı, yani eskiden herkesin tek bir ortak düşüncesi vardı. E-evet..."

Ancak ağzından anlamsız sözcükler çıkıyordu ve eski zamanları değil, kendisinin yarım adım önünde, birazcık solunda hızlı adımlarla tepeye doğru yürüyen ufak tefek kızı düşünüyordu. Genç kız, karanlığın etkisiyle olduğundan daha da ufak görünüyordu. Foma, aydınlık bir pencereye her yaklaştıklarında kızın başını eğip bu ışık şeridinden bir an evvel uzaklaşmaya çalıştığını fark etmişti.

Foma konuşmaya ara vermeksizin:

"Ne harika!" diye düşünüyordu ve sanki iki parçaya bölünüyordu. "Ne kadar ufacık biri, korkmadan, gece vakti, yaşamdan uzak bir yerde, yabancı insanların arasında... Ne harika bir şey!"

Ellerini sallamamak için ceplerine sokmuştu. Alışkın olmadığı bir şeydi bu ve hareketlerine engel oluyordu.

"Sarhoşlardan korkmuyor musunuz?" diye sordu.

Kız alçak sesle, canlı bir biçimde yanıtladı:

"Ah hayır, çok korkuyorum! Buralarda o kadar çok sarhoş var ki..."

"Evet," dedi Foma iç çekip, "Hiç teselli bulamayacaklarmış gibi çok içiyorlar! Aslında yaşamı bir şeyle doldurmak gerekir, ama dolduracak bir şey de yok ki! Yani insanın ruhsal yapısı anlamında yaşam. Bilindiği gibi, şarap da hayal kurmaya yardım eder. Sert bir dille kınamak da olmaz: Yaşamı hayallerle destekleme gereğinin nedeni insan mıdır acaba?"

"Ben kınamıyorum!" diye haykırdı Liza, adımlarını yavaşlatarak. "Anlıyorum. Çok doğru söylediniz, müthiş doğru bir şey!"

Bu, Foma'yı sevindirmişti. Birinin çıkıp da onunla aynı fikirde olduğunu söylediği başka bir olay daha anımsamıyordu. Ve ellerini cebinden çıkarıp avcuyla koltuğunun altındaki kitaba vurdu, sonra saf saf ve inandırmaya çalışarak tekrar konuşmaya başladı:

"Kitaplar daha kolay anlaşılır olabilseydi, inanın iş başka olurdu! Aslına bakılırsa insanlardan korkmaya gerek yok, sizi inandırmak isterim ki, insanlar bomboş yaşamlarında tam olarak özen ve merhamet gösterilmeyi hak ediyorlar. Mesele şunda ki, sizin de bildiğiniz gibi, ellerindeki şeyler çok az ve bütün kötülükler bundan kaynaklanıyor. Hiçbir tesellileri yok, her birinin bir sevgilisi var. Bir şairin şiirinde söylediği gibi, yoksulluğun ve sefahatın korkunç

yüzünü taşıyan çırılçıplak yazgı. Ve elbette sizin gibi çok sayıda insan tepeden aşağı indiklerinde, yaşama mutlaka insana yaraşır bir içerik gelecektir..."

Liza, bir eliyle eteğini tutarak daha da ağırlaşan adımlarla yürüyordu, öbür elini yüzünde dolaştırdı ve derin bir soluk alıp:

"Evet, evet, doğru!" dedi.

"Fyodor Grigoryiç," diye devam etti Foma, kızın sözünü keserek, "yani anacığımın evinde çalıştığı din adamının oğlu, ah anacığım çok iyi bir insandı, ama öldü, yakında profesör olacak olan bu Fyodor Grigoryiç, babacığına karşı çıkarak şöyle derdi: 'Yaşamak bilmektir!' Ne kadar basit! Eğer ben, kim olduğumu, nerede ve neden bulunduğumu bilmeden yaşıyorsam bu nasıl bir yaşam olur? Yalnızca insandan kaynaklanan türlü karanlık güçlerin ve bu güçler tarafından yaratılmış olan önyargıların sömürüsü içinde yıllar boyunca yabanileşme, doğru değil mi?"

"Yaşamak bilmektir!" diye yineledi Liza. "İşte tam olarak bu, yoldaş! Olağanüstü geniş anlıyorsunuz..."

Foma, daha başka neler söylediğini anımsamıyordu, ama hayatında ilk kez bu kadar çok, bu kadar yürekli, bu kadar ateşli konuşmuştu. Cephesinde sütunlar bulunan iki katlı büyük bir evin kapısında birbirlerinden ayrıldılar ve Liza, Foma'nın elini sıkarken ısrarla:

"Perşembe ve pazartesi, unutmayın!" diyordu. "Akşam yediden sonra evdeyim, dokuza kadar bekleyeceğim, tamam mı?"

"Büyük bir memnuniyetle!" diye haykırdı Foma, ayağını kaldırıma vurarak. "Çok teşekkür ederim! Harika!"

Bütün gece, sabaha dek başını yukarı kaldırıp, yaşamak ve bilmek kavramlarının aynı şey olduğunu henüz anlamayan insanlara sözle ve eylemle yardım etmek konusundaki ateşli çağrıları kafasında sıraya dizerek sokaklarda dolaşıp durdu. Keyfi yerindeydi. Sonbaharın külrengi gökyüzü

önüne serilmiş gibiydi, hoş ve berrak sözcükler, yaşamla, insanlarla ilgili iyi ve sevgi dolu düşünceler pırıl pırıl diziler oluşturarak koyu mavi bir uçurumdan yıldızlar gibi dökülüyor ve bu düşünceler, karşı konulmaz sadeliği, doğruluğu ve gücüyle Foma'yı şaşkına çeviriyordu.

Perşembe günü Liza'nın küçük odasında oturuyordu. Oturuyor ve yaptığı konuşmayı anlama isteğini gözlemlediği mavi gözlerin gergin bakışından başka bir şey fark etmiyordu. Bu gözlerin derinlerine baktı ve şöyle dedi:

"O halde, mecazlı konuşmak gerekirse, aydınlığın karanlığa karşı yengisiyle ilgili bu düşüncenin bir takdiri ilahi olduğunu söyleyebilir miyiz?"

"Evet, isterseniz tabii, ama yine de takdiri ilahiyle ne işiniz var sizin?"

"Söylemesi çok hoş oluyor! Şu halde, temel düşünce, yaşamın bütün gücünü veren güneştir! Bu çok mükemmel bir şey ve tümüyle doğru: Dün kent dışına, Yarilo'ya gittim, hem de günbatımını seyretmeye! Her şeyi... Yılan, kılıçlar, savaş ve karanlığın alt edilmesi, daha sonra ise bir tören ışıltısı içinde güneşin doğuşu... Bütün bunları tanımlandığı biçimde canlandırmak son derece basit ve kolaydı! Aslında güneş doğmadı, yağmur yağıyordu, ama bunun hiçbir önemi yok. Güneşin doğuşunu daha önce de birçok kez görmüştüm ve kesinlikle yalnızca açık havaya bakacaktım. Kesinlikle!"

Çevresine göz gezdirdi ve bir köşesinde karanlığın yumuşacık perdesiyle masum bir biçimde örtülü olan bembeyaz yatağıyla bu temiz ve rahat odacık Foma'nın hoşuna gitti. Önündeki masanın üstünde pek çok kitap vardı, raflardaki kitaplar verev dizilmişti, duvarlarda Foma'nın tanıdığı yazar ve bilginlerin uzun saçlı, asık suratlı fotoğrafları asılıydı. Foma, mobilya cilasına bulanmış nasırlı ellerini ovuşturarak hafifçe gülüyor ve anlatıyordu:

"Harika bir şey bu, yoldaş. Ayaklarımı sarkıtmış uçurumun kenarında oturuyorum. Bir köpek yaklaşıyor yanıma,

dilenciye benzeyen, pislik içinde, üstüne kuru otlar yapışmış, kır bıyıkları olan bir köpek. Aç, yaşlı ve yuvasız. Yaklaşıyor, yanıma oturuyor ve o da bakmaya başlıyor: İlerde kırmızı, sarı bir şey alev alev yanıyor, maviye çalan kır gölgeler oluşuyor, ışınlar bu gölgeleri kırıyor, yakıyor, nehirler altın renginde akıyor, biz ise, yani bir adam ve bir köpek, bakıyoruz. Doğrusunu söylemek gerekirse yoldaş, bu köpeğin ne anlama geldiğini ve onun, güneşi ne olarak gördüğünü kesinlikle bilmiyorum. Belki o da öylesine bir hayaldir –elbette bunu da bilmiyorum– ama köpek de sıcağı ve soğuğu hissedebildiğine, gökyüzüne bakabildiğine göre neden güneşin önemini anlayamasın? Domuzlar başka tabii! Hatta köpeğe şaka bile yaptım: Biliyor musun, dedim ona, yaşamın gerçek yaratıcısı kimdir, ha? Yüzüme yan yan bakıp geri çekildi... Dünyadaki bütün yaratıklar birbirine karşı son derece güvensiz ve dikkatli... Düşününce ne kadar hüzün verici bir durum! Kuşkusuz, belki de aptalca bir şey, ama bu iki bölümü okuduğum zaman, güneşi sanki daha şimdi ilk kez anlamış gibiyim! Güneş, ne şaşırtıcı bir şey!"

"İki bölüm mü okudunuz?" diye bir soru işitti Foma.

Soru sertçe gelmişti ona.

"Yalnızca iki bölüm," diye yanıt verdi Foma ve her nedense oturduğu sandalyeyi eliyle yokladı. "Yetiştireceğimiz pek çok iş var, tüccar Hlobıstyayev, kızını evlendirmeye hazırlanıyor, içgüveysi alacaklar. Biz de Hlobıstyayev'in yemek odası takımını onarıyoruz. Enfes bir takımları var, harika bir şey, eski bir iş, meşeden yapılmış..."

Kızın mavi gözlerinin yorgunluktan kapanmak üzere olduğunu gördü. Bu durum Foma'nın dilini dolaştırdı ve utandırdı. Foma, kendisine hakim olamayarak utançla gülümsüyor ve konuşmaya devam ediyordu:

"Belki de çok fazla gevezelik ediyorum, kusuruma bakmayın artık!"

Genç kız telaşla haykırdı:

"Ah, yok canım! Çok ilginç şeyler anlatıyorsunuz. İşe daha yeni başladım, insanların... yani sizin sınıfınızdan insanların ruhsal yapısını öğrenmek benim için çok önemli."

Foma tekrar açıldı, canlandı ve ellerini sallayarak gün doğarken öten bir kuş gibi şakımaya başladı:

"İzninizle, benim gibi insanların küçük çocuklar kadar ürkek olduklarını söyleyeceğim! Örneğin, biz zanaatkârların pek azı kendi aramızda içimizden geldiği gibi konuşuruz. Ama her birimiz yine de kendimiz hakkında bir şeyler anlatmak isteriz, çünkü bildiğiniz gibi, insanoğlu pek az ilgi ve sevgi görmektedir ve... eğer her insanın bir annesi ve sevgi görme alışkanlığı olduğu anımsanacak olursa... çok az ilgi ve şefkat görmenin çok kötü bir şey olduğu anlaşılır!"

Sandalyeyle birlikte ufak tefek ev sahibesine doğru bir hamle yaptı. Bir çatırtı oldu, yere kalın bir kitap düştü.

"Özür dilerim," dedi Foma, "sizin burası biraz sıkışık da!" Sonra sesini alçaltıp gizemli bir tavırla devam etti: "Size olağanüstü doğru bir şey söylemek istiyorum: Bir insanın tek başına yaşaması iyi değildir! Elbette, bütün işçilerin çıkarlarının birliği diye bir şey var, bunu çok iyi anlıyorum, aslında çıkar denen şey de henüz her şey demek değil, bunların ardında insan ruhunda daha neler neler yatıyor! İnsan mutlaka içini dökmek, ruhunu tepeden tırnağa, bayramlık giysisi içinde tam anlamıyla göstermek ister... Sizin de bildiğiniz gibi, insan zaten genç bir yaratıktır! Yıl olarak değil tabii, ama tüm hayatımızı düşünürsek, çok mu uzun yaşıyoruz yani? Doğru değil mi? Ve bir bakıyorsunuz, hiç kimse hiçbir şey duymak istemiyor ve ardından ruhun yalnızlığı geliyor... dilsizlik ve düşüncelere ölüm! Buna karşı çıkıyorum. İnsanların birlik olması zorunludur, öyle değil mi? Çıkar birliğine bir sözüm yok efendim... peki öyleyse kimi zamanlar yalnızlık ve o dayanılmaz hüzün nereden geliyor? İşte böyle..."

"Ne demek istediğinizi hiç anlamıyorum," dedi Liza. Sesi yine sert ve bir öğretmen sesi gibi çıkmıştı.

Foma kıza gülümseyerek baktı. Kız kaşlarını çatıp Foma'nın coşkusunu soğutan çok dikkatli bir bakışla karşılık verdi. Omuzlarını kaldırıp saç örgüsünü göğsüne attı, parmaklarını hızla hareket ettirerek saçındaki siyah kurdeleyi çözüp bağlamaya ve doğal olmayan gür bir sesle konuşmaya başladı:

"Bunları işitmek biraz garip! Çıkarların birliğini kabul ederek..."

"Görmüyor musunuz," diye karşı çıktı Foma, "mesele şunda ki, eğer ışının biri burada, öbürü orada olursa o zaman sıcaklık olmayacaktır... bütün ışınların bir araya gelmesi gereklidir, öyle değil mi?"

"Evet de, siz ışın derken neyi kastediyorsunuz?"

"Benim ruhum ve sizinkisi, işte bunlar güneşin ışınlarıdır, mecazlı olarak söylersek tabii..."

Foma dışarı çıktığında, Liza, kendisinden uzak durmaya çalışarak ona kuşkuyla bakıyormuş ve vedalaşırken kızın elini sıktığındaysa elini hızla geri çekmiş gibi gelmişti.

Sonra yine kapı önlerinde kestirmekte olan bekçileri uyandırarak ve polislerin dikkatini üzerine çekerek, uykulu kentin bomboş sokaklarında nerdeyse bütün gece dolaşıp durdu.

Söylediği sözleri anımsıyor, karmakarışık laflar ettiğini, söylemek istediği şeyleri söyleyemediğini ve istediği gibi konuşamadığını fark ederek yüzünü buruşturuyordu.

"Ne iş be!" diye aklından geçiriyordu. "Ona giderken kafamda her şey sıra sıra diziliydi. Bir dahaki sefere önceden hazırlanayım bari..."

Sonra, Liza'nın kendisine bir daha ne zaman gelebileceğini söylemediğini anımsayarak durdu.

"Unutmuş olmalı! Ben de ne çok konuştum!"

Daha sonraları da kızı geceleri yine evine kadar götürdü. Yol boyunca onu heyecanlı konuşmalara boğuyor, kızın kendisini susarak dinlediğini, sorularına tek sözcükle

yanıt verdiğini ve artık onu evine, sımsıcak küçük odasına çağırmadığını ayırt etmeksizin uyanan ruhunun kendisinin de daha önce farkına varmadığı gizlerini anlatıyordu.

Kız bir keresinde acımaya benzer bir duyguyla:

"Siz sahiden de romantiksiniz!" diye haykırmıştı ve Foma'ın yüzüne bakarak olumsuz anlamda kafasını sallamıştı.

Romanları ve aşkı anımsatan bu sözcük Foma'yı utandırmıştı. Foma sessizce gülmeye başlamış, Liza ise şöyle devam etmişti:

"Ne garip! Yani genel anlamda romantizmi anlıyorum elbette, ama..."

Kız uzun uzun ve ders verir gibi konuşmuş, Foma ise dediklerinden hiçbir şey anlamamıştı.

Ve Liza'yı görmek onun için giderek bir gereklilik haline dönüşmüştü. Kızın gözleri onda tatlı bir sarhoşluk uyandırıyor ve yeni yeni sözcükler fısıldarken, ateşli düşünceler yaratıyordu. Kızın ince, inandırıcı sesini dikkatli ve düşünceli bir biçimde dinlemekte olan işçilerden oluşan kalabalık bir halkanın içinde onu gördüğünde, bembeyaz ellerinin odanın alacakaranlığında küçük güvercinler gibi bir görünüp bir kaybolduğunu, mavi gözlerinin üstündeki koyu renk kaşlarının oynadığını ve pembe dudaklarının sürekli titreyerek adeta bir çiçek gibi açıldığını gördüğünde Foma şöyle düşünüyordu:

"Düşünce! İşte bütün acı çekenlerin sevinci!.."

Sonra, bir tepeden kuraklık yüzünden bitkin düşmüş bir vadiye, kuru, ağır yapraklarını dökmüş, toz toprak içinde, kederli kederli duran ağaçların bulunduğu bir vadiye doğru koşarcasına akan, serin geveze bir dere ve bu canlı derenin kuru ağaçların köklerine doğru yol bulup akması geliyordu gözünün önüne.

Ormanda dolaşmaya çıkmış bir kızı anlatan masal aklına geliyordu. İşte kız, cücelerin mağarasına giriyor, yüreği

bütün canlılara karşı iyilikle dolu, onların arasında güvenle oturuyor.

Liza bazen anlattığı şeyden heyecana kapılarak kekelemeye başlıyor, doğru sözcükleri bulamıyor ve gözleri, insanların yüzlerinde kaygıyla dolaşıyordu. Bu dakikalarda Foma, geriliyor, soluğunu tutarak onun bulamadığı sözcükleri söylemek, kulağına fısıldamak istiyordu. Bu, onun için nerdeyse işkence gibi bir şeydi, sıkıntıdan ter içinde kalıyordu.

Ellerini sallayarak Somov'a:

"Alyoşa!" dedi. "Böyle çocuk kadar tertemiz birinin insanların ayağına kadar gelmesi ve 'Müsaade buyurun, öyle değil, hepsi yanlış, asıl önemli olan şey, yani dünyanın birliği düşüncesi sizden gizleniyor! Tam tamına bir masal değil mi, ha?' demesi ne harika bir şey!"

Aleksey yan gözle ona baktı, alaycı ve iğneleyici bir dille:

"Bana bak çözülmeye başladın, yakında çamur olacaksın!" dedi.

"Sen de amma tuhafsın ha! Sen kendin de inanıyorsun, hissediyorsun..."

Somov ağzını çarpıttı ve sanki arkadaşını kendinden uzaklaştırmak istiyormuş gibi, öfkeyle:

"Keşke daha fazla dinleyip daha az gevezelik etsen," diye akıl öğretti. "O zaman anlamadığın bir şeyi, insanlara açıklamaya kalkışmazdın. Baksana, pek de sevgiyle bakmıyorlar sana: Gevezeliklerinle onları rahatsız ediyorsun..."

"Rahatsız mı ediyorum?" diye hayretle sordu Foma Varaksin.

Bir gün dişi ağrıyordu. Dişine ispirtolu pamuk koyarak ağrıyı geçirmeye çalışıyordu, hatta zararlı olduğunu düşündüğü kreozot bile almıştı, ama ağrısı geçmiyordu ve okuma toplantısına gidemedi.

Akşam geç vakit Somov, kaşları çatık, suratı asık bir

halde atölyeye geldi, Foma'yı bir köşeye çekti ve sert bir ifadeyle sordu:

"Evvelsi gün Liza'yla ne konuştun?"

"Ben mi? Her konuda konuştuk, ne var ki?"

Aleksey dudaklarını çarpıtıp yan gözle Foma'ya baktı ve sigarasından bir nefes çekip tekrar sordu:

"Yalnızlıktan mı yakındın?"

"Yakınmış mıyım? Asla! Lafın gelişi öyle söyledim..."

"Sözlerine dikkat etsen iyi olur!"

"Onu evine mi bıraktın?"

"Evet!"

"Benim için ne dedi?" diye sordu Foma, şişmiş yanağını ovuşturarak.

"Benim söylediğim şeyi: Senin kafan karışık..."

"Yo, hayır... Sahiden mi?"

Somov, sigaranın yanan ucunu inceleyerek alaycı bir biçimde:

"İnansana be! Aynen öyle söyledi," dedi.

"Zararı yok!" diye haykırdı Foma ve dişinin ağrısı azalmış gibi geldi. "Ona kanıtlayacağım..."

Aleksey gülümseyerek ve yerdeki yongaları ayağıyla sağa sola savurarak:

"Sana bir öğüt vereceğim, daha doğrusu başımdan geçmiş bir olayı anlatacağım," dedi. "Hapishanedeyken bir havalandırma sırasında entelektüel bir kız görmüştüm ve işte aynen böyle tutuluvermiştim..."

"Ne diyorsun?" diye bir çığlık attı Foma.

Fakat Aleksey, kendisinin de dişi ağrıyormuş gibi yüzünü buruşturarak, arkadaşına bakmaksızın sözlerini sürdürdü:

"Geceleri duvara vurarak onunla haberleşiyorduk ve ben de yalnızlıktan söz ediyordum. Sonuç çok kötü oldu, kardeşim!"

"Sen ne diyorsun Alyoşa!" diye fısıldadı Foma kollarını iki yana açarak. "Âşık olduğumu da nerden çıkarıyorsun?"

"Hadi hadi uyanıklık etme! Vakit varken vazgeçsen iyi olur..."

"Bu çok saçma, Alyoşa!" dedi Foma elini kalbinin üstüne bastırarak ve kalbinin bir şeyden korkmuş ya da bir şeye sevinmiş gibi şaşırtıcı derecede hızlı attığını hissederek. "Tanrım, nerelere gitsem, ne yapsam! Harika valla! Ne olduğunu düşünmemiştim bile. Hiçbir şey çıkmaz mı? Gerçi, kuşkusuz onun bizimle birlikte yürümeye karar verdiğini düşünecek olsak bile bundan ne çıkar ki? Çok basit aslında! Şöyle diyelim: Birisi çıkıyor, bir tutam tuz gibi yavan yemeğimizin içinde eriyor ve yemeğimize tat veriyor..."

Somov, sigarasını içip bitirdikten sonra izmariti parmaklarıyla iyice ezdi, çevresine göz gezdirdi ve dişlerinin arasından ıslık çalmaya başladı. Arkadaşının kendisini dinlemek istemediğini fark eden Foma iç çekti ve:

"Canı cehenneme, bu diş de amma rahatsız ediyor, ağrıyıp duruyor..." dedi.

Aleksey, gözlerini kirpiklerinin altına gizleyerek:

"Dikkat et de başka yerlerin de ağrımasın!" diye bir uyarıda bulundu ve ansızın Foma için yeni bir ses tonuyla konuşmaya başladı:

"Mademki sohbeti sonuna kadar götürmek gerekiyor... gerçi ben bunun ustası değilim ya. Senin mantıksız bir adam olduğunu söylüyorlar. Bunu ben de söylüyorum... Yalan da değil hani. Zaman zaman öyle saçmalıyorsun ki, insan kulaklarına inanamıyor! Ama yine de... ben sana her zaman kulak veriyorum, kardeşim... yani seni dinliyorum..."

Sırtını kamburlaştırarak tezgâhın üstüne oturdu. Omuzları, dirsekleri ve dizleri her taraftan sivri köşeler halinde dışarı fırlamıştı, eğri büğrü tahta parçalarından çarçabuk yapılıvermiş gibi görünüyordu. Koyu renk, düz saçlarını eliyle düzelterek acele etmeksizin, alçak sesle konuşmaya devam etti:

"Senin böyle bebek gibi olman hoşuma gidiyor: Ne biliyorsan ona inanıyorsun..."

"Bak işte bu çok doğru, Alyoşa!" diye haykırdı Foma, Aleksey'in üzerine abanarak. "Sana Fyodor Grigoryiç'ten söz etmiştim, hatırlıyor musun? O da aynı şeyi ileri sürerdi: İnanç onun babasıymış! İnancın temelinde birtakım bilgilerin bulunduğunu, bu bilgiler olmaksızın yaşamın hiçbir açıklamasının yapılamayacağını söylerdi..."

"Bırak bunları kardeşim!" diye öğütledi Somov. "Bir şey anlamıyorum bunlardan..."

"Hayır, anlasana, çok basit şeyler! İlk önce bilgi, sonra inanç! Bilgi, inancın anasıdır, inancı o doğurur, düşünsene, bilmeden nasıl inanabilirsin?.. Yoldaş Mark ve yoldaş Vasiliy bilginin gücüne inanmıyorlar, bence bu nedenle de inanca genel olarak karşı çıkıyorlar..."

Somov, ona küçümseyici ve alaycı bir bakışla baktı, kafasını sallayarak şöyle dedi:

"Seninle işimiz zor! Birtakım saçmalıklara yapıştın kaldın, görünüşe bakılırsa bırakacağın da yok... Bak sana ne söylemek istiyorum: Sana acıyorum! Anladın mı? Ve sana bir tavsiyede bulunuyorum: Liza'yı bırak!"

Foma Varaksin, sırtı okşanan bir erkek kedi gibi gözlerini kısarak isteksiz isteksiz gülmeye başladı.

"Yo hayır, madem öyle sonuna kadar götüreceğim işi! Ona soracağım. Bu harika bir şey kardeş! En önemlisi de, onun ne diyeceği, ha?"

"Ne soracaksın?" dedi Aleksey soğuk bir sesle.

"Tam anlamıyla birlik konusunu soracağım! Söz ve iş aynı mıdır?"

Somov, titreyen eliyle bir sigara çıkarttı, sigarayı ağzına koydu, ama ters tarafından. Islattığı kısmı dişleriyle ısırdıktan sonra tükürdü ve sigarayı yere fırlatarak:

"Onu seviyor musun?" diye sordu. "Konuş artık!"

O zaman Foma hiç düşünmeden yanıtladı:

"Evet, elbette, hem de çok... Yani eğer sen söylemeseydin, belki de hâlâ farkında olmayacaktım, ama şimdi çok

açık! Onunla konuştuğum zaman sahiden de kendimi bir bebek gibi iyi ve hafif hissediyorum, yemin ederim!"

"Hoşça kal!" dedi Aleksey elini uzatarak ve kapıya doğru yürüdü. Ama atölyenin derinlerinde koyu renk, ufak tefek bir gölge halinde durarak alçak sesle sordu:

"Yoksa şimdi mi uydurdun bunu, iblis?"

"Neyi?"

"Neyi olacak, şu aşkını işte!"

"Salak!" diye bağırdı Foma. "Asıl sen söyledin, ne salaksın be! Ben uydurmadım, hatta hâlâ anlayabilmiş bile değilim... oysa sen..."

"Evet ben salağın biriyim!" dedi Somov gözden kaybolurken.

Foma, heyecandan ve Liza'yla bir sonraki buluşmasıyla ilgili can sıkıcı hayaller yüzünden dişinin ağrısını unuttu, yongaları hışırdatarak atölyede dolanmaya başladı. Duvarda bir lamba tüterek yanıyor, başının üstündeki ve duvarın yanındaki sarı tahta levhaları, köşedeki kıvrım kıvrım yongaları, bu yongaların üzerine uzanmış olan bir çocuğun küçücük bedenini, koyu renk tezgâhları, sandalyelerin eğri ayaklarını, mengenedeki tahtayı zar zor aydınlatıyordu.

"Harika!" diye düşündü Varaksin, ellerini sıkı sıkı ovuşturarak.

Gözlerinin önünde her şeyi anlayan, sorulan bütün soruları yanıtlayabilen ufak tefek, akıllı, iyi kalpli bir kadınla basit, sevimli bir yaşantı canlandı. Bu kadının çevresindekiler kendi insanları, kendi yoldaşlarıydı, ama kadın kendisinindi, onun en yakın insanıydı.

"Çok iyi!"

Sonra da sürgün. Sürgün eninde sonunda olacaktır! Uzakta bir yerde, göğe yükselen karanlık ormanların içinde kaybolmuş, çatılarına dek karla kaplı, küçücük bir köyde onunla baş başa oturuyor, okuyor. Duvarlardaki raflarda kalın kalın kitaplar. Bu kitaplarda her konudan söz ediliyor

ve ikisi, insan düşüncesinin aydınlık yollarında bir düşünceden ötekine geçiyorlar. Pencerenin ardında sessizlik buz kesmiş gibi, bembeyaz kar, toprağı yumuşacık bir kürk gibi örtmüş ve toprak, kuzey göğünün alçak kubbesiyle örtülmüş. Odanın içi sıcacık, tertemiz ve rahat, sobadaki ateş, parlak sarı, yakıcı dilini oynatıp duruyor, duvarlarda gölgeler sessizce zıplıyor ve bu duvarlardan birinin yanındaki küçük karyolada dünyadaki bütün insanların tek bir dost, işçi ve yaratıcı ailesi halinde birleşmesi uğrundaki mücadele için doğmuş çok güzel bir insan yavrusu bulunuyor. Soğuk bir ülkenin kış göğünde, insanların ilk çocukça düşüncelerinin doğduğu, aydınlığın zafer kazanması konusunda tüm insanlığı bir araya getiren yenilmez düşüncenin ortaya çıktığı o çok eski zamanları anımsatarak kızıl günbatımları oynaşıyor.

Foma Varaksin uzun süre beklemeyi sevmezdi: Pazar günü eteğinin bir yanı ötekinden her nedense daha uzun olan, yakası ise ikide bir ensesine doğru kayan en güzel ceketini, içinden sarkan ipliklerin kesilmesi gereken kol kapaklarıyla göğüs kısmı kolalı gömleğini giydi, kırmızı benekli mavi boyunbağını bağladı, omuzlarını olabildiğince yukarı kaldırdı ve Liza'nın evine yollandı.

Kırağıdan giysisi, kardan kadife battaniyesi içindeki kış günü, Foma'nın göğsündeki sevinçli kararı güçlendirerek, kulağına açık, anlaşılır sözcükler fısıldayarak pırıl pırıl parlıyordu. Buzdan bembeyaz saçaklı telgraf telleri, Foma'nın kafasında artık birkaç kez, hem de kuşkunun gölgesi olmaksızın nişanlısı ve karısı olarak adlandırdığı genç kızın oturduğu sokağa doğru gökyüzünde çok güzel bir biçimde uzanıyordu. Işıkla, gümüş kıvılcımların pırıltılarıyla dolu keyifli, çok güzel bir gündü.

"Ah, siz miydiniz?" dedi Liza ona odasının kapısını açtıktan sonra.

"Geldiniz mi, gidiyor musunuz?" diye sordu Foma gülümseyerek ve kızın elini sımsıkı sıkarak.

"Dışarı çıkıyordum," dedi kız yüzünü buruşturup ve yüzünün önünde salladığı parmaklarını üfledi. Başında kedi kürkünden bir şapka, sol elinde de bir eldiven vardı.

Foma, paltosunu çıkartmadan sandalyeye oturarak ve şapkasını dizine vurarak:

"Çok zamanınızı almayacağım zaten!" dedi.

"Yüzünüz neden böyle ışıldıyor?" diye sordu Liza, mavi gözlerini Foma'nın üstünde gezdirerek.

Foma, kızın küçük yuvarlak ve elma gibi kırmızı yanaklı yüzüne sevgiyle ve dikkatle bakarak hemen o anda yanıt vermedi.

"Taşbebek!" diye geçirdi aklından.

Kız, ayakkabılarının ökçeleriyle döşemeyi tıkırdata tıkırdata odanın içinde kapıyla pencere arasında gidip geliyordu. Pencereye, daha sonra da konuğuna bakıyor, kaşları oynuyor ve iki yana sallanarak kapıya doğru sessizce ilerliyordu. Foma'ya göre bugün kızın yüzü her zamankinden daha sert, daha kaygılıydı.

"Hissediyor mu acaba?" diye düşündü Foma.

"Yüzümün neden ışıldadığını şimdi size anlatacağım," dedi Foma yüksek sesle. Sonra kıza, "Oturun lütfen!" diye önerdi.

Kız omuzlarını kaldırdı, isteksiz ya da kararsız bir biçimde Foma'nın karşısına oturdu.

"Ne vardı, efendim?"

Foma kıza doğru eğildi, tırnakları vernikten sararmış elini uzattı ve alçak sesle, yumuşak ve sevecen bir ifadeyle konuşmaya başladı:

"Yoldaş Liza, size bir şey söylemek istiyorum!" Doğruldu, ileriyi göstererek elini salladı ve kararlı bir ses tonuyla "Tam yol!" diye haykırdı.

"O da ne demek?" diye sordu Liza gülümseyerek.

"Şöyle açıklayayım: Bir gemi nehirde sakin sakin ilerliyor, nereden seyredeceğini bilmeksizin yavaş yavaş gidiyor, sonra

bir seyir koridoru bulunuyor. Kaptan makine dairesine 'Orta yol!' diye bağırıyor, daha sonra yolun iyi olduğundan kuşku kalmadığında ise kaptan 'Tam yol!' komutunu veriyor."

Liza şaşkın şaşkın gözlerini açmış, küçük beyaz dişleriyle dudaklarını ısırarak susuyordu.

"Anlamadınız mı?" diye sordu Foma ona doğru yaklaşarak.

"Ha-ayır! Bu kaptan da kim?"

"Kaptan mı? Siz! Ve ben, ikimiz yaşamımızın kaptanlarıyız, siz ve ben! Kaderimize komuta hakkı bize aittir, öyle değil mi?"

"Öyle de, mesele nedir?" diye haykırdı kız gülerek.

Foma, kızın eline doğru uzandı ve patlar gibi bir sesle yineledi:

"Tam yol, yoldaş! Siz, bizleri, beni ve hepimizi tanıyorsunuz, bize gelin, bizimle tam bir birlik oluşturun!"

Liza ayağa kalktı, Foma'ya, sanki kızın yüzünden bir gölge geçmiş ve yanaklarındaki kırmızılıkları silmiş, gözlerindeki pırıltıyı söndürmüş gibi geldi.

"Anlamıyorum!" dedi Liza omuzlarını yukarı kaldırıp. "Tabii ki, elbette, ben sizinle birlikte... eğer artık... Bunu neden söylüyorsunuz? Konu nedir?"

Foma sert avuçlarıyla kızın ellerini yakaladı ve ellerini sallayarak:

"Pek tabii ki! Harika yoldaş!" diye nerdeyse avaz avaz bağırdı. "Ben de öyle biliyordum... Elbette, siz, siz gidin hadi!"

"Nereye?" diye endişeyle sordu kız, parmaklarını çekerken. "Bağırmayın, burada bir tek ben oturmuyorum... Nereye gideceğim?"

Liza'nın sesi öfkeli ve bir parça da tedirgin çıkıyordu. Foma bunu hissetti ve telaşla açıkladı:

"Benimle evlenmenizi teklif ediyorum! Bundan sonra tam yol! Yaşamımız nasıl olacak biliyor musunuz yoldaş? Nasıl bir şölen olacak..."

Kızın önünde dikilirken elleriyle havada çizgiler çizerek çoktandır kafasında yarattığı ortak yaşamlarının, çalışmalarının, sürgün yaşamının tablosunu resmetmeye başladı. Konuşuyordu ve sesini giderek alçaltıyordu, çünkü Liza ona sanki eriyormuş, daha da inceliyormuş, boyu kısalıyormuş ve yanından uzaklaşıyormuş gibi geliyordu.

"Tanrım, ne saçmalık!" diye bastırılmış, üzgün bir haykırış duydu Foma. "Ne bayağılık!"

Foma'ya, birisi hiç fark ettirmeden kendisine doğru sıçramış ve göğsünün içinde bir anda kalbini durduracak ve soluk almasını engelleyecek kadar sıkı bir biçimde ağzını kapatmış gibi geldi.

"Sizde hiç utanma yok mu?" diye şaşkın, hafif bir ses duydu Foma. "Bu korkunç bir şey, duydunuz mu? Bunun ne kadar aptalca olduğunu anlamıyor musunuz? Ah, ne fena, ne fena!"

Foma'ya, sanki kız duvarın içine doğru çekiliyormuş, duvarlardaki portrelerin içine gizleniyormuş ve yüzü, başının yanında ve üstünde duran fotoğraflardaki kadar gri ve ölü bir yüz haline geliyormuş gibi geldi. Bir eliyle saç örgüsünü çekiştiriyor, öteki eliyle de önündeki havayı geri itiyor ve gitgide kısalarak alçak ama sert bir sesle konuşuyordu:

"Beni sadece bir kadın olarak görmekten hiç utanmıyor musunuz?"

Foma, kollarını iki yana açarak mırıldanmaya başladı:

"Neden ki? Ben kadın demedim, ama genellikle... insanlar gibi, sizinle biz..."

"Bu nasıl yoldaşlık böyle?" diye soruyordu kız. "Bundan sonra size ne gözle bakmam gerekecek? Ne için beni aşağıladınız, ha ne için?"

Foma, duvarlarında pek çok fotoğraf olan bu küçük odadan nasıl çıktığını, Liza'yla nasıl vedalaştığını, kızın son söylediği sözlerin ne olduğunu anımsamıyordu. Kız, gri lekelerin içinde, sert öğretmen suratlarının arasında eriyerek,

kesinlikle onlarla kaynaşmış, tıpkı onlar gibi soğuk ve sert bir saygı telkin eder hale gelmişti.

Sokaklarda gözlerinin önündeki birtakım dumanlı halkalardan başka hiçbir şey görmeden dolaşıyor, şapkasını çekiştirerek kafasına yerleştiriyor ve tüm dikkatini toplayarak, inatla ve kederle düşünüyordu:

"Neden aptallık oluyormuş? Ve neden ayıp oluyormuş? Bayağılık? Kadın? Ne demek kadın? Bu önemli mi yani? Eğer iki kişi aynı düşüncede birleşiyorsa, kadın ne demek oluyor?"

Ve sonra şapkasını yeniden kulaklarının üzerine indiriyordu: Kafası, içine buz doldurulmuş gibi üşüyordu ve bu soğuk duygusu öylesine şiddetliydi ki, yüreği kömür çarpmasından sonraki gibi sızlıyordu.

Bir askerin cenazesi kaldırılıyordu. Üniformalı, aslan gibi dört delikanlı düzgün, geniş adımlarla yürüyerek tabutu taşıyorlardı ve tabut, bu soğuk havada güzel ve düzgün bir biçimde hafif hafif sallanıyordu. Önde bir trampetçi yürüyor, sopaları soğuk deriye ustaca vuruyordu ve saygı uyandıran bir ses, kesik kesik havaya dökülüyordu. Arkada silahları omuzlarında bir takım asker yürüyordu, askerlerin başlarında siyah kulaklıklar vardı ve hepsi de derin yaralar almış gibi görünüyordu

Tabutun yanında ise kuyruğunu kısmış küçük gri bir köpek koşuyor ve trampetçi trampete vurmaya ara verdiği zaman trampetçiye doğru sıçrıyordu, sopalar tekrar vurmaya başladığı zamansa köpek yana sıçrayıp ürkek ve kederli bir sesle bağırıyordu.

Foma Varaksin büyük bir gayretle şapkasını çıkarttı, sırtını bir duvara dayadı, tuhaf görünüşlü askerlere baktı, göğsünü doldurmuş olan soğuktan titredi ve sanki kendi kendisine soru sorar gibi "Neden ayıp?" diye düşündü.

1910

Fyodor Dyadin

Penceredeki demir parmaklığın siyah çizgileri, donuk gökyüzünü altı kareye bölüyordu. Avludan hücreye, hapishanenin yakıcı sıcakla eriyen boğucu kokuları, baskı altındaki miskin yaşantının kişiliksiz sesleri doluşuyordu. Zaman çok yavaş eriyordu.

Dyadin, duvar boyunca dikkatlice yürüyor ve elini hızla havaya kaldırıp sinek yakalıyordu. Sineği yakaladıktan sonra acele etmeksizin parmaklarını teker teker açıyor ve sinek uçup gittiği zaman kaşlarını kaldırarak, yusyuvarlak koyu renk gözlerinin dikkatli bakışıyla sineğin ardından bakıyordu. Arada bir dudaklarını sımsıkı büzüp sineğin kanatlarını kopartıyor, tiksintiyle sineği avucunun içinden silkeleyip, gömleğinin koluyla alnında ve yanaklarındaki ter damlacıklarını siliyordu.

Hareketleri esnek ve güçlü, ama beli bükülmüş, başı, ister istemez, göğsüne doğru eğilmişti. Asker, can sıkıntısıyla başını kaldırıyor, kaşlarını çatarak hücrenin kapısına bir göz atıyor ve adeta gözleriyle dinliyor; iri gözbebeklerini örten gür kirpikleri titriyor, koyu renk bıyıkları kımıldıyor, zayıf yüzü inatçı ve soğuk bir ifade alarak kaskatı kesiliyordu.

Koridorda yorgun sesler, anlaşılmaz bir homurtu seli halinde birleşerek, uykulu uykulu mırıldanıyor, sanki dua ediyordu. Çavuş Makarov genç askerlere dil dersi veriyor ve çavuşun buyurgan, kısık sesi, zaman zaman yükseliyordu:

"Nöbetçi diyeceksin! Nobetçi değil! Permli salak!"

Dyadin hoşgörülü ve iyi yürekli bir ifadeyle gülümsüyor, bıyıklarını düzeltiyor ve yüzünden gülümsemeyi siliyordu. Sonra kayışının dışına taşmış olan gömleğini düzeltip karasineklerin huzursuz görünüp kayboluşlarını izleyerek hücrede gürültü etmeden bir aşağı bir yukarı yürüyordu.

"Hazır ol!" diye bir ses geliyordu avludan.

Bir dakika sonra ise bir yerlerde bir kapı, paslı menteşelerin gıcırtılarına boğularak açıldı, boğuk ayak sesleri gelmeye başladı, bir kasatura sesi duyuldu ve Makarov acele acele yineledi:

"Hazır ol!"

Dyadin gömleğinin yakasını ilikledi, ellerini iki yanına indirdi ve bir anda küt bir kayıtsızlığın gri dumanlarına bürünerek ayak seslerini ve kilidin yankılanan sesini karşılamak üzere bir daire çizerek döndü. Demir çerçeveli kalın kapı, isteksiz isteksiz, yarısına dek açıldı, ufak tefek bir asker yuvarlanırcasına hücreye girdi, saklanmak istiyormuş gibi sağa sola atıldı, oflayıp puflayarak durdu, yumruğuyla kapıya yavaşça vurdu ve sağ gözüyle Dyadin'e göz kırpıp alçak sesle, dura dura:

"Sağlammış!" dedi. "Merhaba hemşerim! Hava çok sıcak! Uzun zamandır mı burdasın?"

Dyadin gülümseyerek başını salladı, ama o, cevabı beklemeden hızla pencereye doğru yürüdü, parmaklığa tutundu, kendini yukarı doğru çekti, dışarıya bir göz attıktan sonra yavaşça yere atladı. Ellerini çırptı, çevresine bakındı ve:

"Yatak bir taneyse biz nasıl uyuyacağız peki?" dedi.

"Bir tane daha verecekler, demek ki," diye karşılık verdi Dyadin gülümseyerek.

Asker köşede durdu, küçük donuk gözlerindeki inceleyen bakışları Dyadin'in yüzüne doğrultup, gizemli bir biçimde fısıldadı:

"Sanki sizi bir yerde görmüş gibiyim, hemşerim? Ne

dersiniz? Benim soyadım Lukin, adım İvan, nehir taburundan. Siz de Yazvinski'nin ikinci bölüğünden Fyodor Dyadin olacaksınız, değil mi?"

"Öyle!" dedi Dyadin dikkatle bakarak.

"Tamam, o zaman karşılaşmışız demek! Dökme demir fabrikasının yakınında, kampın arkasındaki sel yatağında yapılan toplantılarda, çok iyi anımsıyorum! Bir keresinde siz, başkan Vasil İvanoviç'e, bir askerin anlayamayacağı yazılar yazıldığını, bütün sözlerin açık ve basit olması gerektiğini söylemiştiniz, öyle değil mi? Anımsıyorum."

Sözcükleri hızla etrafa saçıyor, sanki ezberlemiş gibi yanıtlar veriyordu, konuşmasının sessiz hışırtısı içinde bir suçlunun güven uyandırmaya çalışan sevecenliği hissediliyordu.

Dyadin düşünceli bir tavırla kaşlarını çattı, gözlerini yarı yarıya kapattı ve açık açık:

"Ama ben sizi anımsamıyorum..." dedi.

Ufak tefek asker köşeden öne doğru çıktı, yatağın üstüne oturup fısıldadı:

"E, sayımız az mıydı tabii! Unutman çok normal! Ama şimdi herkesi tutukladılar, hepsini yani!"

"Herkesi mi?" diye sordu Dyadin ve belini düzelterek gülümsedi.

"Kesinlikle!" diye doğruladı Lukin ve eğilip ayakkabısını çıkarmaya koyuldu. "En son adama kadar yakaladılar! Bizim zayıflığımız işte! Milletin dili çözülmüş, birbirini suçluyor. Herkes korktu. Güç bizde diye düşünüyorlardı. Ama bunun sayıklamadan başka bir şey olmadığı ortaya çıktı. Kuşkusuz pek çokları isyana yeltenmişlerdi, ama çoğu da kim kazanacak diye, merak yüzünden."

Ayakkabısını çıkarttıktan sonra sol ayağının parmak aralarını karıştırdı, sesli sesli soluk aldı ve:

"Halkmış, kim ki halk?" diye mırıldandı. "Onun için çalışır çabalarsın, ama o, bu kahramanlığı anlayabilir mi?

Evet, hemen hemen herkes... Ve şu öğretmenler, beyefendiler! Örneğin Vasiliy İvanoviç. Kimdir bu adam? Meçhul! Ortalıktaydı, geliyordu, konuşuyordu ve bir anda yok oluverdi! Nerede peki? Belki de bize ders vermiyor, bizi ele veriyordu? Hapisteymiş diyorlar. Nerden bileceğiz? Onun hakkında hiçbir şey bilmiyoruz ki..."

Dyadin omuzlarını kaldırdı, sert bir dille:

"Böyle konuşma, hemşerim!" dedi. "Vasiliy İvanoviç sağlam adamdır, bizim gerçek havarimizdir..."

"Onu kim tanıyor ki?" diye sordu Lukin meydan okur gibi.

Dyadin bu yuvarlak ve kıvrım kıvrım vücudu gözden geçirip inandırıcı bir ses tonuyla:

"Ben!" dedi. "Onun için canımı bile veririm."

O sırada Lukin ayakkabısını yerden kaptı, doğruldu, sevinçle kafasını salladı, alçak sesle:

"Tabii, eğer siz..." diye haykırdı.

"Dur bakalım!" diye durdurdu Dyadin onu. "Herkesin tutuklanması olanaksız."

"Nedenmiş? Bir kısmı daha çoktu, diğerleri daha az..."

"Peki hangileri daha çokmuş?" diye galip bir edayla sordu Dyadin. "Sen biliyor musun?"

"Tabii, sayamam ama..."

Dyadin elinin bir hareketiyle onu durdurdu, hücrede dolaşmaya başladı. Lukin ise başını çevirerek dikkatli bakışlarıyla onu yokladı, bu hafif ve kendinden emin sesi dinlerken göz kırptı.

"Havarilerin sayısı son derece azdı, on iki taneydi. Kim kazandı? Onlar!"

Pencerenin ardında kuyudan su çekiliyordu, bir manivelanın gıcırtı ve tıkırtıları duyuluyordu. Zamanın eriyişi hızlanmıştı.

"Oysa şimdikilerin sayısı pek çok. Onlar halk ruhunun evlatlarıdır. Bizim gizlice doğmuş çocuklarımız, anlasana!

Onlar insanların tüm düşüncelerini, tüm dileklerini bilirler. Gerçek havarisi halk için değerlidir, neden? Onun göğsünde benim ve senin ve daha binlercesinin yüreği vardır. Binlerce yürek tek bir yürek olduğu zaman bu, bir havarinin yüreğidir. Ve bir kafanın içindeki binlerce düşünce, her yandan alınmış düşünceler, benim de, senin de düşüncendir. Bu düşünceler bir araya gelerek alev alev yanar ve aklımızın almadığı, göremediğimiz şeyleri aydınlatır. Buna da halk havarisi denir. Dünya gerçeğinin din adamı."

Dyadin zorlanarak konuşuyordu, sözcükleri düzensiz diziler halinde açık bir gayretle çıkarırken, bir eliyle boğazını tutuyor, parmaklarıyla boğazını sıkıyor, utangaç bir halde öksürüyordu. Gerildiği için hafifçe kararmış olan yüzü düzelmeye ve hatları yumuşamaya başlamıştı.

Lukin, ayakkabısını dizinin üstüne koyduktan sonra ellerini yatağa dayamış, yayvan burnunu havaya dikmiş, gözlerini kısmıştı ve aç bir buzağı gibi dudaklarını çiğniyordu. Alnının ve yanaklarının koyu çillerle kaplı derisi kırışmıştı, kızıla çalan sarı bıyıklarının sert kılları oynuyordu ve yuvarlak gövdesi bir çeşit sabırsızlığın baskısı altında heyecanlanarak tir tir titriyordu. Dyadin'in ağzına bakmaya çalışıyordu, sanki askerin düşündürücü ve kendinden emin konuşmasını oluşturan ağır sözcükleri görmek istiyormuş gibiydi.

"Uzun zamandır mı hapistesin, hemşerim?" diye sordu ansızın.

Dyadin birkaç saniye durdu, sonra kayıtsız bir tavırla yanıt verdi:

"İkinci ay... belki de üçüncü olmuştur."

"Çok olmuş! Niye bu kadar uzadı?"

"Bilmiyorum."

Ve ayaklarını döşemeye sessizce basarak hücrede tekrar dolaşmaya başladı.

"Halktan, onun yüce emeklerinden ve ıstıraplarından kaynaklananlar karşı konulmaz şeylerdir! Sonsuza dek! Bu iş son noktaya kadar gidecektir..."

"Peki, niçin hapse attılar sizi?" diye yavaşça sordu Lukin. Çilli suratı masum bir kurnazlık ifadesi almıştı.

"Ne için olduğunun ne önemi var!" diye yanıtladı Dyadin.

Lukin, onun dikkatli bakışlarına dayanamayıp gözlerini kaçırdı, derin bir iç çekti, ancak inatla ve kendisine karşı güven uyandırmaya çalışarak konuşmaya devam etti:

"Aramızda bulunan geri hizmetindekiler konuşuyorlardı, tabii, yalan söylüyorlar..."

Dyadin, bakışlarını yine askere dikerek ve onu inceleyerek:

"Ne konuşuyorlardı?" diye sert bir biçimde sordu.

Lukin huzursuzca kımıldandı, ayakkabısını giyinmeye koyuldu ve kesik sesler çıkararak konuşmaya başladı:

"Genellikle... sizi övüyorlardı, hemşerim. Aynı zamanda da şaşıyorlardı..."

"Neye?"

"Sözüm ona siz muhafız eşliğinde getirilen bir tutukluyu serbest bırakmışsınız ve daha bir sürü şey... türlü yalanlar yani!"

Dyadin belini doğrulttu, eliyle yüzünü sıvazladı ve tatlı tatlı gülümseyerek hafiften bir kibirle itiraf etti:

"Doğru. Onu ben salıverdim."

Yatağın üzerinde çevik bir hareketle sıçrayan Lukin, ayağını yere vurdu, heyecanla ellerini salladı.

"Vurmalarına da engel mi oldunuz? Ateş etmediler mi yani?"

"Aynen öyle oldu..."

"Vay canına!" dedi Lukin uzatarak ve tekrar yatağa oturdu. "Bu yüzden sizi mahkûm edecekler! Felaket! Hem de çok ciddi! Ettiğiniz yemini çiğnemişsiniz! Burada bir ta-

vır söz konusu yine de! Yasaya göre olmaması gereken bir tavır..."

Ufak tefek askerin bu tür haykırışlarında ürkek bir şaşkınlık açıkça hissediliyordu, yüzüyse tuhaf bir hoşnutlukla, nerdeyse sevinç içinde ışıldıyordu.

Dyadin alçak sesle ve ağır ağır:

"Gerçeğin nerede olduğunu hissedebilir miyim?" dedi. "Hissedebilirim, çünkü bir insanım ben! O tutuklu ise benim için bir gerçek havarisiydi. Daha çok yaşaması için onu zarar vermeden salıvermek zorundaydım. Onda, benim ve senin için çok daha fazla iyilik getirecek şeyler vardı, anlamalısın bunu!"

"Siz de ilginç adamsınız yani!" diye yapmacık bir sevecenlikle haykırdı Lukin. "Ah, aman Tanrım! Peki korkmuyor musunuz?"

Ellerini ovuşturdu, ayaklarını yere vurdu, başını kapıdan yana eğerek bir şeylere kulak kabarttı, çilli yüzüne ise içine taş atılmış bulanık sudaki halkalar gibi birbiri arkasına gülümsemeler yayılıyordu.

"Halka karşı günah işlersen korkmak gerekir, oysaki ben halk için kötü bir şey yapmadım, hayır! İyi bir şey yaptım!" dedi Dyadin sakin sakin yürüyerek ve sonra sözcükleri tekrar ağır ağır sıraya dizmeye başladı:

"Gerçeğin ışığıyla dünyayı bir ateş gibi aydınlatan insanlar gördüm ve dedim ki, bu, senin de, tüm canlıların da gerçeğidir. Gündelik çıkarlar uğruna onların ışığını söndürmek değil, böylesi insanları korumak ve yardımlarımızla, halkın ruhuyla bu ateşi daha da güçlendirmek gerekir. Halk gerçeğinde tanrısal bir güç gizlidir ve bu gerçek Tanrı'dır, çünkü bu gerçekte günahtan kurtuluş vardır."

"Anlaşılan, canınız konuşmak istiyor, hemşerim, ne dersiniz?" dedi Lukin memnuniyetle. "Uzun zamandır susuyordunuz galiba?"

"Evet, artık konuşabilirim, uzun uzun düşündüm. Kutsal ateşi desteklemek gerekir!"

"Bunları İncil'den mi okuyorsunuz, yoksa kendiliğinizden mi söylüyorsunuz?" diye sordu Lukin biraz düşündükten sonra.

"İncil'i okudum. Peygamberleri de. Hemşerim, eğer okur-yazarsan peygamberleri oku! Onlar günümüzdeki her şeyi önceden görmüşler, hatta bugüne kadarki günahları bile. Eski peygamberlerin sözlerini bildiğin zaman günümüzdekileri de anlarsın."

Dyadin sustu, pencerenin yanında durarak kısa bir süre düşündü. Lukin, ona arkasından, ensesine doğru baktı. Lukin'in çilli suratı ciddileşti ve dudaklarını gürültüyle şapırdatarak:

"Ev-vet, ilginç bir insansınız siz, hemşerim!" dedi. "Eski kafalı biri belki de, ne dersiniz? Hani şu adamlardan, nasıldır onlar? Sayıları da pek çoktur. Ah sizler!"

"Halkın tamamı eski kafalı!" diye yanıtladı Dyadin, arkasını dönmeksizin. "Halk, gerçeğin gücüne çoktandır karşı çıkmadan inanır, yeryüzündeki her şeyi başlatan ve her şeyi yaratan emekçi halktan söz ediyorum."

Avluda birisi öfkeli bir sesle sayı sayıyordu:

"Bir, iki, üç, dört..."

Ve birden bağırmaya başladı:

"Nereye atıyorsun öyle, kör şeytan!"

Hava kararıyordu.

Dyadin pencereden geriye döndü, başını salladı, gülümseyerek tatlı ve alçak bir sesle devam etti:

"Benim dedem toprak kölesiydi. Toprak sahibinin yanından ayrıldı, ailesini bıraktı, gerçeğin peşine düştü. Onu yakaladılar, kırbaçladılar. İyileşince yine kaçtı. Ve ebediyen ortadan kayboldu. Şimdi olsaydı kaybolmazdı! Gerçeği bulmak kolaylaştı artık. Gerçeğin sesi her yerden duyulu-

yor. İşte hapishanedeyiz ve o burada. Burada! Bunu sana göstermemi ister misin?"

Kapıya doğru geniş bir adım attı, Lukin ise şaşırarak yataktan atladı ve telaşla mırıldanmaya başladı:

"Durun, bu da nesi? Hey hemşerim!"

Dyadin muzaffer bir gülümsemeyle ona baktı, parmağıyla kapıdaki göz deliğinin demir sürgüsüne vurdu ve belini düzelterek:

"İnsanlar düşünceleri açısından her yerde özgürdür," dedi.

"Lütfen!" dedi Lukin endişeli bir sesle ve kapıya doğru atılarak. "Ben de çıkmak istiyorum... yani koridora çıkmam gerek..."

Sık sık göz kırpıyordu, nedense heyecanlanmıştı, pantolonunun cebini karıştırıyor, bıyığını çekiştirip duruyordu.

"Korkma!" dedi Dyadin tatlılıkla. "Halk sağlamdır, ele vermez! Neden korkacaksın ki? İşte bak görüyorsun."

Kapak dikkatlice yukarı kalktı, Dyadin eğildi, Lukin ise pencereye doğru geri çekilerek öfkeyle bağırdı:

"İstemiyorum... sizin aklınız başınızda değil... hem beni sizin yanınızdan almalarını isteyeceğim, evet! Yalnız kalmak isteyeceğim, izninizle!"

Görünüşe göre Dyadin onun söylediklerini işitmiyordu. Kulağını kapıdaki deliğe koymuş ve omzunu kapıya dayayarak birkaç saniye öylece donup kalmıştı.

"Gerçekten mi?" diye boğuk bir sesle sordu.

Ve kafası kapıya çarptı.

"Deliler çeşit çeşittir, ama ben burada ıstırap çekiyorum..." diye mırıldandı Lukin sesini yükselterek; boynunu, sanki sıçramaya hazırlanıyormuş gibi kapıya doğru uzatıyor, gözlerini delirmiş gibi açıyordu.

Fyodor Dyadin ağır ağır doğruldu, sırtını kapıya dayayarak dikildi, başını öne eğdi, ter içindeki yüzünü silerek iki üç saniye konuşmadı.

"Ben," diye yüksek sesle bağırdı Lukin, "sizinle birlikte kalmak istemiyorum, tamam mı? Dışarı çıkmak istiyorum! Tuhaf tuhaf konuşuyorsunuz... korkuyorum!.."

İnce bir sesle:

"Gardiyan!" diye seslendi.

Sesi keskin bir çığlık olup kesildi.

Dyadin, üzüntüyle kafasını sallayarak ona bakıyordu. Yüzü külrengi olmuştu, kaygıyla dudaklarını ısırıyordu, ellerinin parmaklarıysa sımsıkı sıkılıp yumruk şeklini almıştı.

"Ne oluyor size? Kapıya gitmeme izin verin!" diye rica ediyordu Lukin sesini alçaltarak.

"İşte sen bundan korkuyorsun!" dedi Dyadin sakin bir sesle.

"Evet korkuyorum!" diye karşılık verdi Lukin bakışlarını gizleyerek. "Elbette! Nerden belli, belki de aklınızı kaçırdınız!"

"Ev-vet!" diye uzattı Fyodor Dyadin. "Demek ağzımdan laf almak için gönderdiler seni?"

Lukin ayaklarının ucunda yükseldi ve tekrar alçak sesle:

"Hey! Nöbetçi!" diye seslendi.

"Pekâlâ, eğer ispiyoncuysan, git, sana itiraf ettiğim her şeyi benim yaptığımı söyle onlara! Git hadi!"

Lukin başıyla kapıyı göstererek alçak sesle ve öfkeli bir biçimde:

"Kapı kilitliyken nasıl gideyim?" dedi.

"Açarlar! Yalnız bir şey var..."

Dyadin, dirseklerini duvara sürterek duvar boyunca ilerledi, ufak tefek askerin karşısında durdu ve öğüt verircesine konuşmaya başladı:

"Sana emredileni yaptın, demek ki söz verileni alacaksın. Neden benim yanıma gönderildiğin hakkında senin için koridorda söylenilenlere gelince, bundan müdüriyete söz etme, tamam mı?"

Lukin, Fyodor'a bakmaksızın ve büzülerek:

"Tamam!" diye karşılık verdi.

"Dur bir dakika! Bundan neden söz etmemen gerekiyor? Bana yalnız olduğunu ve kim olduğumu bilmediğini söylemiştin, oysa koridorda dokuz asker var. Herkesi dayaktan geçirmeye, gözdağı vermeye başlayacaklar. Yok yere insanlara işkence edecekler. Sen de askersin ve bunun gereksiz bir şey olduğunu anlamalısın!"

"Anlıyorum!" dedi Lukin sıkıntıyla.

"Söylemeyeceğine dair bana yemin et."

"Neden yemin edeyim ki? İnanacak mısınız sanki?"

"Neden inanmayayım?"

"Eğer böyle bir işi üstüme almışsam... ki böyle bir şey uğruna..."

"Sen bunu aptallığından yaptın. Aptalın birisin, bu yüzden bu işi üstlendin. Bir günah işledin, bari bir başkasından kurtul."

İkisi de acele ama alçak sesle konuşuyorlardı. Biri sakin, kederli, öbürü ezgin ve üzgün. Hücreye bir yabanarısı girdi ve vızıltısını insan sesleriyle karıştırarak hücrenin içinde dönmeye başladı.

Lukin pencereye doğru döndü ve yukarı bakarak:

"Vallahi billahi söylemeyeceğim..." diye fısıldadı.

"Sadece benim hakkımda konuşacaksın, tamam mı?"

O zaman Lukin, Dyadin'in yüzüne baktı ve omuzlarını oynatarak korkudan sızlanan bir sesle:

"Sizi kurşuna dizecekler!" diye haykırdı.

Dyadin ondan biraz uzaklaşıp sakin bir tavırla:

"Artık ne fark eder, sen olmasan da onlar bağışlamazlardı zaten... Hadi git!" dedi.

Hızla yerinden fırlayan Lukin kapıya doğru gitti, Fyodor ise duvara iyice yapışmış, sanki giysisine askerin değmesini istemiyormuş gibi gömleğini tutuyordu.

Kapıya doğru sıçrayan Lukin ayağıyla kapıya vuruyor ve öfkeli, ince bir sesle bağırıyordu:

"Gardiyan! Kapıyı aç!.. İblisler!.."

Ama birden pencereye geri dönerek telaşlı ve kapının arkasındaki gürültüyü bastırmak istercesine yüksek sesle:

"Benim adım Lukin değil, Fedoseyev..." dedi.

Dyadin elini salladı.

"Benim için fark etmez!.."

"A-ah!" diye haykırdı Lukin elleriyle kapıyı iterek. "Hadi çabuk olun!"

Ve sendeledi: Kapı arkasına kadar açıldı, şapkasını ensesine yatırmış olarak hücreye giren gardiyan Makarov bıyıklarını öne doğru uzattı ve sert bir biçimde:

"Kim rezalet çıkarıyor, ha?" diye sordu.

"Götürün beni burdan!" diye gardiyanın sözünü kesti Lukin. Gardiyanı yolunun üzerinden kaçırma isteğiyle kollarını sallayarak ileri doğru atıldı. Makarov, Lukin'in göğsüne çarptı.

"Nereye gidiyorsun!"

"Kalem odasına..."

"Ben sana gösteririm kalem odasını!.."

Hücrenin derinlerinden Dyadin'in sesi işitildi:

"Doğru söylüyor gardiyan bey, gidip müdüriyete rapor vermesi gerekiyor, çünkü buraya gönderilmesine neden olan görev yerine getirildi."

Makarov'un geniş omuzlarının arkasından bir an iki kafa yükseldi, iki çift dikkatli göz görünüp kayboldu.

"Ne oldu?" diye sordu Makarov kaşlarını çatıp gür bir sesle. "İtiraf mı ediyorsun yoksa, Dyadin?"

"Aynen öyle. Çünkü ölümüme zaten karar verilmiş, benim için fark etmez artık, onlarsa insanlara yok yere eziyet ediyorlar..."

"Vay vay... Demek öyle... O zaman tabii..."

Ve Makarov birden kudurmuş gibi bağırdı:

"Kapıyı kilitle! Dili çözülmüş..."

"Lütfen..." diye bağırdı Lukin. "Peki, ben ne olacağım?"

"Bekle! Şimdi rapor edeceğim."

Dyadin'in yumuşak sesi tekrar duyuldu:

"Gardiyan bey, en iyisi, onu koridora çıkarın."

"Niyeymiş o?" dedi Makarov belli belirsiz bir biçimde. Lukin'in başının üstünden bakıyordu.

"Sizden çok rica ediyorum, benimle burada olmak ona çok zor geliyor, bana da onunla olmak. Lütfen, sizden rica ediyorum."

"Evet," dedi Lukin anlamsız bir şekilde.

O zaman Makarov yutkundu ve bağırdı:

"Marş marş! Çık dışarı! Siz, ikiniz onun yanında kalın!"

Lukin eğildi ve kayarcasına dışarı çıktı, Makarov ise arabaya koşulu bir at gibi geri geri giderek hücreden çıktı. Kapı ağır ağır kapandı. Kapının sürgüsü yavaş yavaş hareket etti, kilit çok ses çıkartmadan ve acele etmeden kilitlendi.

Sonra kapının arkasında birbirlerinin sözünü keserek alçak sesle, öfkeli öfkeli konuşmaya başladılar. Keskin bir çığlık duyuldu:

"Aptallar, iblisler! Çok daha önce konuşmak gerekiyordu!.."

Ayaklar yere vuruldu.

Dyadin bütün seslere kulak kabarttı, gülümseyerek derin bir soluk aldı, yüzünü pencereye çevirdi ve başını yukarı kaldırarak belini doğrulttu.

Akşam olmuş, ortalık serinlemişti.

1910

Mordovalı Kız

Cumartesi günleri, kentteki yedi çan kulesinden ayin çanları çalmaya başladığı zaman fabrikaların boğuk düdük sesleri iç karartıcı bir ulumayla çanların duru seslerine tepenin eteklerinden yanıt verir ve tuhaf biçimde farklı iki ses dizisi birbiriyle çarpışarak havada birkaç dakika yüzerdi: Seslerin bir kısmı tatlı tatlı insanları çağırır, diğerleri ise isteksiz isteksiz evlerine dağıtırdı.

Ve tesviyeci Pavel Makov, her cumartesi fabrikanın kapısından çıkarken, içinde kederli bir çelişki ve utanç hissederdi. Arkadaşlarının kendisini geride bırakmalarına izin vererek, evine acele etmeden gider, sivri sakalını çekiştire çekiştire yürür ve görkemli bahçelerle taçlanan yeşilliklerle kaplı tepeye suçlu gözlerle bakardı. Koyu renk bir set oluşturan meyve ağaçlarının arkasından gri üçgen çatılar, çatı katlarının pencereleri, bacalar görünür, sığırcık yuvaları göğe yükselir, bir çam ağacının yıldırımla kararmış tepesi kuş yuvalarından daha da yukarılara tırmanır. Çam ağacının altında kunduracı Vasyagin'in evi vardır. Karısı, kızı ve kayınpederi orada Pavel'i beklemektedirler.

Yukarıdan aşağı saygın bir ses dökülür:

"Oom-oom..."

Aşağıdan, tepenin eteklerindense öfkeli bir böğürtü duyulur:

"U-u-u-u..."

Pavel ellerini pantolonunun ceplerine sokmuş, iri taşlar döşenmiş yokuştan öne doğru eğilmiş acele etmeden tepeye tırmanıyor. Arkadaşları yolu kısaltmak için bostanların arasındaki keçiyollarında karakeçiler gibi sıçrayıp duruyorlar.

Dökümcü Mişa Serdyukov yukarılarda bir yerden bağırıyor:

"Pavel, geliyor musun?"

"Bilmiyorum ki, birader, belki de..." diye yanıtlıyor Pavel ve durarak, işçilerin dik tepeyi tökezleye tökezleye aşmalarını seyrediyor. Kahkaha ve ıslık sesleri duyuluyor. Bayram tatili nedeniyle herkes sevinçli. Kir pas içindeki suratlar ışıldıyor, bembeyaz dişler pırıl pırıl parlıyor.

Bahçe çitleri çatırdıyor, bostancı İvaniha işçileri her zaman olduğu gibi ağza alınmadık küfürlerle karşılıyor, güneşse nehrin ötesindeki uzak Knyaji Bor'a doğru inerek öfkeli kocakarının yırtık giysilerini erguvan rengine, kır saçlarını ise altın sarısına boyuyor.

Aşağıdan is, yağ ve bataklığın rutubetli kokusu geliyor, tepe ise taze hıyarların, dereotlarının, siyah frenküzümlerinin baharatlı kokusunu soluyor; kiliseden neşeli çan sesleri duyuluyor ve kocakarının küfürleri çanların uğultusu içinde boğuluyor.

"Ev-vet," diye düşünüyor Makov ağır ağır. "Kişilik zayıflığı çok utanç verici bir şey, çok utanç verici!.."

Tepeye tırmanırken aşağıya bakıyor: Aşağıda, nehrin ötesindeki bataklıklarda boğulan bir canavarın çirkin biçimde açılmış ve bataklık çamuruna bulanmış parmaklarını andıran beş tane baca göğe doğru yükseliyor.

Üzerindeki hareketli adacıklar yüzünden pürüzlü bir görünümü olan dar ve nazlı nehir, kıpkırmızı olmuş, bodur köknar ormanının arasındaki bataklıklardaysa kızıl lekeler alev alev yanıyor. Akşam güneşi tümsekler arasındaki pas rengi suda yansıyor.

Güneş ışınlarına yazık oluyor, bataklığın rengi güneş ışınlarından kızarmıyor, ışınlar bataklığın ekşi, kokuşmuş suyunda iz bırakmadan boğulup gidiyor. "Gitmeli!" diye kendisine buyuruyor Makov.

Ama bir iki dakika daha düşünceli düşünceli dikiliyor...

Evin kapısında onu, zayıflıktan kemikleri çıkmış, kel, çarpık çurpuk bir adam olan Vasyagin karşılıyor. Sağ gözünün yerindeki çirkin çukuru gizlemek için sokağa çıkarken koyu renk gözlük takıyor. Bu yüzden de bütün mahalle ona Patlak Göz Valka adını takmış. Kambur burnunun altından dağınık sert, kırlaşmış kıllar fırlıyor. Valek bayram günleri bu kılları bir şeyle yapıştırarak bıyık görünümü veriyor, bu yüzden de kunduracının büzülen dudakları, sanki hiç durmadan sıcak bir şeye üflüyormuş gibi bir biçim alıyor.

Ama şu anda ağzı mültefit bir gülümsemeyle aralanıyor ve Valek, damadına:

"Bir bayram harçlığı rica edeyim!" diye fısıldıyor.

Pavel onun eline bir yirmi kapiklik tutuşturup, ot bürümüş küçük avluyu geçiyor: Avlunun bir köşesinde, üvez ağacının altında akşam yemeği için masa kurulmuş, masanın altında yaşlı köpek Çurkin kuyruğuna yapışan otları temizliyor; karısı, bacaklarını iki yana açmış merdivenin basamaklarında oturuyor; üç yaşındaki kızı Olya ezilmiş otların üstünde yuvarlanıyor, babasını görünce minik parmaklarını açıp kir içindeki ellerini uzatıyor ve şarkı söyler gibi:

"Ba-ba! Baba de-el-di!" diyor.

"Niye geç kaldın?" diye soruyor karısı kuşkuyla yüzüne bakarak. "Çocukların hepsi çoktan geldiler..."

Pavel belli etmeden iç çekiyor. Her şey her zamanki gibi. Sonra parmaklarıyla kızının burnunun ucuna bir fiske vurarak yan gözle suçlu suçlu karısının kabarık karnına bakıyor.

"Çabuk elini yüzünü yıka!" diyor karısı.

Pavel gidiyor, arkasındansa bir homurtu sağanağı boşanıyor:

"Babama votka parası mı verdin yine? Bin defa rica ettim verme diye! Benim sözlerimin senin için ne anlamı var ki... Senin yoldaş karılardan değilim tabii, onlar gibi geceleri orda burda sürtmüyorum ya..."

Pavel, bu bildik sözleri duymamak için kulaklarına daha fazla sabun köpüğü kaçırmaya çalışarak elini yüzünü yıkıyor, ama bu sözler Pavel'in çevresinde fır fır dönüyor ve talaşların çıkardığı hışırtı gibi hışırdayıp duruyor. Sanki karısı, yüreğini kör bir rendeyle rendeliyormuş gibi geliyor.

Karısıyla tanıştığı ilk günleri, kentin sokaklarında, mehtaplı, ayaz gecelerde yaptıkları gece yürüyüşlerini, tepeden aşağı kızak kaymalarını, tiyatroya gidişlerini ve sinema salonlarında geçirdikleri o güzel dakikaları anımsadı birden. Karanlıkta birbirlerine sımsıkı sarılarak oturmaları, gözlerinin önündeyse birtakım gölgelerin, gözleri yaşartacak denli dokunaklı, delicesine gülünç ve sessiz yaşamlarının titremesi ne güzeldi.

Zor günlerdi. Pavel hapisten yeni çıkmış ve her şeyin kırılıp yıkıldığını, ayaklar altında ezildiğini, heyecanla alkış tutanların, onların coşkusuyla yaratılmış olan her şeyi öfkeyle ıslıkladıklarını görmüştü.

Kıvır kıvır saçlı, külrengi gözlü Olyacık, Pavel'in ayaklarının dibinde şarkı söyleyerek sallanıyor:

"Ba-ba be-ni sevi-yoy, ba-ba mam-ma yiyoy..."

Pavel, kızının minik suratına parmaklarından su silkeliyor, küçük kız kahkahalar atıyor ve babasının yanından yuvarlanarak kaçıyor. Pavel karısına tatlılıkla:

"Kes artık Daşa, homurdanıp durma!" diyor.

Olyacık, Çurkin'in ağır, ihtiyar kafasını güçlükle yukarı kaldırıyor ve ona emrediyor:

"Bak! Hadi baksana!"

Köpek isteksiz isteksiz kafasını sallıyor, sonunda bakıyor. Sonra ağzını kocaman açıp kısa kısa uluyor.

"İnsanın kocası bu kadar akıllı biriyse, arkadaşları ona ailesinden daha değerli gelir..." durup dinlenmeden ruhunu rendelemeye devam ediyor. Pavel avlunun ortasında dikiliyor, açık kapıdan uçsuz bucaksız orman enginlikleri görünüyor. Bir zamanlar Daşa'yla birlikte bir sıranın üstüne oturmuş bu enginliklere bakarak:

"Eh, artık seninle yepyeni bir hayata başlayacağız..." demişti.

Kızını kucağına aldıktan sonra:

"Hamile olduğu için böyle davranıyor," diye kendisini avutuyor. Makov bir şey söylemeden masaya geçip oturuyor, kız, dizlerine doğru kayıyor, minicik parmaklarıyla babasının ıslak kıvırcık sakallarını düzeltiyor ve mırıldanıyor:

"Olya havhavı da babayı da getiydi, ama anne ujakta-a! ..."

"Kes artık Olya! Bütün gün canımdan bezdirdin!" diyor annesi pek sert bir biçimde.

Pavel'in canı, elindeki büyük kaşığın dibini karısının alnının ortasına indirmek, avlunun her yanından duyulacak, hatta sokaktan bile işitilecek şekilde alnını çatırdatmak istiyor. Ama kaşlarını çatarak ve "Aklı başında bir adam hiç böyle şeyler..." diye kendisini kınayarak bu isteğini engelliyor.

Kayınpederi geldi, masaya oturdu ve kemikleri dışarı fırlamış yüzündeki incecik dudaklarını mutlu bir gülümsemeyle açtıktan sonra, cebinden bir yarım şişelik votka çıkarttı:

"Başlıyor!" diyor Daşa kedi gibi tıslayarak.

Makov gülümsemesini saklamak için başını eğiyor. Valka'nın yanıtı tanıdık:

"Başlamazsan bitiremezsin!"

Aynen öyle oluyor. İhtiyarın tek gözü, votkanın lıkır lı-

kır akışını izlerken gülünç bir biçimde dönüyor. İçtikten sonra dilini şaklatıyor, Çırkin onun suratına sırnaşık sırnaşık bakıyor ve kunduracı, köpeğe:

"Sana vermeyeceğim," diyor. "Votka içeceksin sonra sana da küfredecekler."

Bu sözler de tanıdık geliyor Pavel'e. Buradaki her şey baştan sona tanıdık.

Karısı homurdanıyor:

"Bütün gün didinip duruyorsun, sökük dik, yemek pişir, sil süpür, pis karı çitin arkasından bağırıp duruyor, hıyarlarını çalıyorlar diye..."

Karısı, tombul bir kadın, yüzü yuvarlak ve çok güzel, beyaz, düzgün bir alnı var. Kulakları küçük, sivri ve çok hoş bir biçimde hareket ediyor.

Ama şu anda çok güzel değil: Dağınık saçlarıyla kafası kocaman görünüyor, ter ve toz yüzünden birkaç kez üst üste yapışmış karmakarışık saçları alnını ve kulaklarını örtüyor, burnu şişerek öfkeyle soluk alıp veriyor, dolgun kırmızı dudaklarıysa sanki öfkeden şişmiş gibi. Bir tutam saç ağzına giriyor, Daşa, kaşığın sapıyla saçı geriye atıyor. Kirli bluzu koltukaltından yırtılmış, göğüs kısmındaysa düğmeleri açılmış. Dirseklerine kadar çıplak olan yuvarlak pembe kolları koyu kir şeritleriyle çizgi çizgi. Ve sert çenesinin üstünde sarı bir kvas* damlası asılı duruyor.

"En kısa zamanda elini yüzünü yıkayıp saçını taramalı," diye aklından geçiriyor Pavel.

Yarın öğleden sonra taranacak, çizgili, sarımsı yeşil bluzunu, eflatun eteğini giyecek. Etek karın kısmından gerdirecek, yukarı çıkacak ve kısa konçlu, düğmeli çizmeleri ve hatta sarı küçük benekli siyah çorapları görünecek. Bunlar onun en sevdiği çoraplar, onları aldığı gün çok sevinmişti.

Akşam kentin ana caddesinde, Pavel'le yan yana, karnı-

* Kvas: Buğday ve meyvelerden yapılan ekşimsi bir içki –ç.n.

nı taşıyarak yürüyecek, dudakları sertçe büzülmüş, kaşları saygı uyandıracak biçimde çatılmış olacak. Bütün bunlar onu dükkân sahibi bir kadına benzetecek ve arkadaşlarıyla karşılaştıklarında Pavel'e, arkadaşlarının gözlerinde alaycı ve incitici kıvılcımlar oynaşıyormuş gibi gelecek.

Sanki gözle görünmeyen, ama ağır birisi onu bunaltıcı ve sıcacık kollarıyla çok iğrenç bir biçimde kucaklıyormuş gibi sıcak geliyor Pavel'e; başka bir şey düşünmek, hem de yüksek sesle düşünmek istiyor.

"Bugün öğle yemeğinde puantör Kuliga, Fransız elektrik teknisyenlerini anlatıyordu..."

Karısı yemeği daha çabuk, kayınpederi ise daha yavaş yemeye başladı. Kayınpederinin dudakları titriyor, yüzüne ve kafasının keline ise karanlık bir gülüş yayılıyor.

"Bu, bir örgüt!" diye hülyalı hülyalı konuşuyor Pavel.

"Ee, Almanya'da nasılmış işler?" diye tatlı bir sesle soruyor Valek gözünü gökyüzüne kaldırarak.

"Orası iyi; orada parti kadrosu makine gibi çalışıyor..."

"Tanrıya şükür!" diyor ihtiyar. "Ben de artık endişelenmeye başlamıştım, Almanlarda her şey yolunda mı diye."

Valek'in sesi keskin bir çığlık gibi çıkıyor, Pavel'se bozuluyor: Artık ihtiyarın yerinden oynamış, koyu renk dişlerinin arasından dökülecek sözcükleri biliyor. İşte yanaklarını şişirdi, kafasını bir karga gibi yana eğdi ve gözünü damadının yüzüne dikerek ince bir sesle alay ederek ötüyor:

"Demek, Almanya'da her şey mükemmelmiş? Ya sizin cebinizde durum nasıl?"

Ve sandalyesinde sıçrayarak kahkahalar atıyor. Olyacık da neşeleniyor, kaşığı masanın altına düşürüyor ve ellerini çırpıyor, annesi ensesine bir fiske vuruyor ve bağırıyor:

"Al onu yerden, salak!"

Küçük kız sessiz, sızlanarak ağlıyor, babası kızı göğsüne bastırıyor, etrafa bakınıyor: Alacakaranlık, karanlık ve ay-

dınlığın buluşarak gri bir tortu halinde kaynaştıkları saat. Bir yerlerde bekârlar şarkı söylüyor, sırnaşık bir armonika sesi geliyor kulaklarına, Pavel'in çevresinde ise kayınpederinin sözleri yarasalar gibi dönüp duruyor:

"Yoo, Almanya için değil, cebiniz için hayaller kurunuz, bunu sizden rica ediyorum! Evlendiniz, öyleyse artık cebinizi düşününüz lütfen, ev-vet! Artık çocuklarınız da olmuşsa onlar için sağlam bir vatan kurunuz, bu sağlam vatan da tıka basa dolu bir cebe dayanır, evet, evet!"

Makov uyumak üzere olan kızını sallarken kayınpederini düşünüyor: Bundan dört yıl önce Valek'i bambaşka bir insan olarak tanımıştı. Tuğla depolarındaki mitingde kunduracının gözlerinden incecik yaşlar dökerek şöyle bağırdığını anımsıyor:

"Çocuklar! Yazık olacak size, ama ne fark eder! Dosdoğru yürüyün! Cesurca yürüyün! Bizler kendimize kıyamadık, bize emredildiği gibi yaşadık, sizin uğrunuza katlandık buna, şimdi çocuklarınız için acı çekme sırası sizde..."

Ve kunduracı, ona, yani Pavel'e bir gün şöyle demişti:

"Sana bakıyorum, seni dinliyorum da birader, oğlum değil de kızım olduğu için üzülüyorum! Keşke böyle bir oğlum olsaydı..."

Ancak kent yurtseverlerinin Valek'in sağ gözünü sakatladıklarından beri ihtiyar aniden geri dönüş yapmıştı.

"Tek dönen o değil ki," diye aklından geçiriyor Pavel kederle.

Karısı sert hareketlerle masadaki kirli kapları topluyor, tabaklar tangırdıyor, kaşıklar düşüyor ve karısı bağırıyor:

"Yerden alsana şunları! Biliyorsun, zor eğiliyorum."

"Ha-yır, politikayı yabancı devletlere bırakın, siz ailenizle ilgilenin!"

Makov uyuyan kızını eve götürüyor, merdivenin basamakları gıcırdıyor, karısının sesi de aynı tonda çıkıyor:

"Bu saçmalıklar olmasaydı..."

"Ya, ya, ya!" diye takırdıyor kayınpederin odunsu sesi.

Kapkara ağaçların arkasından ayın kırmızımsı yuvarlağı göğe yükseliyor; Pavel Makov merdivenin basamaklarında karısıyla yan yana oturuyor, onun saçlarını okşuyor ve nerdeyse fısıltıyla:

"Beni hapse atacak olurlarsa arkadaşlar sana yardım ederler..." diyor.

"Yok ya, avcunu yalarsın sen!" diye tıslıyor Daşa.

"Hepimizin örgüte katılması gerekiyor..."

"Gerekiyormuş! O zaman ne diye evlendin?"

Pavel'in kafasında ve göğsünde kendisi için değer taşıyan düşünceler ışıldıyor, Daşa'nın iç karartıcı karşı çıkmalarını duymuyor, karısı da onu dinlemiyor.

"Bana saçmalıklarını sayıp dökme! Bir zamanlar ayda nerdeyse yüz ruble getirirdin, ya şimdi?"

"Bu benim suçum değil ki, koşullar böyle..."

"Boş versene koşulları... Bırak şu yoldaşlarını da çalışmaya bak..."

Daşa tatlılıkla ve inandırıcı konuşmak arzusunda, ama gün boyu yorulduğundan uyumak istiyor. Bu konuşmalar hiç değişmeden dört yıldır uzayıp gidiyor. Kocasına acıyor, onun için korkuyor. Kocası her zaman olduğu gibi iyi yürekli ve aptal, aynı zamanda da inatçı. Onun bu inatçılığını yenemeyeceğini biliyor, göğsünde kendisi ve kızı için duyduğu korku giderek daha şiddetli kaynıyor. Kocasına karşı içindeki acıma, gitgide daha baskın hale gelerek artıyor, ama duygularını ifade edebileceği sözcükleri bulamayınca öfkeye kapılıyor.

Kocası ise avluda üvez ağacının gölgesinin kayarak nasıl ayaklarına doğru geldiğini, sayısız sivri parmakların hırsla sallanarak nasıl uzandığını izliyor ve daha ilerilere, geleceğe doğru giderek karısına gizemli bir biçimde:

"Görüyorsun işte, Fransa'da artık..." diyor.

"Kes!" diye kaşlarını çatarak durduruyor onu karısı ve

başını göğe kaldırıp bastırılmış bir sesle nerdeyse bağırıyor: "Ömrümüz vefa etmez, çocuklar..."

Pavel, uzak, aydınlık tepelerden bu küçücük avluya, birtakım eğri büğrü hücrelerden oluşan bu sıkışık alanın içine fırlatılıp atılmış biri gibi susuyor.

Kadın ağlamak istiyor, ama öfkesi gözyaşlarını kurutuyor ve yalnızca boğazında bir şey düğümleniyor, ağır ağır ayağa kalktıktan sonra:

"Benim uykum geldi," diyor. "Ya sen, yoldaşlarının yanına mı gideceksin?.."

"Evet," diye yanıtlıyor Pavel bir süre durduktan sonra.

Kadın giderken söyleniyor:

"Keşke hepinizi en kısa zamanda birer birer yakalasalar, lanet herifler, bir çırpıda bitiverir iş! Belki aklınız başınıza gelir..."

Ay artık yükseldi, gölgeler kısaldı. Köpekler havlıyor.

Ve sokak kadını Fenka Lukovitsa bostanların birinde sarhoş ve hıçkıran bir sesle avaz avaz bağırıyor:

Sevgilim yüzerdi Volga'da...
Boğuldu gitti uyuz herif...

I

Bu konuşmalar bazen fırtınalı bir biçimde sonuçlanıyordu: Daşa öfkesinden soluk soluğa bağırıyor, ellerini kollarını sallıyordu, iri memeleri kirli bluzunun altında çirkin bir biçimde sallanıyordu. Böyle anlarda ona bakarken Pavel'in midesi bulanıyordu ve gönül kırıcı, kaba sözleri susarak kendinden uzaklaştırırken şaşkın şaşkın düşünüyordu:

"Onun böyle biri olduğunu nasıl oldu da göremedim?"

Ve işte böylesi sahnelerin birinden sonra ruhunu iki parçaya ayıran ve bir yıldan fazla süredir utanç duyduğu, ama bir türlü yok edemediği bir ikiyüzlülükle kendisine acı çektiren o olay başına geldi.

Bir cumartesi günü eve az para getirmiş ve bu da karısının tepesini attırmıştı: Kadın paraları yere fırlatıp ona bağırmaya başladı, Pavel sinirlenerek kararlı ve sert bir dille "Sus!" dediği zaman da onu kapıya doğru itip kudurmuş gibi bağırdı:

"Defol burdan, dilenci herif! Burası kayınpederinin evi, benim evim! Sen dolandırıcının birisin, senin yerin hapishane, defol!"

Pavel bu patlamanın nedenini biliyordu. Lahana toplama zamanı gelmişti, ama lahana alacak kadar paraları yoktu. Aşağılanmış bir halde ve kendini bilmeden sokağa fırladı, kırgınlığını ve acısını gizlemeye çalışarak uzun süre birinin bostanında oturdu. Sonra kente gitti, orada pis bir meyhanede votka içti ve farkına varmadan kendisini "Kilise Meydanı"nda, beş kubbeli alçak kilisenin yakınındaki bakımsız, küçük bahçede buldu.

Rüzgâr esiyordu, bir urgan çanlara değerek bakırdan sessiz soluklar çıkarıyordu. Kilisenin çevresinde fenerlerin oluşturduğu çemberin içinde ışıklar titreşiyordu. Kubbe haçlarının üstünden göğün soğuk mavi çukurlarını açığa çıkararak gri bulut kümeleri geçiyordu ve sanki rüzgâr selleri ıslık çalarak buradan, bu pencerelerden boşluğa dökülüyormuş gibi görünüyordu.

Bulutların arasından zaman zaman ürkek ay ortaya çıkıyordu. Bulutlar, önlerine atılan yirmi kapikliği kapmaya çalışan gri bir dilenci kalabalığı gibi ayın üzerine atılıyor ve gökyüzünde onu nemli ağırlıklarıyla ezerek zavallı donuk bir leke haline getiriyorlardı. Rüzgâr, kötü yürekli bir dadının sevmediği bir bebeğin beşiğini sallaması gibi yeryüzünü hırsla sallıyordu.

Makov, sarhoş kafasını ellerinin arasına almış, bir kanepede oturuyor ve yaşamın kötü şakaları hakkında birbiriyle bağlantısız şeyler düşünüyordu: İnsan daha iyi şeyler yapmak istedikçe başına hep daha kötü şeyler geliyordu.

Yanında biri oturuyordu. Makov başını kaldırdı, bu kesinlikle bir "küçük hanım"dı. Ona da öyle gelmişti zaten: Bir hırsızdan ya da sokak kadınından başka kim, ıssız bir yerde böyle nefret dolu bir gecede tek başına oturan bir adamın yanına yaklaşabilirdi ki?

Şundan bundan konuştular, sonra uzun süre kentin sokaklarında dolaştılar ve yol boyunca Pavel sarhoş kafayla başarısız evliliğini, karısında, karşısına geçip içini dökebileceği, kendisine yakın bir ruh bulamadığını anlattı.

"Küçük hanım":

"Sık sık olur bu..." dedi.

"Sık sık mı?" diye sordu Pavel. "Nerden biliyorsun?"

"Bundan sık sık yakınıyorlar da..."

Pavel kızın yüzüne bir göz attı, özel bir şey yoktu, bir sokak kızının alışılmış yüzü.

Sonra karısını anımsayıp öfkeyle:

"Görürsün sen gününü! Bununla gideceğim işte..." diye aklından geçirdi.

Kızın evinde yine yaşamdan, düşüncelerinden söz etti, sonra da yattı ve kız daha yanına gelmeden uyuyakaldı.

Sabahleyin genç kızın gözlerinin içine bakmamaya gayret ederek utanç içinde onunla birlikte çay içiyordu ve giderken kıza cebindeki bütün para olan otuz beş kapiği vermeyi teklif etti.

Ancak kız onun elini sakin bir biçimde yana itti ve çok açık bir dille:

"Ne için veriyorsun ki? Gerek yok," dedi.

Kızın bu davranışı hoşuna gitmedi, sözleri de güzel gelmedi.

"Hayır olmaz, lütfen alın!"

"Tamam!" diye kabul etti kız iki gümüş bozukluğu alarak. Ama omuzlarını hızla yukarı kaldırıp yineledi:

"Ama şey için değil..."

"Şimdi ona tekrar uğramamı teklif edecek," diye düşün-

dü Pavel paltosunu giyerken. "Adını, evde bulunduğu zamanları söyleyecek..."

Ancak kız, döşemeye, Pavel'in ayaklarının altında bir yere bakarak düşünceli düşünceli şöyle dedi:

"Dün çok güzel şeyler söylediniz... bacılarımız hakkında, kadınlar hakkında..."

Onu pohpohlayan bu sözler kıza karşı duyduğu iğrenme duygusunu bir anlığına azaltmıştı. Suçlu suçlu gülümseyerek:

"Eğer öyleyse çok sevinirim..." dedi. "Sarhoştum, aslında genellikle içki içmem... Hoşça kalın!"

Kız bir şey söylemeden elini uzattı.

Sokağa çıktığında Pavel şöyle düşünüyordu:

"Çağırmadı! Parayı da almak istemedi, neden acaba?"

Söylediği sözleri anımsayamıyordu, hatta kızın yüzü bile gözünün önünde canlanmıyordu.

Birbirine karışmış keyif ve acıma duygularıyla eve yaklaşırken:

"Karşılaşırsak onu tanımazlıktan gelirim..." diye aklından geçirdi.

Yağmur çiseliyordu, ıslanan paltosu omuzlarının üzerinde ağırlık yapıyordu, başı ağrıyor, yatıp uyuma isteği bastırıyordu.

Karısı onu bir şey söylemeden karşıladı, hatta yüzüne bile bakmadı. Uzun süre bir köşede oturup karısının güçlü elleriyle hamur yoğuruşunu, dirseklerinde bir görünüp bir kaybolan çekici kırmızı çukurları izledi. Ne kadar da tombul ve güçlüydü karısı.

Aralarında bir konuşma başlatmak için:

"Olya nerede?" diye sordu.

"Neredeymiş! Bugün iyi insanların bayramı herhalde, dedesiyle kiliseye gitti..."

Pavel sakin bir biçimde:

"İşte bunu anlamıyorum, üç yaşında bir çocuğu bu yağ-

murda havasız bir yere götürmeye ne gerek var?" dedi.

Ve karısının bu tümcesine karşılık bu sözleri daha önce birçok kez söylediğini anımsayıp durdu. Karısının ellerinin altında hamurdan çıkan sesler giderek yükseliyor ve masa gıcırdıyordu.

"Ona, bak gördün mü, beni nereye vardırdın, beni nereye itiyorsun desem mi acaba?"

İçinde bir şey parladı, karısına yaklaştı, elini onun yuvarlak omzuna koydu.

"Dokunma!" diye bağırdı kadın kocasının elini omzundan silkeleyerek ve yüzü, boynuna bile kan hücum edecek kadar kızardı. "Defol yanımdan, yoksa öyle bir çarparım ki!"

Belini doğrulttu, hamurlu ve unlu elleriyle saçlarını düzelttiğinde saçları beyazlaşmıştı.

Kapıdan kucağında Olya'yla Valek içeri girdi, gözlüğünü çıkarttı ve bir gözünü pırıl pırıl parlatarak:

"Tanrı merhametlerini gönderdi..." diye haykırdı.

"Baba-baba!" diye bağırıyordu küçük kız.

Pavel kızını almak istedi, ama geceyi nerede geçirdiğini anımsayınca kaşlarını çatarak sırtını kamburlaştırdı ve ellerini yıkamaya gitti.

Karısı bütün gün tıslayıp durdu, kayınpederi ise sürekli alay ediyordu:

"Ne o, bay sosyal-politik börek yemiyor musunuz? Yiyin yiyin, tüm dilencilerin börek yiyebileceği işçi sınıfının zaferine kadar daha çok zaman var!"

"Bana takılmasanız olmaz!" dedi Pavel isteksiz isteksiz. "Elinize ne geçiyor sanki..."

"Öyle. Doğru!" diyerek kabul etti Valek. "Hiçbir şey geçmiyor..."

Ama birkaç dakika sonra tekrar başladı:

"Ayakkabılarınızı onardım, gördünüz mü?"

"Gördüm."

"Beğendiniz mi?"

"Teşekkür ederim."

"Bereket tuzlamamız var Darya, pişirecek bir şey kalmayınca onu yerim..."

Yağmur pencere camlarında tıkırdıyor, rüzgâr tavanarasında dört dönüyor ve bir şeyleri takırdatıyordu. Çatının üstünde çam ağacı gıcırdıyor, bir yerlerde açık bir kapı çarpıp duruyor, bir kapı mandalı gürültü yapıyor, fıçının içine akan su şarkıyla ağlama arası bir ses çıkarıyordu. Odanın içi loştu, pişmiş soğan, deri ve katran kokuyordu.

Makov, kızının durumu hissettiğini görüyordu: Küçük kız hepsine soru soran gözlerle ürkek ürkek bakıyor ve ağlamaya hazır bir halde yüzünü buruşturuyordu.

Makov, çocuğu izleyerek ve kendini ona karşı suçlu hissederek:

"O ne olacak peki?" diye düşündü.

"Gel yanıma yavrucuğum!" diye kızını çağırdı ellerini uzatarak, ama tam Olya ona doğru koşarken annesi kızı yakalayıp:

"Sakın ha!" diye bağırdı.

Olya, başını annesinin dizlerinin arasına sokarak ağlamaya başladı, ama annesi ayaklarının üzerinde sıçrayarak onu bir köşeye itti:

"Git, zıbar! Gözüm görmesin seni..."

Pavel de ayağa kalktı. Yüzü ateş içindeydi, sırtındaysa keskin bir soğuk dolaşıyordu.

"Eğer," dedi karısına doğru yaklaşarak, "buna bir daha yeltenecek olursan..."

Karısı yüzünü ona doğru uzattı, acı ve nefret dolu bir fısıltıyla:

"Hadi döv! Vursana hadi!" dedi.

Ancak kayınpederi, bir odun kaparak yerinden fırladı ve:

"Vay vay! Bu ne sorumluluk böyle!" dedi.

Pavel karısını itekledi ve şapkasını kaptığı gibi dışarı fırladı.

Yağmurun altında koşuyor ve umutsuzluk içinde düşünüyordu:

"Kayınpeder bağırmasaydı, ben ona..."

Karşısına, ayaklarını su içinde bırakan çamurlu su derecikleri çıkıyordu ve rüzgâr yüzüne soğuk, içindeki toz toprak yüzünden iğne gibi batıcı sonbahar yağmurunu boca ediyordu.

Ve işte yine o kızın yanındaydı. Islak ceketini yere atmış masanın başında oturuyor ve bir elini sallayarak ötekiyle de boğazını ovuşturarak çabuk çabuk konuşuyordu:

"Ben bir canavar değilim! Anlıyorum, onun bir suçu yok..."

Kız, görünmeyen vuruşlarla sürülen tahta bir topaç gibi odada kaygılı kaygılı dönüp duruyor; semaveri kuruyor, çırayı dizine vurarak kırıyor, kömürler çıtırdıyor ve çıplak omuzlarına attığı şalın uçları gri kanatlar gibi ardında dalgalanıyordu.

"İşte böylece size geldim. Arkadaşlarım var, her ne kadar bir evde herkesin birbirine acı çektirdiği böylesi günler olduğunu mutlak surette bilseler de bunu onlara anlatmak ayıp olur. İnsanlar birbirlerine neden acı çektirirler? Söyler misiniz, neden?"

"Ben de bilmiyorum," diyen alçak bir ses işitti Pavel.

"Bu çürümüş yaşantı herkesin kemiklerine, yüreğine sinmiş ve bir gün geliyor insanın ruhu bir anda sızlamaya, berbat bir öfkeyle ağrımaya başlıyor..."

Kız, Pavel'in yanına yaklaştı, gömleğine yavaşça dokundu ve göz kırparak:

"Islanmışsınız," dedi. "Ben de de hiçbir şey yok ki... Ne yapsak acaba?"

"Boş verin!" dedi Pavel kızın elini tutup.

Kız, yavaşça parmaklarını kurtararak kaygılı bir ifadeyle devam etti:

"Üşütüp hasta olacaksınız! İşçi adam için felaket olur bu!.."

Sonra sahanlığa çıktı, fakat hemen geri geldi, renkli bir elbise getirdi ve bu elbiseyi semaverin bacasında ısıtırken kayıtsız bir biçimde konuğunu razı etmeye çalıştı.

"Üstünüzü değiştirin... gerçi bu da kadın giysisi ama, kuru hiç olmazsa..."

Ve elbiseyi masanın üzerine atıp tekrar sahanlığa çıktı, Makov ise kızın arkasından baktı ve sanki bir düş görüyormuş gibi anlamaya çalıştı:

"Yazgı! Ne saçmalıktır yazgı? Nereye gideceksin? Oysa onun için bir şey fark etmiyor."

Kenarda bir yerden zehir gibi sitemler kıvrıla kıvrıla geliyordu, sanki bu sitemleri kayınpederi incecik dudaklarıyla fısıldıyordu:

"Hayrola, köşeye mi kısıldın? Ya yoldaşların? Neden bu zor anda yoldaşlarına koşmadın, onlara gitseydin ya! Utandın mı yoksa?"

Kısa kesilmiş saçlarını sıkı sıkı yapıştırdı ve küskün küskün gülümsedi.

"Neyiniz var?" diye işgüzarca sordu ev sahibi kız kapıdan içeri göz atarak.

Islak giysiler vücuduna yapışmış, kötü bir üşüme nöbetine neden oluyordu. Pavel bunları çabucak üstünden çıkardı ve uzun kadın elbisesine sarındı.

"Bu iyi işte," dedi kız içeri girerek.

"Gülünç mü oldum yoksa?" diye sordu Pavel.

"Gülünç," diye doğruladı kız, ancak yüzünde gülümsemenin gölgesi bile yoktu.

Pavel ilk kez dikkatle ve teklifsizce kıza baktı: Kısa boy-

lu, ufak tefek, elmacık kemikleri çıkık, gözleri gösterişsiz bir kızdı.

"Gülünç, ama gülmüyorsunuz!" dedi Pavel çevresine bakarak.

Odada, her yanı dolduracak biçimde bir karyola, bir masa, iki sandalye, bir dolap ve kapının yanında kocaman bir fırın vardı. Ön taraftaki köşede küçük bir ikona ve bu ikonanın üstünde de kâğıttan küçük bir çiçek takılmış bir söğüt dalı duruyordu. Kararmış duvarlardan rengârenk resimler bakıyor, bu resimlerin üzerlerinde hamamböcekleri hışırdayarak dolaşıyordu. Duvarlardaki lambalardan üstüpü parçaları sarkıyordu. Odanın penceresi küçük, kare şeklindeydi, pencerenin camları eskilikten artık donuklaşmıştı.

Semaverin üstüne eğilmiş olan kız Pavel'e yanıt vermedi. Pavel kendisini beceriksiz bir duruma düşmüş gibi hissetti ve içinden düşmanca bir tavırla:

"Aptalın biri olmalı," dedi.

Ama yüksek sesle:

"Burası mutfak mı?" diye sordu.

"Evet."

"Evde başka kim oturuyor?"

Kız kaynayan semaveri masanın üstüne koydu, çavdar ekmeğinden büyük bir dilim kesti ve çayı doldururken hafif ve yağmurun pencerelerde çıkardığı ses gibi tekdüze bir sesle anlatmaya başladı:

"İki yaşlı kadın oturuyor, iki yaşlı kız. Yalnız onlar evde hemen hemen hiç yemek yapmazlar, hep zengin tanıdıklarına gider, karınlarını oralarda doyururlar. Genellikle gece de burda kalmazlar. Ekmekten başka bir şeyim yok, kusura bakmayın!"

"Bir şey yemek istemiyorum," dedi Pavel, daha da beceriksiz bir duruma düşeceğini hissederek: Hem buraya ne diye gelmişti ki?

Ve birdenbire, kendisi için de beklenmedik bir anda kıza sert bir ifadeyle ve yüksek sesle sordu:

"Kaydınız var mı?"

"Nerede?"

"Poliste?"

Kız sakin bir şekilde cevap verdi:

"Nasıl olmaz, ikâmet kaydım var tabii! Yaşlı kadınların yanında hem aşçı, hem de hizmetçi olarak kalıyorum. Gündüzleri yapacak bir işim olmuyor..."

Pavel, ters ve anlaşılmaz bir şey olduğunu hissediyordu.

"Ben onu sormadım..."

Kız anlamıştı. Elmacık kemikleri dışarı fırlamış yüzü biraz karardı, gözleri tümüyle kapandı.

"Ah," diye mırıldandı, "ev-vet... Doğru ya, dün bulvarda dolaşıyordum. Hayır, o işle uğraşmıyorum..."

Pavel inanmadı. Sallanarak masadan geri çekildi ve gülümseyerek kıza baktı. Kızın mesleğini saklaması ona gülünç gelmişti. Hem gülünç gelmiş, hem de ona acımıştı.

Kızın şaşı gözleri birden açıldı. Bu sımsıcak gözlerin rengi maviydi ve onun kemikli yüzünün çirkinliğini birazcık olsun azaltarak tatlı tatlı parlıyordu.

Genç kız ekmekten küçük parçalar didikleyerek, sonra bunlardan küçük toplar yuvarlayarak:

"Dün benim de içim bulanmıştı ve çıkıp yürüdüm," dedi. "Belki de kendimi nehre atacaktım, ama siz orada oturuyordunuz. Bak işte bir erkek, diye düşündüm, ama o da zor durumda! Ve yaklaştım. Ama siz hemen konuşmaya başladınız, kendinizde olmadığınızı görüyordum. Görünüşe bakılırsa siz bir günah işlemeyi aklınıza koymuştunuz... Bu, hemen hemen her gün olur, kendilerini vururlar, asarlar..."

Pavel, inansın mı, inanmasın mı bilmeksizin dinliyor, içinden de:

"Ve yürüdüm. Ve yaklaştım. Konuşması pek zavallı. Sıkıcı biri," diyordu.

Genç kız ise aynı tekdüze sesle ve ağzından dirhem dirhem çıkan sözcüklerle anlatıyordu: Mordovalıymış, hali vakti yerinde bir ailenin okur-yazar kızıymış, dini okulda okumuş. Bir yangın ailesini dağıtmış, babası Sibirya'ya toprak bakmaya gitmiş ve kaybolmuş. Kendisini bir istasyona hizmetçi olarak göndermişler. Bu istasyonda üç yıl kalmış. İstasyon şefinin telgrafçı olan bir kardeşi varmış.

"Konuşurken aynen ona benziyorsunuz."

Ve sonra parlak kirpikleriyle gözlerini kapatıp kendinden emin bir sesle yineliyordu:

"Aynen, aynen..."

"Peki o nerede?" diye sordu Pavel.

Kız bir süre bekledikten sonra yanıtladı:

"Tutuklandı."

Sözlerinde üzüntü yoktu, ama boynunu öyle garip bir biçimde hareket ettiriyordu ki, elmacık kemikleri dışarı fırlıyor ve yüzü birden ulumaya hazır bir dişi köpeğin suratını andırıyordu.

Pavel artık kıza inanmak gerekip gerekmediğini düşünmüyordu, bu konuyu düşünmek istemiyordu.

Kız ansızın yüksek sesle:

"Bir bebeğim vardı..." dedi.

"Telgraf memurundan mı?"

"Evet. Öldü."

"Telgrafçı iyi bir delikanlı mıydı?"

Kız ağzını geniş geniş açarak gülümsedi.

"Evet. Tek başınaydı: O konuşur, herkes gülerdi. Öylece tek başına da götürdüler. Beni de kovdular."

Rüzgâr bacada yuvasız, yaşlı bir köpek gibi uluyordu.

Yaşam baştan sona ikiyüzlü hale geliyordu ve bu ikiyüzlülük Makov'un ruhunda onun kendisine olan saygısını pas gibi kemiriyordu.

Karısını seviyordu, onun tombul, sağlıklı ve sıcak vücu-

duna sarılmak istiyordu, karısının koyu renk gözlerindeki tutkuyla davet eden bakışların, Pavel'in üzerinde karşı konulmaz bir etkisi vardı.

Bazen, eşref saatlerinde karısı davetkâr ve nedense biraz burnundan gelen bir sesle:

"Gel, yaklaş, sarılıp karını öpsene mızmız adam!" diyordu.

Kentin bir kenar mahallesindeki toprağa gömülü, karanlık küçük evi nerdeyse aklından çıkarıp attığı günler ve haftalar vardı. Bir yeraltı barınağını andıran, yarı kör iki pencereli, çatısı yosun kaplı bu ev de, bir ine benzeyen karanlık oda da, bu odada yaşayan, suskun, sakin o gece hayvanı da belleğinde giderek eriyor, gereksiz hale geliyor ve zaman zaman bir anlığına sıkıcı bir düş olarak karşısına dikiliverirse Pavel memnun:

"Neyse geçti gitti artık!" diye aklından geçiriyordu.

İlk başlarda bütün bunları karısına anlatmayı çok istiyordu. Öyle anlatmalıydı ki, karısı, ona karşı kendisini suçlu hissetmeli, ruhsal uyuşmazlığın kendisini de karısını da nasıl tehdit ettiğini anlamalıydı.

Ancak bu konuda konuşmaya başlamak korkutucuydu, karısının sevecen ve uyumlu olduğu saatler çabucak geçip gidiveriyordu. Herhangi bir konuda uzun bir girişten sonra konuşmaya başladığında ise artık onun okşamalarına doymuş olan karısı yorgunluktan esneyerek uykulu bir sesle sözünü kesiyordu:

"Gene başladın..."

Sonra da ya rica ediyor ya da emrediyordu:

"Bu sözleri söylemeden sev beni..."

Devam edecek olursa karısının kaşlarının arasında sert bir kırışıklık beliriyor, gözleri daha parlak, daha soğuk bakıyor ve öfkeyle onu inandırmaya çalışıyordu:

"Sana bırak bunları, diyorum, aklını başına topla, çocukların var senin! Koca bir raf dolusu kitap olacakmış...

Kitaplar da arkadaşlar da evli bir erkek için gereksiz şeylerdir... Etrafına baksana, evli olanların hepsi sizden uzaklaştılar, sakin sakin kendileri için, karıları için, çocukları için çalışıyorlar. Bir tek Maşa'yla Serdyukov sizin aranızda zaman kaybedip duruyorlar, zaten o senin dengin mi ki? Baksana geçen ay Serdyukov topu topu otuz altı ruble getirdi evine, iki kez de ceza yedi..."

Mahallenin bütün dedikodusunu kıskançlıkla ve özene bezene toplayan karısı, insanlar hakkında kötü pek çok şey bilir, hiçbir zaman hiç kimseden iyilikle söz etmez, boğulur gibi konuşarak çuvallar dolusu kötülük ve yalan dolu gereksiz lafı kocasının kafasına boca ederdi.

"Doğru değil bunlar, Darya!" diyerek Pavel onu durdurmayı denerdi.

Ağlamaklı bir halde itiraz ederdi:

"Tabii, elbette! Bilirim, yoldaşlarına inanır, karına inanmazsın sen..."

Karısının sözlerinin ağırlığı altında Pavel'in iyi niyetlerinden sanki kan akardı ve gücünü yitirmiş, ezilmiş bütün bu iyi niyetler, karısının karşısında susmaya giderek daha fazla alışan ruhunda hiçbir sonuç vermeden yok olur giderdi.

Karısına cevap vermeden onun söylediklerini dinliyor ve hafiften ıslık çalarak karamsarlık içinde düşünüyordu:

"Anlamıyor. Hep böyle anlamayacak mı acaba?.."

Vücudunu yakıp tutuştururken ruhunun da daha parlak, daha ışıl ışıl yanmasına yardım edebilecek, derin ve bir kadının şefkatiyle dolu özel bir şey istiyordu. Ama ruhunun okşanması için kentin bir kenar mahallesine, onun yaşamla ilgili öykülerini ve gelecekle ilgili hayallerini dinleyebilen ve görünüşe bakılırsa bunları dinlemeyi seven çirkin Mordovalı kıza, Liza'ya gitmesi gerekiyordu. İnsanın, karşısında oturan ve her bir sözcüğü derin bir baygınlık sonrasında kendine gelirken havayı hırsla içine çeker gibi, yutarcasına dinleyen birini görmesi hoş bir şeydir.

Kızın kupkuru göğsünün içinde Pavel'in pek anlayamadığı, başkasına ait bir şey yaşıyordu, sanki küçücük gri bir kuş orada ara sıra bir şarkı söylüyordu.

"Kiliseye gider misin?" diye sormuştu kız bir gün Pavel'e sokularak.

"Hayır. Bilirsin işte..."

Pavel, uzun uzun ve hararetli bir şekilde ona neden kiliseye gitmediğini anlatmıştı. Ancak sözünü bitirdiğinde Mordovalı kız, sessizce şöyle demişti:

"Buradan şu sonuç çıkıyor ki, sen bu dünyada barıştan söz ediyorsun, kilisede de 'dünyada barış için' dua ediliyor..."

"Hayır, dur bir dakika! Ben mücadeleden söz ediyorum..."

"Zaten mücadele de herkesin barışması için yapılır..."

Pavel kıza yeniden karşı çıkıyor, heyecanlanarak, elini kolunu sallayarak masaya bir yumruk vuruyor, düşüncelerini giderek daha iyi, daha kolay ifade edebildiğini fark ediyor ve bu duruma sevinerek kendini konuşmaya daha da çok kaptırıyordu.

Mordovalı kız ise sessiz bir inatçılıkla itiraz ediyordu:

"Hayır, ben diyakozun kalın sesiyle 'dünya barışı sana bağışlanmıştır' dediği anı seviyorum. Bunu kimin söylediği benim için fark etmez, yeter ki, insanlar barışın gerekli olduğunu işitsinler!"

Sonra Pavel'in yanında dikilerek gözlerinin içine bakıyor, sessiz ve ürkek şöyle diyordu:

"Baksana, herkes kötü, her yerde dövüşüp duruyorlar! Meyhanelerde, pazaryerinde, her yerde! Oyun oynamaya başlıyorlar, kavga ediyorlar, neşeleniyorlar, kavga ediyorlar. Kiliselerde bile birbirlerine kızıyorlar, yer tutmak yüzünden tartışıyorlar. Küçük çocukları dövüyorlar. İnsanları hapse atıyorlar, idam ediyorlar. Ne kadar çok insan öldürüyorlar! Karakolda da nasıl dayak atıyorlar! Öfkeden

kendi kendilerini bile dövüyorlar! İşte ben de ne demeye yaşıyorsun, pis karı, diye kendime kızdığımda öfkeden aynı şeyi yapmak istemiştim. İyi insan hiç yok, bu yüzden hayat korkunç. İyi insanların sayıları o kadar az ki, biri orda, öbürü şurda, hiç fark edilmiyorlar..."

Pavel, kızın sözlerine gülüyordu, ama onun sözleri, karşısındakini bıktırmaktan, bu sözleri kabul ettirme isteğinden uzak, basit bir biçimde söylenmiş sözlerdi; bunlar, Pavel'in ruhunda kıza karşı hoşgörü duygusu uyandırıyordu ve adeta kızın basit inancıyla onun katı bilgileri arasında onları birbirlerine yaklaştıran incecik bir ip gibi uzanıyordu.

Pavel şaka yaparak ya da ciddi olarak bu konuşmaya defalarca geri dönüyor, ama her zaman esnek bir direnişle karşılaşıyordu: Mordovalı kız ona karşı çıkmıyordu, ama onun gösterdiği kanıtlara da inanmıyordu.

"Uzaklara bakarsan çok şey istersin!" diyordu Pavel gülerek. "Seninle biz barışı göremeyeceğiz, biz savaşın içinde yaşamak zorundayız..."

Kız biraz düşündükten sonra yanıtlıyordu:

"Yarın iyi bir şeyler olacağını bilirsen, bugün olan kötü şeyler o kadar korkutucu olmaz, hem de çok kuvvetli görünmez..."

Bazen Pavel, Liza'nın yanında otururken karısını anımsıyordu: Elleri uyuşuyor, yüreği acı, yakıcı bir ıslaklıkla doluyor, öylece kalakalıyor ve utançla, öfkeyle kendisine sitem ediyordu:

"Kültürlü bir insan ya da onun gibi bir şey işte. Burjuva ahlaksızlığını gözler önüne seriyorsun, ama kendin de aynı şeyi yapıyorsun..."

Ancak bu gönül incitici düşünceden yaşamın çeşitli yönlerine ve derinliklerine doğru başka pek çok düşünce çıkıp uzanıyordu. Bu düşünceler açık seçik düşünceler değildi ve o bu düşüncelerle ilgili konuşmak istiyordu. Azap içindeki

yüreğini Liza'nın karşısında bir kez daha açıyor ve karısından, onu sevdiğinden, ama onsuz, yani Liza'sız olmanın da kendisine zor geleceğinden söz ediyordu.

"Seninle konuştuğum gibi hiç kimseyle konuşamıyorum. Bir erkeğin yalnızca bir kadına söyleyebileceği bir şeyi her zaman vardır, ama ben karıma söyleyemiyorum. Arkadaşlarıma da... Kendimden, kendi özel sorunlarımdan söz etmek hoş olmuyor, utanç veriyor, ama hiç söz etmemek de rahatsız ediyor!"

Liza, sert avcuyla, zayıf elinin uzun parmaklarıyla bir yandan Pavel'in başını okşuyor, bir yandan da dinliyordu.

"Konuşmayı denediğimde kitaplardakini söylüyorlar, kitabı ben de okuyorum zaten! İnsanlar kendileri hakkında açık konuşmaktan çekiniyorlar... Pek çokları benim çektiğim acıları çekiyor, hiçbir yerde yazılı olmayan, yalnızca insanın yüreğinde yazılı olan, söylemekten utanılacak, fakat acı verdiği için söylemek gereken şeylerden acı çekiyorlar."

Mavi gözler, karşısında, pırıl pırıl parlıyordu ve o, bu küçük gözlerin şaşı olduğunu unutuveriyordu. Liza'nın, başına ya da omzuna koyduğu eli, kendisinin heyecanına karşılık verircesine titriyordu.

Kızı dizlerinin üstüne oturtuyor ve hüzünle, bir anda alevleniveren bir tutkuyla onun sert, sıcak yanaklarını ve dudaklarını öpüyordu.

"Zararı yok, sevgilim," diye fısıldıyordu Liza, gözlerini daha da iri açarak. "Atlatırsın, geçer..."

Bazen de başını kızın dizlerine koyup derin bir uykuya dalıyordu ve kız, onu uyandırması gerekmediği sürece kımıldamadan oturuyordu. Oturuyordu ve onun kısacık saçlı başını bir dadı gibi sessizce okşuyordu.

... Pavel gazete getiriyor, uzun demeçlere yer veren alaca bulaca bir sayfayı açıyor ve bu sayfanın üzerine eğilerek oldukça ciddi bir tavırla Avrupa'daki ve bütün dünyadaki

yoldaşlarla ilgili, onların yorulmak bilmez çalışmalarıyla ilgili yazılar okuyor, parti önderlerinden, gündelik savaşımın dur durak bilmez savaşçılarından söz ediyordu.

Kız kımıldamadan oturuyor, alçak sesle ve çok ender olarak soru soruyordu, ama Pavel, Mordovalının her şeyi anladığından emindi.

Kahramanlardan ve öğretmenlerden söz edildiğinde kızın yüzünün garip bir biçimde gerildiğini ve mavi gözlerinin peri masalı dinleyen bir çocuğun gözleri gibi ışıldadığını fark ediyordu. Bu hareketsiz bakış, bazen sadece ve sadece kendisinin dilsiz, hayvan ruhunun anlayabileceği bir konuda derin düşüncelere dalmış akıllı ve sadık bir köpeğin bakışını anımsatan çirkin bir bakış oluyordu. Bu dakikalarda bu sessiz kız, sakin sakin her şeyi yapabilirmiş gibi görünüyordu ona...

Kız sık sık:

"İsim olarak ne demiştin?" diye soruyordu.

Bir süre sustuktan sonra ismi düzgün bir biçimde yineliyor ve tekrar soruyordu:

"Peki Rusçası ne oluyor?"

"Bilmiyorum. Bizde böyle isimler yok."

"Bizde böyle azizler yok mu yani?" diye soruyordu işkilli ve neşesiz bir halde.

Pavel kahkahalar atıyordu.

"Azizlerin bizimle ne ilgisi var? Biz cehennemde yaşıyoruz, onlar bizim aramıza girmezler..."

"Girecekler!" dedi bir keresinde Liza.

Bu kısacık sözcük, bir çanın gece karanlığında yeni bir günün doğuşunu haber veren, gece yarısından sonraki ilk vuruşu gibi garip bir ses çıkardı. Pavel sevgilisinin yüzüne baktı, ama bu yüzde özel bir şey görmedi. Biraz düşündükten sonra:

"İsimleri niye soruyorsun?" dedi.

Kız başını eğerek yanıt vermedi. O zaman Pavel kızın yüzünü şefkatle yukarı kaldırdı ve gülerek bir kez daha sordu:

"Yoksa onlar için dua etmeye mi hazırlanıyorsun, ha?"

"Ne var," dedi kız, "dua da ederim. İsim söylemeden sadece 'Tanrım, insanlar için iyi şeyler yapanlara yardım et!' derim. Gülsen de benim umurumda değil."

"Bunun bir yararı yok, Liza!"

"Kim, elinden ne geliyorsa iyi insanlara yardım etmek zorundadır."

"Yeter Liza! Hayır, senin başka bir biçimde yardım etmeyi öğrenmen gerekiyor..."

"Öğrenir, başka türlü de yardım ederim..."

Sonra Pavel'e sokularak:

"Bunun bir zararı olmaz, onları gücendirmez..." dedi.

Pavel kıza sarıldı, karanlık ve büyük bir şeyi düşünerek sustu.

Arkadaşları, Pavel'in zamanının bir bölümünü onlardan ve karısından gizlediğini, gizlediği bu zamanı bir kenara götürüp koyduğunu görüyorlardı, ancak onun yaptığı açıklamalara inanmış gibi görünerek bir şey söylemiyorlardı.

Bir tek neşeli dökümcü Mihaylo Serdyukov bir keresinde:

"E, Paşa, hanımefendiye sen ne götürdün?" diye sordu.

Gafil avlanan Pavel, hayretle sordu:

"Başka bilen var mı?"

Çopur yüzlü, saçları perçem perçem kalkık Mihaylo, dua eder gibi kaldırdığı ellerini salladı ve kahkahalarla gülmeye başladı.

"Amma da yakaladım seni! Neler oluyor, birader? Şimdi seni karına ihbar edeyim de gör..."

"Hayır, bir şey söyleme sakın!" diye ciddi ciddi rica etti Pavel.

"Ne verirsin? Nekrasov'u ver, olur mu?"

"Vermem. Ona bunu söyleme konusuna gelince, kendim söyleyeceğim..."

Serdyukov, Pavel'e şaşkın şaşkın baktı.

"Söyleyecek misin? Karına söyleyeceksin ha?"

"Evet."

"Neden?"

"Hayret bir şey!"

Mihail çiçek bozuğu alnını kırıştırdı, gözlerini yana kaydırdı ve derin derin iç geçirdi.

"Demek ciddisin? Ne yapalım, iyi o zaman! Onun, senin dengin olmadığını herkes görüyor. O, bir küçük burjuva olarak doğmuş, bu, onun iliklerine işlemiş. Karaya sabun, deliye öğüt neylesin, hem zamanı da boşa harcamamak gerekir..."

"Anlamıyor," diye düşündü Pavel.

"Sen onu sevmezsin," dedi Pavel alçak sesle.

"Doğru!" diye onayladı Serdyukov alaycı bir ifadeyle. "Çok doğru, başkasını seviyorum, onu değil..."

O zaman Pavel sordu:

"Sen de mi yoksa?"

"Ne demek sen de mi? Ah, evet..."

Neşesiz bir biçimde gülümseyen dökümcü:

"Evet birader, ben de," dedi.

Pavel hayretle onun yüzüne baktı ve dikkatle sordu:

"Nasıl olur? Aslında siz dirlik içinde yaşıyorsunuz... karın yoldaşlardan biri..."

"Tam üstüne bastın!" diye haykırdı Serdyukov suratını asarak. "Mesele de bu ya zaten. Bu yüzden öksürüp, gittikçe kuruyup duruyor..."

Fabrikanın bahçesinde, isle kaplı bir duvarın önünde konuşuyorlardı, birden tepelerinde bir yerde bir buhar tahliye borusu öfkeyle tıksırdı:

"Fuh, fuh."

Kurum kokusu sinmiş hava iniltilerle, çığlık ve gıcırtılarla, ateşin uğultusu, demirin gürültüsüyle doluydu.

"Üç yılda iki gebelik," diye kederle homurdandı Serdyukov sigarasını sararken. "Bizim sınıfımıza bu da uygun düşmüyormuş demek ki. Doktor, sakının diyor. Neyse ben uzak durmaya başladım, ona da acıyorum! Göz yaşartıcı bir komedi yani birader. Uzak durdum, uzak durdum, sonunda oraya... o hiç gidilmemesi gereken yere koştum. Belki de hakkımda bir rezalet çıkacak. Ama geri dönüş yolları kapalı... Hem geri dönünce ne olacak? Karımın çocuk doğurması değil, köye dönmesi gerekiyor. Çocuk sahibi olmak bize göre bir iş değilmiş anlaşılan. Zaten bize göre olan ne var ki?"

Çevredeki hurda demir yığınlarına, kömürden kapkara olmuş toprağa, duman ve buhar tüten atölye çatılarına baktı.

"Kardeşiniz yenildi açıkçası! Ve ortaya sürecek tek bir kozu bile kalmadı. Çok kötü Paşa!"

Sigaranın izmaritini omzunun üstünden geriye fırlattı ve çalıştığı atölyenin yolunu tuttu. Pavel'in daha önce görmediği bir biçimde, başını öne eğerek yürüyordu ve sanki birisinin birden üstüne atılıvermesinden korkuyormuş gibi durmadan çevresine bakınıyordu. Dökümhanenin kapkara ağzında gözden kaybolduğunda Pavel, onun neşe dolu bir haylaz, gamsız bir laf ebesi, bir tiyatrosever ve bir şarkıcı olduğunu anımsadı. Anımsadı ve derin düşüncelere daldı. Biraz önce konuştuğu adam sanki başka biriymiş ve kendisine eski Serdyukov'dan daha yakın biriymiş gibi geldi. İlk kez arkadaşından kendisine acı veren basit sözcükler işitiyordu. Tezgâhın başında dururken şöyle düşünüyordu:

"Artık beni anlayacaktır, onunla daha yakınlaşayım ve tamam iş biter! Doğru dürüst bir hayatım yok..."

Bu gerçekleşmedi: Bir hafta geçmemişti ki, Serdyukov'u

tuğla fabrikasının yakınındaki çalılıkların arasında buldular, çok kötü dayak yemişti, uzun zaman hastanede yattı.

"İşte yaşam!" diyordu Pavel, odanın içinde koşar adım yürürken. "Yazık oldu ona, hem öyle yazık oldu ki, tasavvur edemezsin Daşa! Ne iyi bir çocuktu..."

Karısının yanına oturdu ve sesini alçaltarak konuşmasını sürdürdü:

"Biliyor musun, geçenlerde bana karısından söz etmişti..."

"Alçak herif, o kadının hakkında hiçbir şey söylemesin!" diye sert bir yanıt verdi Daşa. "Neden dayak yediğini biliyorum ben..."

"Dinle, Daşa!"

"Tabii, sen her türlü alçağı haklı çıkarmaya hazırsın, senin yoldaşın olduğuna göre..."

Pavel sert bir dille:

"Darya!" dedi. "Benim yoldaşlarımın arasında alçak yok!"

"Bağırma!"

Dirsekleriyle ittiği halde Pavel karısını kucakladı ve ona Serdyukov'u anlattı. İlk başta bu, karısını çok ilgilendirmişti, ama sonra öfkeyle kocasını itip sövüp saymaya başladı:

"Ah, çelimsiz şeytanlar! Marya onun bu dalaverelerini biliyor muydu acaba?"

"Ona söylemeyi aklından bile geçirme!" diye korkuyla haykırdı Pavel.

"Ama söyleyeceğim! Ona da, Tanrı'ya da söyleyeceğim!" diye bağırıyordu Daşa kıs kıs gülerek. "Bak sen, neler de düşünmüşler, ne haltlar karıştırmışlar, reziller! Bana baksana sen, karısına yazık, üst üste doğuruyor, işitiyor musun! Tüü!"

Öfkeli olduğu zamanlar belini doğrultuyor, kafasını yukarı doğru atarak burnundan soluyor ve burun delikleri bir atınki gibi titreyerek yukarı kalkıyordu. Bunların hepsi onu

daha da çekici yapıyordu, ama karısına karşı içinde yakıcı bir kötülük yapma isteği uyandırarak Pavel'i itiyordu. Pavel, karısını hasta, zavallı ve korkudan dili tutulmuş biri ya da bir dilenci olarak görmek istiyordu: Karısı kirli paçavralar içinde sokaklarda dolaşsın, yerlere kadar eğilsin ve Serdyukov'un karısından, o becerikli ve akıllı, incecik kadından, kendisinin dökme demirden yapılmış bir top kadar ağır, karanlık ve şişman yüreğine yabancı olan öteki insanlardan sadaka dilensin istiyordu.

Cumartesi akşamı Pavel, Liza'nın evinde oturmuş, alçak sesle konuşuyordu:

"İnsanlar o hale geldiler ki, iyi şeyler, insanca şeyler bile onlara pis görünüyor. Ruhumun etrafına öyle bir ilmek atılmış ki, nasıl çözeceğimi bilemiyorum! Bu kadını ve kızımı seviyorum, tabii seviyorum, peki kızıma o ne verebilir? Sensiz de yapamıyorum Liza. Ah, Mordovalı, öyle güzel bir ruhun var ki, tek dostumsun sen benim..."

Kız başını öne eğmiş dinliyordu ve ciddi bir ifadeyle, pek yüksek olmayan bir ses tonuyla ağzından sözcükleri dirhem dirhem çıkarıyordu:

"Senin ne yapacağını bilmiyorum. Sana nasıl yardım edebileceğimi de düşünemiyorum..."

Ama düşünmüştü.

Bir gün kayınpederi ve karısıyla yaptığı yeni bir tartışmanın baskısı altında ezilen Pavel, kentin sessiz sokaklarında, bahçe duvarlarının, sımsıkı kapalı kapıların ve arkalarında bir ilkbahar gecesinin, ayın soğuk ışıklarından gizlendiği kapkaranlık pencerelerin yanından yorgun argın yürüyordu.

"Bir bu taraftan, bir öbür taraftan!" diye düşünüyordu kâh aydınlığa çıkarak, kâh ağaçların ve evlerin gölgesine gizlenerek. "Hayır, bunların hepsini cehennemin dibine göndermek gerek! İstediğim gibi bir yaşantı ya da onun istediği gibi bir aşk. Ben yaşamdan yanayım... Yeter artık!"

Zor yürüyordu, sanki bacakları gölgelerde, kayrak kumların ya da koyu bir çamurun içinde düğümlenip kalıyordu. Baştan başa ayın solgun ışınlarının serpildiği sokağın öteki tarafına geçti.

Kent, bir ilkbahar gecesinin huzursuz uykusuna dalmıştı gönülsüzce. Ama henüz sokaklarda karanlık insan figürleri dolaşıyor, sanki bulmayı umut etmedikleri bir şeyi arıyorlardı. Eyerin üstünde sallanarak kapkara bir atlı geçti, atın nalları, taşa çarpıp iki mavi kıvılcım çıkarttı.

Şişman bir polis, kafasında deri bir bant olan uzun saçlı bir işçiyi götürüyordu. İşçi yalpalıyor, eliyle birisini tehdit ediyor ve koca bir yabanarısı gibi vızıldıyordu:

"Bekle-e, göstereceğim gününü..."

İncecik bir kızın elinden tutmuş bir postacı geçti ve arkasında şu tuhaf sözcükleri bıraktı:

"Aralık, ama azıcık, hiç kimse geçemez..."

Köpekler, suratlarını avlu kapılarının altından uzatarak uykulu uykulu havlıyordu; kilise zangoçu acele etmeden saatleri vuruyordu: Bir kez vuruyor ve ses, mavi gökte koca bir tas dolusu buzlu suyun içine düşen bir damla gözyaşı gibi yayılana dek bekliyordu.

"On," dedi Pavel.

Ufacık Mordovalı kız, gri bir etekle göğsü dantelli sarı bir bluz giymiş olarak karşısında duruyordu. Kızın farklı tonlarda hepsi de sarı üç tane bluzu vardı ve bluzların hepsi de ona kısa geliyordu: Kollarını yukarı kaldırdığı zaman bluzların etekleri kemerinden dışarı fırlıyordu, eğildiğinde ise belinden köylü işi el dokuması keten zıbını görünüyordu. Eteği de üzerinde, aynı biçimde çirkin ve çarpık duruyordu.

Liza'da karısının güzelliğine denk bir şey bulma isteğiyle:

"Saçları güzel ama," diye kendi kendine anımsattı Pavel. "Güzel, yumuşacık saçlar. Gözleri de öyle. Çok sevimli..."

Ancak birisi karşı çıktı:

"Ama dizkapakları sivri. Omuzları da öyle."

... Karanlık, Liza'nın odasının penceresinden Pavel'e bakıyordu: Yüzünü cama dayadı ve her zaman yaptığı gibi, parmaklarını sık aralıklarla penceredeki havalandırma borusuna vurmaya başladı. Borunun içindeki mandal kırılmıştı. Uzun zaman cevap alamadı, sonunda zayıf, yabancı bir ses borudan sordu:

"Kimi arıyorsunuz?"

"Liza evde mi?"

Boğuk bir sesle yanıt geldi:

"Liza burada oturmuyor."

"Nasıl olur?"

"Gitti."

"Ne zaman?"

"Dört gün önce. Güle güle."

"Lütfen!" dedi Pavel yüksek sesle ve göğsünü duvara dayayarak. "Bana bir not bırakmış olabilir mi?"

"Siz kimsiniz?"

"Makov, Pavel Dmitriç..."

"Size bir not var. Notu borudan uzatacağım..."

Işık yandı ve söndü.

Işık yeniden yandı ve pencere, haç biçiminde kara bir yarayla yarılmış büyük, sarı bir surata benzedi.

Borudan hışırdayarak beyaz bir kâğıt parçası çıktı. Pavel kâğıt parçasını kaptı, açtı ve cama dayayıp büyük, eğri büğrü harfleri okudu:

"Saygıdeğer Pavel Mitriç, sizi çok sevdim ama bu karınız varken yine de hoş olmayacak çünkü ben artık seni ondan kıskanmaya başladım ve ondan nefret ediyorum, aynı şekilde senden de, bu yüzden nereye olduğunu bilmeden gidiyorum

Lisaveta"

Notu avcunun içinde buruşturdu, ama hemen düzeltti, kâğıdın üzerinde oraya buraya kaçışan sözcüklere bir kez daha göz attıktan sonra küçük parçalara ayırdı ve öfkeyle güldü:

"Düşünmüş, köpek suratlı..."

Kâğıt parçalarını, tarlalara bakarak yere serpti. Tarlalar, bir anda korkuyla sıkışan ruhu gibi ölü ve bomboştu.

"Aptal..."

Sonra sessizce, omzunu çitlere sürte sürte kenar mahalleye çıktı, yürüdü ve kederle yakındı:

"Ah Liza, iyi ama nereye gittin?.."

1911

Maksim Gorkiy 20.yüzyılın en büyük edebiyatçıları arasında sayılan ünlü Rus ve Sovyet yazarı. 1868 yılında Novgorod'da (Gorkiy) doğdu, 1936 yılında Moskova'da öldü. Bir mobilya ustası olan babasını erken yaşta kaybettiği için küçük yaşta annesiyle birlikte dedesinin evine yerleşti. Daha 11 yaşındayken 'ekmeğini kazanmak' için çalışmaya başladı. İlk gençlik yıllarından başlayarak Rusya içinde uzun yolculuklara çıktı; bu sırada bulaşıkçılık, hamallık, fırın işçiliği, gemi tayfalığı gibi işlerde çalıştı, Rusya'yı ve Rus insanını yakından tanıdı. Edebiyata ilk adımını 1892 yılında 'Makar Çudra' öyküsü ile attı. Eserlerinde büyük bir iyimserlik, insanın yaratıcı gücüne duyulan sonsuz inanç ve aktif bir hümanizma göze çarpar. Eserleri Rusya'da ve dünyada büyük yankı yarattı. Çarlığa karşı verilen mücadele içinde yer alan Gorkiy, defalarca tutuklanmış, uzun yıllar sürgünde yaşamıştır. Sosyalist gerçekçi edebiyatın kurucusu ve en büyük temsilcisi olan Gorkiy'nin 30 ciltlik toplu eserleri dünyanın pek çok ülkesinde defalarca basılmıştır. Yayınevimiz Gorkiy'nin seçme eserlerini Rusça aslından ve başarılı çevirmenlerin ortak çalışmasıyla yayınlıyor.

Maksim Gorki yalnız kendi halkına değil, bütün halklara yurtlarını, hürriyeti, barışı ve birbirlerini sevmeyi öğretir. Çünkü o, insanın, insanlığın geleceğinden, güzel günler göreceğinden emindir. Çünkü o, emekçi insanı, koluyla, kafasıyla çalışan insanı, yeryüzünün, gerçek, biricik efendisi sayar. O, bu insanın bu efendiliğe kavuşması için savaşmıştır. O, bu savaşa, bu bahtiyarlık savaşına insanları çağırır... Düşünüyorum: Gerçekçi, halkçı ileri edebiyatımız üstünde Maksim Gorki'nin çok hayırlı bir tesiri olmuştur... **Nâzım Hikmet**

ISBN 975-6525-84-3
9 799756 525844

EVRENSEL BASIM YAYIN